

A DUNA-TISZA KÖZI HOMOKHÁTSÁG TERÜLETFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓJA ÉS PROGRAMJA – I. ELŐKÉSZÍTŐ ÉS II. JAVASLATTEVŐ FÁZIS

8/21/2023

KRTK RKI Alföldi Tudományos Osztály

Témavezető: Farkas Jenő Zsolt, tudományos főmunkatárs

Szerzők: Farkas Jenő Zsolt, Lennert József, Hoyk Edit, Szalai Ádám,
Kovács András Donát, Vasárus Gábor, Óvári Ágnes

A Duna-Tisza Közi Homokhátság Területfejlesztési Koncepciója és Programja – I. Előkészítő és II. Javaslattevő fázis

KRTK RKI ALFÖLDI TUDOMÁNYOS OSZTÁLY

Tartalom

1. A DUNA-TISZA KÖZI HOMOKHÁTSÁG TÁRSADALMI, GAZDASÁGI, KÖRNYEZETI HELYZETÉNEK ELEMZÉSE – FELTÁRÓ MUNKARÉSZ.....	5
1.1 A KÜLSŐ KÖRNYEZET VIZSGÁLATA.....	5
1.1.1 A Homokhátság fejlődésének, társadalmi, gazdasági és környezeti helyzetének azonosítása nemzeti és hazai szinten.....	5
1.1.2 Nagytérési összefüggések.....	9
1.2 A HOMOKHÁTSÁG ADOTTSÁGAINAK ÉS BELSŐ ERŐFORRÁSAINAK TERÜLETI ELEMZÉSE.....	11
1.2.1 A természeti és épített környezet vizsgálata.....	11
1.2.2 A térszerkezet alakulása, a területfelhasználás változásai.....	32
1.2.3 Közlekedési és kommunális infrastruktúra.....	41
1.2.4 Gazdasági helyzet és trendek.....	48
1.2.5 Társadalmi környezet és változása.....	72
1.2.6 A települések intézményellátottsága.....	83
1.2.7 Települések jellemző lakásvizonyai.....	87
1.2.8 Településhálózati adottságok.....	91
1.2.9 A táj terhelésének és terhelhetőségének meghatározása.....	94
2. A TÉRSÉGET ÉRINTŐ TERVEZÉSI-FEJLESZTÉSI KÖRNYEZET ÁTTEKINTÉSE.....	98
2.1 ÁGAZATI KONCEPCIÓK, TERÜLETFEJLESZTÉSI ELKÉPZELÉSEK ÉS HATÁLYOS TERÜLETFEJLESZTÉSI TERVEK.....	98
2.1.1 Az OFTK a Homokhátságot érintő vonatkozásai.....	98
2.1.2 A Homokhátságot érintő kiemelt fejlesztési tervek.....	98
2.1.3 Az Országgyűlés és a Kormány által jóváhagyott és az egyéb ágazati fejlesztési stratégiák Homokhátságot érintő vonatkozásai.....	99
2.1.4 A hazai, szomszédos, azonos térségi szintű térségek és külföldi közigazgatási egységek területfejlesztési koncepcióinak és programjainak térségre vonatkozó üzenetei.....	101
2.1.5 Területrendezési tervek Homokhátságot érintő vonatkozásai.....	102
2.1.6 Környezetvédelmi, természetvédelmi és tájvédelmi szabályozások.....	106
2.1.7 20 ezer lakos feletti városok településfejlesztési és gazdaságfejlesztési programjainak és koncepcióinak kapcsolódásai.....	110
2.1.8 A Duna-Tisza közti Homokhátság érvényben lévő fejlesztési dokumentumai.....	113
2.1.9 Vonatkozó egyéb tervek.....	114
2.1.10 A tervezést érintő egyéb jogszabályok.....	123
2.2 A DUNA-TISZA KÖZI HOMOKHÁTSÁG TERÜLETFEJLESZTÉSÉBEN RÉSZTVEVŐ SZEREPLŐK ELKÉPZELÉSEINEK FELTÁRÁSA, A TERVEZÉSI FOLYAMAT PARTNERSÉGI TERVÉNEK ELKÉSZÍTÉSE ÉS VÉGREHAJTÁSA.....	124
2.2.1 A bevonandó célcsoportok.....	125
2.2.2 A bevonás céljai.....	126

2.2.3 A bevonás tervezett eszközei és formái a tervezés különböző fázisaiban.....	126
2.2.4 Az állampolgárok és szakmai közösségek részvételének formái a végrehajtás során	127
2.2.5 A partnerségi terv végrehajtásának feladatai	128
2.3 A TERÜLETFEJLESZTÉS ESZKÖZ ÉS INTÉZMÉNYRENDSZERÉNEK ELEMZÉSE	129
2.3.1 A területfejlesztés forrásainak elemzése (nemzetközi, központi költségvetési, önkormányzati források, a gazdasági egységek beruházásai, a különféle szervezetek fejlesztései, a háztartások)	129
2.3.2 A területfejlesztés intézményrendszere (szervezet, működés, együttműködés)	132
2.3.3 A területfejlesztés hatékonysága (eddigyi eredmények, forrásaktivitás, a fejlesztési területek kihasználtságának bemutatása, az intézmények hatása, hiányosságok)	135
2.4 HELYZETÉRTÉKELÉS	140
2.4.1 SWOT analízis	144
2.4.2 Lehetséges fejlesztési irányok és cselekvési területek	146
3. JÖVŐKÉP.....	150
3.1 JÖVŐKÉP	150
3.1.1 A halogatás ára.....	150
3.1.2 A gyors cselekvés forgatókönyve	153
3.2 TÉRSZERKEZETI JÖVŐKÉP	155
4. A FEJLESZTÉS ELVEI ÉS CÉLRENDSZERE.....	158
4.1 CÉLÁBRA, A CÉLRENDSZER ÖSSZEFOGLALÓ BEMUTATÁSA	158
4.2 ELVEK ÉS HORIZONTÁLIS CÉLOK	159
4.2.1 Elvek	159
4.2.2 Területhasználati elvek és a tervezési térség térstruktúrája	160
4.3 ÁTFOGÓ CÉLOK.....	163
4.3.1 Fenntartható természeti környezet	163
4.3.2 Kiegyensúlyozott térszerkezet és gazdaság	164
4.3.3 Megújuló és innovatív társadalom	165
4.4 STRATÉGIAI CÉLOK.....	166
4.4.1 Specifikus célok	166
4.4.2 Térségi célok	176
4.5 HORIZONTÁLIS CÉLOK.....	192
4.5.1 Környezet- és klímatudatosság	192
4.5.2 Reziliencia	193
4.5.3 Térségi nivelláció	194
4.5.4 Város-vidék kapcsolatok erősítése.....	194
4.5.5 Inkluzív fejlesztés.....	195
4.6 A CÉLRENDSZER KOHERENCIÁJÁNAK ELEMZÉSE	196
4.6.1 A célrendszer belső koherenciája	196
4.6.2 A célrendszer külső koherenciája	197
5. A TERÜLETFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ ESZKÖZ- ÉS INTÉZMÉNYRENDSZERE.....	204
5.1 PRIORITÁSOK	204
5.2 A TERVEZÉSI KERETEK.....	204
5.3 A TERVEZÉSI FOLYAMAT RÉSZTVEVŐI.....	207
5.4 A TERVEZÉSI FOLYAMAT	208
5.5 A TÁRSADALMASÍTÁSI FOLYAMAT	208

5.6 A KONCEPCIÓ ÜZENETEI	209
TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE	212
ÁBRÁK JEGYZÉKE	213
FELHASZNÁLT IRODALOM	214

ELŐKÉSZÍTŐ MUNKARÉSZ

DUNA-TISZA KÖZI HOMOKHÁTSÁG TERÜLETFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ ÉS PROGRAM - HELYZETELEMZÉS ÉS -ÉRTÉKELÉS

1. A DUNA-TISZA KÖZI HOMOKHÁTSÁG TÁRSADALMI, GAZDASÁGI, KÖRNYEZETI HELYZETÉNEK ELEMZÉSE – FELTÁRÓ MUNKARÉSZ

1.1 A külső környezet vizsgálata

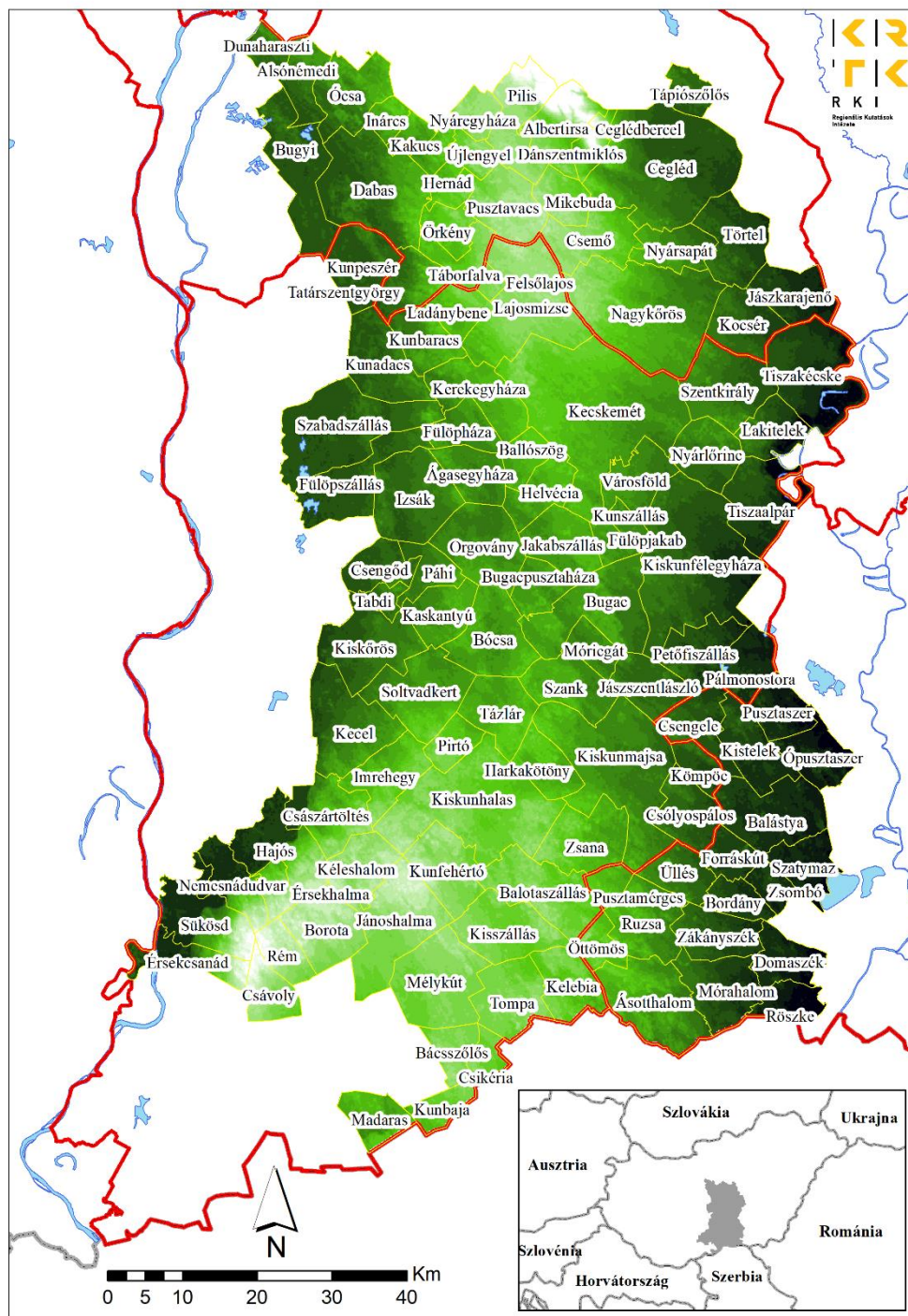
1.1.1 A Homokhátság fejlődésének, társadalmi, gazdasági és környezeti helyzetének azonosítása nemzetközi és hazai szinten

A Duna-Tisza közti Homokhátság (DTkH) egyszerre ökológiai és kulturális tér. Maga az elnevezés olyan emblemikus téregységre utal, amely természeti és társadalmi sajátosságai alapján egy markánsan elkülöníthető geográfiai egységet képez. A DTkH lehatárolásához táji-természeti, de egyúttal településföldrajzi megfontolásokat, valamint terület- és vidékfejlesztési szempontokat is figyelembe kell venni. Természetföldrajzi értelemben, Magyarországon belül az Alföld nagytájának nyugati oldalán, jórészt a "Duna-Tisza közti hátság" középtájon helyezkedik el. Azonban fontos megjegyezni, hogy a hazai természeti tájak rendszertani felosztásában megnevezett középtájjal nem azonos! Az általánosan elfogadott lehatárolás figyelembe veszi a tájakat, de alapvetően a közigazgatási határokhoz igazodik. Az első települési szintű lehatárolásban 104 település szerepelt (Glatz et al., 2004), így a térségre vonatkozó tervezés néhány éven át ezzel számolt. A „Duna-Tisza közti Homokhátság fenntartható fejlesztése” c. anyag (Terra Stúdió és ÁBK SZ, 2007) már 117 településsel kalkulált. A későbbi tervezésben így az Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptióban (2013) is ez a településkör szerepelt, amely a földrajzi szempontokat és a fejlesztéspolitikai igényeket együttesen veszi alapul, így a leginkább alkalmas a Homokhátság együttes kezelésére (1. ábra). A térséget alkotó 117 település közül 71 Bács-Kiskun vármegyében, (Felsőlajos, Lajosmizse, Kunadacs, Kunbaracs, Ladánybene, Kerekegyháza, Kecskemét, Szentkirály, Nyárlőrinc, Lakitelek, Fülöpháza, Ballószög, Helvécia, Izsák, Ágasegyháza, Orgovány, Jakabszállás, Fülöpkab, Kunszállás, Csengőd, Tabdi, Páhi, Kaskantyú, Bócsa, Bugacpusztaháza, Bugac, Kiskőrös, Kecel, Soltvadkert, Pirtó, Tázlár, Szank, Móricgát, Jászszentlászló, Imrehegy, Kéleshalom, Kiskunhalas, Kunfehértó, Harkakötöny, Kiskunmajsa, Kömpöc, Csólyospálos, Kisszállás, Balotaszállás, Zsana, Kelebia, Szabadszállás, Fülöpszállás, Tiszakécske, Városföld, Tiszaalpár, Kiskunfélegyháza, Petőfiszállás, Pálmonostora, Császártöltés, Hajós, Nemesnádudvar, Érsekhalma, Sükösd, Érsekcsanád, Csávoly, Rém, Borota, Jánoshalma, Mélykút, Tompa, Bácsszőlős, Csikéria, Kunbaja, Madaras, Kunpeszér) 28 Pest vármegyében (Dunaharaszti, Alsónémedi, Ócsa, Inárcs, Bugyi, Dabas, Tatárszentgyörgy, Kakucs, Újhartyán, Újlengyel, Nyáregyháza, Dánszentmiklós, Ceglédbercel, Cegléd, Tápiószőlős, Törtel, Jászkarajenő, Kocsér, Pilis, Albertirsa, Hernád, Pusztavacs, Mikebuda, Örkény, Táborfalva, Csemő, Nagykőrös, Nyársapát) 18 település pedig Csongrád-Csanád vármegyében található (Pusztamérges, Üllés, Öttömös, Ruzsa, Ásotthalom, Zákányszék, Mórahalom, Csengele, Pusztaszer, Ópusztaszer, Kistelek, Balástya, Forráskút, Bordány, Zsombó, Szatymaz, Domaszék, Röske).

A 21 járást érintő településszerkezet történelmi okokra visszavezethetően (török hódoltság) országos viszonylatban ritkának számít, máig jellegadóak a mezővárosok és szórványtelepülések. A tanyák aránya európai és hazai összevetésben is magas. A térséget sajátos kettősség jellemzi. Domináns a kecskeméti agglomeráció jelenléte és teljesítménye. Maga a város a külföldi tőkebefektetések, gazdasági vállalkozások, beruházások és területi - humán tőke révén, országosan is jelentős ipari és kulturális központtá vált. Ugyanakkor egyes települések elmaradtak, így nagy különbségek észlelhetők az eltérő potenciálú és fejlettségű mikrotérségek, településcsoportok viszonyában. Az alközpontok, járási székhelyek több esetben

funkcióhiányosak, gyengék. A Jánoshalmi- és Bácsalmási járások országos viszonylatban is a leghátrányosabb LAU1 szintet képviselik, komplex programmal fejlesztendő célterületek.

1. ábra A Duna-Tisza közti Homokhátság térbeli elhelyezkedése és települései

Forrás: ArcMagyarország, Geox Kft; GISCO, Eurostat; saját szerkesztés

A DTkH területe 8.714,15 km². Legnagyobb kiterjedése észak-déli irányban 144 km, nyugat-keleti irányban 80 km. A térség lakónépessége 623.386 fő, az ország lakosságának 6,6%-a. A népsűrűség 71,53 fő/km², ami átlag alatti. A lakosság közel 15%-a külterületeken él, de egyes helyeken ez az arány eléri az 50%-ot. A külterületi társadalomban a hagyományos, tanyai népesség aránya csökken, míg a zömében nagyobb városok környezetében élők száma növekszik. A legnépesebb város Kecskemét, (108.817 fő), míg a legkisebb falu Bugacpusztaháza (265 fő). A legészakibb települése közvetlenül Budapest szomszédságában Dunaharaszti, míg délen a határ menti Madaras.

A térség nagyobb részben antropogén, mesterséges kultúrtáj, aminek kialakításában a mezőgazdasági művelés, az erdészeti beavatkozások, a folyószabályozások, a mezővárosok térigénye, a külterületi életforma, az urbanizáció és a beépített felszínnek aránynövekedése játszottak szerepet, mindemellett természetvédelmi oltalom alatt álló területek is megtalálhatók. A területen változatos és kiterjedt természetvédelmi, bioszféra rezervátum és Ramsari területek is megtalálhatók, amelyek többsége az egyik legrégebbi, 1975-ben alapított Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóságához tartozik. A természetes táji környezet megőrzése szempontjából fontosak a madárvédelmi és az élőhelyvédelmi irányelv alapján kijelölt Natura 2000 területek. A Magyarországon található, 46 közösségi jelentőségű, Élőhelyvédelmi Irányelv szerinti élőhelytípus közül 17-nek az állományát őrzik az itteni Natura 2000 területek. Itt található a pannon homoki borókás-nyárasok világállományának 90%-a, a pannon homoki gyepek világállományának 65%-a, valamint a pannon szikes élőhelyek negyede. A DTkH-n lévő Natura 2000 területek kiterjedése 153.837 hektár, a nemzeti ökológiai hálózat területe (az ökológiai folyosókat és puffertületeket is beleértve) 118.000 hektár míg az országos jelentőségű védett területek (a KNPI területén) nagysága 39.200 hektár. Művelési ág szerint főként a vegyes területhasználat jellemző rájuk, harmaduk magas erdősültségű. A DTkH mozaikossága nem csak a természeti értékekben, de a földhasználatban is megjelenik. A természetvédelem és tájhasználat a területi társadalmi-gazdasági munkamegosztásban kiemelten fontos feladatkör. Mind a nemzeti park igazgatóságok, mind az agrárium szereplői és a területhasználatban érdekelt intézmények és szervezetek megyéken átvívelő kapcsolatai, közös projektjei nagy hatással bírnak a térségre nézve.

A térségben a kontinentális éghajlat jellemző, egyre erősödő mediterrán hatásokkal. A Kárpát-medence napfényben leggazdagabb régiója, ahol a napsütéses órák száma meghaladja a 2.000 órát. Ez komoly napenergia potenciált jelent (1.400-1.500 kWh/m²/év). Az évi átlaghőmérséklet 10-10,5 °C. Komoly probléma a hőmérséklet növekedése, a nyári fokozódó hőterhelés, ami jelentős párolgásnövekedést generál. Az évi csapadék 500-550 mm, igen egyenetlen eloszlással. Egyes években 250 mm-re is csökkenhet, míg máskor 700 mm fölé is nőhet. Az éves csapadékösszeg hosszú távon kis mértékben csökkenő. Egyes területeken ez lecsökkenhet 250 mm-re, ami a homokos talajadottsággal együtt megnehezíti a földhasználatot. A vízeloszlás a legtöbb helyen kiegyensúlyozatlan, az egykori jó vízellátású térszínnek jelentősen lecsökkentek, a mocsaras, lápos vidékek kis területre húzódtak vissza, vagy eltűntek. A klímaváltozás következtében a 20. század végéhez képest 100 mm-el csökkent az évi csapadék, amely, mind az érzékeny ökológiai viszonyokat, mind a gazdálkodást erősen befolyásolja, veszélyezteti. Emellett a szélsőséges időjárási körülmények is erősödtek, az aszály és a heves esőzések szinte egy időben jelentkezhetnek. A természeti adottságok kapcsán érdemes utalni a magas geotermikus gradiensre, amely a 5 °C /100m értékével világviszonylatban is magasnak számít. Ez a különleges adottság, különösen a térség dél-keleti részein számos megújuló energetikai lehetőséget rejt magában.

Mint fejlesztési célterület, a Duna–Tisza közti Homokhátság a rendszerváltást követő évtizedekben több ízben "reflektorfénybe került". A térség szempontjából kulcsfontosságú volt, hogy az MTA kezdeményezésére, 1994-ben, a Kormány jóváhagyta az Alföldről szóló országgyűlési határozatot. Ebben, az egész nagyrégió fenntartható fejlesztésére vonatkozó irányelvek mellett, megjelentek a legsürgetőbb, új szellemű tervezés-

előkészítést és programozást igénylő feladatok is, mint pl. a DTkH tájrehabilitációjának az ügye. Ekkor született meg a térség vízpótlásáról szóló 105/1995. (XI. 1.) OGY határozat. A térség problematikája tehát régóta fontos kérdésként merült fel. Ezt mutatja, hogy a magyar jogrendszerben tucatnyi olyan hatályos, illetve hatályon kívül helyezett jogszabályt találunk, melyek tartalmazzák a Homokhátság szót, vagy magára a térségre utalnak. A talajvízszüllyedéssel összefüggő káros hatások enyhítésére több, (azóta is számtalanszor meghivatkozott) kormányhatározat is született: - 2087/1995. (IV. 3.) Korm. határozat a Duna–Tisza közti hátság kritikus vízháztartási helyzetéről; - 2286/1996. (X. 25.) Korm. határozat a Duna–Tisza közti hátság vízpótlásáról; - 2271/1999. (X. 22.) Korm. határozat a Duna–Tisza közti homokhátság vízháztartási helyzetéről és a további szükséges intézkedésekről, - 2095/2004. (IV. 27.) Korm. határozat a Duna–Tisza közti hátság területén bekövetkezett kedvezőtlen változások hatásainak mérsékléséről.

A 97/2005. (XII. 25.) OGY határozat által elfogadott Országos Területfejlesztési Konceptió (OTK) a Homokhátságot az „Országos jelentőségű, integrált fejlesztési térségek és tématerületek” között szerepelő „Duna-mente” nagytérséghez sorolta. Az OTK „Rurális térségek területileg integrált fejlesztésének prioritásai” között a térség népességének helyben tartása, a természeti degradációs folyamatok megállítása, az agrárszerkezet-váltás, valamint a hátság kedvezőtlen vízgazdálkodásának helyreállítása kapott kiemelt hangsúlyokat. A konceptió – az addigi homokhátsági kutatások tapasztalataira építve – helyesen fogalmazta meg, hogy a fejlesztéseknek egyszerre kell irányulniuk a természetvédelmi, táji, agrár-környezetvédelmi fenntarthatóságra és az itt élők életminőségének javítására.

A hazánkban végzett regionális kutatások során fokozatosan kirajzolódott, hogy a kedvezőtlen természeti, társadalmi és gazdasági hatótényezők az érintett térségben egyszerre és markánsan rajzolódnak ki. A legtöbb szerző szerint, a Homokhátság Magyarország egyik legérzékenyebb, egyben ariditásra leghajlamosabb tájegysége, a Kárpát-medencén belül pedig a klímaváltozásnak leginkább kitett térség. A Homokhátság Európa és Magyarország száraz térségei közé tartozik, a mikroklimával sok helyen erősen aszályra hajló. Az ENSZ Sivatagosodás Elleni Egyezményéhez 1999-ben Magyarország is csatlakozott. Ebben a döntésben meghatározó tényezőként szerepelt az itt tapasztalt szárazodás, s bár sivatagosodásról még túlzás beszélni, de a sztyeppesedés jelei már valóban mutatkoznak. A térségben megfigyelhető a biodiverzitás csökkenése, az idegenhonos inváziós fajok terjedése, a táji homogenizáció és ezzel egy időben a társadalmi kihívások is egyre élesebben jelentkeznek. Fokozódik az elvándorlás, a szegregáció és a periferizálódás. A tudományos vizsgálatok alátámasztják azt az állásfoglalást, mely szerint a térséget – a problémák területileg is jellemző megjelenése miatt – egységesen kell kezelni (Tanyakutatás 2005; OpenNESS 2012-2017 kutatási projekt). A Homokhátság problémáit és a lehetséges beavatkozásokat a Korm. 1405/2013. (VII. 2.) számú határozata, illetve az ehhez kapcsolódó, 2015 őszén véglegesített Stratégiai Projekt Előkészítő Dokumentáció is rögzítette.

Az Európai Parlament és Tanács 2021. február 12-i (EU) 2021/241 rendelet a Helyreállítási és Ellenállóképességi Eszköz létrehozásáról rendelkezett. A DTkH az EU-s tervezési rendszerbe illeszkedően – „Magyarország Helyreállítási és Ellenállóképességi Tervében” – a reformok és beruházások sorában, a vízgazdálkodási szakpolitika (D komponens) nevesített célterülete. A konkrét projektet „Duna-Tisza-közi Homokhátság vízhiányos ökológiai állapotának javítása, helyreállítása” a 2022 szept 30-án hatályba lépett 373/2022. (IX.30.) Korm. rendelet szabályozza. A jelenleg zajló I. ütem és az azt követő 2025 végére megvalósítandó beruházás legnagyobb kihívása, hogy a természetes vízkészletekkel való felelős gazdálkodás feltételei egyelőre nem adóttak, a vízkészletek felhasználása nincs kellően nyomon követve, a törvényi szabályozók betartása nehezen ellenőrizhető, illetve a pénzügyi források egy része is kétséges.

A DTkH országhatáron átnyúló térszervező funkciója is potenciált rejt, a hasonló adottságokkal rendelkező és problémákkal küzdő észak-vajdasági területek (Észak-Bácska és -Bánát), valamint Bács-Kiskun és Csongrád-

Csanád vármegyék kooperációja vonatkozásában. Ehhez az elmúlt évek közös határ menti projektjei jó alapot szolgáltatnak, amelyek hozzájárulnak a Homokhátság térségére megfogalmazott célok (4. fejezet) eléréséhez is.

2. ábra A Homokhátság jövőjét befolyásoló problémátényezők a környezet-gazdaság-társadalom hármasságának összefüggésrendszerében

Forrás: saját szerkesztés

1.1.2 Nagytérségi összefüggések

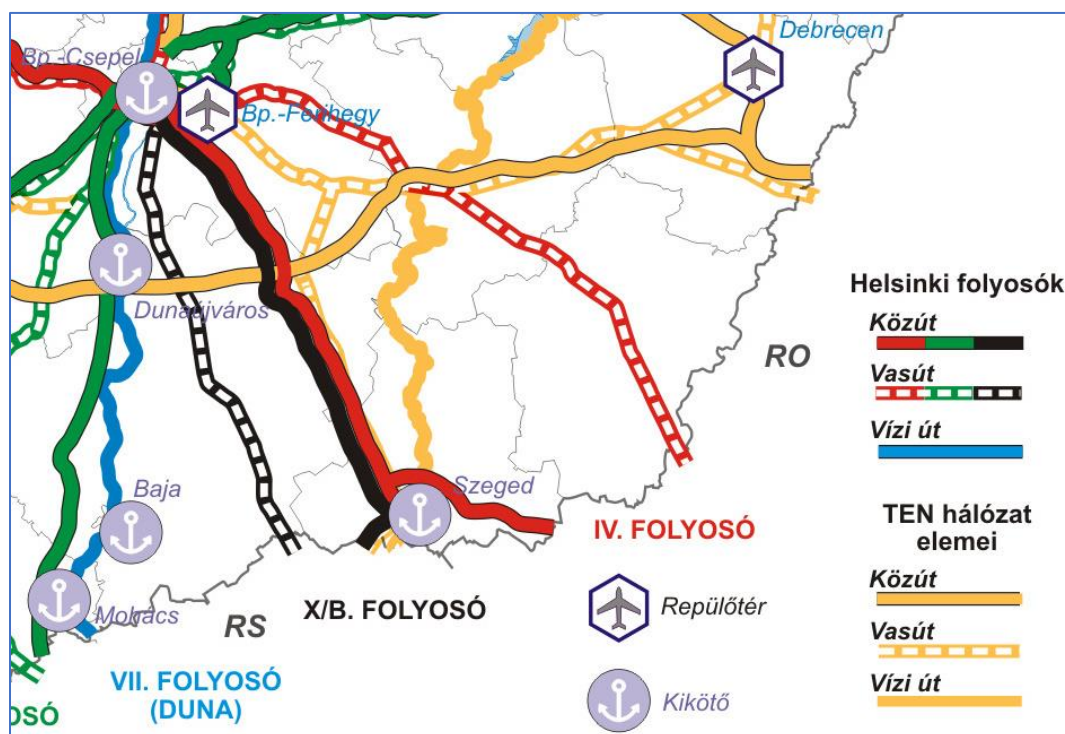
Duna-Tisza közti Homokhátság (DTkH) a Kárpát-Pannon térség központi részén, a Pannon Medencében található. A földrajzi pozícióból fakadóan, az európai fő áramlási irányok, innovációs tengelyek, illetve a transeurópai – Nyugat- és Észak-Európát a Balkánnal és a Közel-Kelettel összekötő – útvonalak keresztezik a térséget. A centrális fekvés, térbeli kiterjedés és morfológiai jellegek miatt a tranzit szerep országos és nemzetközi szinten egyaránt jelentős. Meghatározó térszerkezeti vonalai a megújuló Budapest-Belgrád vasúti és Budapest-Kecskemét-Szeged vasúti és közúti tengely, az M5 autópálya, M4 autótűt, valamint a térséget

határoló Duna és Tisza víziút. Alacsonyabb rendű, de fontos közúti tengelyek a Budapest-Baja (51.sz.) a Solt-Kecskemét (52.sz.) a Békéscsaba-Kecskemét (44.sz.) és a Baja-Szeged (55.sz.) főutak.

A térségbe nyugati irányból teremt kapcsolatot, a majd hosszú távon fontos Pentele híd, Szent László híd és a 2024-re tervezett Kalocsa-Paks Duna-híd, míg keleti irányban az M44 Tisza-híd. Az EUROVELO kerékpáros európai hálózathoz kapcsolódó 6., 11. és 13. nyomvonalak szintén érintik a térséget. Ezek a periférikus területek felzárkózásában, a belföldi- és határon átnyúló turisztikai együttműködésekben és a szomszédos megyékkel való aktív kapcsolatokban töltene be szerepet.

A térség szerves része a Dél-Alföld Régióknak, valamint északi részén a főváros vonzása (Közép-Magyarország Régió), míg délen a magyar-szerb, Európai Unió határ menti térkapcsolatok érvényesülnek. Keleti (Észak Alföld Régió) irányból egyéb hatások érvényesülnek (pl. munkaerőelszívó-hatás), kiváltképp a Tiszazug települései vonatkozásában. A határ ugyan éles választóvonalat képez (határzár), azonban a DTkH, mint táji és társadalmi tér az országhatáron túlmutat, hiszen a természeti környezet a szerbiai Vajdaságban; leginkább Bácskában és Bánátban hasonló, a társadalmi-gazdasági kapcsolatok pedig élénken élnek. Az EU-s előcsatlakozási alapok által támogatott projektek (INTERREG, IPA), illetve a Duna-Körös-Maros-Tisza (DKMT) Eurorégió hosszabb távon is nemzetközi partnerséget erősítik. A DTkH területén Szerbia és Magyarország között kettő vasúti- (Kelebia, Röske) és négy közúti (Bácsalmás, Röske, Tompa és Ásotthalom) határátkelőhely működik. A vármegye centrális tranzit szerepéből fakadóan a jelenkori népvándorlás érinti a térséget a balkáni útvonalat figyelembe véve, amely jelentős terhet jelent a határőrizet számára.

3. ábra A DTkH-t átszelő és érintő nemzetközileg fontos közlekedési folyosók

Forrás: KTI

1.2 A Homokhátság adottságainak és belső erőforrásainak területi elemzése

1.2.1 A természeti és épített környezet vizsgálata

A) TERMÉSZETI ADOTTSÁGOK, TERMÉSZETVÉDELEM

A Homokhátság nagyrészt a Duna-Tisza közti síkvidék kistájakat fedi le, de velük nem teljesen azonos. Gyakran említik a Duna-Tisza köze vagy a Kiskunság részeként, azonban mivel Magyarország természeti tájainak rendszertani felosztásában nem szerepel, így a Homokhátság nem illeszthető egyik klasszikus tájbeosztási kategóriába sem. Magyarország kistájainak kataszterében meghatározott kistájak azonban viszonylag jól lefedik a térséget, melyek közül az alábbiak fekszenek egészben, vagy részben a területén: Gerje-Perje sík (Tápiószőlős környékén); Pilis-Alpári-homokhát; Kiskunsági-homokhát; Bugaci-homokhát; Dorozsma-Majsai-homokhát; Kiskunsági löszös hát (amelynek talajait 29%-ban alkotják homok alapkőzetű talajok); Illancs, valamint a Bácskai löszös síkság, amelynek felszínét 18%-ban fedi homok (Borota, Rém térségében).

A Duna-Tisza közti homokhátságot a homok és a víz kettőssége alakította, ahol már a 19. században is jellemző volt a vizes és az extrém száraz élőhelyek egymásmellettiisége. Napjainkra ugyanakkor a táj kiszáradása vált meghatározóvá, a Homokhátság hosszú évtizedek óta vízhiánnyal küzd; a korábbi vizsgálatok szerint a térséget hosszabb távon az elsivatagosodás veszélyezteti.

A terület ökoszisztémái alapvetően három földrajzi közép-tájegységbe tartoznak: a Duna-Tisza közti hátság, a Duna menti síkság és az Alsó-Tisza-vidék térségeibe. A hátság felszínét lepelhomok-síkságok, tagolt homokbucka vonulatok és ezek formakincse jellemzi eróziós deflációs mélyedésekkel, melyekben korábban időszakos szikes tavak, szikes mocsarak sokasága volt. A hátsági homokterületek valójában az Ős-Duna hordalékkúpjainak maradványai. A dunai eredetű hordalék a felső-pliocénban – pleisztocénban települt a pannon-üledékekre, majd a folyóvízi feltöltődés után a Duna elhagyta a területet és ezután erőteljes eolikus (szélfújta) üledék-felhalmozódás indult meg. A felszínalakítási karaktert tehát a Duna hátrahagyott medermaradványi és üledékei határozzák meg. A hátságot felépítő üledékek (homok, löszös-homok, lösz) települési iránya ÉNy-Dk-i, mely az uralkodó széliránynak felel meg. A ma megfigyelhető buckavonulatok néhány tíz méterrel magasodnak a Duna- és Tisza-völgy fölé. A DTkH keleti pereme már az Alsó-Tiszavidék egykori ártereivel találkozik, míg a Duna-Tisza köze nyugati részén, a Duna menti síkságon a Kiskunsági Nemzeti Park nagy kiterjedésű szikesei találhatók. Az 1800-as évek közepéig tartó, állandóan ismétlődő dunai árvizek és a tartós vízborítottság meggátolta ugyan az összefüggő szikések kialakulását, de az ár- és belvíz-mentesítési munkák, valamint a meliorációs tevékenységek miatt az ország második legnagyobb szikes területe jött itt létre. Itt található a Duna-Tisza köze legnagyobb összefüggő szikes talajtakarója, melyet rossz vízháztartású, mezőgazdasági hasznosításra alkalmatlan szolonszók-szolonyec talajok jellemeznek. A talajok rossz vízgazdálkodása és az uralkodó agyagásványok miatt a felszínt változatos mikrodomborzati formák, a szikések növénytakaróit sótűrő fajok uralják (Molnár, 2003).

A Homokhátság számos természeti értéket rejt magában. Legértékesebb kincsei az 1975-ben alapított Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság működési területén belül, a természetvédelmi oltalom alatt álló területeken találhatók. Ezek, bár szigetszerűen helyezkednek el, mégsem választhatók el a határos hátsági területektől, hiszen a szárazodással együtt járó konfliktusok a védett övezeteket is súlyosan érinthetik, más szóval a homokhátsági problémák egyúttal nemzeti parki problémák is lehetnek. Az 50.523 hektár kiterjedésű park jelentőségét mutatja, hogy területének kétharmadát az UNESCO Ember és Bioszféra (MAB) Programja 1979-ben Bioszféra Rezervátummá nyilvánította, illetve egyes szikes tavak a Ramsari besorolás alapján nemzetközi jelentőségű vadvízes élőhelyeknek tekinthetők. A Kiskunsági Nemzeti Park értékes területei a Duna-

völgy szikes pusztái, tavai, a DTkH homokbuckái, homokos pusztái, mocsarai, az Alsó-Tiszavidék holtágai és ártéri erdői, a Bácska homokbuckái és dunavölgyi löszpartjai. Területéből 180 ezer hektár a madárvédelmi és az élőhelyvédelmi irányelv alapján védettséget élvező Natura 2000 terület. Kiemelkedő jelentőségűek a geomorfológiai képződmények; a homokbucka alakzatok, a változatos terep és talajtípusok (Iványosi-Szabó, 2015).

A homokbuckákkal tarkított felszínek közül kiemelkedik a Homokhátság közepén elhelyezkedő Bugac védett területe. A területen végig húzódó két nagy buckavonulat jelentős felszínalakítási tényező. Jellemző növénytakarója a nyílt homokpusztagyep, illetve a szárazságtűrő borókás-nyáras erdők („Ősborókás”). A térség flórája és faunája számos egészen egyedi fajjal büszkélkedik. Az első virágzó növények között található a ritka fekete kökörcsin. Az Ősborókás nyárfái alatt három ritka orchidea faj, a piros madársisak, a vörösbarna nőszőfű és az eddig csak a Duna-Tisza közéről ismert bugaci nőszőfű virágzik. Az őszi természet képének meghatározó része az ekkor virágzó homoki kikerics. Gazdag madár- és vadvilágának tagjai közül említést érdemel „Magyarország leghosszabb rovarja”, a fűrészlábú szöcske és az erdeiben újonnan megtelepedett aranyasák, mely sok problémát okoz a vadállományban, valamint az állattartásban. A bugaci pusztához évszázadok óta hozzátartozik a magyar szürkemarha és a racka juh.

A Kiskunsági Nemzeti Park kilenc területi egységből (Felső-kiskunsági-pusztai; Felső-kiskunsági-tavak; Izsáki Kolon-tó; Fülöpházi buckavidék; Orgoványi rétek; Bócsa-Bugac buckavilága és pusztái; Szikra és az Alpári-rét; Miklapusztai; Peszéradaci rétek), két tájvédelmi körzetből (Mártélyi Tájvédelmi Körzet; Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet), valamint húsz természetvédelmi területből áll, illetve számtalan természeti emlék, ex lege védett terület, helyi jelentőségű védett terület, egyedi tájérték és érzékeny természeti terület alkotja.

A Homokhátság északon a Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóságának fennhatósága alá tartozik. Ezen a területen az Ócsai Tájvédelmi Körzet található, amelyhez két tanösvény csatlakozik; a Tanösvény a Turjánban, illetve a Selyem-réti tanösvény. Nagykőrös környékén egy tanösvény mutatja be a védett természeti értékeket, a Pálfája-tanösvény, ami a Nagykőrösi pusztai tölgyesek természetmegőrzési területéhez tartozik. Az erdőterület Nagykőrös központjához legközelebbi része a Pálfája-erdő, elnevezését a Pál fája nevű hatalmas, ma is élő tölgyről kapta.

A Kiskunsági Nemzeti Park, valamint a Duna-Ipoly Nemzeti Park Homokhátságot érintő területi egységeinek, valamint tájvédelmi körzeteinek listáját, kiterjedését az 1. táblázat foglalja össze.

1. tábla A KNP Homokhátságot érintő területi egységei

Védett terület megnevezése	Területi kiterjedés (ha)
Felső-kiskunsági-pusztai	11061
Felső-kiskunsági-tavak	3905
Izsáki Kolon-tó	3059
Fülöpházi buckavidék	1992
Orgoványi rétek	3753
Bócsa-Bugac buckavilága és pusztái	11488
Szikra és az Alpári-rét	1038
Mikla-pusztai	6241
Peszéradaci rétek	5757
Mártélyi Tájvédelmi Körzet	2260
Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet	22226
Ócsai Tájvédelmi Körzet	3606

Forrás: KNP, <https://www.knp.hu/hu/kiskunsagi-nemzeti-park>; DINP, <https://www.dunaipoly.hu/hu/helyek/vedett-teruletek/duna-ipoly-nemzeti-park>

A Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóságának kezelésében lévő Natura2000 területek közül a Homokhátsághoz tartoznak az alábbi területek: Felső-kiskunsági szikes puszták és turjánvidék, Kiskunsági szikes tavak és az őrzési turjánvidék különleges madárvédelmi terület, Balástya-Szatymaz környéki homokvidék, Felső-kiskunsági szikes puszták kiemelt jelentőségű természetmegőrzési terület, Peszéri-erdő kiemelt jelentőségű természetmegőrzési terület, Felső-kiskunsági turjánvidék kiemelt jelentőségű természetmegőrzési terület, Tass-szalkszentmártoni szikes puszták kiemelt jelentőségű természetmegőrzési terület, Nagynyíri-erdő kiemelt jelentőségű természetmegőrzési terület, Solti ürgés gyepek kiemelt jelentőségű természetmegőrzési terület, Déli-Homokhátság kiemelt jelentőségű természetmegőrzési terület, Felső-kiskunsági szikes tavak és Mikla-puszták kiemelt jelentőségű különleges természetmegőrzési terület, Szabadszállási ürgés gyepek különleges természetmegőrzési terület, Fülöpházi homokbuckák kiemelt jelentőségű természetmegőrzési terület, Hajósi-homokpuszták Natura 2000 terület, Ágasegyháza-Országgyűlési-rétek kiemelt jelentőségű természetmegőrzési terület, Matkópusztai ürgés gyepek kiemelt jelentőségű természetmegőrzési terület, Baksi puszták kiemelt jelentőségű természetmegőrzési terület, Kiskőrösi turjános kiemelt jelentőségű természetmegőrzési terület, Tázlár-kiskunhalasi homokbuckák kiemelt jelentőségű természetmegőrzési terület, Bócsa-bugaci homokpuszták kiemelt jelentőségű természetmegőrzési terület, Fülöpházi Hosszú-rét kiemelt jelentőségű természetmegőrzési terület, Nyárlőrinci erdő kiemelt jelentőségű természetmegőrzési terület, Harkakötöny-kiskunmajsai homokbuckák kiemelt jelentőségű természetmegőrzési terület, Imre-hegy-pirtó-kiskunhalasi homokbuckák kiemelt jelentőségű természetmegőrzési terület és az Izsáki Kolon-tó.

A Homokhátság Kiskunsági Nemzeti Parkhoz, valamint Duna-Ipoly Nemzeti Parkhoz tartozó területének növény- és állatvilága az egyes területi egységekben a következőkben foglalható össze:

- Fülöpházi-buckavidék:** A legjellemzőbb és a legnagyobb területet uraló növénytakaró a nyílt homoki gyepek, ami a legszárazabb és tápanyagban legszegényebb helyek növénytakarója. A mélyebben fekvő buckaköztöket valaha a magasabban álló talajvíz elöntötte, így itt kisebb láprétek alakultak ki. Ma ezek helyén nagyrészt tájképileg is különösen látványos borókás-nyarasokat és homoki gyepeket találunk.

A homokterületek állatvilágának fajösszetételét alapvetően az extrém környezeti feltételek határozzák meg. Nem ritka a 60 °C-nál is magasabb nyári talajfelszíni hőmérséklet, ezért a sivataghoz hasonló életmódot folytató rovarokat találhatunk Közép-Európa ezen szegletében. Ilyen többek között a hosszúlábú homoki sáska, vagy a hangyalesők is. A meleg, nyílt homokfelszín ragadozója az alföldi homokfutrinka. Számos talajlakó hangyafaj is megfigyelhető. A gazdag rovarvilág ad bőséges táplálékot a barna ásóbékának, a homoki, a fürge és a zöld gyíknak. A rovarvilág sok madarat is vonz a homoki gyepekre és erdőkbe, mint pl. a sárgarigó, a búbosbanka, a szalakóta és a gyurgyalag.
- Felső-kiskunsági-puszták:** A szikes puszták növényvilágára az élőhely szelektálta (erősen kötött, rossz vízháztartású, nagy só-tartalommal rendelkező talajok) viszonylagos fajszegénység jellemző, vagyis kifejezetten só-tűrő növényzet jellemzi a területet. A szikes puszták állatvilága szintén a szélsőséges élettérhez alkalmazkodott. Rovarvilágának egyik érdekessége a pusztai gyalogcincér. A gerinctelen állatok közül említést érdemel hazánk legnagyobb, védett pókjája, a szongáriai cselőpók. A táj legismertebb állatai a madarak. Kiemelkednek közülük a vonuló parti madarak (cankók, partfutók). Szintén fontos madárfaj a területen a tűzok. Hazánk legnagyobb tűzok populációja ezen a vidéken él, ma mintegy 500 egyedet számlál. A ragadozó madarak közül rendszeres, bár ritka költőfaj a többnyire rovarokkal táplálkozó kék vércse. Ez a táj rendszeres telelőhelye néhány sarkvidéki énekes és ragadozó madárnak. A szikesek emlős faunája kevésbé szembetűnő; így pl. a ritka csíkos egér előfordulása csak bagolyköpet vizsgálat alapján tudható.

- *Felső-kiskunsági-tavak:* A tavakat övező padkák legmagasabb részein kisebb foltokban a löszös termőhelyeken a löszpusztagyepek, míg a homokos termőhelyeken a homoki sztyepprétek képviselik az alföldi sztyepprétek erősen megfogyatkozott maradványait. Ezeken a területeken virágzik tavasszal a védett agárkosbor és a poloskaszagú kosbor mellett a törpe nőszirm. A padkák lejtősebb szélein ürmös pusztai, a humuszban gazdagabb helyeken a füves szikespusztai társulások jellemzők.

A szikes tavak sokszínű állatvilággal rendelkeznek. Az egysejtűekkel táplálkozó zooplankton elsősorban az evezőlábú rákok és az ágascsapú rákok fajai alkotják. A fenéklakó faunában főleg gyűrűsférgék, fonalférgék és a kétszárnyú rovarok lárvái, valamint tegzes lárvák találhatók. A szikes tavak növényzettel borított parti zónájában a vöröshasú unka él nagyobb számban. A tócsákban a dunai tarajos gőte is megtalálható.

A szikes tavak tengerpartokra emlékeztető, nagy felületű, sekély, és táplálékgazdag nyílt vizei a vízimadarak tömegeinek nyújtanak ideális élőhelyet. Ősztől tavaszig nagy tömegekben éjszakáznak és pihennek a tavakon a vadludak. A szintén tízezres tömegeket is meghaladó átvonuló úszórécék közül jelentősebb fajok a csörgő réce, a fűtülő réce, a nyíl farkú réce, a kanalasréce és a bőjti réce. A gémfélék közül gyakorlatilag az összes hazai jellemző faj előfordul a területen. A tavaszi és őszi vonulási időszakban – megfelelő vízállás esetén – egyaránt nagyszámú partimadár figyelhető meg a területen. A tipikus sziki fészkelők közül a gulipán és a gólyatöcs állománya kedvező években meghaladhatja a 100 párat, de gyakori fészkelő a bíbic és a piros lábú cankó is. A Kelemen-széken egy 100 párból álló dankasirály-telep található. Közöttük szarcsensirály, küszvágó csér, a vizesebb években szerkők is fészkelnek. A ragadozó madarak közül a Kis-rét és a Fehér-szék nádasában a barna rétihéja fészkel jelentősebb számban. Időnként távolabbi költőhelyekről kígyászölyv és rétisas látogat el táplálékért a szikes tavak környékére. Rendszeresen a területen telel a kis sólyom és a kékes rétihéja, illetve a vonuláskor is gyakran felbukkanó, partimadarakra vadászó vándorsólyom.

- *Peszéradaci-rétek:* Növényegyütteseiben a mélyebb fekvésű részeken megmaradt nádasoknál jóval gyakoribbak a lápos réti talajokon kialakult magassásosok-zsombékosok. Ilyen helyen él a tűzgepárfrány, a sárga nőszirm, a mocsári gólyahír. A talajvíz csökkenésével az üde láprétek rovására teret nyertek a kékperjés, vagy kiszáradó láprétek. Itt bontják szirmaikat a terület legszínompásabb virágai, az orchideák. A gyakoribb fajok, mint a mocsári kosbor, a vitéz kosbor, a hússzerű ujjaskosbor mellett olyan ritkaságok is élnek itt, mint a légybangó vagy a szarvasbangó. A legmagasabb térszinteken sztyepprétek a jellemzők. Itt fedték fel a világviszonylatban is ritkának és veszélyeztetettnek számító mocsári kardvirágot.

A virágos réteken sokszínű a lepkefauna. A ritkább fajok közül megtalálható itt a vérfű hangyaboglárkával és szürkés hangyaboglárkával is. Itt él Európa legnagyobb hártácsszárnyúja, az óriás törösdarázs. Az élőhelyek változatossága miatt a Duna-Tisza köze szinte minden gyík faja előfordul, még a jégkorszaki maradványfajként nyilvántartott elevenszülő gyík is, de ez a terület a hüllők két ritka fájának, a rézsiklónak és a fokozottan védett rákosi viperának az élőhelye is. A Turján-vidék táplálékláncának csúcsát a madarak foglalják el. Előfordul itt az egész Duna-Tisza közén gyakori vörös vércse, a kuvik, a fehér gólya, a mezei pacsirta és a gyurgyalg is. Rendszeres fészkelő a hamvas rétihéja, de előfordul a túzok is.

- *Mikla-pusztá:* A valamikori állandó víző mocsarak helyén magas sótartalmú, erősen lúgos víző szikes mocsarak vannak, amelyek igen fajszegények. A legmélyebb részeken a nád alkot zárt állományokat. A sekélyebb részeken a nádat a zsióka váltja fel, amit szikes rétek követnek. Nyár végétől itt bontja szirmait a szikeseink egyik bennszülött növénye, a sziki ősziróza. A vizektől távolodva vakszikes felszínek jellemzők, ahol nyár közepén gyakori a sókiválás. Ilyen helyeken csak a pozsgás zsáza és a

bárányparéj, vagy a sóbolla tud megélni. A magasabb hátakat egykoron fajgazdag alföldi sztyepprétek és erdős-sztyepp-foltok borították. A fakivágás és legeltetés alapjaiban változtatta meg a növényzet összetételét. Április-május fordulóján ezeken a magas padkák hátakon virágzik az agárkosbor. Szinte vele egy időben nyílik a pókbangó, majd a nyár elején a poloskaszagú kosbor is. Nyár végén, ősz elején nyílik a Duna-Tisza köze egyik ritka orchideája, az őszi füzértetekercs.

A mozaikos élőhelyeket rejtő szikes puszták kedvelt helyei a vonuló madaraknak. A téli vendég nagy őrgébics és a kékes rétihéják után már februárban megjelennek a búbics, amiket a nagygodák, cankók, partfutók, pólingok követnek. Nagy csapatokban pihennek és táplálkoznak itt az észak felé vonuló nagy lilikek, vetési és nyári ludak csapatai is. Ez utóbbi szívesen költ a szikes puszták nádasaiban. A hangos madárcsapatok mellett két, nehezen megfigyelhető madár az ugartyúk és a széki lile jelenléte adja meg a puszták igazi madártani értékét. A kisebb erdőfoltokban fészkel a kékvércse és a vörös vércse, a kerecsensólyom és az erdei fülesbagoly. A puszták téli ragadozó madárvendége a gatyásólyv és a kis-sólyom.

- Kolon-tó:** A viszonylag fajszegény nádasok egyhangúságát mesterségesen megnyitott vízfelszínük szakítják meg. Ezek a nyílt vizek adnak otthont többek között a fehér tündérrózsának, a kolokánnak és a közönséges rencének. A tó déli oldalán a nád egyeduralmát megtörik a reketyefűz bokrai. A parti zónában terjed a széleslevelű gyékény és jó vízellátású zsombékosok is megjelennek. A tavat szegélyező láp- és mocsárréteken nem ritka a vitézkosbor, a hússzínű ujjaskosbor, a réti iszalag, vagy a szibériai nőszirm. Májustól virágoznak a bangófajok, melyek között a Duna-Tisza közén igen ritkának számító méhbangó kisebb állománya is megtalálható. Nyár közepétől helyenként tömegesen tenyészik a buglyos szegfű. Ezekbe a fajgazdag rétekbe ékelődik bele a Közös-erdő, mely a Duna-Tisza köze egyik legjobb állapotában megmaradt, égeres láperdőből kialakult tölgy-kőris-szil ligeterdeje. A tó nyugati oldalán a Bikatorok erősen tagolt buckavidéke nyílt homokpusztagyep. A változatos élőhelyek sokasága gazdag állatvilágnak ad otthont. A Kolon-tó vizében élő halfajok a lápi póc és réti csík. A békák mellett nem ritka a mocsári teknős és a vízi sikló sem. A hüllők közül megtalálható a homoki gyík, a zöld gyík és a jégkorszaki reliktum elevevő gyík.

A Kolon-tó régóta híres gazdag madárvilágáról. A nagy összefüggő nádasok biztosítanak zavartalan fészkelési lehetőséget a gémekek számára. A nádas énekesmadár állománya fészkelési és vonulási időszakban roppant fajgazdag és népes. Megfigyelhetjük itt a fülemülesítét, a nádirigót, a cserregőt és foltos nádiposzátaikat. A nádas mellett fontos madárélőhelyek a nedves gyepek is. A ludak mellett gyakoriak a kócsagok, gémekek, búbics és cankók is. A tó nyugati oldalának szaggatott buckavidékén inkább az erdőkre és a száraz gyepekre jellemző fajokkal, a szalakótával, a gyurgyalaggal és a lappantyúval találkozhatunk.
- Orgoványi-rétek:** A legmélyebb térszinteken nádasok és magas növésű sásosok-reketyefűzesek tenyésznek. A rendszeresen kaszált rétek fő zöldtömegét a kékperje, a fehértippa és a réti csenkesz adja. Május- június táján nyílnak a rétek legszebb növényei, a szibériai nőszirm és az orchideák. Ezek közül eddig a poloskaszagú, a mocsári, a vitézkosbor, a hússzínű ujjaskosbor, a szúnyoglábú bibircsvirág, a békaköly és a fokozottan védett pókbangó került elő.

Az itteni nedves rétek adnak otthont egy ritka lepkefajnak, a Metelka-medvelepke. A rétek nem csak az itt költő búbics, piroslábú cankók és nagygodák számára fontosak, hanem tavasszal és ősszel pihenő és táplálkozó helyet biztosítanak az átvonuló parti madaraknak. A túzok is alkalmi vendége az orgoványi gyepeknek. A mocsarakat inkább búvóhelyül használják a vadon élő emlőseink. A ragadozók közül megtalálható a széles elterjedésű róka és a nedves élőhelyeket kedvelő hermelin. A zsombékosokban bizonyítottan él jégkori reliktum fajunk, a patkányfejű pocok.

Az orgoványi buckavidék formakincse megegyezik a fülöpházival és a bugacival, de növényzete a kettő közötti átmenet. A homokbuckák adta szélsőséges viszonyok között szinte csak a boróka, a fehér- és szürkenyár találja meg életfeltételeit. A cserjék közül jellemző az egybibés galagonya, a kökény, a varjútövisbenge, a sóskaborbolya és a fagyal. A cserjék és fák között évelő fajokban gazdag nyílt homokpusztagyep fedi laza borítottságban a homokot. A gyakori homoki növények mellett, mint a bennszülött homoki imola, vagy a pusztai kutyatej, sokkal ritkább a lila virágú homoki csúdfű, mely tipikus tagja a buckaflórának. A buckák egyik növényritkasága a csikófark.

Az orgoványi homokbuckák állatvilágában találkozhatunk hangyaleső-tölcsérekkel és megcsodálhatjuk a bikapók hímjének téglavörös színét is. Gazdag a terület lepkefaunája is. Itt még gyakori a homoki szemeslepke, vagy a kutyatej szender. A hernyó tápnövénye elsősorban a farkaskutyatej. A vidéken gyakori a veszélyeztetett szalakóta.

- **Bugac:** Tavasszal az első virágzó növények között találjuk a fekete kökörcsint. Májusban megjelenik a homoki árvalányhaj és a nyílt homokfelszíneken ezrével virítanak a báránypirosító égszínkék virágai. Ezeken a területeken érzi magát igazán jól a sárga virágú, pozsgás homoki varjűháj, a heverő naprózsa és a borzas len. A homokbuckás védett növényei közül kiemelkedik a homoki nőszirm, valamint a homoki gyepek és erdőszegélyek őszi, fokozottan védett ékessége, a homoki kikerics. A nyaras ligetek alatt három ritka orchideafajunk is megtalálható: a piros madársisak, a vörösbarna nőszőfű egy bennszülött változata, és a bugaci nőszőfű.

A buckavidék állatvilága is különleges. A báránypirosító tövek között él a bütyköshátú ormányosbogár. A nyílt homoki gyepek egy másik egzotikuma a homoki gyík. Néhány ritka madárfajnak is otthonául szolgál a homokbuckás: közülük kiemelendő az erdei pacsirta, valamint a kecskefejfő, azaz a lappantyú. A szöcskék és sáskák közül kiemelendő a sisakos sáska. A Nagypusztai lakója életmódját tekintve az egyik legkülönlegesebb hazai egyenesszárnú faj: a fűrészlábú szöcske. A felrebbenő sáskákból igyekszik zsákmányolni hazánk kevés védett pókfajának egyike, a cifra potroháról könnyen felismerhető karéjos keresztespók. A homoki sztyepprétek számos gerinces élőlénynek is otthonául szolgálnak, közülük kiemelendő a rákosi vipera. A gyepterületekhez, valamint a közbeékelődő cserjés-fás ligetekhez számos madárfaj kötődik, amelyek közül megemlíthető az orvvadászat miatt megritkult vadgerle, a búbosbanka, valamint a kéklő tollazatú szalakóta. A Bócsa-bugaci erdőtömb és a környező cserjések vadvilága is gazdag: megtalálható itt borz, róka, vaddisznó, őz, ősszel pedig gímszarvasok bőségétől, majd dámszarvasok barcogásától hangosak az erdők.

- **Szikra és az Alpári-rét:** A holtágak gyékényes-kákás partjait a nyíltabb vizeken a tündérrózsás-sulymos hínártársulások váltják fel. A magasabb térszinteken a galériaerdőkben évszázados tölgyek és a matuzsálemi kort megért fehéryarok élnek.

Az élőhelyeiben igen változatos táj sokszínű állatvilágnak ad otthont. A kételtűek közül az egyik legérdekesebb az itt élő mocsári béka, melynek hímjei a szaporodási időben díszes hamvaskék nászruhát öltenek. A rovarvilág egyik legszínompásabb képviselője a farkasalma lepke. Nálunk többnyire az alföldi maradványtölgyesek és keményfaligetek szegélyzónájában él. Az odvas fákban gazdag természetes erdő-társulások számos denevérfajnak adnak otthont. A holtágak adnak fészkelő és táplálkozó helyet a gémeknek, a bakcsónak és a kócsagoknak, az erdőben az énekesmadarak mellett egyre gyakoribb a fekete harkály.

- **Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet:** A botanikai és zoológiai kutatások igazolták, hogy ez a terület hordozza az Alsó-Tiszavidék legértékesebb szikes pusztai élővilágát. A Duna-Tisza közti homokvidék és a Tisza-völgy érintkezése miatt itt homoki és szikes pusztai növény-társulások is védelem alá kerültek.

- **Mártélyi Tájvédelmi Körzet:** A holtágak vizében tömeges a sulyom, mely a rucaörömmel együtt időnként szőnyeget alkot a vizek felszínén. Az árnyas erdőségeken virágzik a nyári tőzike, a tallós nőszőfű, ősszel nyílik a réteken a Tisza-parti margitvirág.
A tájvédelmi körzet faunája gazdag és változatos. A tavaszi áradások idején a felmelegedő vizek benépesülnek az ívó pontyok, keszegek csapataival. A kikelt ivadékok bőséges táplálékot biztosítanak a környék gémtelpeinek és a vonuló halevő madaraknak. Június derekán látható a víz fölött a kérészek nászrepülése, a „Tisza-virágzás”.
Mártély fő zoológiai értéke gazdag madárvilága. Eddig 245 madárfajt regisztráltak a területen, a költő fajok száma 112. A közelben levő Szegedi Fehér-tó, a Csaj-tó vagy a Kardoskúti Fehér-tó felé mindkét irányában nagy a madármozgás. Augusztus végén kerül sor a fekete gólyák vonulására. Sokszor fehér gólyákkal, kócsag és kanalasgém csapatokkal együtt keresgélnek a mocsarakban halak, a réteken pockok, egerek, sáskák után. Az emlősök közül 40 faj előfordulása bizonyított, melyekből a vidra, a vadmacska és a denevérek jelenléte a legfontosabb.
- **Ócsai Tájvédelmi Körzet:** A természeti értékekben gazdag kaszálórétek egész évben gyönyörű látványt nyújtanak, de igazán tavasszal pompáznak, amikor virágzanak az e területre jellemző orchideafélék, a kosborok és bangók (vitéz kosbor, mocsári kosbor, szúnyoglábú bibircsvirág, pókbangó), a szibériai nőszirm, kífészű aszat, a mélyebb fekvésű helyeken a kormos csáté, téli sás, stb. Az erdők közül legértékesebbek az égerlápok, melyeket az év nagy részében víz borít. Magasabb fekvésű területeken ligeterdőket találunk tölgy, kőris, szilfa fajokkal, dús aljnövényzettel. Említésre méltó a tavaszi csillagvirág, sárga árvacsalán, nyári tőzike és a helyenként tömeges gyöngyvirág, nyár végén pedig egyes kaszálóréteken a kornistárnics.
A terület állatvilága fajban és egyedszámban is igen gazdag. Megemlítendő a ritkán mutatózó ízeltlábúak (pl. kis szarvasbogár), a százlábú, illetve a ritka reliktumfajként ismert szárazföldi ászkarák. Számos lepkefaj is él a területen, mint pl. a ritka ezüstsávós szénalepke, vagy a nádas, gyékényes területen a kis gyékénybagoly lepke.
A vizes lápfoltokban, csatornáknál a közönségesnek számító halfajok mellett megtalálható a lápokra hajdan oly jellemző réti csík és lápi póc. Hazai kételtűfaunánk jeles képviselője, a mocsári béka, tömegesnek mondható. Találkozhatunk még barna varanggyal, vöröshasú unkával, erdei békával, ásóbékával, zöld levelibékával, a vizekben kecskebékával, tarajos és pettyes gőtevel is.
A területre jellemző néhány madárfaj: nagykócsag, szürke gém, barna és hamvas rétihéja, fekete gólya, rétisas, cigány réce, kis vöcsök, bíbic, sárszalonna, piroszlábú cankó, jégmadár, nádirigó, fülemülesítke, tücsökmadarak, nádiposzták, stb.
Az emlős állatfajok közül jellemzők az apró rágcsálók (törpe egér, csíkos egér), szőrmés ragadozók (menyét, hermelin, nyest), a vidra, vaddisznó, őz és gímszarvas, valamint a hód is.

B) A TÁJ JELLEMZŐI (TÁJSZERKEZET, TÁJHASZNÁLAT, TÁJJELLEG, TÁJKÉP), TÁJVÉDELEM

A Homokhátság egyszerre természeti képződmény és ember által átalakított „kultúrtáj”. Arculatának kialakításában döntő szerepet játszott a történelem és az itt élő lakosság. Az erdőségeken, mocsarakon kívüli megművelt föld a tatárdulást követően vált pusztasággá, mely során az addigra már kialakult településhálózat is lényegében elpusztult. Az erdőirtások, a mezővárosok állattartása nagyban hozzájárult a felszín eróziójához, később pedig a folyószabályozások, erdőtelepítések és a tanyák jelenléte, majd a kollektivizálással együtt járó mezőgazdasági művelés, illetve a mezővárosok külterületein bekövetkezett szuburbanizáció alakította ezt a tájat. A térség kultúrtáji, néprajzi értékei is egyedülállóak, melynek kialakulásában a jellegzetes magyar szórványtelepülések: a tanyák jelentős szerepet játszottak. A homokhátsági tanya rendszer máig nélkülözhetetlen a géntartálékok megőrzésében, az ősi magyar háziállatok eredeti körülmények közötti fenntartásában és a legtöbb hagyományos táji tevékenységben.

A megmaradt tanyás tájrészleteken az elmúlt 3 évtizedben (a külterületi építkezési tilalom 1986-os felfüggesztése óta) szinte szabályozatlan módon zajlottak a beépítések. Az új épületek alapvetően csak lakófunkciót látnak el, így a táj csak „használva van”, nem pedig gondozva. Ennek következtében a tanyákon folyó gazdálkodói tevékenységek is beszűkülnek, megszűnnek. Az új beépítések által felhasznált területek közé a tanyák beszorulnak és kénytelenek feladni a korábbi, hagyományos módon történő tevékenységeket. Értelmszerűen a települési területek növekedése és a kiköltöző középosztály életmódja megnövelte a külterületek lakossági felhasználású ivóvízigényét. Számos visszaélés, illegális vízkivétel és szennyvízelhelyezés tapasztalható az érintett települések (főként a városok) környékén, amelyek összeadódva az egész homokhátsági térség vízháztartására és környezeti minőségére kedvezőtlenül hatnak.

A horizontális tájszerkezet kiemelt tájvédelmi jelentőségű elemei a természeti területek. Ezek a Duna–Tisza közén jellemzően gyepterületek és vizes élőhelyek, de természetközeli állapotú erdőterületek is nagy kiterjedésben fordulnak elő. Jelentős hányaduk védett terület (nemzeti park, tájvédelmi körzet, természetvédelmi terület, Natura 2000 terület), vagy a törvény erejénél fogva („ex lege”) áll védelem alatt.

Sajnálatos tény, hogy különböző antropogén tevékenységek révén (beszántások, beerdősítések, beépítések) feltűnően csökken azon természeti területek kiterjedése, melyek védelmét a törvény nem állapítja meg. A Duna–Tisza közén 1980 és 1998 között a természetközeli gyepterületek közel 15%-a pusztult el antropogén hatásra (Biró et al., 2007). A természeti területek fragmentálódása, elszigetelődése, valamint a tájidegen fajok terjedése védelmi helyzetüket, természetvédelmi jelentőségüket is számottevően rontja.

Nagyságrendileg nem jelentős tájhasználati változás, azonban tájvédelmi szempontból kiemelendő a víztározási célú vízi létesítmények, halastavak, horgásztavak gyakori létesítése, mivel ezeket többször természetvédelmileg értékes területen alakítják ki. A létesítés a közvetlen fizikai károkozáson túl a terület vízháztartásának számottevő és kedvezőtlen megváltozását is okozhatja. Fontos az ilyen típusú létesítmények iránti „igény” csökkentése, ami a lakosság szemléletformálásával oldható meg.

A tájhasználatot befolyásolják az elmúlt időszakban született uniós és hazai stratégiák. Így pl. az Európai Unió Zöld Megállapodása (European Green Deal) megszabja a következő évtizedek irányát gazdasági, társadalmi és környezeti téren egyaránt. A Zöld Megállapodás értelmében elérendő cél, hogy 2050-re nullára csökkenjen az üvegházhatású gázok nettó kibocsátása. Ennek elérése érdekében minden területen jelentős változtatásokat kell véghez vinni, ami a tájhasználatot is érinti. Így csökkenteni kell a mesterséges, burkolt, beépített felszínek arányát, vissza kell fogni a zöldmezős beruházásokat, a mezőgazdaságban az ökológiai gazdálkodás térhódítását kell elősegíteni, ami maga után vonja a hagyományos, nagyüzemi gazdálkodási gyakorlat jelentőségének csökkenését. A természetes és természetközeli területek prioritást kell, hogy élvezzenek, ami a természet- és tájvédelem erősödése révén tud megvalósulni.

A Zöld Megállapodás szellemében készültek az egyes területekre konkrét vállalásokat, előírásokat tartalmazó Stratégiák, mint pl. a Biodiverzitás Stratégia, vagy a Termőföldről az Asztalig (Farm to Fork) Stratégia. Ezeknek a dokumentumoknak központi eleme a zöldítés, a biológiai sokféleség megőrzésének elősegítése, illetve az egészséges és környezetbarát élelmiszerelőállítás megvalósítása.

A 2023. júliusában elfogadott Természet-helyreállítási rendelet értelmében az Európai Unió szárazföldi és tengeri területeinek 20 százalékán kell helyreállítási tevékenységet végezni 2030-ig, 2050-re pedig az összes leromlott ökoszisztémára ki kell terjednie az eredeti állapot visszaállítására törekvő intézkedéseknek. Ez a jogszabály is jól mutatja azt az uniós törekvést, ami a természetes állapotokhoz való visszatérés szellemében erőteljes hatást gyakorol a tájszerkezetre és a tájhasználatra. Ennek értelmében mind nagyobb területen kell olyan tevékenységet végezni, ami megkíméli, illetve helyreállítja a terület eredeti ökoszisztémáját, és biztosítja a biodiverzitást.

C) TERMŐFÖLD ÉS TALAJVÉDELEM

A Homokhátságot részben, vagy egészben érintő kistájak jelentős részben homok alapkőzetten kialakult talajokkal fedettek. A felszín változatosságának köszönhetően számos talajtípus előfordul a hátság területén, ami mozaikos talajszerkezetet eredményez. A megjelenő talajtípusok alapvetően három kategóriába oszthatók: homokhoz kötődő (futóhomok, humuszos homoktalaj, csernozjom jellegű homoktalaj); löszhöz kötődő (barnaföld, mészlepedékes csernozjom, mélyben sós réti csernozjom); valamint víz hatására kialakult – nagy többségükben szikes – talajok (sztyeppesedő réti szolonyec, réti talaj, réti szolonyec, réti csernozjom, szoloncsák, szoloncsák-szolonyec, lápos réti talaj, síkláp talaj).

Termőképesség szempontjából a löszön kialakult talajok, elsősorban a csernozjomok emelhetők ki, amelyek közül legnagyobb mennyiségben a mélyben sós réti csernozjomok fordulnak elő (a Gerje-Perje síkon, a Pilis-Alpári-homokháton, a Dorozsma-Majsai-homokháton és a Kiskunsági löszös háton). A terület szántóföldi mezőgazdasága főként ehhez a talajtípushoz kötődik.

A homokos területeken komoly hagyományai vannak a gyümölcs- és szőlőtermesztésnek. Az alma, a bodza, a kajszli- és az őszibarack a leggyakoribb, de számottevő a körte, a meggy és a szilva termőterülete is. A szőlőültetvények a Duna borrhíó borvidékeihez tartoznak (Kunsági, Hajós-Bajai és Csongrádi). Ezekben a térségekben leginkább fehér bort adó fajtákat termesztene, de a Hajós-Bajai borvidéken jelentős mennyiségben találunk vörösbort adó fajtákat is.

A talajvédelem fő feladata a mezőgazdasági művelés alatt álló területek megóvása. Alapvetően a DTkH kisebb része tekinthető mezőgazdasági termesztés szempontjából kiváló vagy jó adottságúnak, a térség nagyobb részben közepes, vagy gyenge feltételeket biztosít a növénytermesztés számára.

Azokon a területeken, ahol szántóföldi, vagy kertészeti kultúrák találhatók, a talajok sérülékenyek, amit a sekély „A” szint, a szikesedésre, vagy láposodásra való hajlam, valamint a homokos talajtípusból következő laza szerkezet okoz. Erózió szempontjából leginkább a homokos területek vannak veszélyben, amelyek az erős szelek által kiváltott szélrózsiának kitéttek. A védekezési lehetőségek között első helyre kell tenni a művelési módok olyan megválasztását, amelyek az év nagy részében talajtakarást biztosítanak (takarónövények vetése, köztes vetés stb.), illetve célszerű az agroerdészeti rendszerek alkalmazása; azok megóvása, illetve kialakítása. Ezek közül főként a mezővédő erdősávok visszaállítását kell kiemelni, amelyek az elmúlt évtizedekben jelentős mértékben csökkentek. Újbóli kialakításukkal nem csupán a szélrózsi elleni védelem lehet hatékony, hanem a mikroklíma is pozitív irányban módosul; az árnyékolás csökkenti a talaj kiszáradását, a hőmérséklet szélsőséges értékei is csökkennek, az intenzívebb párologtatás révén nő a páratartalom is. Emellett ezek a területek életteret biztosítanak számos élőlény – köztük apróvadak, beporzók, védett állat- és növényfajok – számára is.

A mezővédő erdősávok a fent ismertetett pozitívumok mellett a Homokhátság erdősültségével kapcsolatos kérdések megoldásához is hozzájárulhatnak. Viták vannak azzal kapcsolatban, hogy az erdők mekkora mértékben járultak/hozott hozzá a szárazodáshoz. Az erdősítés támogatói szerint az erdők jelentős mértékben pozitív hatást gyakorolnak a terület mikroklímájára, árnyékolásukkal hozzájárulnak a túlzott felmelegedés elleni védelemhez és párologtatásukkal is csökkentik környezetük hőmérsékletét. Az ellenzők szerint ugyanakkor a fás szárú kultúrák túlzott mértékben párologtatják a vizet, ezért az erdősítési beavatkozások, illetve csereerdősítések hozzájárulnak a talajvízszint süllyedéséhez. Emellett a táj „természetes” állapotának nem a beerdősült tájkép, hanem az erdős sztyepp, a fás-ligetes környezet felel meg. Emiatt a gazdasági célú, faanyagtermelést szolgáló erdők és faültetvények helyett a Homokhátság jövőjének biztosítása érdekében a véderdők, mezővédő fásítások, a mozaikos szerkezetű agrárerdészeti rendszerek támogatása javasolható.

A vízhatás alatt kialakult talajok esetében számolni kell a belvízveszéllyel, hiszen ezen talajok megjelenése az időszakos vízborításhoz kötődik. Ezeken a területeken a talajművelés lehetőségei az év nagy részében korlátozottak, így mezőgazdasági hasznosításuk sok esetben gazdaságtalan. Hasonló a helyzet a szikesek esetében is, ám ezen talajtípusok többsége napjainkban már nemzeti parki területként védelmet élvez. Védelmük ritka felszínformáik miatt indokolt, a szikpadkák, szikfokok révén kialakuló mikrodomborzat különleges élőhelyeket jelent.

A jó termőképességű, löszön kialakult, főleg csernozjom jellegű talajok veszélyeztetettsége az intenzív műveléssel hozható összefüggésbe. Az eketalpréteg kialakulása, a talajok szerkezetének leromlása, a szervesanyag- és a tápanyagtartalom csökkenése jelentős talajdegradációt eredményez. Az IPCC földhasználatról foglalkozó jelentése (2019) szerint jelenleg 50-100-szor gyorsabban pusztítjuk talajainkat, mint ahogy az képes volna regenerálódni, ez pedig a DTkH azon területeit is érzékenyen érinti, amelyek a legjobb minőségű talajokkal jellemezhetők. A további leromlással szembeni védekezés a talajkímélő- és megújító mezőgazdasági gyakorlatok középpontba állításával lehetséges.

D) VÍZVÉDELEM (FELSZÍNI ÉS FELSZÍN ALATTI VIZEK, VÍZKÉSZLETEK, VÍZMINŐSÉG)

A Homokhátságot a Duna és a Tisza fogja közre, amelyek országos viszonylatban is a két legfontosabb felszíni vízfolyásunkat jelentik. Ugyanakkor a két fő folyó alapvetően nem tartozik a hátság területéhez, ugyanakkor számos kisebb vízfolyás szeli át a hátságot, amelyek a Dunába, vagy a Tiszába torkollanak. Éppen ennek a kettőségnek köszönhető, hogy itt húzódik Magyarország fő vízválasztója – a Karancs-Cserhát-Gödöllő-Kiskőrös-Jánoshalma vonalon – amely a Duna és a Tisza vízgyűjtőterületét választja el egymástól.

A vízfolyások és csatornák közül a Dunába torkollanak a következők: Dunavölgyi-főcsatorna, Kiskunsági-főcsatorna, Büdöstői-csatorna. A Tiszába torkolló vízfolyások: Dong-éri-főcsatorna, Gerje-Perje-csatorna, Alpár-Nyárlőrinci-csatorna, Csukás-ér, Félegyházi-vízfolyás, Kővágó-éri-csatorna, Fehértó-Majsai-csatorna, Dorozsmai-Majsai-főcsatorna, Domaszéki-főcsatorna, Körös-éri-főcsatorna, Szikszósi-főcsatorna, Bokod-Kigyósi-csatorna.

A felszíni vizek másik kategóriáját a tavak jelentik. A térség állóvizeit zömmel szikes tavak alkotják, illetve a mesterséges állóvizeket a halastavak képviselik. A legjelentősebb szikes tavak a következők: Ágasegyházi-tó, Orgoványi-tó, Zab-szék, Kelemen-szék, Bogárczó-tó, Szappanos-tó, Vadkerti-tó, Nagy-Csukás-tó, Kolon-tó, Szappan-szék, Szívós-szék, Harkai-tó, Szentlászlói-tó, Fehér-tó, Péteri-tó, Kun-Fehér-tó, Bite-szék, Nagyszéksós-tó, Őszeszéki-tó, Müller-szék és Madarász-tó.

A szikes tavak természetes állapotához hozzátartozik az időszakos kiszáradás. Azonban a szikes tavak túlnyomó többsége mára gyakorlatilag nem csak ideiglenesen, hanem huzamosan kiszáradtak tekinthető, amelyek medrében szárazságtűrő növények szaporodtak el, és legeltetés, kaszálás formájában hasznosítják (pl. Szívós-szék, Szappan-szék Fülöpháza határában). Medrükben csak több éves megszakításokkal, időszakosan marad meg a víz, amelyhez az évi csapadékmennyiség jelentős növekedése is hozzájárul.

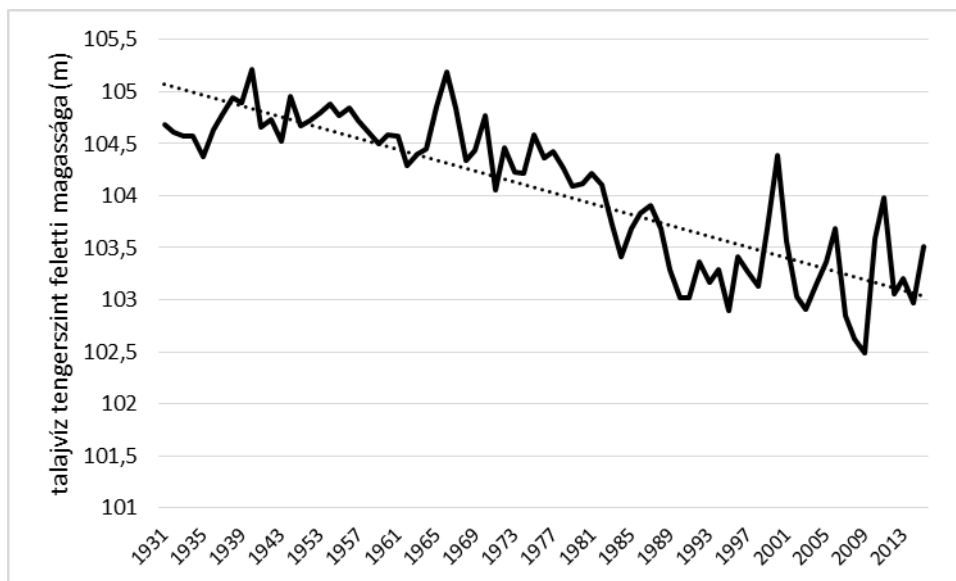
A szikes tavak közül a Ramsari Egyezményben külön is szereplő, Izsák melletti Kolon-tó is erősen benádasodott, előregedő tó, csak mesterségesen kialakított nyílt vízfelület található benne. Ugyanakkor a Felső-Kiskunsági szikes tavakkal együtt (amelyek szintén Ramsari területek) a Kiskunsági Bioszféra Rezervátum magterületei közé tartozik. A védeltségnek ez a szintje is mutatja, hogy a szikes tavak rendkívüli értéket képviselnek, a biodiverzitás megőrzése szempontjából kiemelt jelentőségük van. Emiatt pusztulásuk súlyos veszteség, amelynek hátterében a Homokhátság szárazodása áll.

A DTkH jelenlegi vízhiánya és a helyi társadalom pazarló vízhasználata a 19. sz. derekán megkezdődött alföldi folyószabályozásokig, vízrendezésekig nyúlik vissza. A terület szárazodásában a több, mint 6000 km hosszúságú csatornahálózat kialakítása és az ezen keresztül történő évtizedeken át zajló víztelenítés döntő szerepet játszott. A 19-20. század vízrendezései a kor gazdasági szükségleteiből fakadtak és a hátságon számos kedvezőtlen hatást eredményeztek. Ezt erősítették tovább a későbbi újabb emberi beavatkozások és az elmúlt évtizedekben tapasztalt gyorsuló klímaváltozás, amely talán a legmarkánsabb valamennyi tényező közül.

A csatornahálózat kiépítése, amelynek elsődleges célja a belvizek elvezetése volt, gyakorlatilag a Homokhátság felszín alatti vízkészleteit – elsősorban a talajvíz-készletet – apasztotta, így hozzájárult a terület kiszáritásához, szárazodásához. Mára bebizonyosodott ennek a gyakorlatnak a káros következménye, emiatt a jövőben a homokhátsági belvízelvezetési gyakorlat teljes felülvizsgálatára van szükség.

Napjainkban a szárazodás legegységelműbb jele a Homokhátság talajvízszintjének csökkenése, amelynek átlagos értéke 1,5-2 méter, helyenként azonban a 6-7 métert is eléri (Illlancs térségében). A terület vízháztartásának döntő fontosságú eleme a többnyire magasan, finom homokban lévő, szabadtükrű talajvíz. Az eredetileg (az 1970-es évek előtt) átlagosan a felszíntől 1-4 méterre lévő talajvíz hozzávetőlegesen követi a felszínt, erős esést mutatva a Tisza, de különösen a Duna völgye felé. A homokhátság kiemelkedő helyzetéből adódóan a csökkenő talajvízszintek elsőként és legnagyobb mértékben ezen a területen éreztetik hatásukat (4. ábra).

4. ábra Átlagos talajvízszint változás a DTkH térségében (1387. sz. talajvízkút, 1931-2013)

Forrás: Alsó-Dunavölgyi Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóság

A talajvízszint süllyedésében a meteorológiai tényezők módosulásának, azaz a klímaváltozásnak döntő szerepe van. Öngerjesztő folyamatként, a meteorológiai tényezők miatti szárazságot és talajvízszint-süllyedést a csapadékhiány kompenzálására történő rétegvízkitermelés, valamint a nagymértékű, ivóvízszolgáltatási célú kitermelés tovább erősítette. A hetvenes évek óta a vízkivételek az akkorinak közel nyolcszorosára nőttek, és a kilencvenes években 60 millió m³/év felhasználási szinten alakultak. A talajvízből történő vízkivételeket az

illegális felhasználás miatt nem lehet pontosan meghatározni, mértékük azonban mindenképpen összefüggésben van a vízhiánnyal.

A további tervezés során kiemelt figyelmet kell fordítani arra, hogy a vízhasználatok ellenőrizhetővé és szabályozhatóvá váljanak, hiszen a felszíni és felszín alatti vizek összefüggései miatt a felszín alól kiemelt víz lényegében „leszívja” a talajvizet és talajnedvességet, vagyis összességében a vízhasználók a saját földjüket, a tájat szárítják tovább, a felszín alatti vizet párologtatják el. A helyzet javítása érdekében szigorúan be kell tartani a vízgazdálkodásra vonatkozó törvényi szabályozást, azaz a 2023. évi LI. törvény: a vízgazdálkodásról szóló 1995. évi LVII. törvény módosításáról c. jogszabályt.

A törvényi előírások betartásán/betartatásán túl figyelembe kell venni a felszíni és felszín alatti vízrendszerek kapcsolatának összefüggéseit is. A felszín alatti víztárolókat valójában nem kell megépíteni, hanem a hátság természetes „víztárolórendszerét”, vagyis a felszín alatti térrészt kell kihasználni. Ennek költséghatékony megoldása a lokális, helyi, célzott felszín alatti vízpótlási módszerek (MAR – Managed Aquifer Recharge) alkalmazása. A felszín alatti vízpótlás a természeti környezet szinergiáira épít és számos olyan előnnyel jár, ami az éghajlatváltozás kihívásaival szembeni ellenálló-képességet fokozza. Emiatt kiemelten javasolható a MAR módszerek átvétele, ami gyakorlatilag a természetalapú megoldások (Nature Based Solutions) felszín alatti vízkészletekre vonatkoztatható alkalmazását jelenti.

A talajvízszint süllyedéséhez hozzájárulnak a földhasználatban bekövetkezett változások, amelyek között megemlítendő a művelési ágak megváltozása, a termelési szerkezet átalakulása, illetve az erdőszűkség növekedése. Tehát a mezőgazdaság is a vetésszerkezet, a fajtamegválasztás, a talajművelés és az öntözés révén befolyásolhatja a talajvízszint-süllyedését, másrészt megfelelő technológiákkal alkalmazkodni képes bizonyos fokig a szárazsághoz.

A vízrendezési beavatkozások is említésre méltó mértékben befolyásolják a talajvízszint alakulását. A nagytérsegi ár- és belvízmentesítések során mesterséges úton nagy területen csökkentették a talajvízszintet, amelynek következtében gyökeresen megváltozott a térség hidrográfiai képe. A belvízcsatornák által elvezetett vízmennyiség talajvízszintet csökkentő hatását többen (Harmati, 1994; Iványosi-Szabó, 1994) hangsúlyozzák.

A Homokhátság tágabb térségének múltbeli vízügyi beavatkozásai szintén befolyással vannak a Homokhátság felszín alatti vízkészletére. A Dunán és a Tiszán a szabályozások következtében bekövetkezett medermélyülés nem csak a közvetlen környezet talajvízszintjére fejt ki elszívó hatást, hanem a Homokhátság belsőbb területeinek felszín alatti vízkészletére is negatív hatást gyakorol. Ezzel szemben a jövőben megvalósuló ártér-helyreállítások, esetlegesen középvízi dunai, tiszai duzzasztóművek építése szintén a folyóktól távolabb eső területeken is mérsékelné ezt a negatív hatást.

Az elmúlt évtizedek vízrendezési gyakorlata a fentiek alapján a jövőben nem folytatható. Ugyanakkor tisztában kell lenni azzal, hogy a Homokhátság szárazodásának megállítása érdekében olyan beavatkozásokra és gyakorlatokra van szükség, ami konfliktusokat okoz a természetvédelem, a mezőgazdaság, a vízügy, a települések, és az egyes gazdálkodók között. Amennyiben a térségi vízrendszer helyreállítása elsődlegessé válik, úgy el kell fogadni, hogy a Homokhátság mélyebben fekvő („belvizes”) területei időszakos, vagy tartós vízborítás alá kerülnek, ami ezeken a területeken a mezőgazdasági termelés felhagyását, vagy erőteljes átalakítását (ld. pl. fokgazdálkodáshoz visszatérés) teszi szükségessé. Röviden: vissza kell adni azokat a területeket a víznek, ami a folyószabályozások előtt a vize volt.

A talajvízszint-süllyedését kiváltó okokkal kapcsolatban megállapítható, hogy fele-fele arányban vezethető vissza természeti tényezőkre (meteorológiai okok) és az emberi beavatkozások hatására.

A Homokhátságon a rétegvíz felhasználására jellemző, hogy 2004-2012 között a rétegvíz kitermelése csökkenő tendenciát mutatott, a korábbi nagymértékű vízkitermelés csökkent a vízkészlet járulék bevallási adatai alapján. A közcélú ivóvíz biztosítása adja a rétegvíz kitermelés közel 80%-át. Kisebb részben mikroöntözésre, állattartó telepek fenntartására, valamint gazdasági és egyéb célra is használják. A területről kitermelt rétegvizeknek mennyiségi állapot-besorolása „jó/nem jó határán” minősítést kapott a Vízyűjtő-gazdálkodási Terv szerint, tehát a rendelkezésre álló víztesteket (2. tábla) körültekintően lehet csak kitermelni.

2. tábla A Homokhátságot érintő víztestek jellemzői

Víztest megnevezése	Földtani típus	Hidrodinamik -ai típus	Terület (km ²)	Vízadó összletek (db)	Átlagvastagság (m)	Vízháztartási elem	Lehatárolás időpontja
Duna-Tisza közti hátság - Duna-vízgyűjtő déli rész (rétegvíz)	törmelékes	leáramlás	1 437,59	2	415	felszín alatti víztestek közötti vízforgalom	2004.12.22
Duna-Tisza közti hátság - Duna-vízgyűjtő déli rész	törmelékes	leáramlás	1 437,59	1	23	vizes élőhely táplálása, talajvízpárolgás	2007.12.22
Duna-Tisza közti hátság - Duna-vízgyűjtő északi rész (rétegvíz)	törmelékes	leáramlás	1 982,23	2	423	felszín alatti víztestek közötti vízforgalom	2004.12.22
Duna-Tisza közti hátság - Duna-vízgyűjtő északi rész	törmelékes	leáramlás	1 193,30	1	33	vizes élőhely táplálása, talajvízpárolgás	2007.12.22
Duna-Tisza közti hátság - Tisza-vízgyűjtő déli rész (rétegvíz)	törmelékes	leáramlás	1 669,36	5	487	felszín alatti víztestek közötti vízforgalom	2004.12.22
Duna-Tisza közti hátság - Tisza-vízgyűjtő déli rész	törmelékes	leáramlás	1 669,36	1	26	alaphozam, vizes élőhely táplálása, talajvízpárolgás	2007.12.22
Duna-Tisza közti hátság - Tisza-vízgyűjtő északi rész (rétegvíz)	törmelékes	leáramlás	2 303,66	3	418	felszín alatti víztestek közötti vízforgalom	2004.12.22
Duna-Tisza közti hátság - Tisza-vízgyűjtő északi rész	törmelékes	leáramlás	2 303,66	1	13	alaphozam, vizes élőhely táplálása, talajvízpárolgás	2007.12.22

Forrás: <https://vizeink.hu/vgt/>

A Víz Keretirányelv célkitűzéseivel összhangban a víztestek nem hozhatók a meglévőnél rosszabb állapotba. Az engedéllyel rendelkező vízhasználatok csökkenő vízkitermelése kedvező hatással lehet a víztestek jó állapotba hozására, illetve a jó állapot megőrzésére, amennyiben ez a tendencia hosszú távon fennmarad.

A területen az utóbbi években egyre jellemzőbb a nagy vízigényű haszonnövények termesztése. Mivel felszíni vízből nem lehet megoldani egyelőre ezeknek a növénykultúráknak (kukorica, borsó, paradicsom, paprika stb.) az öntözését, ezért jellemzően nagyjából talajvízből, kisebb részben rétegvízből valósítják meg azt. Az engedéllyel rendelkező öntözőtelepek több tíz ezer m³ vizet használnak fel öntözési célra évente. Mindemellett fontos megemlíteni az engedéllyel nem rendelkező, így nem ellenőrizhető vízkivételek nagyságát/mennyiségét, melyek durva becslések alapján is többszörösen meghaladják az engedéllyel rendelkezők éves kitermelését.

Az öntözési célú vízkivételek mellett jelentős mértékű, negatív hatást gyakorolnak a felszín alatti víztestekre a területen található kavics- és homokbányák. Ezek létesítése, üzemeltetése szintén hozzájárul a Homokhátság felszín alatti vízkészletének csökkenéséhez.

A felszín alatti víztestek mennyiségi és minőségi védelme érdekében javasolható a vízkivételek ellenőrzése; szükség szerinti korlátozások, tiltások foganatosítása; a lehetséges felszíni szabad vízkivételek kihasználásával tározók és öntöző csatornák építése a felszín alatti vízkivételek mentesítése érdekében, valamint az agrotechnikai lehetőségek kihasználásával a talajok vízgazdálkodási tulajdonságainak javítása, melyet összhangba lehet hozni a földalapú támogatásokkal. A mezőgazdaság részéről alapvetően a termesztett növények ésszerű kiválasztása, nagy vízigényű kultúrák kerülése, öntözési programok, támogatási rendszerek lehetőségeihez történő illesztése javasolt.

A talaj- és rétegvíz készlet mellett említésre méltó a Homokhátság termálvízkészlete is. A termálvíz hasznosítás Abonyban, Albertirsán, Cegléden, Lakitelken, Tiszakécskén, Nagykőrösön, Kiskunmajsán, Kisteleken, Balástyán, Domaszéken, valamint Mórahalmon jellemző. A 30 °C feletti, magas oldott anyag tartalmú vizet nagyobb részt fürdőzési célra (strand, gyógyfürdő stb.), kisebb mértékben pedig fűtési-energetikai célokra hasznosítják pl. kertészetekben. 2004-2012 között a termálvíz kitermelés növekvő tendenciája volt jellemző a vízkészlet járulék bevallási adatai alapján. A termelt víztestek közül a legnagyobb mértékben a Nyugat-Alföld nevű porózus termál víztestet használják ki, melynek mennyiségi állapot besorolása nem jó minősítést kapott a Vízyűjtő-gazdálkodási Tervben. Szintén nem jó minősítést kapott az Észak-Alföld nevű porózus víztest. A besorolások alapján meg kell vizsgálni a területre jellemző porózus termál víztartóban jellemző nyomásszinteket, nyugalmi vízszinteket, továbbá az eredmények függvényében a vízkitermelés korlátozása is szükségessé válhat. További probléma, hogy hasznosítás után a termálvizet sok esetben nem visszasajtolják, hanem a környező felszíni vizekbe engedik, mely hosszútávon a víz magas sótartalma miatt szikesedést okoz, illetve néha megtalálhatók benne olyan szerves anyagok például fenolok, melyek kifejezetten toxikus hatásúak. Éppen ezért fontos vízgazdálkodási cél a termálvíz-bevezetések megszüntetése, a termálvizet szállító és nem szállító csatornák minél magasabb fokú elválasztása és a visszasajtolás arányának növelése.

E) ÉPÍTETT KÖRNYEZETI ÉS KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGI ÉRTÉKEK (ÉPÍTÉSZETI ÖRÖKSÉG, RÉGÉSZETI ÖRÖKSÉG, MŰEMLÉKI ÉRTÉKEK, NEMZETI ÉS TÖRTÉNELMI EMLÉKHELYEK)

A Duna-Tisza közti Homokhátságon minden településnek, közösségnek vannak megőrzésre méltó értékei. A nagyobb településeken a városházák (Kecskemét, Baja, Kiskunfélegyháza, Kiskőrös stb.) számottevő építészeti örökséget jelentenek, amelyek között több országos jelentőségű. Így pl. a kiskunfélegyházi városháza, valamint a Lechner Ödön által tervezett kecskeméti városháza a hazai szecessziós építészet kiemelkedő példái, utóbbi egyúttal a világörökségi cím várományosa is.

Az építészeti örökségek sorában a templomok nagy számban szerepelnek, amelyek közül kiemelhető a kecskeméti katolikus nagytemplom (klasszicizáló késő barokk, ún. copf stílus), a református templom, az evangélikus templom (romantikus stílus), vagy a ceglédi református nagytemplom (klasszicista stílus). A templomok sorából kiemelkedik az ócsai református Árpád-kori templom, amely Magyarország egyetlen háromhajós, kereszthajós, tornyos, román kori bazilikája. Az Öregfalu közepén álló, XIII. század elején épült premontrai bazilika román kori építészetünk egyik legszebb erődtemploma.

A Homokhátság építészeti örökségében sokféle stílus képviselteti magát, úgymint a barokk, romantikus, szecessziós, eklektikus, klasszicista, népi, román, gótikus stb. Kiemelhető ezek közül a szecesszió, amely több városban meghatározó műemlékekkel büszkélkedhet, így pl. Kecskemét, Kiskőrös, Kiskunfélegyháza, Kiskunhalas. Kecskemét városias arculatát a 19-20. század fordulóján nyerte el a nagy városépítő polgármesterek tevékenysége révén, akik bátran felvállalták az akkor még újdonságnak számító szecessziós

stílusban való építkezést. Emiatt tartják nyilván a jelentősebb szecessziós hagyománnyal rendelkező városok sorában nemzetközi szervezetek, európai szecessziós hálózatok. A városháza mellett az épületek között kiemelkedik a Cifrapalota, ami a magyar szecesszió egyik legszebb épülete. Márkus Géza, az épület tervezője nemzetközi mintákkal, elsősorban a bécsi szecesszió elemeivel fejlesztette tovább a lechneri stílust. A szecessziós épületek sorába tartozik a Református Újkollégium, a Luther-palota, a Hírös Agóra Kulturális és Ifjúsági Központ Ifjúsági Otthon épülete, valamint a Kecskeméti Művésztelep épületegyüttese is.

A 18. századot döntően a barokk egyházi építészet emlékei jellemzik. A század közepére készült el a barokk építészet magyarországi mesterének, Mayerhoffer Andrásnak a tervei szerint a kecskeméti piarista templom. További jeles emléke a barokknak a kecskeméti ferences kolostor (ma Kodály Zoltán Zenepedagógiai Intézet), Kiskunfélegyházán a katolikus Ótemplom, az egykori kiskun kapitányi székház (ma Kiskun Múzeum), és az úgynevezett kisvárosháza.

Az építészeti örökség említésre méltó tagjai a 19. század első felében épült kisnemesi kúriák, amelyek a több településen megtalálhatók. Többségük klasszicista stílusban épült, kontyolt tetős, timpanonos, oszlopokkal tagolt elemekkel. Kiemelkedik közülük a dabasi Halász-Móricz kúria.

A kúriák mellett kastélyok is több helyen megtalálhatók, amelyek a következők: Érseki kastély Hajós, Wéber kastély Helvécia, Vörös kastély Kunbaracs, Geréby kastély Szabadszállás, Redl kastély Tompa, Bacskulin kastély Röske, Pálóczy-Horváth-kastély Örkény és Beleznay-kastély Pilis.

Az 1860-as években jellemző historizáló, romantikus stílusirányzat jellegzetes formavilágát képviseli a lótszimbósz kupolával koronázott kecskeméti zsinagóga, valamint az Ybl Miklós által tervezett kecskeméti evangélikus templom. Szintén Kecskeméten a millenniumi évek meghatározó épülete a Helmer Hermann és Fellner Ferdinánd által tervezett neobarokk színház.

A mezőgazdasági tradíciók révén az agráripari építészet is figyelemre méltó. Ilyenek a 19. század első felében elterjedt szélmalomok, amelyek közül mára csak néhány maradt fenn mutatóban, mint például a kiskunhalasi Safrik-féle négyszintes szélmalom és a jánoshalmi Bognár Józsefné-féle szélmalom. A malmok sorában megemlítendő a jánoshalmi Felső-Bácskai Műmalom (hengermalom, 1907). Ipartörténeti értéke, hogy jelenleg is az 1920-as években felszerelt gépekkel üzemel.

A DTkH építészeti kuriózuma az 1.200 préházból álló hajósi sváb pincefalu. A löszhátra épített, fehérre meszelt préházak együttese a népi építészet különleges emléke.

A Homokhátság régészeti emlékei azokra a pusztításokra vezethetők vissza, amelyek a középkori Magyar Királyság ezen vidékét különösen mélyen érintették. Mind az 1241-42 évi tatárjárás, mind a török hódítás is szinte teljes romlást, elnéptelenedést hozott e területre. A katasztrófák hozadékaként számtalan helyen máig megőrződtek az egykori történések. Kiemelkedő lelőhely Bugac-Felsőmonostor, ahol 2010-ben kezdődött az a komplex régészeti kutatás-sorozat, amelynek során sikerült azonosítani Pétermonostorát, a térség Árpád-kori gazdasági, szakrális központját.

Szintén kiemelkedő jelentőségű régészeti leletet jelent a középső bronzkori központ Kiskőrös külterületén. A lelőhely érintetlensége és gazdagsága miatt kiemelkedik a középső bronzkori ismert központok közül. Egyedi a kiképzése, hasonló kialakítású mesterséges sziget nem ismert a korszakból a tágabb régióban sem. Az előkerült aranytárgyak mennyisége átlagon felüli, a Duna-Tisza-közén mind mennyiségében (11+1 db), mind pedig súlyában (közel 17 deka) ez az eddigi legjelentősebb középső bronzkori aranytárgy együttes.

A Homokhátság középkori települései közül a rekonstruált tiszalipári Várdomb említhető, ami egy kora középkori földvár maradványait rejt. Maga az Árpád-kori vár a 12. századra datálható, melyet Anonymus is megemlít munkájában (1200 körül). Sántípusa faszerkezetes rácsos, alacsony, de meredek dombon terül el. A vár használatával kapcsolatban a régészeti leletek alapján elmondható, hogy a 12. és a 15. század között funkcionált.

A történelmi emlékhelyek közül kettő található a DTkH területén:

- Egyik a Huszár- és páncélos laktanya Cegléden, ami a Kárpát-medence legnagyobb hadifogolytábora volt. 1944 novemberében hozták létre a szovjetek a fontos vasúti csomópontnak számító városban. A források szerint 1945 májusában 130 ezren raboskodtak itt. A foglyokat az ország többi táborából szállították ide, de fogva tartottak itt olyan civileket is, akiket az utcákon, vagy a vasutakon tartóztattak fel a szovjet hatóságok.
- Másik a Petőfi szülőház és emlékmúzeum Kiskőrösön. Petőfi Sándor szülőháza az első magyar irodalmi emlékház, 1880 óta látogatható. Eredeti állapotában őrzi a költő születésének és a család kiskőrösi tartózkodásának emlékét.

Az emlékhelyek sorában megemlítendő a Nemzeti Történelmi Emlékpark Ópusztaszeren, amely egy szabadtéri néprajzi múzeum, skanzen és kirándulóhely. 1982-ben hozták létre Ópusztaszer külterületén. Legismertebb kiállított műve Feszy Árpád: A magyarok bejövetele című körképe.

A vármegyei értéktárak alapján a térségben összesen 260 települési érték található (156 Bács-Kiskun vármegyében, 60 Csongrád-Csanád vármegyében, 44 Pest vármegyében). Ezek sorában kulturális örökségek, természeti értékek, a turizmus-vendéglátás értékei, illetve az agrár- és élelmiszergazdaság értékei egyaránt megtalálhatók.

F) VILÁGÖRÖKSÉG ÉS VILÁGÖRÖKSÉGI VÁROMÁNYOS TERÜLETEK

A DTkH területén jelenleg világörökségi helyszín nincs. Ugyanakkor a világörökségi várományos helyszínek között két benyújtott pályázat is érinti a Homokhátságot. Ezek egyike a Lechner Ödön műveit bemutató helyszínek (kecskeméti Városháza, budapesti Iparművészeti Múzeum, X. kerületi Szent László Plébániatemplom, XIV. kerületi Földtani Intézet, V. kerületi Postatakarékpénztár), amelyek közül a kecskeméti városháza található a területen.

A kecskeméti Városháza (1890-1896) a historizáló eklektika és a sajátos formanyelv alkalmazásának mezsgyéjén állva tanúskodik az építész újító törekvéseinek megjelenéséről. Alapvetően követi korának hagyományos épületkialakítását, ugyanakkor a belső terek kezelésében már a bonyolultabb, barlangszerű térstruktúra dominál. Építészeti formái még jórészt a historizmusban megszokott elemekből állnak, de számos ponton megjelennek már a később uralkodóvá váló motívumok is. A színes Zsolnay-majolika alkalmazása, a főtéren látványosan feltáruló tömegkompozíció, valamint az egyre meghatározóbb síkhomlokzatai emelik ki a városháza épületét az akkor még általánosan uralkodó historizmus stílusának világából. A Városháza felújítási munkálatai 2019. március 13-án kezdődtek meg a Modern Városok Program támogatásával, és várhatóan 2023-ban fejeződnek be.

A Homokhátságot érintő másik világörökség-várományos pályázat a Magyarországi tájházak hálózata, amelyek az ország 108 településén található. Ezek közül nyolc településen látogatható tájház esik a tervezési területre, amelyek a következők:

Albertirsa Faluház, Bugyi Nagyközség Tájháza, Dabas-Szőlősi Tájház, Gyóni Tájház Dabas, Sári Tájház Dabas, Kiskunmajsa Tájház és Kenyér sütőház, Német Nemzetiségi Tájház Hajós, Petőfi Szülőház és Emlékmúzeum Kiskőrös, Szlovák Tájház Kiskőrös, Sváb Tájház Császártöltés, Ócsai Tájház.

A tájházak helyreállított és berendezett parasztházak, amelyek közösségi rendezvények, különböző korcsoportokat összefogó alkalmak, képzés, oktatás, hagyományos mesterségek bemutatása és továbbadása központjaivá is válnak. A tájházhálózat kiemelkedő szerepet játszik a nemzeti, illetve a kisebbségi önazonosság-tudat fenntartásában. Ezzel egyidejűleg megadja a régiók számára az egyébként visszafordíthatatlanul elvesztett lehetőséget saját múltjuk megismerésére, mégpedig sűrített és a teljességet bemutató formában.

G) HONVÉDELEM (GYAKORLÓ LŐTEREK, KORÁBBI HONVÉDELMI OBJEKTUMOK)

A Homokhátság területén Bugyi, Cegléd, Csávoly, Dabas, Érsekcsanád, Hajós, Izsák, Kecskemét, Kiskőrös, Kiskunfélegyháza, Kunpeszér, Ladánybene, Ócsa, Örkény, Pustavacs, Szabadszállás, Táborfalva, Tatárszentgyörgy és Városföld területét érinti Honvédelmi és katonai célú terület övezete az OTTr alapján. A táborfalvai lőtér alkalmas összhaderőnemi és összefegyvernemi kötelék-lőgyakorlatokra. A használt és megszűnt lőtereken számos természeti érték van jelen a – hadgyakorlatok időszakát kivéve – viszonylag háborítatlan területen, az elmúlt években így valamennyi gyakorlótérre kiterjesztették a Natura 2000 minősítést.

A Hátság legjelentősebb katonai objektuma a kecskeméti MH vitéz Szentgyörgyi Dezső 101. Repülődandár, amely a JAS-39 Gripen vadászbombázó repülőgépeknek ad otthont, továbbá az igen sikeres Kecskeméti Nemzetközi Repülőnap helyszíne is. A HM Arzenál kiskunfélegyházi fegyverüzemének megnyitása, – ahol többek között Bren2 gépkarabélyok összeszerelése történik – tovább bővítette a Hátság ipari profilját. Így a Homokhátság infrastruktúra és szakemberek tekintetében is kiemelkedő jelentőségű terület hazánk honvédelmi képességeinek fenntartásában.

A Magyar Honvédség számos megszűnt egységének egykori laktanyája és telephelye, valamint az ex-szovjet laktanyák ingatlanállományának újra hasznosítására több program indult, de ezek csak részben jártak sikerrel. Jelenleg számos felújításra alkalmas, barnamezős terület és épület áll hasznosítatlanul a Homokhátság területén. Az egykori katonai objektumok között érdemes kiemelni a kiskőrösi, kiskunfélegyházi, kiskunmajsa és szabadszállási épületeket. A felhagyott korábbi lőterekhez és laktanyákhoz tartozó zöldfelületeket mára dús növényzet nőtte be – sajnos esetenként invazív fajok is – ami miatt kedvelt túra útvonalakká és pihenőhelyekké váltak.

H) ÁSVÁNYVAGYON

A homokhátság ásványvagyonát földgáz és kőolaj lelőhelyek alkotják. A Duna-Tisza-közi szénhidrogén telepek a pliocén időszakban keletkeztek, elsősorban ott, ahol a tenger planktonban nagyon gazdag volt. Az elpusztult planktonokat befedte az iszap, így maradványaik oxigéntől elzártan kőolajjá és földgázzá alakultak. Ezekre a rétegekre egyre vastagabb üledék rakódott, így rájuk egyre nagyobb nyomás nehezedett. Ezért a kőolaj és a földgáz mindaddig felfelé vándorolt, míg egy tömör zárórégét útját nem állta. Ez alatt felhalmozódtak, s ma ezekből a lencsékből folyik kitermelésük.

A termelő mezők a hátság déli részén, elsősorban Csongrád-Csanád vármegyében találhatók, illetve Kiskunhalas, Kiskunmajsa, Jánoshalma térségében. A homokhátsághoz tartozó települések közül a Csongrád - Csanád vármegyei Üllés külterületén fekszik a Dél-Alföld második legnagyobb földgázkészlete, amelyet 5-15 millió egyenérték tonnára becsülnék. Szintén Csongrád -Csanád vármegyében, Csólyospálos körzetében fekszik egy 500-1000 millió m³ közötti, termelő földgázmező.

Nagyobb kőolaj- és földgázkészletek, termelő mezők még Kiskunmajsa körzetében, Szank határában, valamint Kiskunhalas és Tázlár mellett található, ahol a földtani vagyon mérete kőolajból és földgázból egyaránt az ezer millió m^3 -t meghaladja.

Földgázból Jánoshalma térségében található még ezer millió m^3 -t meghaladó, kitermelés alatt lévő földgázkészlet, valamint Borota és Soltvadkert mellett közepes, 500-1000 millió m^3 közötti földgázmező. A nem termelő mezők közül nagyságrendileg kiemelkednek a Nagykőrös és Kecskemét közötti mezők, ahol a földgázkészlet az ezer millió m^3 -t meghaladja.

Kisebb szénhidrogén (elsősorban földgáz) mezők – többnyire nem termelő készlettel – fekszenek a Homokhátság más területein is, így Páhi, Cegléd, Törtel térségében. Pálmonostora közelében egy közepes (500-1000 millió m^3 közötti vagyonnal) földgázmező található.

A Magyar Energetikai és Közmű-szabályozási Hivatal által kiadott Magyarország geotermikus felmérése (2016) c. dokumentum szerint a hátság területén fekvő nagyszámú meddő szénhidrogén-kút geotermikus kúttá történő átalakításra alkalmas (jó példa a balotaszállási kút, amelyet szénhidrogén-kutató kútból alakítottak át és 101 °C-os kifolyó hőmérséklettel rendelkezik).

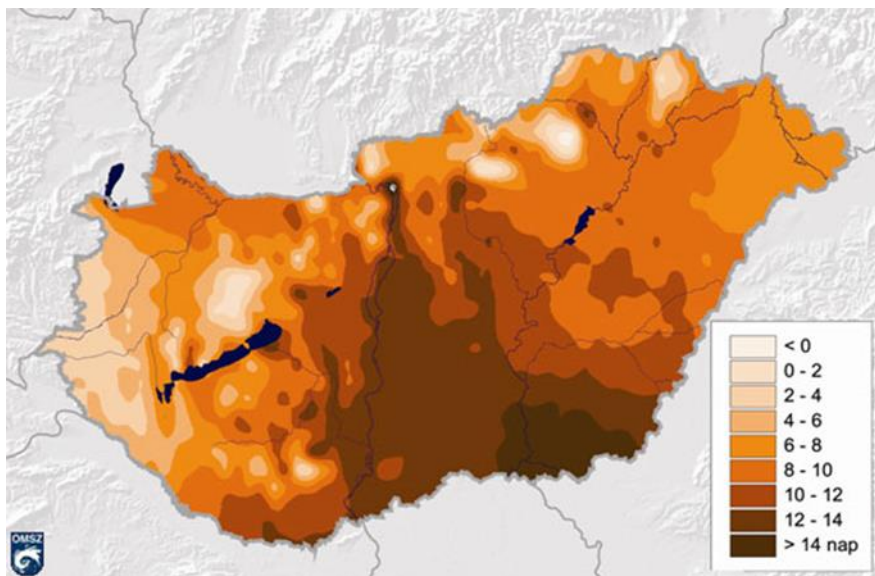
A nemfémes ásványi nyersanyagok közül építőipari és építőanyag-ipari nyersanyagok előfordulása jellemző a Homokhátságon. Fontos nyersanyagként megemlítendő a homokhátság északi részének kavicsbányái – Bugyi térségében –, amelyek jelentős szerepet játszanak az építőanyag-ellátásban. Építési homok és kavics ezenkívül megtalálható még a térség számos területén, így pl. kitermelés folyik Kiskunfélegyházán, Kiskőrösön és Ballószögön.

1) TERMÉSZETI ÉS KÖRNYEZETI KOCKÁZATOK KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A KLÍMAVÁLTOZÁS TERÜLETI VONATKOZÁSAIRA

A Duna-Tisza közti homokhátság az éghajlatváltozás hatásait tekintve az ország legveszélyeztetettebb területe. A térség legnagyobb természeti és környezeti kockázata a vízhiány, illetve ezzel összefüggésben a szárazodás.

A Kárpát-medence éghajlatának változásáról számos nemzetközi és hazai éghajlati és vízügyi kutatás számolt be az elmúlt években. A FAO hosszú távú előrejelzésében fokozottan arid övezetté nyilvánította a Duna-Tisza közét, sőt, a legborúlátóbb elemzések az elsivatagosodás veszélyét vetítik előre. A hazai meteorológiai szolgálat (OMSZ) által publikált adatok szerint az 1980-as évek elejétől országszerte intenzív melegedés kezdődött, ami a Homokhátság térségében 1-1,5 °C emelkedést jelent. A melegedési tendenciát leginkább a nyarak mutatják, és – habár az utóbbi évtizedben is előfordult egy-egy hűvösebb nyár – az alacsony értékek inkább a 20. század első felét jellemezték. A hőmérsékleti anomáliák és a szélsőségesen meleg napok azokat a viszonylag gyors ütemű klimatikus változásokat jelzik, melyet az országban leginkább a homokhátságon és a déli országrészekben figyelhetünk meg (5. ábra).

5. ábra Hőhullámos napok száma Magyarországon (napi középhőmérséklet $> 25^{\circ}\text{C}$) az 1980-2009-es időszakban, rácsponti trendbecslés alapján

Forrás: OMSZ

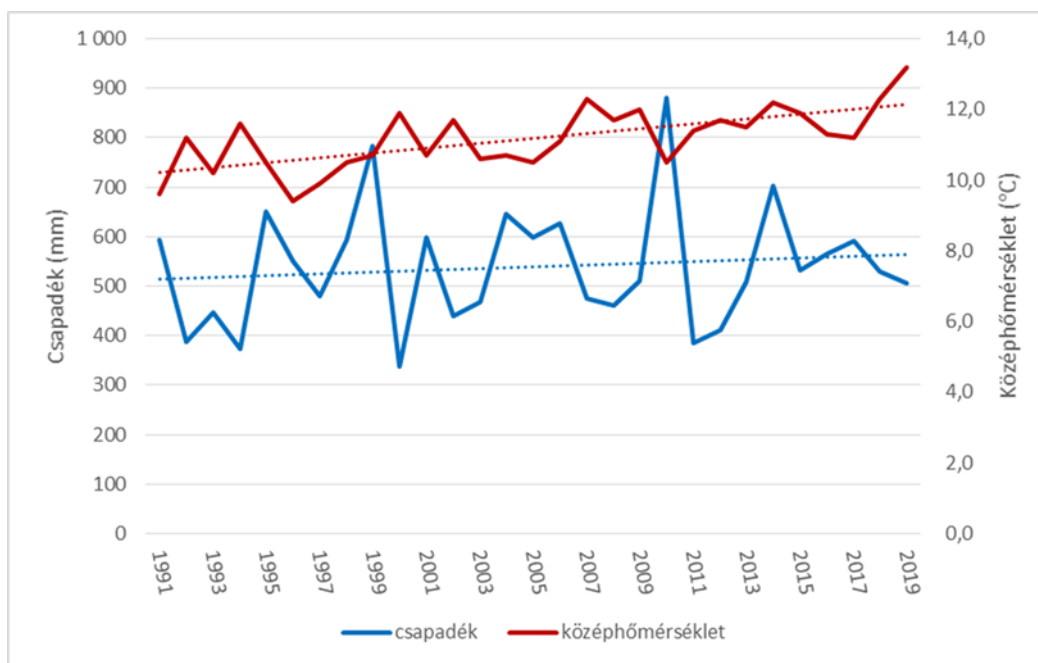
A felmelegedés mind a gazdaság, mind a természeti folyamatok, mind a társadalmi élet számára komoly megterhelést jelent (pl.: táji, élőhelyi degradáció, mediterránizálódás, időjárási szélsőségek és veszélyhelyzetek, hőszénapi egészségügyi kockázatai stb.).

A modellszámítások alapján a jövőben a nyári hőhullámok a Homokhátság területén átlagosan két héttel hosszabbra nyúlnak az egy évszázaddal ezelőtti tapasztaltakhoz képest. A jelenség egészségügyi kockázata a lakosság széles körét érinti, egyaránt veszélyeztetettek a nagy lakossűrűségű területeken élők („hősziget hatás”), illetve a kistelepülések és a tanyás térségek lakói is (idősek magasabb aránya, sürgősségi egészségügyi ellátás lassabb elérhetősége).

Kevésbé egyértelműek a csapadékkal összefüggésben megfigyelt változások. A kárpát-medencei csapadék ugyanis rendkívül változékony, így jól látható időbeli tendenciák még egy 50 évet felölelő időszakban sem mutathatók ki igazán. A tendencia az elmúlt nagyjából 30 évben sem változott, tehát éves szinten a vizsgált térség területén jelentős mennyiségi csapadékváltozás nem történt. Sőt, az adatok alapján a csapadékmennyiség, nagy szélsőségekkel kísérve, enyhén növekvő tendenciát mutat, ez azonban növekvő hőmérsékleti értékekkel párosul (6. ábra). Ez – elsősorban a nyári félévben – megnöveli a párolgást, így a területen a klímaváltozás szárazodó-melegedő tendenciája jól észlelhető.

Ugyanakkor nagyon fontos, hogy a csapadék időbeli eloszlása egyre kiszámíthatatlanabbá vált. A négy évszak összehasonlításában a legnagyobb csapadékcsökkenés tavasszal következett be a térségben, illetve nőttek az időjárási (elsősorban esőzési) szélsőségek, amelyek kedvezőtlen hatással vannak az agrártermelés kiszámíthatóságára és erősen próbára teszik a települések csapadékelvezető képességét is. A térségre ma már jellemző szélsőségesség, erőteljes változékonyosság az 1980-as évtized folyamán kezdődött, amelynek következtében az alkalmazkodás természeti és társadalmi-gazdasági oldalról egyaránt egyre nehezebb.

6. ábra Éves hőmérséklet és csapadék változása 1991 és 2019 között

Forrás: OMSZ

A kedvezőtlen klimatikus feltételeknek leginkább kitett szektor a mezőgazdaság, amely a szimulációs modellek egyik központi elemét alkotja a várható hatásokkal kapcsolatban. A modellek számolnak a légköri CO₂ várható növekedésével, a megnövekedett hőmérséklet miatt rövidülő termésidőszakokkal, a nagyobb víz-stresszek hatására lecsökkent fotoszintézissel, valamint a szélsőségesen magas hőmérsékletekkel. A rendelkezésre álló éghajlatváltozási modellekkel összevetve a tavaszi vetésű növények (pl. kukorica) vonatkozásában komoly terméseszkénnyel kell számolni a távolabbi jövőben (2071–2100), ugyanakkor az őszi vetésű növények – például búza, árpa, repce – szignifikánsan magasabb terméseket hozhatnak. A tavaszi vetésű növények esetén a homokhátsági területeken az alacsony talajvízszint és a folyamatos vízhiány azonnali beavatkozásokat igényel, de szintén érintett a problémával a nagy hagyományokkal bíró zöldség- és gyümölcstermesztés (kifejezetten vízigényes a kajsziarack és a paprika).

Az aszály hatásainak kézenfekvő megelőzésére szolgál az öntözés. Kiemelendő, hogy a hátsági területeken szinte teljes egészében a talajvízből történik az öntözés, ami nagymértékben hozzájárult a talajvízszint elmúlt évtizedekben mért süllyedéséhez. Éppen ezért a jövőben az öntözés csak az adottságok messzemenő figyelembevételével, vízkímélő módszerekkel, elsősorban a zöldség- és gyümölcskultúrák esetében támogatható.

A homokhátság indikátorainak tekinthető szikes tavak környékének talajvízszint alakulása alapján jól érzékelhető az a negatív éghajlatváltozási tendencia, ami az elmúlt évtizedeket jellemzi. Az adatok alapján az 1960-as évekhez viszonyított éves középvízszint másfél-két méteres süllyedése mellett a talajvízállások szélsőséges ingadozása is jellemzővé vált. Az 1990-es évek végén (1999-ben, illetve 2000-ben) súlyos árvizek és belvizek következtek, amelynek hatása a talajvízállásban is jól nyomon követhető. A rekord csapadéku 1999-es, valamint 2010-es évek talajvízcúcsot eredményeztek. E két dátum között eltelt mintegy tíz év

azonban a korábbiakat meghaladó alacsony vízállásokkal jellemezhető, amelyben visszatükröződik a csapadékmennyiség rapszodikussága.

A szélsőséges időjárási körülmények eddig is okoztak bizonyos területeken tavaszi belvizet, a forró nyarak alatt pedig aszályt. Ezek a jelenségek fokozódni fognak a jövőben, hatásuk tudatos vízgazdálkodással, vízvisszatartással tompítható. Az infrastrukturális feltételek nem minden esetben adottak, a korábban ilyen célra szolgáló mélyedéseket, vizenyős területeket művelésbe vonták, tulajdonosaik a terület folyamatos művelésében érdekeltek.

A homokhátság egyes területein a klímaváltozás hatására az erdők szempontjából kedvezőtlenebb viszonyok prognosztizálhatók (pl. az őshonos fajok számára), ugyanakkor az erózió és defláció elleni védekezésben, a mezőgazdasági területek védelmében, az élőhelyek (búvó és táplálékforrás) megóvásában és kialakításában, a szántósivatagok megtörésében nagy jelentőségűek az erdőfoltok, fasorok, egyes fák.

Az éghajlatváltozás üteméhez sok (elsősorban őshonos és/vagy védett) állat- és növényfaj nem, vagy csak nehezen tud alkalmazkodni. Ez a folyamat a biológiai sokféleség csökkenését vonja maga után. A közvetlen hatások közé tartoznak a fenológiai (az állat- és növényfajok viselkedése és életciklusa), a fajok egyedsűrűsége és eloszlása, a közösségi összetétel, az élőhelyszerkezet és az ökoszisztéma-folyamatok terén bekövetkező változások.

Az éghajlatváltozás közvetett hatást is gyakorol a biológiai sokféleségre, mivel megváltoztatja a föld és az egyéb erőforrások használatát. Ezek nagyságrendjük, hatókörük és gyorsaságuk miatt károsabbak lehetnek, mint a közvetlen hatások. A közvetett hatások közé tartozik az élőhelyek szétaprózódása és elvesztése; a túlzott mértékű kihasználás; a talaj, a víz és a levegő szennyezése; az invazív fajok terjedése. Ennek következményeképpen az ökoszisztémák egyre kevésbé lesznek reziliensek az éghajlatváltozással szemben, és egyre kevésbé tudnak alapvető szolgáltatásokat nyújtani, mint pl. az éghajlat-szabályozás, az élelmiszer, a tiszta levegő és víz, valamint az árvizek és az erózió szabályozása.

A Homokhátság térségében – elsősorban a természetvédelmi oltalom alatt álló területeken – az őshonos és a védett növény- és állatfajok mindegyike erősen kitett az éghajlatváltozás negatív hatásainak, ami a fajszám és az egyedszám csökkenését, az élőhelyek minőségi és mennyiségi romlását idézi elő. Ennek következtében még inkább terjednek, terjedhetnek az invazív növény- és állatfajok.

Homokos területeken – így a Homokhátság területén – az agresszíven terjedő növényfajok a következők: közönséges selyemkóró (*Asclepias syriaca*), betyárkóró (*Conyza canadensis*), siskanádtippán (*Calamagrostis epigeios*), örömlevelű parlagfű (*Ambrosia artemisiifolia*), átoktüske (*Cenchrus incertus*), tövisperje (*Tragus racemosus*), jukka (*Yucca filamentosa*), vadszőlő (*Parthenocissus* spp.), aranyribizke (*Ribes aureum*), fehér akác (*Robinia pseudoacacia*), mirigyes bálványfa (*Ailanthus altissima*), keskenylevelű ezüstfa (*Elaeagnus angustifolia*), kései meggy (*Prunus serotina*), nyugati ostorfa (*Celtis occidentalis*), zöld juhar (*Acer negundo*), lepényfa (*Gleditsia triacanthos*), erdei fenyő (*Pinus sylvestris*), fehér akác (*Robinia pseudoacacia*) közönséges dió (*Juglans regia*), májusi orgona (*Syringa vulgaris*).

A nyári hőhullámok a Homokhátság területén átlagosan két héttel hosszabbra nyúlnak az egy évszázaddal ezelőtt tapasztaltakhoz képest. A jelenség egészségügyi kockázata a lakosság széles körét érinti, egyaránt veszélyeztetettek a nagy lakossűrűségű területeken élők („hősziget hatás”), illetve a kistelepülések és a tanyás térségek lakói is (idősek magasabb aránya, sürgősségi egészségügyi ellátás lassabb elérhetősége).

Az építmények állékonyosságát veszélyeztető időjárási események (hőhullámok, tartós fagyok, szélterhelés, szélsőséges csapadékok és áradások) vizsgálata a viharok általi veszélyeztetettségre fókuszál. Az extrém

időjárási körülmények általában az épületek külső határoló szerkezeteit, így elsősorban a homlokzatot és a tetőn lévő szerkezeteket érintik.

Az éghajlatváltozás hatásai a turizmust is negatívan befolyásolhatják. Az ágazati elemek közül a homokhátsági területeket elsősorban a falusi turizmus, a városlátogató turizmus és a szabadtéri rendezvények veszélyeztetettsége érinti. Kockázatot jelent az aszály, a hőhullám, egyéb extrém időjárási események, valamint az erdőtüzek valószínűségének növekedése. Pozitívként a fagyos napok számának várható csökkenése említhető, amelynek köszönhetően a turisztikai főszezon kitolódhat.

A Homokhátság kilátásai az éghajlati modellek előrejelzései alapján összegezésében nem kedvezők. A modellszámítások alapján a következő 50-100 évben további jelentős változások következnek be Magyarország éghajlatában, ami alapvetően a melegedő-szárazdó tendencia folytatódását jelenti. Az évi középhőmérséklet 0,5-2 °C-kal növekedhet, és ezzel párhuzamosan a csapadék mennyisége előre láthatóan csökken, a Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia alapján. A várható vízhiány erősen befolyásolja az agrártermelés produkcióját, ugyanakkor a melegedés miatt fokozódni fog a verseny a vízkészletekért a mezőgazdaság, a települési ivóvíz ellátás és az ipar igényei között. Éppen emiatt a Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia a térségben a klímaváltozás várható negatív hatásaihoz való alkalmazkodás központi elemeként a helyi vízkészletek megtartását, a vízutánpótlás lehetőségeinek megteremtését, valamint a földhasználat ésszerű átalakítását említi.

1.2.2 A térszerkezet alakulása, a területfelhasználás változásai

A magyarországi területfelhasználási folyamatokat alapvetően hosszútávú – több mint 60 éve fennálló – trendek határozzák meg. A KSH adatai alapján ezek fő jellemzője a művelésből kivett területek fokozatos bővülése, a termőterület és a mezőgazdasági területek csökkenése és az erdők kiterjedésének növekedése (3. tábla).

3. tábla A művelési ágak változása Magyarországon 1950 és 2019 között (ezer hektár)

Év	Szántó	Konyha-kert	Gyümölcsös	Szőlő	Gyep	Mezőgazdasági terület	Erdő	Nádas	Halastó	Termőterület	Művelés alól kivett terület
1950	5518,1	94,4	58,1	230,2	1474,7	7375,5	1165,9	29,4	..	8570,8	728,2
1990	4712,8	341,1	95,1	138,5	1185,6	6473,1	1695,4	40,4	26,8	8235,7	1067,5
2019	4317,689	38,6	94,4	68,4	790,4	5309,5	1939,5	34,9	35,2	7319,1	1984,3
Változás 1990-2019	-395,1	-302,5	-0,7	-70,1	-395,2	-1163,6	244,1	-5,5	8,4	-916,6	916,8

Forrás: KSH

A fenti általános folyamatok a rendszerváltással felgyorsultak, különösen a művelés alól kivett földhasználat bővülése. Összességében – ugyan művelési áganként/felszínborításoként eltérő mértékben – hasonló trendek játszódtak le a tervezési területen is (4. tábla).

4. tábla A Homokhátság felszínborítása és annak változása 1990-2018 között

Felszínborítás kategória	1990 (ha)	2018 (ha)	Változás (ha)	Változás (%)
Települési és infrastrukturális területek	31 842,7	37 404,4	5 561,7	117,5
Szántó	370 848,6	333 277,3	-37 571,3	89,9
Szőlő	42 168,1	29 725,9	-12 442,2	70,5

Gyümölcsös	10 869,5	9 490,5	-1 379,0	87,3
Rét\legelő	95 751,3	100 426,0	4 674,7	104,9
Egyéb mezőgazdasági	113 441,5	101 005,0	-12 436,5	89,0
Erdő	185 611,9	242 027,5	56 415,6	130,4
Vizek	20 392,5	17 505,5	-2 887,0	85,8
Egyéb természetközeli	351,9	415,9	64,0	118,2
Összesen:	871 278,0	871 278,0		

Forrás: Európai Környezetvédelmi Ügynökség, TeIR – Lechner Tudásközpont

Mivel települési szintű KSH adatok nem állnak rendelkezésre és a megyeiek sem használhatók, ezért a CORINE (Coordination of Information on the Environment - Környezetvédelmi Tájékoztatás Koordinációja) felszínborítás (land cover) 1990-es és 2018-as adatai alapján készítettük el az elemzésünket.

A) TELEPÜLÉSRENDSZER

A Duna-Tisza Közi Homokhátsági Térségi Fejlesztési Tanácsot 117 település alapította meg 2013-ban. Azóta a települések között nem történt szétválás, az utolsó ilyen esemény még 1993-ban volt, amikor Móricgát kivált Jászszentlászlóból. A települések jogállásában bekövetkezett változások (várossá nyilvánítások) is alapvetően a Tanács megalapítása előtt történtek. A tervezési területen a 2022-es állapotot nézve 27 város található, melyből egy – Kecskemét – megyei jogú város. A 27 városból 12 már 1990 előtt is rendelkezett a címmel, míg 15 csak a rendszerváltás után kapta meg azt. A lakónépességet nézve annak 67%-a városokban él. A DTkH területén a városok mellett 14 nagyközséget és 76 községet találunk, 9 és 24%-os népességarányal a teljes népességből.

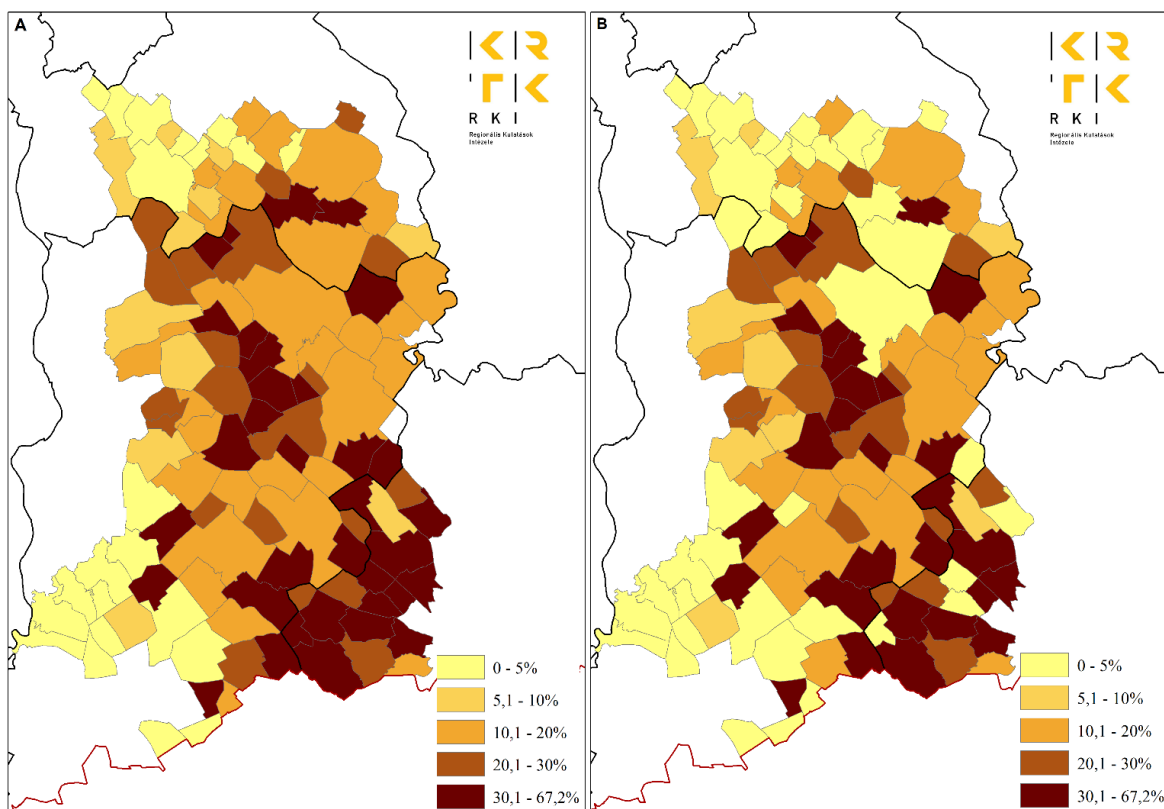
A DTkH településrendszerének jellegzetes szórványtelepülései a tanyák. Tanya alatt eredetileg a mezőgazdaság valamely ágazatával foglalkozó emberek lakó- és a munkahelyét értettük, melynek virágkora a XIX. század második felétől a XX. század első feléig terjedt. A szocializmus időszakában a tanyák száma és lakosság gyors ütemben csökkent. Ugyan 1986-ban a külterületi építkezés tilalmát feloldották, és a rendszerváltással elviekben eljött a lehetősége az „újratanysodásnak”, azonban ez nem következett be. Ennek okai összetettek, de talán a legnagyobb szerepet az játszotta, hogy az 1990-es évek első felében a mezőgazdaság súlyos válságba került, illetve a háztáji/házkörüli gazdaságok mögül eltűntek a szövetkezetek, így a gazdálkodás inkább kényszerpályát jelentett akkor, semmint reális hosszútávú megélhetési lehetőséget. Helyette a városok környékének tanyás betelepülése lett a jellemző, amelyek azonban nem hordozták a magukban a hagyományos tanyák ismérveit (Vasárus G. et. Al. 2018). 2017-ben az alföldi tanyát hivatalosan hungarikummá nyilvánították.

A jelenlegi tanyaszerű szórványtelepülések több „típusba” sorolhatók:

- mezőgazdasági termeléshez kapcsolódó tanya, lakó és munkahely funkcióval, ezek megújulásának jó lehetőséget adhat az organikus, vagy biogazdálkodás terjedése,
- agrártermeléshez kapcsolódó tanya, amely lakófunkcióját elvesztette, mintegy birtokközpontként működik tovább,
- a hagyományos tanyák karakterét látványukban megőrző második otthonok, vagy turisztikai célú szálláshelyek,
- a városok határán belüli szuburbanizációs folyamat során létrejövő új építésű szórványok,
- lakóhelyi szegregációval érintett korábbi zártkerti ingatlanok, és régi tanyaépületek.

A 2011-es népszámlálás adatai alapján a Homokhátság 117 településén 100.355 fő élt külterületen, ami a tervezési terület lakónépességének akkor a 16%-a volt. Azonban ebből mezőgazdasági jellegű lakóhelyen, illetve tanyán csak 68.976 fő (68,73 %) lakott. Őket azonban nem tekinthetjük teljesen egészében tanyasi lakosoknak, hiszen a KSH adatgyűjtés tartalmazza a külterületi szolgálati lakásokban, szövetkezeti lakótelepeken lakók adatait is. Külterületi mezőgazdasági jellegű lakóhelyet egyébként 38.121 darabot számolt össze a KSH. Az adatok alapján az látszik, hogy a külterületi, illetve a mezőgazdasághoz köthető külterületi népesség között a városok között Kecskeméten és Nagykőrösön van jelentős különbség, ami a városhatáron belüli szuburbanizációs folyamatot mutatja, illetve olyan falvakban, mint például Csemő, amelyek szintén egy vagy több város elővárosi zónájához tartoznak. Mindkét területen lényegében a külterületi olcsóbb ingatlan és telekárak játszanak szerepet elsősorban a kiköltözésben. Ezek mellett a települések mellett pedig megtaláljuk azokat, ahol lényegében a hagyományos alföldi tanyák még megmaradtak, ahol a külterületi lakosság egésze még valamilyen formában a mezőgazdasághoz köthető (ez jellemzően az önellátástól a kiegészítő jövedelem termelésén át a professzionális mezőgazdasági üzemig terjedhet). A 117 településből lényegében 79-ben a két adat megegyezik, további 8 településen minimális az eltérés (7. ábra).

7. ábra A: a külterületi lakosság aránya a településeken (2011), B: a mezőgazdasághoz köthető külterületi lakosság aránya a településeken (2011)

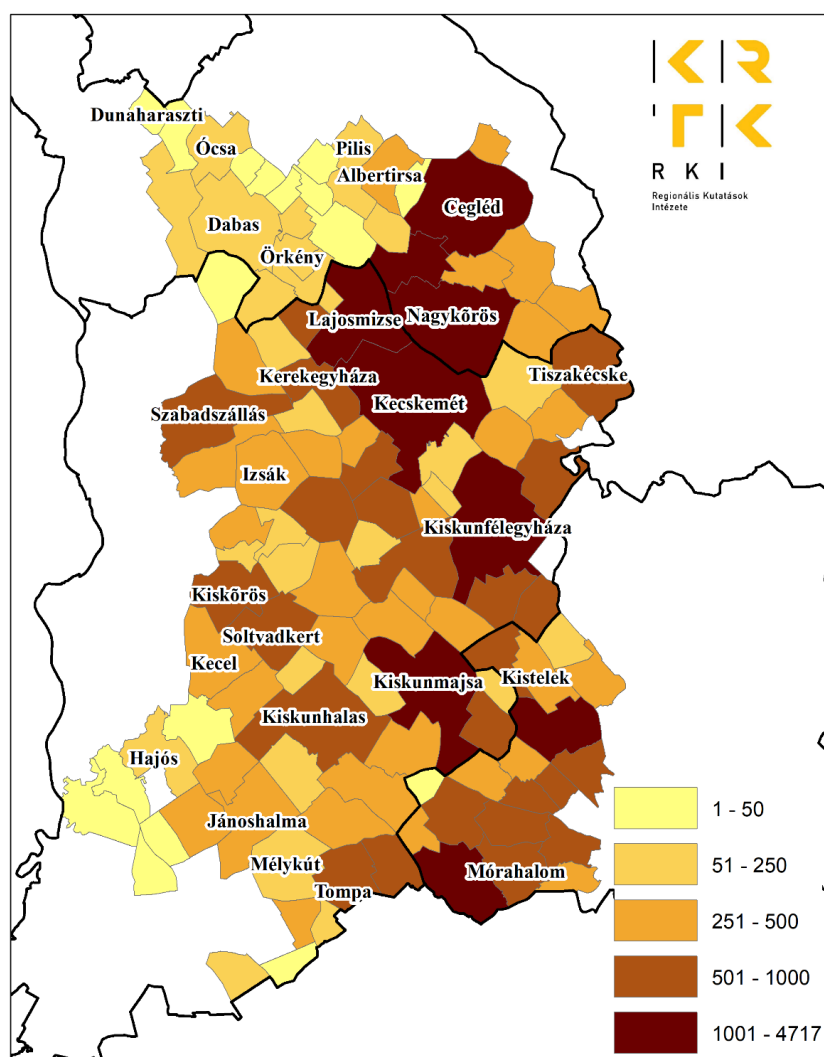
Forrás: Népszámlálás 2011, KSH; saját szerkesztés

A mezőgazdasági köthető külterületi népesség aránya 9 településen haladja meg az 50%-ot: Móricgát, Balástya, Fülöpjakab, Petőfiszállás, Csengele, Szatymaz, Kéleshalom, Helvécia, Bácsszőlős. További 36-ban

pedig 20% felett van. Ezek a települések adják nemcsak a homokhátsági, de az alföldi tanyarendszer magját is, hiszen a 2011-es adatok alapján ehhez hasonló arány az Alföld más részein már nem jellemző.

2016-os FM és Miniszterelnökség tanyahely felmérésében az Alföldön összesen 91.806 db tanyahelyet azonosítottak, melyből 51.134 db (55,7%) található a Homokhátság 117 (115 Érsekcsanád és Érsekhalom egyetlen tanyahely sincs) településén (8. ábra). 91 település van, ahol 100-nál több tanyát vagy tanyahelyet rögzítettek, a legtöbbet Kecskeméten (4717 db), Kiskunfélegyházán (2.095 db), Lajosmizsén (1.668 db), Kiskunmajsán (1.620 db), Cegléden (1437 db), Nagykőrösön (1.167 db), Csemőn (1.164 db), Ásotthalmon (1.107 db), Balástyán (1.040 db) és Mórhalmon (867 db). A felmérésben rögzített adatokat a KSH 2011-es népszámlálási adataival összevetve azt valószínűsíthetjük, hogy egyrészt ezek nem mindegyike lakott, van, amit csak gazdasági célra használnak és vannak közöttük olyanok, amelyek a pusztulás valamilyen stádiumában lehetnek (Csatári és Farkas, 2019).

8. ábra Tanyahelyek száma a településeken a 2016-os felmérés alapján

Forrás: FM és Miniszterelnökség; saját szerkesztés

A KSH 2011-es és a felmérés adatait összevetve jelentős, 13.000 darabos az eltérés a külterületi tanyák/tanyahelyek/lakott helyek számában, mely miatt nagyon nehéz megítélni az adatok helyességét, valószínűleg a 2022-es népszámlálás adatai segíthetnek majd a helyzet tisztázásában.

B) MESTERSÉGES FELSZÍNEK

Az 1990-es kiindulási állapothoz képest a mesterséges felszínek területe több mint 5.500 hektárral nőtt, ami 17,5 %-os növekedésnek felel meg (5. tábla). A táblázat alapján az is látható, hogy a települési és infrastrukturális felszínek minden kategóriájában nőtt a területhasználat. Az 5.500 ha-os növekmény 44%-át az ipari és kereskedelmi területek, míg 36%-át a lakóterületek bővülése adja (előbbi 2459 ha, utóbbi 1978 ha abszolút értékben). Ezek az adatok jól reprezentálják az 1990-hez képest végbement társadalmi és gazdasági fejlődést a térségben. A lakóterületek bővülése alapvetően az egyre fontosabb térfolyamattá váló lakossági szuburbanizációra utal, hiszen a térség északi része Budapest agglomerációjához tartozik, míg a hátság közepén kisebb léptékben, de Kecskemétre és környékére is jellemzők ezek a trendek. Az urbanizációs és a szuburbanizációs folyamatok következményeként a nagyvárosok és környékük népességszáma gyarapodott, mellyel együtt járt a lakóterületek bővülése is. Ennél azonban nagyobb területhasználati változást jelentett az ipari üzemek, illetve a kereskedelem betelepülése (a hipermarket láncok az 1990-es évek második felében jelentek meg a nagyobb városok peremén). Ugyanakkor a feldolgozóipar esetében nemcsak a nagyvárosok érintettek, hiszen a térség mezőgazdaságára és egyéb adottságaira építve ezek kisebb településeken is megjelentek a térségben (ezekre a 28 év alatt kb. 50-70 ha-os ipari és kereskedelmi terület bővülés a jellemző), mint pl. Bugyin, Mórahalmon, Sükösdön vagy Kocséren.

5. tábla A mesterséges felszínek változása 1990 és 2018 között

Felszínborítás kategória	1990 (ha)	2018 (ha)	Változás (ha)	Változás (%)
Lakóterületek (Corine: 111 és 112)	27 561,3	29 539,0	1 977,6	107,2
Ipari vagy kereskedelmi területek (Corine: 121)	2 327,1	4 785,8	2 458,7	205,7
Út- és vasúthálózatok és csatlakozó területek (Corine: 122)	67,2	326,6	259,3	485,7
Repülőterek (Corine: 124)	436,0	445,1	9,1	102,1
Nyersanyag kitermelés (Corine: 131)	0,0	262,9	262,9	
Lerakóhelyek (meddőhányók) (Corine: 132)	26,3	132,6	106,3	504,7
Építési munkahelyek (Corine: 133)	0,0	290,2	290,2	
Városi zöldterületek (Corine: 141)	345,5	369,1	23,5	106,8
Sport- szabadidő- és üdülő területek (Corine: 142)	1 079,2	1 253,2	174,0	116,1
Összesen:	31 842,7	37 404,4	5 561,7	117,5

Forrás: Európai Környezetvédelmi Ügynökség, TeIR – Lechner Tudásközpont

A térség északi részének a fejlődést mutatja az építési munkahelyek területének növekedése, mely Kecskeméten és Cegléd térségben jelentős, összességében 290 hektárral. Szintén az elmúlt három évtized jelentős modernizációját mutatja a vonalas közlekedési infrastruktúra területének 260 ha-os bővülése is. Itt elsősorban az M5 autópálya és az M0 és kapcsolódó úthálózat fejlesztésére, a települési elkerülő utakra, valamint a Budapest-Szeged vasútvonal fejlesztésekre kell gondolnunk a vizsgált időszakban.

Mindezen változások következtében megnőtt a környezet terhelése is, hiszen a nyersanyag igény kielégítése érdekében felfutott a bányászat (a térségben elsősorban homok és tözegbányák működnek), illetve jelentősen nőtt ezáltal a meddőhányók területe is, összességében 369 ha-ral a 28 év alatt.

Végül meg kell említenünk a városi zöldfelületek és a sport és szabadidő területek változását, hiszen ezek fontos elemei a települési környezet minőségi javításának és az egészséges életmódhoz is nélkülözhetetlenek. E két kategória területe 197,6 ha-ral növekedett a tervezési területen 1990 és 2018 között.

C) MEZŐGAZDASÁG

A Corine 2018-as adatai alapján a mezőgazdaság a Homokhátság legnagyobb területhasználója, hiszen a teljes terület közel 66%-a tartozik a mezőgazdasági felszínek közé. Ez még annak ellenére is így van, hogy a vizsgált 28 évben az agrárterületek nagysága több mint 59.000 ha-ral csökkent (6. tábla). E csökkenés 63%-át a szántóterületek konverziója teszi ki. Ez a nagyvárosok beépített területei mellett és a szuburbán településeken létrejövő új beépített területek, illetve a hátság középső és DNY-i részén az erdőtelepítések révén valósult meg. E két irány mellett a védett területeken és azok pufferterületein új gyepterületek is létrejöttek.

6. tábla A mezőgazdasági felszínek kiterjedésének változása 1990-2018 között

Felszínborítás kategória	1990 (ha)	2018 (ha)	Változás (ha)	Változás (%)
Nem öntözött szántóföldek (Corine: 211)	370 848,6	333 277,3	-37 571,3	89,9
Szőlők (Corine: 221)	42 168,1	29 725,9	-12 442,2	70,5
Gyümölcsösök, bogyósok (Corine: 222)	10 869,5	9 490,5	-1 379,0	87,3
Rét, legelő (Corine: 231)	95 751,3	100 426,0	4 674,7	104,9
Komplex művelési szerkezet (Corine: 242)	75 855,0	62 359,8	-13 495,2	82,2
Elsődlegesen mezőgazdasági területek jelentős természetes formációkkal (Corine: 243)	17 672,1	15 852,6	-1 819,4	89,7
Természetes gyepek és természet közeli rétek (Corine: 321)	19 914,5	22 792,7	2 878,3	114,5
Összesen:	633 079,1	573 924,8	-59 154,2	90,7

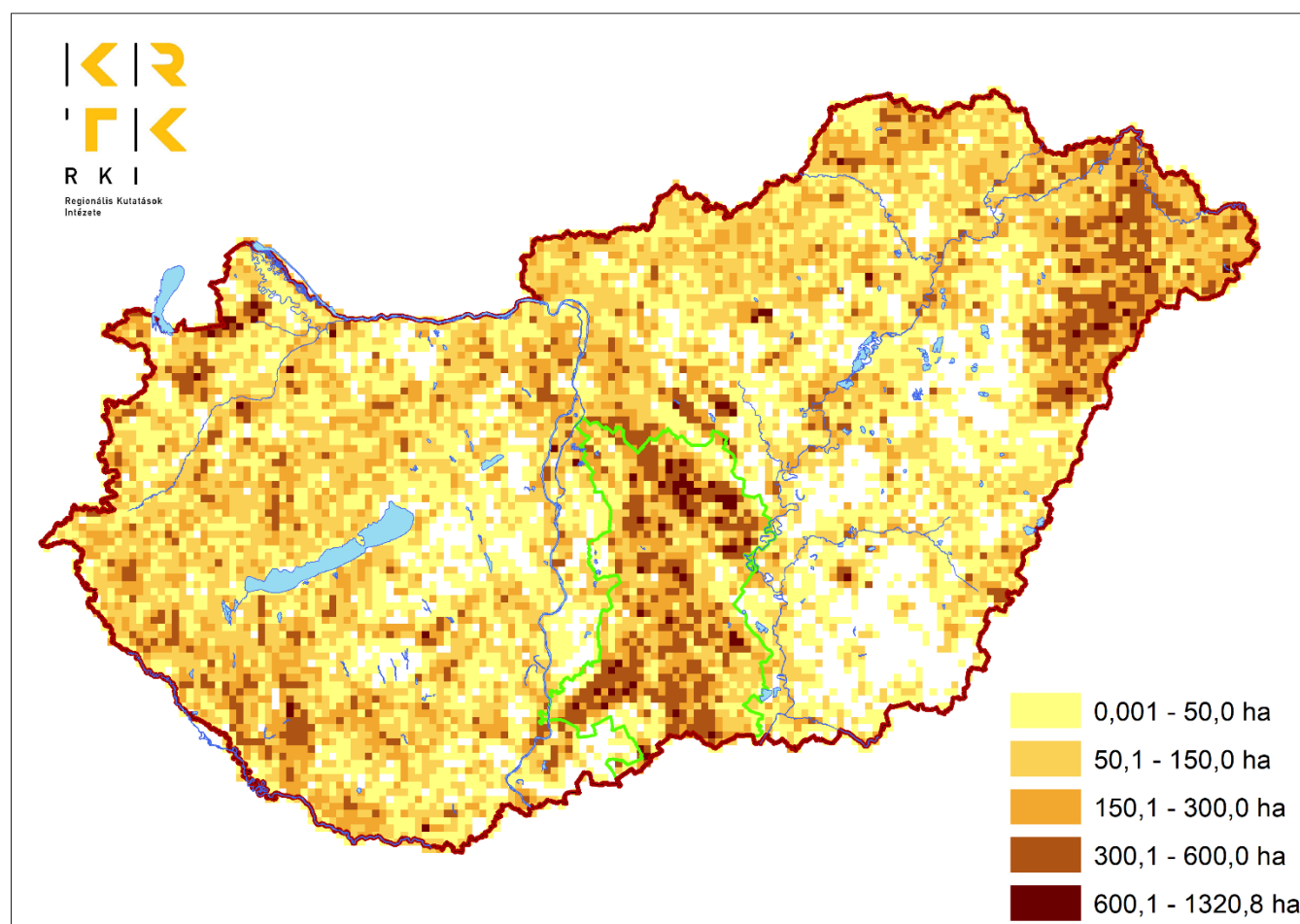
Forrás: Európai Környezetvédelmi Ügynökség, TeIR – Lechner Tudásközpont

A szőlők területe, több mint 12.000 hektárral (elsősorban erdőt telepítettek a helyükön), a gyümölcsösöké közel 1.400 ha-ral csökkent 1990 és 2018 között. A folyamat azt jelenti, hogy az ún. „homoki kultúra”, amelyet homokterületek megkötésére alkalmaztak jelentősen visszaszorult a tájban (előbbi 30%-os, utóbbi 13%-os területvesztéssel). Ennek következményeként olyan hungarikum termékek alapanyag bázisa szorult jelentősen vissza, mint a kecskeméti barackpálinka. A komplex művelésű területek hasonló nagyságrendű (13.500 ha) csökkennek, mint a szőlők. Ezek lényegében tanyás és mozaikos (szőlő, gyümölcs, szántóföld, rét és erdő keveredik, nincs domináns művelési ág) művelésű térségek, amelyek jórészt erdővé, vagy a települések szélén települési területté alakulnak.

A rét/legelő és a természetközeli gyepek területe viszont jelentősen nőtt a térségben, mintegy 7.550 ha-ral. A természetközeli gyepek a Corine-ban elsősorban a nemezeti parki védelem alatt álló területeket jelentik, melyeket azért vettünk ide, mert rajtuk külterjes állattenyésztés folyik (szarvasmarha és juh), amely segíti a természetvédelmi célok (pl. biodiverzitás fenntartása) elérését.

A felszínborításváltozásokat egy 3x3km-es rácshálóban vizsgálva azt tapasztalhatjuk, hogy a Homokhátság területe Magyarország leginstabilabb tájhasználatú térsége (9. ábra).

9. ábra A földhasználat változása hektárban 3x3km-es cellákra 1990-2018 között

Forrás: Corine Land Cover Change, Copernicus Land Monitoring Service; saját szerkesztés

Ennek okai összetettek és részben az agrárágazathoz kapcsolódnak:

- a Homokhátságon a szakszövetkezeti rendszerben megmaradt a szőlőkre, gyümölcsösökre jellemző kisparcellás területhasználat, míg az Alföld többi térségében a sokkal „állandóbb” nagytáblás nagyüzemi szántóföldi művelés a meghatározó,
- a szőlő és gyümölcságazat 1990 után mély válságba került, az ültetvények jelentős része műveletlenül maradt, vagy bozótos-cserjés területté alakult, majd az évtized végén rekonstrukciók történtek, és új ültetvények jelentek meg a tájban, majd az EU csatlakozás után ezzel ellentétes támogatási politika valósult meg 2010-ig, tehát a telepítések és a felszámolások időszakai váltották egymást,
- az agrártámogatások és a vidékfejlesztés rendszere összességében fontos hatással van a földhasználatra, ez a kedvezőtlen adottságú homokterületeken fokozottan jelentkezik, hiszen a megélhetés fontos elemét teszik ki, így ezek lehívásának maximalizálására törekednek a termelők, sokszor rövidtávú érdekeket figyelembe véve, akár a földhasználati döntések esetében is,

- a Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság vagyonkezelésében lévő terület növekedésével – a védett területek egy részén megkezdődött az ott folytatott mezőgazdasági művelés átalakítása, sok esetben ennek megszüntetése, és ezek természetközeli állapotba hozása,
- a szakszövetkezeti termelési rendszernek köszönhetően jelentős számban maradtak fenn a területen tanyák, melyek elnéptelenedése a rendszerváltoztatás után felgyorsult, és jelentős tájképi változásokat indukált (a tanyák körül megszűnő mozaikos földhasználat, a tanyahelyről kiinduló akácos-bozotos vegetáció fokozatos térnyerése),
- a városok belterületi határai jelentősen változtak az 1990-es évtized gazdasági fejlődésének köszönhetően (új lakó és ipari övezetek), illetve jelentős infrastrukturális fejlesztések is történtek (úthálózat, autópálya) a térségben,
- a globális klímaváltozás lokális hatásai miatt (éves középhőmérséklet növekedése, talajvízszint csökkenés, és az ebből következő szárazodás) a természeti környezetben is végbemennek változások, mint például a szikes tavak, mocsarak és lápok területének változásai.

D) ERDŐGAZDÁLKODÁS

A Corine felszínborítás adatai alapján az erdőterületek jelentősen, több mint 29.870 hektárral bővültek az 1990 és 2018 közötti időszakban (7. tábla). Ez az összesített adat úgy állt össze, hogy a lomblevelű erdők területe 39.901 hektárral bővült, míg a tűlevelű és a vegyes erdőké 7.727 és 2.304 hektárral csökkent. Ez nem meglepő adat, hiszen a klímaváltozás következtében növekvő hőmérsékletek nem kedveznek az állományokat alkotó fekete és erdei fenyőnek. Azonban ugyanez igaz az itt őshonos fafajokra mint például a kocsányos tölgy. Ezek telepítése is egyre nehezebb, hiszen élőhely alkalmasság modellezési vizsgálatok azt mutatják, hogy a jövőben egyre kevésbé felel majd meg nekik a hátság klímája.

A Corine adatbázis erdőkhöz kapcsolódó további fontos felszínborításkategóriája az átmeneti cserjés területek, melyek a legtöbb esetben az erdőgazdálkodás két végállapotának felelnek meg, tehát vagy a telepítések, vagy a vágások kerülnek ebbe az osztályba. A kategória területe 1990-hez képest 52%-kal bővült, 50.156 hektárról 76.701 hektárra.

7. tábla Az erdőterületek változása 1990 és 2018 között

Felszínborítás kategória	1990 (ha)	2018 (ha)	Változás (ha)	Változás (%)
Lomblevelű erdők (Corine: 311)	66 938,9	106 840,4	39 901,6	159,6
Tűlevelű erdők (Corine: 312)	27 962,7	20 235,7	-7 727,0	72,4
Vegyes erdők (Corine: 313)	40 553,9	38 249,7	-2 304,1	94,3
Átmeneti erdős-cserjés területek (Corine: 324)	50 156,5	76 701,7	26 545,2	152,9
Összesen:	185 611,9	242 027,5		

Forrás: Európai Környezetvédelmi Ügynökség, TeIR – Lechner Tudásközpont

A Corine adatait erősíti a Nemzeti Földügyi Központ Erdészeti Főosztályának adatszolgáltatása is, amely szerint 2010-ben a Homokhátság területén 235.334 ha, míg 2017-ben 236.302 ha erdő volt található. Az erdők élőfakészlete 2010-ben 26.877.001 m³ volt, míg 2017-ben 30.976.422 m³. Ez azt mutatja, hogy ugyan az erdők területe 7 év alatt csak 0,4%-kal bővült, addig az élőfakészlet több mint 15 %-kal.

A Homokhátság területén az erdőtelepítéseket az állam is támogatta, melynek köszönhetően az erdősültségi arány elsősorban a hátság déli területein nőtt jelentősen. A folyamat hosszútávú hatásainak megítélése a klímaváltozást is figyelembe véve nehéz, egymással ellentétes álláspontok kapnak hangot az ezzel kapcsolatos vitákban. Mindenesetre a remélt pozitív mikroklímatis változások eléréséhez (mint például a kínai Great Green Wall/Nagy Zöld Fal) sokkal komplexebb megközelítésre van szükség, de még ennek is számos negatív hatása lehet (pl. jelentős vízfelvétel, biodiverzitás csökkenés), amely miatt további kutatásokra van szükség, ha a jövőben is jelentősen szeretnénk növelni a hátságon az erdők területét.

E) VÍZGAZDÁLKODÁS

A Homokhátság területére a vízhiány jellemző, ami egy általános szárazodási folyamathoz vezet. Ennek korábban tárgyalt (1.2.1-es fejezet D pont) egyik megjelenése a talajvízszint csökkenése, másrészt a vizenyős, mocsaras területek kiszáradása. A természetes okok mellett korábban ezt a folyamatot a vízgazdálkodás is segítette a hátságról történő vízelvezetéssel. Ugyan a gyakorlat ma már fordulni látszik, és a gazdálkodók is egyre jobban megértik a víz visszatartás szükségességét, az elmúlt évtizedek hibás vízkormányzásnak eredményét a romló környezeti feltételek mellett csak költség és nagy energiaigényű ökológiai vízpótlással lehet most helyrehozni, melynek tervezése jelenleg is folyik.

8. tábla A vizek és vizenyős területek kiterjedésének változása 1990 és 2018 között

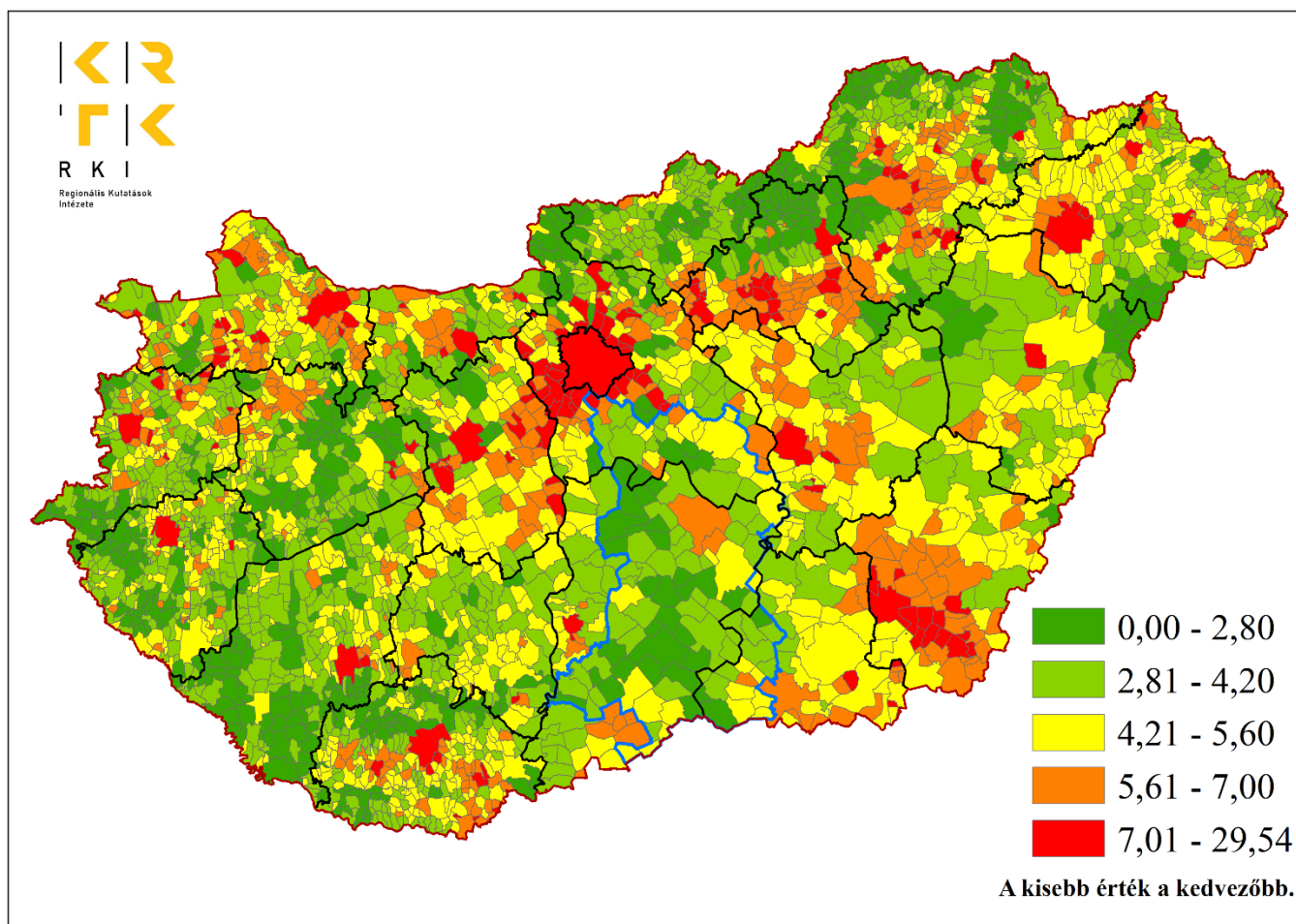
Felszínborítás kategória	1990 (ha)	2018 (ha)	Változás (ha)	Változás (%)
Tőzeglápok (Corine: 412)	5 427,6	3 694,4	-1 733,2	68,1
Szárazföldi mocsarak (Corine: 411)	12 028,6	10 034,0	-1 994,5	83,4
Folyóvizek és vízi utak (Corine: 511)	696,9	682,7	-14,2	98,0
Állóvizek (Corine: 512)	2 239,4	3 094,4	854,9	138,2
Összesen:	20 392,5	17 505,5	-2 887,0	85,8

Forrás: Európai Környezetvédelmi Ügynökség, TeIR – Lechner Tudásközpont

A 8. tábla adataiból is látható, hogy a tőzeglápok területe több mint 30%-kal (1.733 hektárral), míg a mocsaraké 16%-kal (1.995 hektárral) csökkent a vizsgált 28 év alatt. Ez egyértelműen a táj kiszáradását mutatja és ezt az sem írja felül, hogy az állóvizek területe az adatok szerint 38 %-kal (855 hektárral) nőtt. A látszólagos ellentmondás oka, hogy egyrészt a Kiskunsági Nemzeti Park végzett vizes élőhelyrekonstrukciókat a térségben, másrészt az agráriumhoz kapcsolódó víztározók is létesültek, illetve a hátság peremén, elsősorban a tiszai oldalon jelentős számban jöttek létre halastavak. Ez utóbbiak fenntartása is negatív hatással van a víz visszatartásra, hiszen ezek vizét rendszeresen leengedik, majd a hátság területéről pótolják.

A DTkH területén bekövetkezett felszínborítás változások egészének értékelését a földhasználati felszínborítási indexel végezhetjük el. Hoyk és kutatótársai (2022a) eredményei alapján a 2018-as adatokra számított index értékek elsősorban a tervezési terület ÉNY-i, valamint középső részén tekinthetők kedvezőnek nagyobb egybefüggő területeken, míg a pest vármegyei részekben, illetve Kecskemét területén rosszabb a földhasználat fenntarthatósága (10. ábra).

10. ábra A földhasználati felszínborítási index értékei 2018-as adatokon

Forrás: Corine Land Cover 2018, Copernicus Land Monitoring Service; saját szerkesztés

A Felső-Kiskunság és a hátság területeinek kedvezőbb helyzete elsősorban a mezőgazdasági művelés mozaikos jellegéből, illetve a természetvédelmi kezelésben lévő gyepterületek magasabb arányából adódik. A 2000 és 2018 közötti változásvizsgálat országos összevetésben inkább pozitív képet mutat a tervezési területen. Ez elsősorban a gyepek és erdőterületek bővülésének köszönhető. A tájhasználat instabilitása és annak összefüggése az agrár- és vidéktámogatási intézkedésekkel azonban mindenképpen aggodalomra ad okot.

1.2.3 Közlekedési és kommunális infrastruktúra

A) VONALAS RENDSZEREK LÉTESÍTMÉNYEK

A Duna-Tisza közti Homokhátság országos és európai viszonylatban is kimondottan előnyös földrajzi pozícióban van. Helyzete és közlekedési viszonyai révén három különböző területi dimenzióban is fontos szerepet kap.

1. A DTkH az Európai Gazdasági Térség fontos nemzetközi tranzit-térsége.

2. Térségi kapcsolatai alapján, északon a fővárosi agglomerációval, délen a határvidékkel és a szomszédos megyékkel kooperáló országos híd térség.

3. A belső kapcsolathálózat és települési összeköttetések révén alföldi kohéziós térség.

Híd szerepe tehát jelentős, amely a jövőben egyszerre lehetőség, ugyanakkor kihívás. A térség transzfer feladatai ugyanis megkövetelik a fejlődést, de nem csak az átmenő, logisztikai funkciók miatt, hanem a helyi társadalom és gazdaság lokális potenciáljának kiaknázása végett is. A vonalas hálózatok kibővítése és modernizációja már javában tart, az elérhetőség egyre jobb, de a térszerkezeti kiegyenlítődés lassabb a kelletténél. A térségben még mindig számos olyan belső periférikus település van, amely távol marad a megújuló struktúráktól, nem képes a kívülről érkező impulzusok befogadására és az életminőség elmarad az átlagtól. Az elmúlt évtizedekben a legtöbb fejlesztés a városi pólusok körül lokalizálva, vagy lineáris vonalakon valósult meg. Egyes járásokban azonban mintha "megállt volna az idő", így a térségen belüli különbségek nőttek.

A térség nyitottságát és átjárhatóságát északról Közép Magyarország és a fővárosi agglomeráció nagyforgalmú közlekedési folyosói, délről pedig a Szerbia irányába folytatódó nemzetközi vonalak biztosítják (M5, M4, M0 közutak és a 100a, 140, 150 vasutak). Ezek az autópályák részben új építésűek, másrészt megfelelő műszaki színvonalúak és rendszeres karbantartásuknak köszönhetően nemzetközi összevetésben is a jók közé tartoznak. A térség elérhetősége folyamatosan javul, mind a közúthálózat bővítése, az autópálya-fejlesztések, mind a vasúti modernizáció következtében. A Magyar Koncessziós Infrastruktúra Fejlesztő Zrt. vállalása szerint a következő évtizedben várható az M8-as alföldi szakasza, amely Sárbogárdtól, az M6-os autópályát érintve, a Dunán át egészen Kecskemét északi részéig halad majd, 76 km hosszan. 2026-ig további állami fejlesztések várhatók az M44-en a Szentkirály–Lakitelek szakaszon (39 km). Napjainkban zajlik a 441-es út korszerűsítése, mely Kecskemét és Katonatelepe között 2x2 sávossá bővül, így felgyorsítja a két vármegye közötti kapcsolatot is. Délen a térség az EU külső határát képezi, ami ugyan schengeni választóvonal, de mégis számos határon átnyúló lehetőséget ad és szerves kapcsolatot jelent a balkáni térség irányába.

A gyorsforgalmi utak bővülése tehát kedvező lehet a jövőben, de egyes városok összeköttetése továbbra sem kielégítő (pl.: Baja-Kecskemét vonalon). Az elmúlt években különösen azon főutak állaga romlott meg, amelyek nagy teherforgalmat bonyolítanak. Az útpálya állapota nem kielégítő a kelet-nyugati irányú 52-es főúton (Kecskemét-Solt) az észak-déli irányú 441-es főúton (Cegléd-Nagykőrös-Kecskemét), de ennél még rosszabb a helyzet a központoktól távolabbi másod- és harmadrendű utakon, illetve az M5 "árnyékában" lévő térségekben (pl. Kunszentmiklós-Cegléd között). Problematikus, hogy a térségbe érkező, nagy forgalmat bonyolító autópályák, főutak, vasutak mentén számos ponton nem épült ki az eszközváltási háttér (P+R), megfelelő színvonalú pihenő és szolgáltatói infrastruktúra. A közlekedési folyosók sok helyen csak áthaladnak a tájon, de a közeli települések valójában nem tudnak rácsatlakozni a hálózatokra. Ez esetenként az idegenforgalmat is kedvezőtlenül befolyásolja.

B) EGYÉNI ÉS KÖZÖSSÉGI KÖZLEKEDÉS MEGKÖZELÍTHETŐSÉGI VISZONYOK

A helyi és helyközi (településen belüli) közösségi közlekedést jellemzően vonatok és autóbuszok bonyolítják. A járatsűrűség a fővonalakon viszonylag jó, de a mellékvonalakon a tömegközlekedés nehézkes és lassú, amit a lakosság inkább személygépkocsival vált ki. A térségen belüli elérhetőségben lassú javulás érzékelhető. A DTkH 117 településéről számított autópálya elérhetőség közúton átlagosan 21 perc, míg a saját járásszékhely elérhetősége átlagosan 15 percbe telik.

A térségen több nemzetközi vasúti törzshálózati fővonal is áthalad. Kiemelt jelentőségű a Kiskőrös és Kiskunhalast érintő 159 km Belgrád – Budapest vasútvonal, amelynek 2025-re tervezik átadását. Jelenleg ez hazánk legnagyobb volumenű vasútfejlesztési munkálata. E vonal nem csupán a két fővárost köti össze, de része

a mediterráneumot Közép-Európával összekötő vasúti hálózatnak, sőt a Kínát Európával összekötő "selyemútnak" is. A pálya a legmodernebb ETCS 2 technológiával mind a gyorsasági nemzetközi személyszállítást, mind a nagytömegű teherszállítást lehetővé teszi. A fővonalakon a települések vasúti elérhetősége országos viszonylatban közepesnek mondható, a mellékvonalak közlekedését azonban több tényező nehezíti. 2021-ben elkezdődött a Szeged- Röske- Szabadka vasútvonal modernizálása is, mely projekt hamarosan a befejező fázishoz érkezik.

A térséget nyugatról és keletről mintegy keretezi Európa két jelentős folyama, a Duna és a Tisza. Ugyan a legtöbb településsel közvetlenül nem szomszédosak e folyók, mégis a közelségük és a területi kapcsolatok szempontjából a DTkH számára mindkettő nagy térszervező jelentőségű. A folyók vízpótlásban betöltött szerepét nem kell hangsúlyozni, azonban közlekedési, idegenforgalmi hatásuk is kiaknázandó.

A térségben egyre növekvő jelentőségű a légiforgalom. A legfontosabb létesítmény a Kecskemét Repülőtér / Légibázis, amely a jövőben már nem csak katonai bázisként, de a polgári utasforgalomban is részt fog venni.

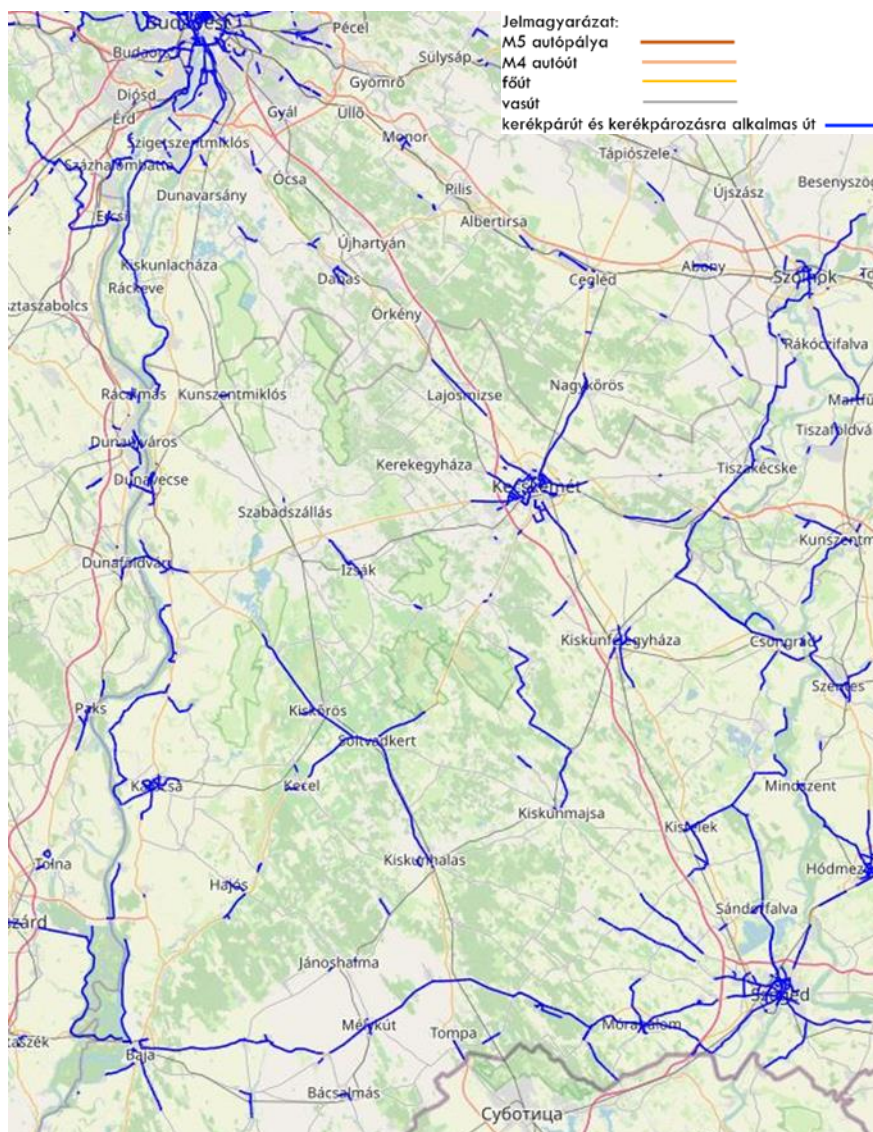
A "polgári zóna" elsősorban kiscépes, középkategóriás, illetve charter forgalmat bonyolít. Egyéb nyilvános és nem nyilvános polgári célú repülőterek is találhatók: mint Kiskunfélegyháza, Jakabszállás, Kecel, Kecskemét - Matkópuszta.

Az elmúlt években az európai és az országos tendenciának megfelelően jelentős kerékpárút hálózat bővítés történt és mindez jelenleg is korszerűsödik és bővül (9. ábra). Jelenleg közel 600 km kiépített kerékpárút van a térségben. A sík terepnek köszönhetően számos más útvonal is (töltések, alacsony forgalmú utak) biztonsággal és könnyen bekerékpározható. Több új szakasz tervei is elkészültek, a kivitelezések folyamatban vannak: (pl.: Kecel–Hajós; Lakitelek–Szentkirály, Kiskőrös–Kalocsa Kiskunhalas–Szabadka). Szintén szerepel a tervek között a, Kiskunhalas–Mélykút útvonal, és a jövőben Kecskeméttől egészen a Tiszáig el lehet majd tekerni. Az útfejlesztéshez kötődő korszerűsítések közül kiemelhető a Kecskemét-Nagykőrös kerékpárút.

C) KÖZLEKEDÉSI KAPCSOLATI HIÁNYOK

A DTkH közlekedési vonalas infrastruktúra-hálózata és építményei, közlekedésszervezése országos viszonylatban átlagosnak tekinthetők (11. ábra). A közlekedési kapcsolatokat, a nyugat-keleti irányú és az M4-M5-öt összekapcsoló, majd déli irányban folytatódó gyorsforgalmi autópályák hiánya jellemzi. A majdani M8 és M9 ezt a hiányt fogja pótolni, de a déli irányú fő autópálya mellett nem látható egyéb terv, ami a térség nyugati részén biztosítaná a gyors észak-déli összeköttetést. Vannak pozitív változások; mint az M44-es és a Tisza-híd megépítése, a Nagykőrös-Kecskemét autópályájának fejlesztése, de a térséget teljes hosszában átszelő korszerű vonalak még váratnak magukra. A vasúti forgalom az elmúlt évtizedekben visszaesett, azonban a Budapest-Belgrád pályafejlesztés a teher és személyszállításban is növekedést jelent majd.

11. ábra A térséget érintő közlekedési hálózatok

Forrás: Készült az állami alapadatok felhasználásával. Engedélyszám: FF/1750-1/2013. VM FTF

A térségi közlekedési hálózata összességében javulóban van, de az erre épülő integritás és területi kooperáció még hiányos. Intermodális funkciója leginkább Kecskemétnek és Ceglédnek van, a térség többi részén a csomópontok egyelőre kezdeti stádiumban vannak. A közforgalmú közösségi közlekedést a MÁV-Start Zrt., illetve a Volánbusz Zrt. bonyolítja. A helyi közlekedésből egyre inkább kivész részüket a magánszolgáltatók, egyelőre csak kisebb járműparkkal és alacsonyabb szolgáltatási szinttel. A közlekedési szolgáltatók harmonizációja (egységes jegy- és tarifa rendszer, a közös információs rendszer és marketing tevékenység) régóta elmaradt. A kötöttpályás és a közúti közösségi közlekedés összehangolása fontos lesz a jövőben.

D) VÍZELLÁTÁS

Az ivóvíz-kinyerése – az Alföldre jellemzően – „védett geológiai környezetben lévő rétegvizekből történik”. A térség legfőbb ivóvíz-ellátói és csatorna-szolgáltatói a BÁCSVÍZ Zrt. a Kiskunvíz Kft. és az Alföldvíz Zrt. A térségben valamennyi település rendelkezik közütemi vízellátással. 2020-ban a közütemi ivóvízvezeték-hálózatba bekapcsolt lakások száma 227.360 db, a közütemi ivóvízvezeték-hálózat hossza 4644 km. A háztartásoknak szolgáltatott víz mennyisége 2020-ban 19.448.000 m³ volt, ami 2010-hez képest 1,5 millió m³-el több. Ez idő alatt az összes szolgáltatott vízmennyiség 23 millió m³-ról 25 millió m³-re nőtt. 2020-ban 1 lakossági bekötésre jutó átlagos havi vízfelhasználás 6 m³/bekötés.

A belterületeken lévő háztartások vezetékes vízzel való ellátottsága teljes. A külterületek helyzete kedvezőtlenebb. A szóránytelepüléseken még gyakorta egyedi vízkivétel van, illetve kutak vizét fogyasztják. Ezekről nem áll rendelkezésre kellő információ, így a vízminőség kapcsán sem tudható pontosan, hogy az érintett lakosság milyen minőségű vizet fogyaszt (a jogszabályi kötelezés ellenére sem). A közütemi vízművek teljeskörű helyszíni ellenőrzése a pandémia miatt 2020-ban elmaradt. A járványügyi helyzet az ivóvízminőséget azonban nem veszélyeztette, az ivóvíz minőségét az üzemeltetők és a hatóság az előirányzott ütemterv szerint vizsgálta. Az ivóvíz minőség mikrobiológiai és kémiai szempontból is jellemzően megfelel az országos átlagnak. Az ivóvízhálózat közmű rendszereinek jelentős része azonban korszerűsítésre szorul, a hálózatok több mint 80%-a anyagminőségi kockázatokat rejt.

A vízhasználat kiemelt problémája, hogy öntözési célra számos esetben engedély nélkül létesített kutak vizét használják, ami jelentősen hozzájárul a Homokhátságon kialakult súlyos vízhiányhoz és a talajvízszint csökkenéséhez. Korábban a vízgazdálkodásról szóló 1995. évi LVII. törvény előírta az illegálisan létesített fúrt kutak üzemeltetői részére, hogy vízjogi fennmaradási engedélyezési eljárást kérmezzenek. A törvény erre 2020.12.31-ei határidőt szabott meg, azonban a T/10309. irományszámú törvénymódosító javaslat értelmében az engedély nélkül létesített és/vagy üzemeltetett, felszín alatti vízkivételt biztosító kutak bírság nélküli, hatóság felé történő bejelentésére 2023.12.31-ig lett volna lehetőség. Jogszabályváltozás értelmében (2023 évi LI. Tv.), 2024-től nem lesz szükség engedélyeztetési eljárásra és nem kell bejelenteni azokat az új, vagy már meglévő kutakat, amelyek mélysége nem haladja meg az 50 métert; nem érintik az első vízzáró réteget; háztartási és mezőgazdasági használatra szolgálnak; és vízkészlet-védelmi szempontból nem védendő területen található.

A térségben az emberi fogyasztásra kinyert rétegvizek vízminősége kezelést igényel. A mély rétegvizekben gyakori, hogy határérték feletti az ammónia, a metán, a mangán és a vastartalom. Egyes településeken a víz kemény és magas a nátrium és klorid tartalma, így több esetben vas, mangán és ammóniatartalma miatt igényel kezelést.

A vízminőségjavító tevékenységek eredményeként az ivóvízminőség mindenhol megfelelő. A vízminőség javítás keretében ammónia-, arzén-, vas- és mangánmentesítés történik. Az ivóvíz minőségi követelményeiről és az ellenőrzés rendjéről szóló 201/2001. (X. 25.) Kormányrendeletben foglalt határértékek tartása érdekében jött létre a "Kék-víz" Észak-Bács-Kiskun Megyei ivóvízminőség-javító Önkormányzati Társulás. A társulás 30 települési önkormányzat tagból áll. A társulás a Dél-alföldi Ivóvízminőség-javító Program II. ütem megvalósítását koordinálja, felügyeli a hazai és uniós forrásokból megvalósuló fejlesztéseket.

E) SZENNYVÍZELVEZETÉS, SZENNYVÍZTISZTÍTÁS, SZENNYVÍZ- ÉS SZENNYVÍZISZAP-ELHELYEZÉS

A keletkező szennyvizek elvezetésére, tisztítására és elhelyezésére közhigiéniái szempontból, valamint a vízbázisok védelme érdekében van szükség. A térségben 2020-ban 40 szennyvíztisztító üzemelt. A legnagyobb a 100.000-250.000 lakossági egyenértékű kecskeméti létesítmény. A szennyvíztisztítás, -elvezetés

rendszerének folyamatos fejlesztéseinek köszönhetően javuló tendencia figyelhető meg. A közüzemi szennyvízgyűjtő-hálózatba bekapcsolt lakások száma az elmúlt 20 évben, a Nemzeti Települési Szennyvízelvezetési és -tisztítási Megvalósítási Program következtében megháromszorozódott. Az ún. "normál területen lévő szennyvízelvezetési agglomerációk" ellátottságában egyfajta térbeli különbség van, ami északról déli irányban csökkenő. Az északi, pest vármegyei településeken 80% feletti arányban, míg a DTkH egyéb részein ettől kisebb arányú a csatornázottság. A közcsonna hálózatba bekötött lakások száma 2020-ban 184.185 db. Ez 2010-hez képest 50.000-el több, ami komoly fejlődést jelent. Ezt a tendenciát jelzi a közcsonna hálózat hossza is; amely 2020-ban 3.525 km, míg 2010-ben csak 2.465 km volt a DTkH településein. A közüzemi szennyvízgyűjtő-hálózatba bekapcsolt lakások számának növekedésével a háztartásokból a közüzemi szennyvízgyűjtő-hálózatban (közcsonnában) elvezetett szennyvíz mennyisége is nőtt. A háztartásokból közcsonnán elvezetett szennyvíz 2010-ben 13 millió m³, míg 2020-ban 16 millió m³. A telepekre kerülő szennyvíz szinte egészét kezelik, ma már tisztítás nélküli elvezetés nincs. Negatívumként kell megemlíteni a tisztító telepek üzemeltetéséből fakadó káros hatásokat. A jelenleg működő telepek egy része a tisztító kapacitások túllépése miatt terheli a környezetet. Mindez vízkészletgazdálkodási szempontból komoly probléma, mivel a nem megfelelő vízminőség is csökkenti a rendelkezésre álló vízkészletet. Itt érdemes megjegyezni, hogy a térségben, országos viszonylatban a legmagasabb a külterületi otthonok, a szórványok, tanyák aránya. A külterületi fogyasztók sajátos igényei jelentős többlet terhet rónak az ellátási ágensekre, mind a hulladékkezelés, szennyvízgazdálkodás, de más kommunális infrastruktúra tekintetében is, legyen szó, víz, vagy energiaellátásról). Bár az elmúlt évtizedekben bekövetkezett pozitív változások jelentősek, (pl. a Tanyafejlesztési Programok során tanyák sokasága tudott fejlődni) mégis a térségben fel kell készülni arra, hogy a helyi településszerkezeti adottságokból fakadóan a közmű-ellátottság és modernizáció relatíve lassabban tud javulni.

Jelenleg 25 érintett településen működik szennyvíztisztító telep. A 150.000 LE-nél nagyobb szennyvízterheléssel egyedül Kecskemét jellemezhető, a többi település bőven ezen érték alá kerül. A kecskeméti telepen a szennyvíz nitrogén szennyezőit eltávolító eleveniszapos rendszer működik, Kiskunfélegyházán kétfokozatú biológiai tisztítás történik vegyszeres foszforeltávolítás mellett, a tisztítótelepeken a leggyakoribb módszer az eleveniszapos biológiai tisztítás. Kecskeméten és Kiskunfélegyházán a visszamaradt szennyvíziszapot rothasztással stabilizálják és az így keletkező biogázt villamos- és hőenergiatermelésre hasznosítják.

F) ENERGIAELLÁTÁS, ENERGETIKAI HÁLÓZATOK

A térség településeinek villamosenergia ellátásáról az MVM DÉMÁSZ (MVM Next Energiakereskedelmi Zrt.) és az ELMŰ (a pest vármegyei részeken az E.ON Hungária cégcsoport tagjaként) gondoskodik. A lakásállomány növekedésének, valamint a villamosenergia-hálózat külterületeket is érintő fejlesztéseinek köszönhetően a háztartási villamosenergia fogyasztók száma és a háztartások részére szolgáltatott villamosenergia mennyisége növekedett az elmúlt években. 2021-ben a háztartások részére szolgáltatott villamosenergia 871.450 MWh. Ez 2011-ben még 742.760 MWh volt. A villamosenergia hálózatba bekötött háztartások száma 334.000, ami 8000 darabbal haladja meg a 2011-es adatot. Az országos átlaghoz képest, a szolgáltatott összes villamosenergia közel harmadát a háztartások fogyasztották, ez az arány, főként 2022 óta fokozatosan csökken. A szolgáltatott áram mintegy negyede a nagyobb városokba (Kecskemét, Cegléd) áramlik.

A térség földgázellátottsága teljeskörű. A térségben fontos hálózati, főellátási vonalak haladnak át (12. ábra). A földgázellátást az MVM területileg illetékes csoportja biztosítja.

A háztartási gázfogyasztók száma 2021-ben 203.350 db. Ebből egyúttal fűtési fogyasztó 190.095 db. 2021-ben a szolgáltatott összes vezetékes gáz (átszámítás nélkül) közel 500 millió m³, míg a háztartások

részére szolgáltatott gáz (átszámítás nélkül) 260 millió m³. A lakossági gázfogyasztást számos tényező befolyásolhatja, többek között az időjárás, az energiahatékonysági beruházások (hőszigetelés, napelemek stb.). A megváltozott energiapiaci környezetben markáns energiafelhasználás-csökkenés volt megfigyelhető a korábbi évekhez képest. Az Energiaügyi Minisztérium adatközlése szerint, 2022 decemberében elhasznált földgáz mennyisége a lakossági fogyasztók esetében 23%-kal, míg a gazdasági szereplők esetében 25%-kal volt kevesebb 2021 azonos időszakához képest.

12. ábra A hazai gázhálózat

Forrás: wattler.eu

A távfűtés és használati melegvízellátás a térség 5 településén; Cegléden, Kecskeméten, Kiskunfélegyházán, Kiskunhalason és Nagykörösön érhető el. A távfűtésbe bekapcsolt lakások száma 2021-ben 16.243. A távhőellátásra felhasznált hőmennyiség a lakosság részére csökkent; 2011-ben 415.000 GJ, míg 2021-ben 397.000 GJ volt. A lakosság számára szolgáltatott melegvíz mennyisége szintén 10%-kal csökkent. A távfűtés a lakótelepi lakások technológiai sajátossága, így a távfűtést használó lakások aránya a lakótelepi lakások arányával függ össze. A távhőfogyasztásban csak hosszabb időtávon figyelhető meg csökkenés, ami az érintett lakóépületek energetikai korszerűsítésének (nyílászárócseré, szigetelés, fűtőkorszerűsítés) köszönhető.

G) HULLADÉKLERAKÓK, HULLADÉKGAZDÁLKODÁS

A DTkH alapvetően a "Homokhátság-" és a "Duna-Tisza köze hulladékgazdálkodási közszolgáltatási területekhez" (ún. HGR régiók) tartozik. Az illetékes HGR régiókat koordináló szerv az NHKV Zrt. (Nemzeti Hulladékgazdálkodási Koordináló és Vagyongazdálkodási Zártkörűen Működő Részvénytársaság). A helyi

hulladékgazdálkodási közszolgáltatást a települési önkormányzatok végzik, a hulladékról szóló 2012. évi CLXXXV. törvény értelmében. A DTkH minden településén rendszeresen történik a hulladékgyűjtés és -elszállítás. A házhoz menő elkülönített gyűjtéssel ellátott települések aránya országosan átlagos.

2021-ben a lakosságtól elkülönített gyűjtéssel elszállított települési hulladék a DTkH térségében 28.952 tonna volt. 2011-ben ez az érték még csak 5.741 tonna volt, tehát 10 év alatt nagyon jelentős a növekmény. Az összes települési hulladék és a lakosságtól elszállított hulladék mennyisége az utóbbi években folyamatosan növekszik. 2011-ben az összes elszállított települési hulladék 157.226 tonna, míg 2021-ben 198.448 tonna volt. 2011-ben a szelektív hulladékgyűjtésbe bevont otthonok száma meghaladta a 113 ezret.

A térség hulladékgazdálkodásának korszerűsödése ütemezetten és az EU által meghatározottan halad, mely folyamat fő célja a 2035-ig meghatározott újrafeldolgozási célértékek elérése. A különböző hulladéktípusok újrafeldolgozásának kötelezettségére utaló 65%-os célértékek várhatóan tarthatók lesznek.

A szelektíven gyűjtött és az újrafeldolgozással hasznosított hulladék aránya egyaránt növekedett az elmúlt években. Az összes hasznosított és ártalmatlanított hulladék mennyiség több mint fele műszaki védelemmel ellátott lerakókba került, közel 20%-át pedig energiahasznosítással történő égetéssel használták fel.

A keletkező hulladék gyűjtésének, ártalmatlanításának, hasznosításának módját is a fentebb már említett 2012. évi CLXXXV. törvény szabályozza. A törvény előírásainak megfelelően, a korszerűtlen, nem megfelelő műszaki védelemmel rendelkező hulladékudvarok bezártak. Sajnálatos, de a kommunális hulladék, építési törmelék illegális lerakása továbbra is számos településen problémát okoz.

1.2.4 Gazdasági helyzet és trendek

A) FŐBB GAZDASÁGI ÁGAZATOK ÉS AZOK FEJLŐDÉSI IRÁNYAI: MEZŐGAZDASÁG, IPAR, IDEGENFORGALOM, SZOLGÁLTATÁSOK

A Homokhátság 117 településén a jelenleg elérhető legfrissebb 2020-as adatok szerint, a nonprofit szervezetek is beleszámítva 52.607 vállalkozás működött. Ebből 21.039 volt társas vállalkozás. Mind a működő vállalkozások, mind a társas vállalkozások ezer főre jutó száma (84 és 34 darab) elmarad valamivel, de nem drasztikusan az országos értékektől: ezer főre eső működő vállalkozások száma: 94, az ezer főre eső társas vállalkozások száma 39 darab.

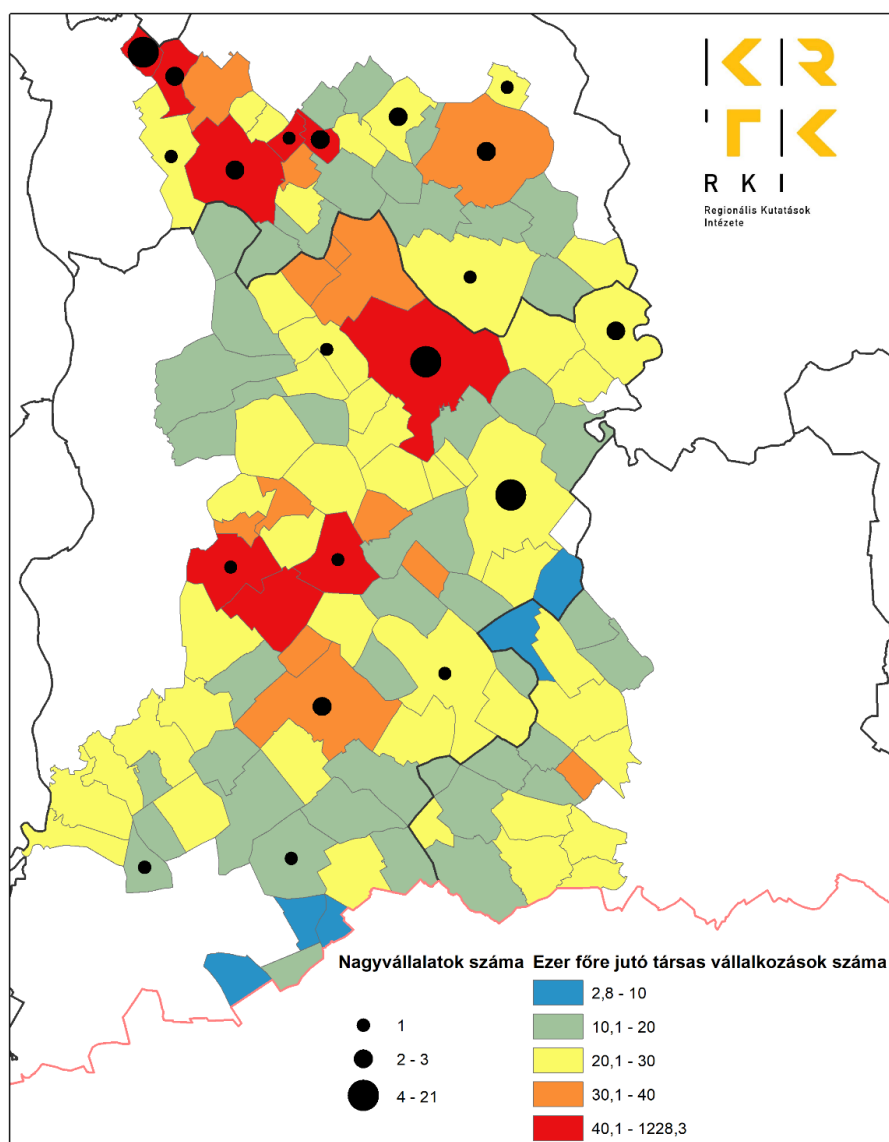
A vállalkozássűrűség jellegzetes területi mintázatot mutat. Magas aktivitású területek a Homokhátság északnyugati csücske, Kecskemét és környéke, a Kiskőrösi járás, de a nagyobb népességet tömörítő települések is átlagos vagy magasabb vállalkozási aktivitású szigetként emelkednek ki (Cegléd, Kiskunfélegyháza, Kiskunhalas). Ezzel szemben a Homokhátság déli határmenti települései jellemzően jóval az átlag alatti vállalkozássűrűséggel rendelkeznek.

2020-as adatok alapján a Homokhátságban 60 darab 250 vagy annál több foglalkoztatottal rendelkező társas vállalkozás volt, ezen belül 24 darab 500, vagy annál több főt foglalkoztatott. A legnagyobb, 1000 főnél is többet foglalkoztató vállalatok, amelyeknek a székhelye a Homokhátságban található a Penny Market kft., Mercedes-Benz Manufacturing Hungary Kft., a Duna csoport vállalatai, az Obo Bettermann Hungary Kft., a Félegyházi Pékség Kft., az Infineon Technologies Cegléd Kft., a Duvenbeck Immo Kft, a Cola-Cola HBC Magyarország Kft., és az ACPS Automotive Kft (a foglalkoztatottak száma ceginformacio.hu adott vállalat esetében legfrissebb adatait tükrözi, és egyes cégek esetében kisebb vagy nagyobb része Homokhátságon kívüli telephelyen végez munkát). A legnagyobb bevételű cégek listája ettől kissé eltér: a listát toronymagasan

a Mercedes-Benz Manufacturing Hungary Kft vezeti, de 100 milliárd feletti árbevétellel rendelkezik (a ceginformacio.hu legfrissebb adatai alapján) a Duna cégcsoport, a Penny-Market Kft., a Hunland Feed Kft. és a Cola-Cola HBC Magyarország Kft. is.

A Homokhátság települései közül a legtöbb, 250 vagy annál több foglalkoztatottal rendelkező nagyvállalatot Kecskeméten találjuk (21 db). Kecskemétet követi Dunaharaszti (6 db), Kiskunfélegyháza (5 db), valamint Újlengyel, Alsónémedi, Cegléd és Tiszakécske (3 db). A fentiekből is látszik, hogy a nagyvállalatok térbeli elhelyezkedését vizsgálva megismétlődni látszik a vállalkozássűrűségnél tapasztalt mintázat, kiemelkedik a Homokhátság északnyugati csücske, Kecskemét, valamint egy-egy városi központ. Ezzel szemben a Homokhátság déli részén csak elvétve találunk nagyvállalatot (pl. a HUNENT kft. Mélykúton), valamint még a középvállalati szektor is alulfejlettnak mondható.

13. ábra Az ezer főre jutó társas vállalkozások száma, és 250 vagy több főt foglalkoztató nagyvállalatok száma a Homokhátságon

Forrás: ksh.hu

Összegezve a fentieket, a Homokhátság északnyugati csücskének gazdasági pezsgése elsősorban a főváros közelségének köszönhető. Dunaharaszti, Alsónémedi és Ócsa a 2005. évi LXIV. törvény által lehatárolt hivatalos Budapesti Agglomeráció részét is képezi, de a főváros hatása távolabbra is kisugárzik. A népes és képzett munkaerőbázisra, az M0-ás, M4-es és M5-ös autópályákra alapozva számos cég itt alakította ki székhelyét, egész országot lefedő működési területének logisztikai bázisát vagy telepítette ide termelőüzemeit. Ezen belül is kiemelendő Újlengyel, ahol a működő társas vállalkozások száma (2039 db) meghaladja a lakónépesség számát. Ezt a magas értéket helyi iparüzési adó mentességének köszönheti – az önkormányzat pedig többek között a települést székhelyükként választó cégek gépjárműadójából jutott költségvetési bevételhez (a járványhelyzet rendkívüli intézkedései előttig).

A térségen kívül eső központok gazdasági életet serkentő hatása kisebb mértékben a Homokhátság délnyugati és délkeleti csücskén is megmutatkozik, ahova Baja, illetve Szeged gazdasági kisugárzása terjed ki.

Kecskemét környéke, valamint a Homokhátság nagyobb települései szintén nagyobb és sokoldalúbb munkaerőbázissal, illetve ipari múlttal rendelkeznek, továbbá térszervező erejük, jelentőségtöbbletük szintén elősegíti az aktívabb vállalkozási környezetet. Kiskőrös és Soltvadkert térsége évtizedek óta ismert vállalkozói aktivitásáról. Ezzel szemben a Homokhátság déli szegélyén az alacsony vállalkozói aktivitást a határmentiségen túl a térség kedvezőtlen társadalmi és korszerkezete, a területet régóta sújtó szelektív elvándorlás is magyarázza.

Mezőgazdaság

A Homokhátság a középkortól kezdve mezőgazdasági termékeivel kapcsolódott be a gazdasági munkamegosztásba. A térség jelentősége a török hódoltság idején megnőtt, amikor a nyugati piacokra, vásárokra lábon hajtott szarvasmarha vált hazánk főbb exportcikkévé. A 16. században az ország kiviteléből az élőállat aránya megközelítette, meghaladta a 90%-ot.

A hódoltság legfontosabb vámolási helyének számító Vác naplóinak tanúsága alapján a Háromváros (Kecskemét, Nagykőrös, Cegléd) élni tudott ezzel a lehetőséggel és felduzzadt határait elsősorban rideg nagyállattartással hasznosította. Fennmaradtak információk alapján például Kecskemét saját és bérelt pusztáin egy összeírás alkalmával több mint 30.000 marhát számoltak össze (Beluszky, 2001).

A török kor után az élőállat kivitelének jelentősége fokozatosan visszaszorult, ezzel párhuzamosan előtérbe került a szántóföldi növénytermesztés. Homokhátság – természeti adottságai és talajviszonyai révén – kevésbé volt alkalmas a 18-19. századi gabonakonjunktúrába történő bekapcsolódásra (Asztalos és Sárfalvi, 1960). Azonban a hátrány új lehetőségeket is teremtett. A homok megkötésére irányuló évszázados erőfeszítések gazdag szőlő és gyümölcskultúrát teremtettek. Az 1895-ös filoxéra járvány megkímélte a homoki szőlőültetvényeket és megnövelte az alföldi borgazdálkodás jelentőségét. A főváros a 19-20. század fordulóján robbanásszerűen növelte népességét ezzel párhuzamosan élelmiszerigényét – ez Budapest környezetében és a Budapest-Szeged vasútvonal mentén intenzív hortikultúra felfutásával járt együtt.

Az állattenyésztésről az intenzívebb gazdasági termelésre való áttérés vezetett a tanyás gazdálkodási rend kialakulásához is (Beluszky, 2001). A 19. század folyamatai a mai napig meghatározzák a Homokhátság mezőgazdasági termelési sajátosságait.

A kialakult termelési renden a szocializmus évtizedei az országosnál kevesebbet változtattak. A helyi adottságokat és a történelmileg kialakult agrárviszonyokat is figyelembe véve a gazdálkodók számottevő része alacsonyabb integráltságú szövetkezeti formákhoz (szakszövetkezetekhez és termelőszövetkezeti csoportokhoz) tartozott, az állami gazdaságok más térségekhez képest kevésbé voltak kiterjedtek (Krajkó és

Mészáros, 1984). Ez a bizonyos fokú rugalmasság hozzájárult a gazdálkodói kultúra és a tanyavilág fennmaradásához.

A mezőgazdasági szektor mai napig tartó jelentőségét mutatja, hogy a Homokhátságon 2020-ban a vállalatok 7,2%-a (3.797 vállalkozás) működött a mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat nemzetgazdasági ágban, ami jelentősen meghaladja a 3,8%-os országos átlagot. Ebből 946 darab társas vállalkozás volt, ami a társas vállalkozások 4,4%-a. Ez szintén kiemelkedő a magyarországi 2,6%-os átlaghoz képest. Az ágazatban tevékenykedő vállalatok közül kiemelkedő többek között a Hunland Feed Kft, a Bács-Tak Kft, az Észak-Bácskai Baromfi Kft., az Agroprodukt Kft. és a Róna Mezőgazdasági Szövetkezet (9. tábla).

9. tábla Kiemelkedő cégek a mezőgazdaság, erdőgazdaság és halászat nemzetgazdasági ágban, foglalkoztatottak száma alapján

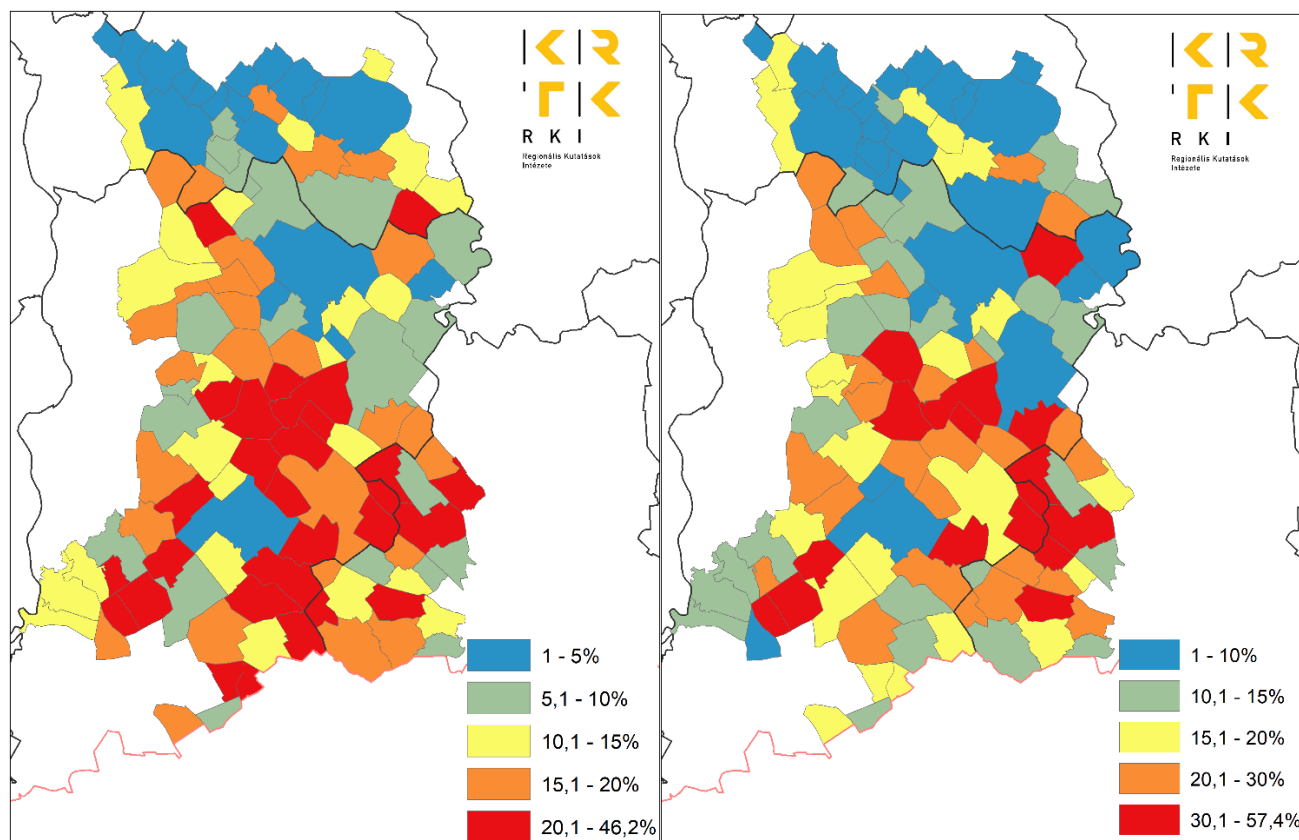
Vállalatnév	Árbevétel*	Létszám*	Fő tevékenység	Település
BÁCS-TAK Kft.	10 446 893 100	225	Baromfitenyésztés	Mélykút
Észak-Bácskai Baromfi Kft.	4 732 443 100	155	Baromfitenyésztés	Rém
Hunland Feed Kft.	132 485 038 000	128	Egyéb szarvasmarha tenyésztése	Bugyi
AGROPRODUKT Kft.	3 800 477 950	127	Baromfitenyésztés	Jánoshalma
RÓNA Mg. Szövetkezet	2 453 125 120	110	Zöldségféle, dinnye, gyökér-, gumónövény termesztése	Szabadszállás

*Az árbevétel és foglalkoztatás adatok a ceginformacio.hu legfrissebb elérhető adatain alapulnak, ami az árbevétel esetében általában a 2021-es év, foglalkoztatottak esetében általában 2022 decembere/2023 januárja

A mezőgazdasági szektorban dolgozók száma a 2011-es népszámlálás adatai alapján 25.691 főt tesz ki, ami a foglalkoztatottak több mint 10%-a, és jelentősen meghaladta a valamivel több mint 4%-os országos átlagot. A foglalkoztatottak döntő többsége a Növénytermesztés, állattenyésztés, vadgazdálkodás és kapcsolódó szolgáltatások ágazatban dolgozik, de 2011-ben az erdőgazdálkodás ágazat is közel 1.700 embert foglalkoztatott. A halászat szerepe – a térség adottságaihoz igazodva – minimális.

A mezőgazdasági vállalatok aránya az összes működő vállalatból, illetve a mezőgazdasági foglalkoztatottak aránya erősen hasonló térbeli mintázatot mutat: arányuk a térség déli részén magasabb, az északi részen, illetve a nagyobb településeken alacsonyabb (14. ábra). A Bugaci, illetve a Dorozsmai-Majsai-homokháton a magas arány összefüggésben az intenzív, munkaerőigényes kultúrák itteni túlsúlyával (szőlő, gyümölcstermesztés, zöldségtermelés). A nagyobb városi a differenciáltabb gazdaságszerkezete és az ipari nagyfoglalkoztatók jelenléte mérsékli a mezőgazdaság potenciálját a település gazdaságából. Csengele kiemelkedik abból a szempontból, hogy az egyetlen olyan hazai település volt 2011-ben, ahol a mezőgazdasági foglalkoztatottak aránya meghaladta az 50%-ot, és nem aprófalu.

14. ábra: A mezőgazdasági vállalkozások aránya az összes vállalkozásból (bal), a mezőgazdasági foglalkoztatottak aránya az összes foglalkoztatottból (jobb)

Forrás: ksh.hu, KSH Népszámlálás 2011

A KSH által végrehajtott 2010-es és 2020-as Általános Mezőgazdasági Összeírások részletesebb képet nyújtanak a mezőgazdasági szektor helyzetéről. A térség történelmi fejlődésének és termelési profiljának köszönhetően a gazdálkodók száma az országos viszonyokhoz képest magas maradt. A 2020-as agrárcenzus 35.268 gazdaságot talált, ami az országos érték több mint 14%-a. A gazdaságok átlagos mérete 12 hektár, ami jelentősen alatta marad az országos valamivel több mint 20 hektárnak.

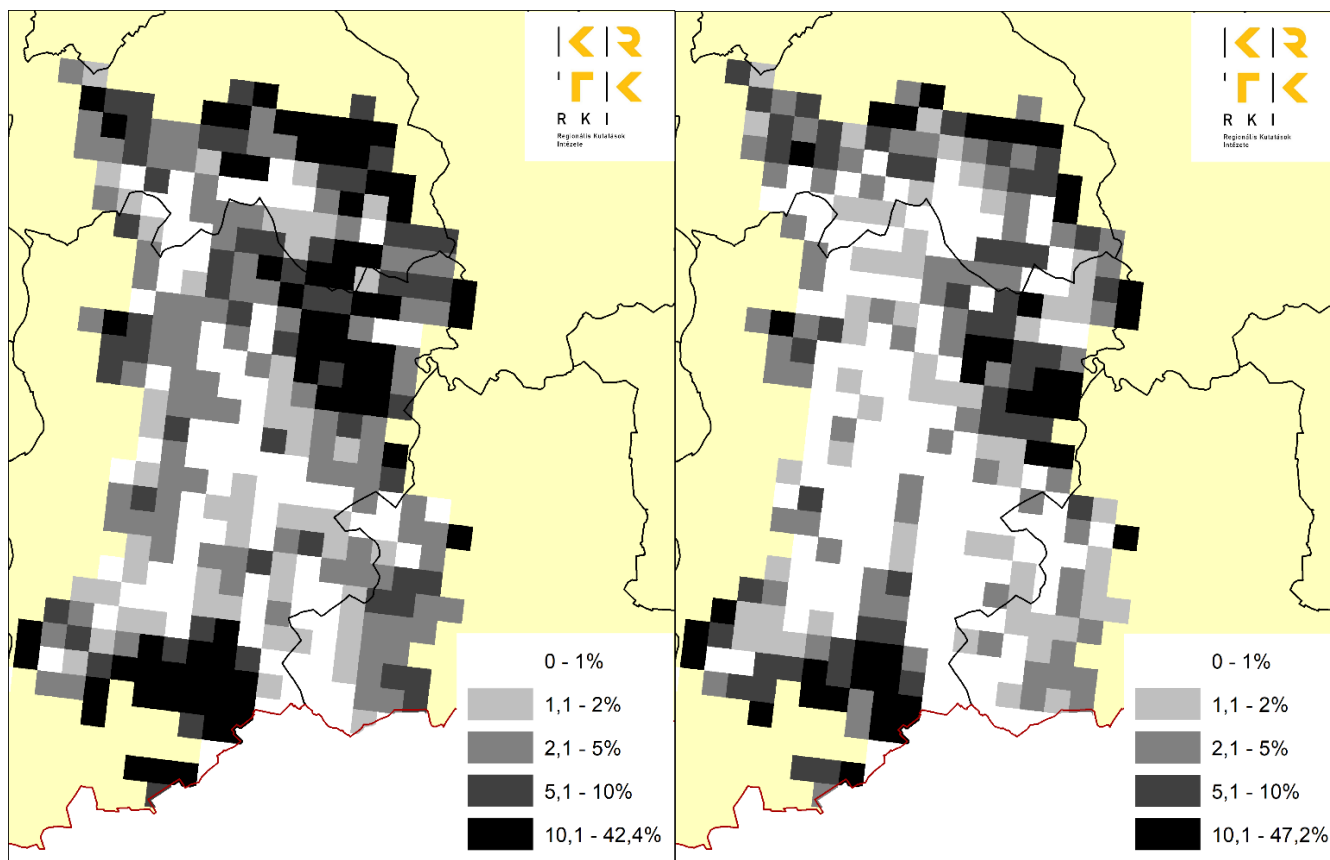
Ennek ellenére a birtokkoncentráció országos trendje a Homokhátság területén is érvényesült, a gazdaságok 2020-as száma már csak közel fele a 2010-ben összeírt 72.637 gazdaságnak. A csökkenés mértéke azonban alatta marad az országos ütemnek. Ezzel szemben ezen idő alatt a művelt mezőgazdasági területek nagysága minimális mértékben növekedett is. A gazdálkodók számának csökkenésének üteme jellemzően magasabb a Homokhátság Pest vármegyére eső részén, míg Bács-Kiskun vármegye kisebb lélekszámú településein a visszaesés mérsékeltebb.

Az egy gazdálkodóra jutó, növénytermesztés és állattenyésztés teljesítményét egy mutatóban összegző Standard Termelési Érték esetében a Homokhátság települései jellemzően országos átlag alatt maradnak. A legmagasabb Standard Termelési Értékekkel Városföld, Ócsa, Nemesnádasd és Bugyi rendelkezik (95 – 109 ezer euró/gazdálkodó), míg a legalacsonyabb értékeket Táborfalva, Felsőlajos, Ladánybene, Pirtó,

Ágasegyháza és Szank településeken találjuk (5 – 7 ezer euró/gazdálkodó). Ezek a nagy különbségek is rámutatnak a gazdálkodói struktúra erőteljes polarizáltságára a Homokhátságon belül.

A 2020-as Agrárcenzus alapján a Homokhátság művelt területeinek 65,5%-a volt szántó, ami jóval alacsonyabb az országos aránynál (82%). A 2020-as Agrárcenzusnak a KSH Térképes Interaktív Megjelenítő Alkalmazásban közzétett 5X5 km-es cellaméretű adatai alapján a Homokhátság esetében a szántóterületek kisebb részét (145507 ha, 53%) használják gabonafélék termelésére, mint az országos arány (57,7%). Míg a gabonafélék közül a kukorica és a búza országos termőterülete közel megegyezik (mindkettő az ország területének közel 10-10% át borítja), a Homokhátság esetében egyértelműen a kukoricatermelés dominál (51772 ha, összterület 5,7%-a). A kukorica vetésterülete legnagyobb arányát (15. ábra) a Homokhátság délnyugati, Bácskai löszös síksághoz tartozó peremén éri el (Mélykút, Jánoshalma, Csikéria, Tompa, Bácsszőlős), valamint az északi peremen, a Pilis-Alpári-homokhát és a Gerje-Perje-sík találkozásánál (Cegléd, Törtel). A búza vetésterülete a 2020-as Agrárcenzus szerint valamivel alacsonyabb volt, 36565 hektárt (az összterület 4%-át) tette ki. A legnagyobb arányban búza vetésterületét szolgáló cellák térbeli konfigurációja részben hasonló (15. ábra): kiemelkedik a déli és az északi perem (Csávoly, Sükösd, Jánoshalma illetve Cegléd, Pilis), valamint a Kiskunsági löszös hát területén is nagy a búzatermesztés jelentősége (Kecskemét, Kiskunfélegyháza).

15. ábra A kukorica (bal) és a búza (jobb) termőterületének aránya az egyes cellák területéből, 2020

Forrás: KSH ÁMÖ 2020, <https://map.ksh.hu/timea/>

A száraz hüvelyesek termőterülete (343 ha) kisebb az országos arányoknál, számottevő kiterjedést a Ceglédi járás településeinél (Cegléd, Albertirsa, Törtel), illetve Kecskeméten érnek el. A gyökérnövények (pl. burgonya)

vetésterülete magasabb az országos átlagnál (4392 ha, 0,5%). Legnagyobb termőterülettel rendelkező grideket Csongrád (Mórahalom, Ruzsa, Zákányszék), illetve Pest vármegyei (Alsónémedi, Ócsa, Bugyi) településeknél találunk. Az ipari növények (többek között napraforgó, repce, szójabab) vetésterülete mintegy fele csupán az országos átlagnak (37497 ha, a Homokhátság területének 4%-a). Termelés szempontjából legkiemelkedőbb területek a Homokhátság északi pereme (Cegléd, Tiszakécske), a Kiskunsági löszös hát (Kiskunfélegyháza, Városház), illetve a terület déli részén a Bácskai löszös síkság (Mélykút, Jánoshalma, Csikéria).

A zöldségfélék és szamóca termesztésére használt terület valamivel nagyobb az országos átlagnál (9512 ha, 1%). A termőterületek közül kiemelkedik Szabadszállás, a főváros hagyományos ellátóövébe eső települések (Alsónémedi, Bugyi), a konzerviparához kötődően Nagykőrös, illetve a Homokhátság Csongrád-Csanád vármegyére eső része (zsombói eper) is. A 2020-as Agrárcenzus adatai alapján a gyümölcsösök aránya (1,4%; 13168 ha) meghaladja az országos átlagot. A meggy, cseresznye, őszibarack és szilva termelésében a homokhátsági ültetvények kiemelt arányt képviselnek az országon belül (az őszibarackosok közel fele a térségben, annak is elsősorban Csongrád-Csanád vármegyére eső részében, Szatymazon, Zsombón, Bordányon és a környező településeken található). Említendő még a bodza, az ország bodzaültetvényeinek közel fele (2063 hektár) szintén a Homokhátságban található. A legnagyobb arányban gyümölcsöst tartalmazó cellák Albertirsa, Kecel, Bordány és Jakabszállás településein találhatók.

A már említett történelmi előzményeknek megfelelően az ország szőlőültetvényeinek 30%-a (18805 ha, a Homokhátság területének 2%-a) található a térségben. Az szőlőterületek kiterjedése különösen kimagasló a Kiskőrösi járásban, Soltvadkertben, Kiskőrösön és Kecelen. Soltvadkert az ország legnagyobb szőlőterülettel rendelkező települése. A Homokhátság szőlőtermő területein három borvidék osztozik: a terület java a Kunsági borvidékhez tartozik, míg a délnyugati szőlőültetvények a Hajós-Bajai borvidékhez, a délkeletiek a Csongrádi borvidékhez tartoznak.

Az állatállomány alakulása tekintetében a Homokhátságot bár vegyes, de összességében negatív képet mutat. Összhangban az országos trendekkel, a térség szarvasmarha-állománya jelentősen gyarapodott 2010 és 2020 között (79 ezerről 117 ezerre). Bugyi különösen kiemelkedik – a Homokhátság legnagyobb mezőgazdasági vállalkozásához (HUNLAND Kft.) kötődően a térség marhaállományának közel ötöde itt található. A szarvasmarha-állomány további jelentős része kötődik közeli tejüzemekhez, mint Nagykőrös és Kocsér állattartói a Homokhátsággal szomszédos körösterületi Köröstej üzeméhez, vagy Kiskunfélegyháza gazdálkodói a Félegyházi tej üzeméhez. Ez utóbbi cég jelenleg felszámolás alatt van, ami sajnos a település és környék szarvasmarhatartóit is negatívan érinti. Ezenkívül a nagy gyepterületekkel rendelkező homokháti települések (pl. Fülöpszállás) marhatartása emelhető ki.

A szarvasmarhával szemben a sertések száma 2010-2020 között harmadával csökkent (2020: 223.304). Ez az országosnál sokkal nagyobb ütemű csökkenést jelent. A településsoros adatok árulkodnak a hektikus gazdálkodási és értékesítési környezetről, a korábban jellemző háztáji disznótartás előrehaladott felszámolásáról, és a sertéstartás erőteljes koncentrációjáról. Egyes, 2010-ben nagy sertésállománnyal rendelkező települések esetében a 2020-as állomány már csak töredéke a korábbinak (Cegléd, Kecskemét, Dabas), míg pl. a Nemesnádudvari Green 2000 Kft. technológiai fejlesztést hajtott végre, és jelentősen növelte sertéseinek számát. Jelenleg a legnagyobb sertésállománnyal rendelkező települések (20 000 fölötti állatszám) Városház, Nemesnádudvar, Kéleshalom. A sertéságazat értékesítésén túli kihívásaira rámutat, hogy pl. Cegléden a nem megfelelő szagkezelés a lakosság és a sertéstelep konfliktusához vezetett.

A juhtartás mai jelentősége csekélyebb ugyan a korábbi évszázadokhoz képest, de a Homokhátság továbbra is jelentős juhállománnyal büszkélkedhet (138 ezer). A sertéshez hasonlóan, a 2020-as állatlétszám csupán

valamivel több, mint kétharmada a 2010-esnek. A juhállomány koncentrálódása a sertéshez képest kevésbé jelentős, a legnagyobb (5.000 feletti) állatszámú települések Harkakötöny, Fülöpszállás, Kiskunhalas és Kiskunfélegyháza.

A Homokhátság gazdaságai 2020-ban összesen 4,7 milliós tyúkállománnyal rendelkeztek, ami valamivel magasabb a 2010-es 4,5 milliós létszámnál. Ez az enyhe növekedés is ellentétes a közel 15%-os országos csökkenéssel. A szárnyasállomány több mint negyede Lajosmizsén található, ahol több baromfitenyésztéssel foglalkozó cég is jelen van (Mizsetáp kft.; az öt konkurens cég összefogásával létrejött PLG Hungária Kft.) és a teljes termékéletutat végigkövető komoly beruházásokat hajtottak végre az elmúlt évtizedben (tojótelep, tojáscsomagoló, tojásporgyár, tojásfeldolgozó és értékesítő). Kiemelkedik továbbá Kerekegyháza és Hernád baromfitartás szempontjából.

A Homokhátság a hazai víziszárnyas-tartás kiemelt bázisa, 2020-ban a 626 ezres kacsállománya az országos állomány több mint 30%-át tette ki. A víziszárnyas-tartás erősen koncentrálódik a terület déli részén, kiemelkedő létszámmal rendelkezik Bócsa, Kecel és Kiskunmajsa, utóbbi településen baromfifeldolgozó és kacs- és libatömő berendezésgyártó helyi jelenléte is erősíti a víziszárnyastartás jelentőségét. Azonban a 2010-es évek nehézségei (pl. madárinfluenza) rányomta a bélyegét az állomány alakulására: a kacs- és a lúdállomány is körülbelül ötödére zsugorodott.

Ha állategységre összegezve vizsgáljuk az ellentétes trendeket, akkor a 2010-es évek az állattartás jelentős csökkenését hozták (386 ezer állategységről 207 ezerre). Azonban a pozitív folyamatok és jelenségek (erős vállalkozások, jelentős friss beruházások), valamint a diverzifikált térségi munkamegosztás reményt adhat arra, hogy kedvezőbb piaci környezetben az állattenyésztés helyzete stabilizálódik.

Alföldi viszonylatban a Homokhátság kiemelkedő nagyságú erdőterülettel bír (lásd 1.2.2). Az állami erdők kezelésén több erdőgazdaság is osztozik (KEFAG Zrt., DALERD Zrt., NEFAG Zrt, Gemenc Zrt., Pilisi Parkerdő Zrt., Budapesti Erdőgazdaság Zrt.), valamint több KKV is tevékenykedik az ágazatban (Fanyarka kft., ROBUSTA Kft., GLEDICIA Kft.).

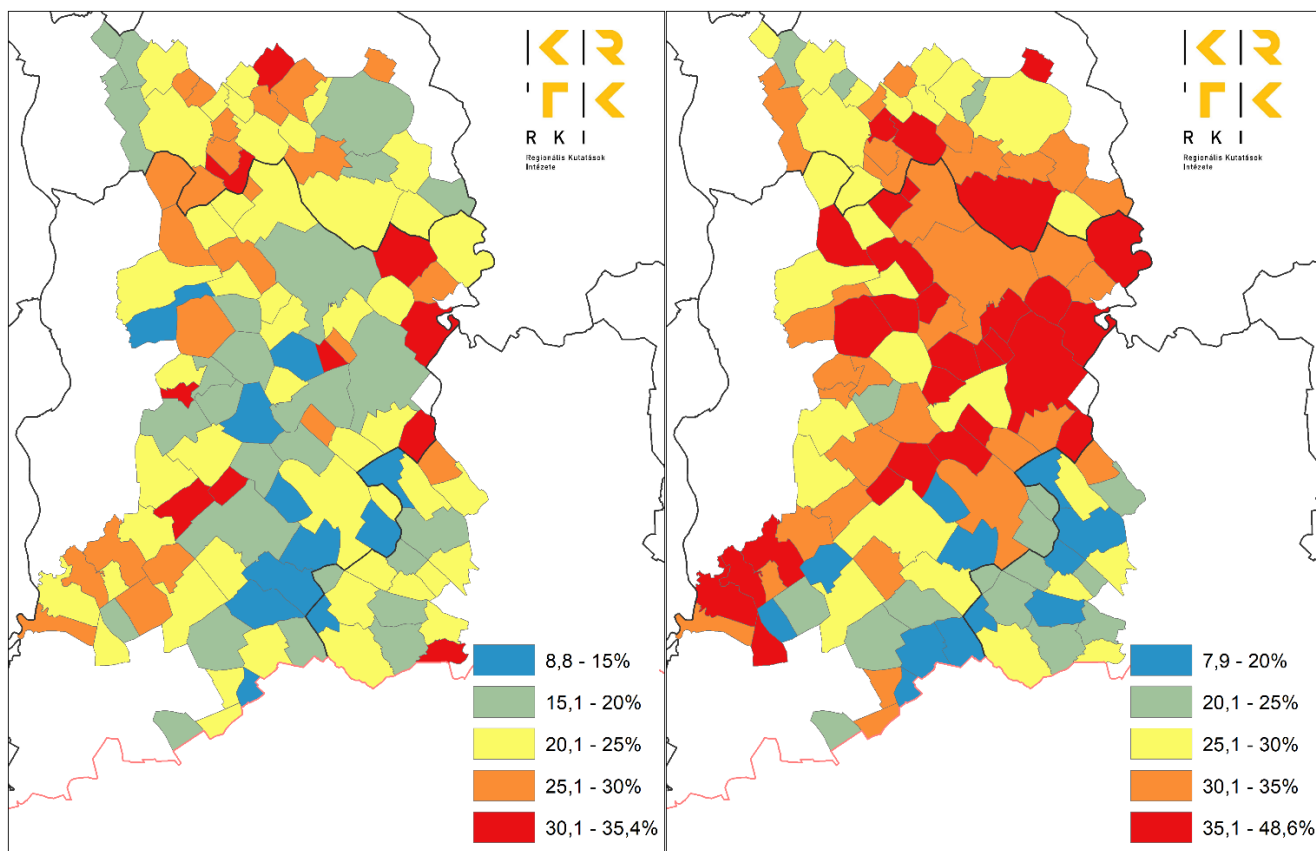
Ipar és építőipar

A Homokhátság kézműiparának megerősödése szintén a török kor idejéhez kötődik. A széles határon történő nagyállattartás rideg állattartás lehetővé tette, a khász városok nyújtotta viszonylagos védelem szükségessé tette a népesség koncentrálódását. A nagyobb népesség hozzájárult a kézműipar felfutásához: a kézművesek aránya Kecskeméten 19, Cegléden 13, Nagykőrösön 11% (az adózó háztartásfők %-ában). Később ez a fejlődés megtorpant. 1828-ban Szombathelyen és Kecskeméten közel azonos (440 és 420) a kézművesek száma, ez Szombathelyen a népesség több mint 10%-át, Kecskeméten alig több mint 1%-át tette ki (Beluszky, 2001).

A kiegyezés után hazánkban is kibontakozó ipari forradalom a térség ipari fejlődésében is új fejezetet nyitott. A térség mezőgazdasági adottságaihoz igazodva a legtöbb beruházás az élelmiszeriparban volt (malomipar: Kecskemét, Cegléd, Kiskunfélegyháza; konzervgyárak – Kecskemét, Nagykőrös) de megjelent a gépipar (Kecskemét, majd a két világháború között Kecskemét), könnyűipar (Kecskeméti cipőgyár), illetve a helyi igényeket kiszolgáló téglagyárak is. A fejlődést elősegítette, hogy a Budapest-Cegléd-Szeged vasútvonal igen korán kiépült, és segítette a térség termékeinek piacra jutását. Ugyanekkorra tehető a hagyományőrző háziipari mozgalom megjelenése, aminek a például olyan iparművészeti értékeket köszönhetünk, mint a Halasi Csipke. Az államszocialista éra további fejlődést és diverzifikálódást hozott a térség iparában (pl. Kiskunhalas Halasi Kötöttárugyár, Kecskeméti Házgyár, Kecskeméti Zománcgyár), továbbá az állami gazdaságok és termelőszövetkezetek is ipari szereplőként is megjelentek. A rendszerváltás azonban töréspontot jelentett:

számos szocializmus előtti és szocializmusban alapult vállalat megszűnt vagy átstrukturálódásra kényszerült, ugyanakkor az elmúlt három évtized külföldi működőtőke beruházásai ismét átszabták az ipari tájképet, egyes ágazatok előtérbe kerültek, mások háttérbe szorultak.

16. ábra Az ipari és építőipari vállalkozások aránya az összes vállalkozásból (bal), az ipari és építőipari foglalkoztatottak aránya az összes foglalkoztatottból (jobb)

Forrás: ksh.hu, KSH Népszámlálás 2011

A Homokhátságon az ipari és építőipari nemzetgazdasági ágak jelentősége nagyobb az országosnál. A Homokhátságon 2020-ban a vállalatok 20,6%-a (10.837 db) működött a B-F nemzetgazdasági ágakban, ami magasabb az országos átlagnál (18,1%). Ha csak a társas vállalkozások körét vizsgáljuk, akkor is ugyanezt tapasztaljuk: a 4.999 homokhátsági ipari és építőipari társas vállalkozás az összes 23,8%-át teszi ki, ami jelentősen felülmúlja az országos 18,8%-ot. Az ipari ágazatok hangsúlyossága a foglalkozási szerkezeten is meglátszik. E tekintetben 2011-es népszámlálási adatok állnak rendelkezésre, ekkor több mint 73 ezer ember, a foglalkoztatottak közel 30%-a dolgozott az iparban és az építőiparban, ami magasabb az országos értéknél (16. ábra).

A vállalkozások, illetve a foglalkoztatottak térbelisége jelentős eltéréseket mutat. Bár a nagyobb városi központok nyújtanak telephelyet számos ipari nagyvállalatnak ezen nemzetgazdasági ágakban működő vállalatok aránya összességében alacsonyabb a városi központokban, a szolgáltató szektorban tevékenykedő számos kisvállalkozásnak köszönhetően. Így az ipari vállalatok aránya az összes működő vállalatból azokon a kisebb településeken a legmagasabb, ahol a szolgáltatószektor relatíve fejletlen (Fülöpjakab: 35%). Ezzel

szemben az ipari foglalkoztatottak aránya magas a városi központokban, köszönhetően az említett ipari nagyvállalatoknak, de még kiugróbb a környező településeken, ahonnan a lakosok jelentős része naponta ingázik a közeli város üzemébe (40% felett: Ágasegyháza, Tiszaalpár, Pirtó, Nemesnádudvar, Kunszállás, Tizsakécske, Csávoly, Nyárlőrinc, Tápiószőlős, Hernád). A Homokhátság határmenti déli részéről hiányzó nagy és középvállalatok rányomják a bélyegét az ipari foglalkoztatottak arányára is, ami jelentősen alacsonyabb, mint az északi és középső részen.

Az élelmiszer, italgyártás és dohánytermék ágazatok (10, 11, 12) együttesen a lakosság mintegy hat százalékát (14.859 fő) foglalkoztatták 2011-ben, ami duplája az országos értékeknek. Az élelmiszerágazat hangsúlyossága összhangban van a mezőgazdaság kiemelt szerepével a térségben és jó vertikális integrációról tanúskodik.

Ezen ágazatokhoz tartozó kiemelkedő vállalatok közé tartoznak többek között a FÉLEGYHÁZI PÉKSÉG Kft., a Cola-Cola HBC Magyarország Kft., a BONDUELLE CENTRAL EUROPE Kft., a FORNETTI Kft., az Univer-Product Zrt., az INTEGRÁL Zrt., a HUNENT Zrt., a Nissin Foods Kft., a MIRELITE MIRSA Zrt., a Aqua Lorenzo Kft., és a Kecskeméti Konzerv Kft. (10. tábla).

10. tábla Kiemelkedő cégek az élelmiszer, ital és dohánytermék gyártása nemzetgazdasági ágazatokban, foglalkoztatottak száma alapján

Vállalatnév	Árbevétel*	Létszám*	Fő tevékenység	Település
FÉLEGYHÁZI PÉKSÉG Kft.	13 190 753 300	1 290	Kenyér; friss pékáru gyártása	Kiskunfélegyháza
Cola-Cola HBC Magyarország Kft.	126 725 759 000	1 055	Üdítőital, ásványvíz gyártása	Dunaharaszti
BONDUELLE CENTRAL EUROPE Kft.	69 401 117 000	821	Egyéb gyümölcs-, zöldségfeldolgozás, -tartósítás	Nagykőrös
FORNETTI Kft.	30 315 085 800	772	Tartósított lisztes áru gyártása	Kecskemét
Univer-Product Zrt.	30 505 599 000	685	Fűszer, ételízesítő gyártása	Kecskemét
INTEGRÁL Zrt.	11 376 203 800	456	Baromfihús feldolgozása, tartósítása	Kiskunfélegyháza
HUNENT Zrt.	19 077 500 900	439	Baromfihús feldolgozása, tartósítása	Mélykút
Nissin Foods Kft.	22 338 834 000	392	Egyéb élelmiszer gyártása	Kecskemét
MIRELITE MIRSA Zrt.	3 665 392 130	277	Egyéb gyümölcs-, zöldségfeldolgozás, -tartósítás	Albertirsa

Aqua Lorenzo Kft.	5 552 176 100	249	Üdítőital, ásványvíz gyártása	Albertirsa
Kecskeméti Konzerv Kft.	17 227 573 200	249	Egyéb gyümölcs-, zöldségfeldolgozás, -tartósítás	Kecskemét

*Az árbevétel és foglalkoztatás adatok a ceginformacio.hu legfrissebb elérhető adatain alapulnak, ami az árbevétel esetében általában a 2021-es év, foglalkoztatottak esetében általában 2022 decembere/2023 januárja

Az olyan könnyűipari ágazatok, mint a textil, ruházati termékek, bőripari termékek és lábbelik előállítása (13, 14, 15) korábban nagy jelentőséggel bírtak, ám a rendszerváltást követően ezen ágazatok versenyképessége és foglalkoztatásbeli szerepe jelentősen lecsökkent, mind országosan, mind a térségben. 2011-ben a foglalkoztatottak 1,6%-a, közel 4.000 fő dolgozott ezen ágazatokban.

Ennél valamivel nagyobb jelentőséggel bírnak a feldolgozás, papíripari és nyomdaipari ágazatok (16, 17, 18), amelyeknél a foglalkoztatottak közel két százaléka, több mint 4.600 fő dolgozott, kiemelkedő vállalatok többek között a Vajda-Papír Kft., a Halaspack Bt., az Agro-Cup Kft. és a Hírös Doboz Kft. (11. tábla).

11. tábla Kiemelkedő cégek a feldolgozás, papíripari és nyomdaipar nemzetgazdasági ágazatokban, foglalkoztatottak száma alapján

Vállalatnév	Árbevétel*	Létszám*	Fő tevékenység	Település
VAJDA-PAPÍR Kft.	29 893 627 900	344	Háztartási, egészségügyi papírtérkép gyártása	Dunaharaszti
HALASPACK Bt.	7 651 603 500	156	Papír csomagolóeszköz gyártása	Kiskunhalas
AGRO-CUP Kft.	3 122 319 870	106	Tároló fatermék gyártása	Érsekhalma
HIRŐS DOBOZ Kft.	3 345 494 020	103	Papír csomagolóeszköz gyártása	Bugacpusztaháza

*Az árbevétel és foglalkoztatás adatok a ceginformacio.hu legfrissebb elérhető adatain alapulnak, ami az árbevétel esetében általában a 2021-es év, foglalkoztatottak esetében általában 2022 decembere/2023 januárja

A vegyipari ágazatok közül kiemelendő a gumi- és műanyagtermék gyártása, aminek jelentősége jóval nagyobb az országosnál (közel 4.500 foglalkoztatott 2011-ben), és jelentős nagy és középvállalatok működnek az ágazatban, mint például a Phoenix Mecano Kecskemét Kft., a Sealed Air Magyarország Kft., a NISSHO HUNGARY Kft., a LAJOSMIZSEI FOLPLAST Kft., és a MATERIAL-PLASTIK Kft. (12. tábla).

12. tábla Kiemelkedő cégek a gumi- és műanyagtermék gyártása nemzetgazdasági ágazatban, foglalkoztatottak száma alapján

Vállalatnév	Árbevétel*	Létszám*	Fő tevékenység	Település
"Phoenix Mecano Kecskemét" KFT	18 457 088 000	530	Egyéb műanyag termék gyártása	Kecskemét
Sealed Air Magyarország Kft.	35 129 146 000	396	Műanyag csomagolóeszköz gyártása	Újhartyán
NISSHO HUNGARY Kft.	4 533 801 500	159	Egyéb műanyag termék gyártása	Újhartyán
"LAJOSMIZSEI FOLPLAST" KFT	14 376 411 100	154	Műanyag csomagolóeszköz gyártása	Lajosmizse
MATERIAL-PLASTIK Kft.	8 983 402 500	143	Műanyag csomagolóeszköz gyártása	Soltvadkert

*Az árbevétel és foglalkoztatás adatok a ceginformacio.hu legfrissebb elérhető adatain alapulnak, ami az árbevétel esetében általában a 2021-es év, foglalkoztatottak esetében általában 2022 decembere/2023 januárja

A fémalapanyagok és fémfeldolgozási termékek gyártása (24, 25) szintén az országosnál nagyobb jelentőséggel bír, mintegy 6.000 főt foglalkoztat (a foglalkoztatottak 2,5%-a). Kiemelkedő cégek többek között a Ferzol cégcsoport, az Ecseri Kft., a HILTI Kft., a Kingspan Kft. és a TORUS Kft. (13. tábla).

13. tábla Kiemelkedő cégek a fémalapanyagok és fémfeldolgozási termékek gyártása nemzetgazdasági ágazatokban, foglalkoztatottak száma alapján

Vállalatnév	Árbevétel*	Létszám*	Fő tevékenység	Település
Ferzol cégcsoport	17 768 529 920	714	Fémmegmunkálás	Tápiószőlős
Ecseri Kft.	12 533 946 400	505	Könnyűfémöntés	Cegléd
HILTI Kft.	16 819 910 700	354	Szerszámgyártás	Kecskemét
Kingspan kft.	31 559 907 300	191	Fémszerkezet gyártása	Újhartyán
TORUS Kft.	7 027 588 100	164	Fémtartály gyártása	Kiskunfélegyháza

*Az árbevétel és foglalkoztatás adatok a ceginformacio.hu legfrissebb elérhető adatain alapulnak, ami az árbevétel esetében általában a 2021-es év, foglalkoztatottak esetében általában 2022 decembere/2023 januárja

A gép-, jármű és elektronikai iparhoz kapcsolódó ágazatokban (26, 27, 28, 29, 30) már 2011-ben is a foglalkoztatottak több mint 5%-a, közel 13 ezer fő talált munkát. Mivel ebben még nem jelenik meg többek között a Mercedes-Benz beruházása, szinte biztosra vehető, hogy ezen ágazatok jelentősége a térség gazdaságában pedig tovább nőtt, Ennek megfelelően a közúti járműgyártás (29) és a gép, gépi berendezés gyártása ágazatok szerepe a legnagyobb (28). A kapcsolódó ágazatokban számos kiemelkedő cég tevékenykedik (14. tábla).

14. tábla Kiemelkedő cégek a számítógép, elektronikai termék, villamos berendezés, gép és járműgyártás nemzetgazdasági ágazatokban, foglalkoztatottak száma alapján

Vállalatnév	Árbevétel*	Létszám*	Fő tevékenység	Település
Mercedes-Benz Manufacturing Hungary Kft.	1 142 070 180 000	4779	Közúti gépjármű gyártása	Kecskemét
OBO BETTERMANN HUNGARY Kft.	43 491 705 000	1329	Áramelosztó, - szabályozó készülék gyártása	Bugyi
Infineon Technologies Cegléd Kft.	18 174 550 000	1256	Elektronikai alkatrész gyártása	Cegléd
ACPS Automotive Kft.	64 706 380 000	1017	Gépjármű-karosszéria, pótkocsi gyártása	Kecskemét
KNORR-BREMSE Fékrendszerek Kft.	68 299 305 000	980	Közúti jármű, járműmotor alkatrészeinek gyártása	Kecskemét
Freudenberg Sealing Technologies Kft.	21 066 973 200	701	M.n.s. egyéb általános rendeltetésű gép gyártása	Kecskemét
Schwarzmüller Kft.	54 051 475 000	556	Gépjármű-karosszéria, pótkocsi gyártása	Dunaharaszti
IBV Hungária Kft.	11 080 299 500	479	Villamos világítóeszköz gyártása	Kiskunfélegyháza
AGRIKON KAM. Kft.	16 929 503 200	462	Mezőgazdasági, erdészeti gép gyártása	Kiskunmajsa
AUTÓFLEX-KNOTT Kft.	47 985 222 000	435	Gépjármű-karosszéria, pótkocsi gyártása	Kecskemét
ECKERLE AUTOMOTIVE Kft.	5 478 797 800	407	Járművillamossági, - elektronikai készülékek gyártása	Kiskőrös
Xylem Hungary Kft.	10 442 871 800	391	Egyéb szivattyú, kompresszor gyártása	Cegléd

Faulhaber Motors Hungaria Kft.	10 388 758 500	359	Villamos motor, áramfejlesztő gyártása	Albertirsa
KÖNIG Kft.	7 377 157 100	328	Közúti jármű, járműmotor alkatrészeinek gyártása	Kerekegyháza
SIIX Hungary Kft.	20 177 922 000	287	Elektronikai áramköri kártya gyártása	Nagykőrös

*Az árbevétel és foglalkoztatás adatok a ceginformacio.hu legfrissebb elérhető adatain alapulnak, ami az árbevétel esetében általában a 2021-es év, foglalkoztatottak esetében általában 2022 decembere/2023 januárja

Egyéb feldolgozóipari tevékenységek közül érdemes kiemelni még a sportszergyártást. A Kiskőrösön működő Protokon Kft az ország legnagyobb sportszergyártó cége, közel 20 milliárdos árbevétellel, illetve 444 foglalkoztatottal (2021-es, illetve 2023-as adatok).

A működő társas vállalkozások száma közel azonos a feldolgozóipar (2.285) és építőipar nemzetgazdasági ágakban (2.469). Az építőipari ágazatokban (41, 42, 43) 2011-ben foglalkoztatott mintegy 16.000 ember 6,5%-os aránya az összes foglalkoztatottból megfelel az országos értékeknek. Kiemelkedő építőipari cégek többek között a Duna Csoport cégei (pl. Duna Aszfalt, Hódút, Magyar Vakond), a MERKBAU Zrt., a GOMÉP Kft. és az AKTÍV Kft (15. tábla).

15. tábla Kiemelkedő cégek az építőipari nemzetgazdasági ágban, foglalkoztatottak száma alapján

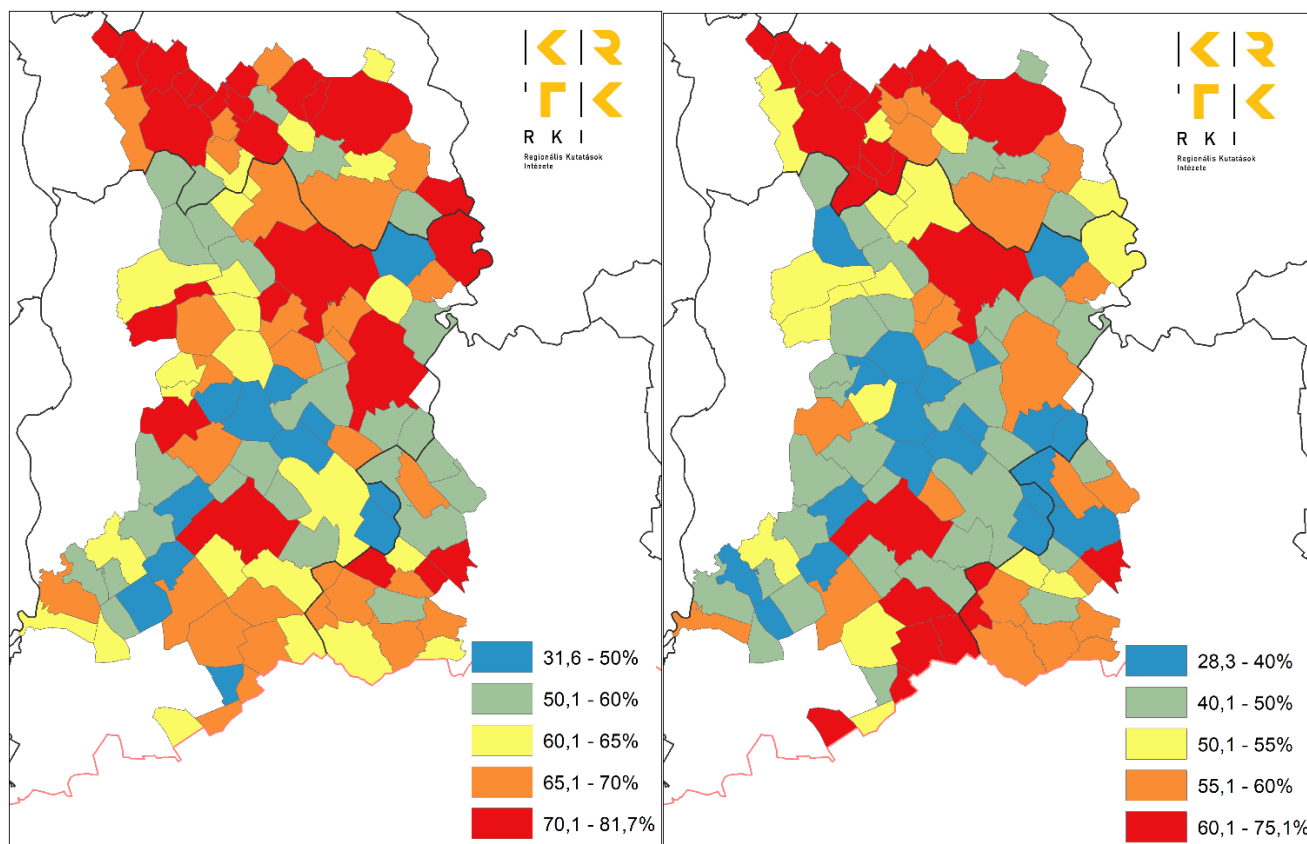
Vállalatnév	Árbevétel*	Létszám*	Fő tevékenység	Település
Duna Csoport	459 510 930 100	3 384	Út, autópálya építése	Tiszaújváros
MERKBAU Zrt.	37 043 601 000	466	Lakó- és nem lakó épület építése	Kiskunhalas
GOMÉP Kft.	9 491 031 000	137	Lakó- és nem lakó épület építése	Lajosmizse
AKTÍV Kft.	7 560 355 800	136	Lakó- és nem lakó épület építése	Hajós

*Az árbevétel és foglalkoztatás adatok a ceginformacio.hu legfrissebb elérhető adatain alapulnak, ami az árbevétel esetében általában a 2021-es év, foglalkoztatottak esetében általában 2022 decembere/2023 januárja

Szolgáltatószektor

A modern társadalmakban végbement foglalkoztatásbeli átrétegződésnek köszönhetően az emberek többsége ma már a szolgáltató szektorban dolgozik, és a vállalatok többsége is a terciér szektorhoz kötődik. Ez igaz a Homokhátságra is, bár mivel itt a mezőgazdaság és az ipar nagyobb jelentőségű maradt, a szolgáltatószektor szerepe az országos szint alatt marad. 2020-ban 37.973 vállalat tevékenykedett a szektorban, a működő vállalkozások 72,2%-a (az országos érték: 88,1%). Hasonló arányok figyelhetők meg, ha csak a társas vállalkozásokra koncentrálunk: az 15.114 vállalat az összes társas vállalkozás 71,8%-a (az országos érték 88,6%). A foglalkoztatottnál is hasonlóat figyelhetünk meg: 2011-ben 146.699 ember, a foglalkoztatottak közel 60%-a dolgozott a szektorban (az országos arány 67% volt).

17. ábra A szolgáltatószektor vállalkozásainak aránya az összes vállalkozásból (bal), és a szolgáltatószektor foglalkoztatottjainak aránya az összes foglalkoztatottból (jobb).

Forrás: ksh.hu, KSH Népszámlálás 2011

A szolgáltató-szektorbeli vállalatok és a foglalkoztatottak meglehetősen hasonló térbeli mintát mutatnak (17. ábra). A városi központok mellett a szolgáltatószektor gazdaságban betöltött szerepe a Homokhátság Pest vármegyére eső részén a legjelentősebb (Ceglédbercel: foglalkoztatottak 75%-a). Ennek magyarázata országos belüli központi fekvésében és a főváros közelségében rejlik, ami ideálissá teszi kereskedelmi, szállítási, logisztikai telephelyek létesítésére ezen településeket. A Homokhátság középső részén, ahol az intenzív mezőgazdasági kultúrákhoz kötődik mind a vállalkozói aktivitás, mind a foglalkoztatás jelentős része, a szolgáltatószektor szerepe csekélyebb (Móricgát: foglalkoztatottak 28%-a). Ezzel szemben a Homokhátság déli peremén, ahol a mezőgazdaság és az ipar jelenléte sem erős, a szolgáltatószektor ismét nagyobb szerephez jut.

A kereskedelem, gépjárműjavítás nemzetgazdasági ágban a 2011-ben a foglalkoztatottak több mint 15%-a, mintegy 38.000 ember dolgozott. A kereskedelmi tevékenység gazdasági jelentősége nagyobb a Homokhátság Pest vármegyei részén, a már fentebb is taglalt okok miatt, egyes településeken (Dunaharaszti, Alsónémedi, Ócsa) a foglalkoztatottak több mint 20%-át foglalkoztatja.

A működő vállalkozások több mint 18%-a az ágazatban tevékenykedik (9.595 db), többek között olyan jelentős cégek, mint a Penny-Market Kft., a Partner Log Kereskedelmi Kft., a Diego Kft., a Dél-100 Kft., a Sonepar Magyarország Kft. és a HOVÁNY Kft. (16. tábla).

16. tábla Kiemelkedő cégek a kereskedelem, gépjárműjavítás nemzetgazdasági ágban, foglalkoztatottak száma alapján

Vállalatnév	Árbevétel*	Létszám*	Fő tevékenység	Település
Penny-Market Kft.	321 577 222 000	5233	Élelmiszer jellegű bolti vegyes kiskereskedelem	Alsónémedi
Partner Log Kereskedelmi Kft	44 953 334 000	497	Élelmiszer, ital, dohányáru vegyes nagykereskedelme	Alsónémedi
Diego kft	27 922 620 400	270	Fa-, építőanyag-, szaniteráru-nagykereskedelem	Dabas
Dél-100 Kft.	15 394 704 400	227	Vegyestermékkörű nagykereskedelem	Kiskunfélegyháza
Sonepar Magyarország Kft.	26 788 261 900	226	Vegyestermékkörű nagykereskedelem	Dunaharaszti

*Az árbevétel és foglalkoztatás adatok a ceginformacio.hu legfrissebb elérhető adatain alapulnak, ami az árbevétel esetében általában a 2021-es év, foglalkoztatottak esetében általában 2022 decembere/2023 januárja

A szállítás, raktározás ág hasonlóan nagy jelentőségű, 2011-ben közel 17.000-embert foglalkoztatott, ami teljes munkavállalói létszám közel 7%-át tette ki. Az ág szerepe a Homokhátság gazdaságában meghaladja az országos átlagot köszönhetően az északnyugati részének logisztikai szempontból igen kedvező pozíciójának. Ebben az ágazatban a vállalati tevékenység jóval koncentráltabb, a 2.559 vállalat a működő vállalkozások kevesebb mint 5%-a. Köztük azonban igen nagy árbevételű cégeket is találunk, mint a DUVENBECK IMMO Kft., a GLS General Logistics Systems Hungary Kft., a Raben Trans European Hungary Kft., Gebrüder Weiss Kft., és a Hunland Trans Kft. (17. tábla).

17. tábla Kiemelkedő cégek a fémalapanyagok és fémfeldolgozási termékek gyártása nemzetgazdasági ágazatokban, foglalkoztatottak száma alapján

Vállalatnév	Árbevétel*	Létszám*	Fő tevékenység	Település
DUVENBECK IMMO Kft.	27 377 635 300	1131	Raktározás, tárolás	Kecskemét
GLS General Logistics Systems Hungary Kft.	68 749 591 000	620	Egyéb postai, futárpostai tevékenység	Alsónémedi
Raben Trans European Hungary Kft.	11 466 169 300	451	Raktározás, tárolás	Dunaharaszti
Gebrüder Weiss Kft.	28 731 514 900	445	Egyéb szállítást kiegészítő szolgáltatás	Dunaharaszti

Hunland Trans Kft.	10 920 006 700	245	Közúti áruszállítás	Bugyi
--------------------	----------------	-----	---------------------	-------

*Az árbevétel és foglalkoztatás adatok a ceginformacio.hu legfrissebb elérhető adatain alapulnak, ami az árbevétel esetében általában a 2021-es év, foglalkoztatottak esetében általában 2022 decembere/2023 januárja

Ezen felül több olyan cégnek is működik logisztikai bázisa a Homokhátság területén, aminek székhelye más településen (például a fővárosban) található.

Ezzel szemben a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás nemzetgazdasági ágban foglalkoztatottak száma 2011-ben az országos átlag alatt maradt (9.406 fő, 3,8%). 2020-ban 1.730 vállalat tevékenykedett a nemzetgazdasági ágban. Az ág országos viszonyokhoz képesti alacsonyabb jelentőségét a térség kevésbé kihasznált turisztikai potenciáljának lehet tulajdonítani. A legfrissebb elérhető adatok 2016-osak. Ekkor kereskedelmi szálláshelyen közel 670 ezer vendégéjszakát töltöttek itt vendégek, ami az országos vendégéjszakák számának csupán 3,6%-a. A vendégéjszakák szempontjából kiemelkedett Kecskemét, ahol a 159 ezer vendégéjszaka jelentős része a nagyvállalatokhoz kötődő hivatásturizmusból ered. Kiemelkedik továbbá Cegléd, Mórahalom és Kiskunmajsa (81, 80 és 72 ezer vendégéjszaka), amelyek népszerű fürdőikhez kötődő szálláshely-adással, vendéglátással tudják hosszabb ideig is itt tartani a látogatókat. Természetközeli falusi, vidék- és ökoturizmus iránt fogékonyak számára is rendelkezésre állnak minőségi szálláshelyek, ám a 90-es évek felfutása, majd lecsengése után a pusztaturizmus jelenleg nem tud bevonzani annyi vendéget (ideértve különösen a külföldieket), mint korábban.

Hasonlóan sokkal alacsonyabb a jelentősége az információ, kommunikáció (2011: 3.522 foglalkoztatott; 2020: 2.033 működő vállalkozás), a pénzügyi, biztosítási tevékenység (2011: 4.863 foglalkoztatott; 2020: 1.326 működő vállalat), az ingatlanügyletek (2011: 1.362 foglalkoztatott; 2020: 1.566 működő vállalat), és a szakmai, műszaki, tudományos tevékenység (2011: 6.618 foglalkoztatott; 2020: 7.143 működő vállalat) nemzetgazdasági ágaknak az országos átlagnál, ami jól mutatja, hogy a terciarizálódás jelensége a Homokhátság területén még az országos viszonylatokhoz képest is visszafogott. Kiemelkedő kutatás-fejlesztési cégek a térségben a ZKI Zöldségtermesztési Kutató Intézet és Dr. Bata Zrt.

A közigazgatás, védelem; kötelező társadalombiztosítás (2011: 20.064 foglalkoztatott), az oktatás (2011: 16.606 foglalkoztatott; 2020: 1.816 működő vállalkozás) és a humán-egészségügyi és szociális ellátás (2011: 14.295 foglalkoztatott; 2020: 2.123 működő vállalkozás) mind a szolgáltatás-szektor nagy foglalkoztatotti létszámmal bíró nemzetgazdasági ágai. Ezen ágak esetében azonban az állami, önkormányzati és civil szereplőkkel szemben a piaci vállalkozások szerepe minimális, illetve (pl. a humán-egészségügyi ellátás esetében) másodlagos.

B) A GAZDASÁG KÜLSŐ ÉS BELSŐ KAPCSOLATAI

A Homokhátság külső kapcsolatrendszerének hagyományos orientáltsága északnyugat-délkelet irányú. A középkorban ebben az irányban futott végig a térségen a Magyar Királyság egyik kiemelten fontos, Pestről Szegedre, majd a Balkán irányába tartó vásárvonala (Írás, 2007). E kereskedelmi útvonal adott lendületet Kecskemét korai fejlődésének, ami fontos pihenőpontként („delelőként”) szolgált Pest és Szeged között megközelítőleg félúton.

A 19-20. századi fejlesztések is elsősorban ezt az északnyugat-délkelet irányú tengelyt erősítették. A (Pest)–Cegléd–Szeged–Temesvár az ország legkorábban kiépült vasútvonalai közé tartozott, Szegedig tartó szakasza 1854-ben nyílt meg. 1880-ban született döntés a Budapest-Szabadka-Újvidék-Zimony-(Belgrád) vasútvonal megépítéséről, ami szintén ezt a tengelyt erősítette (Köller és Vörös, 2017).

Az utóbbi évtizedekben az M5-ös autópálya kiépülése szintén a történelmi vásárvonal nyomvonalát követte, és Budapest-Szeged, illetve a Bánát és a Balkán között erősítette a kapcsolatot. Jelen évtized egyik legnagyobb beruházása, a Budapest-Belgrád vasútvonal felújítása is, ami a Távol-Keletről a Pireuszi kikőbe érkező áruk európai célpiacokra eljuttatását segíti elő, a Balkán irányából nyugatra tartó évezredes kereskedelmi irányt erősíti. A távlati elképzelések között szerepel és a hatályos Országos Területrendezési Tervben is megjelenik egy további, Budapest-Kecskemét-Szeged nyomvonalú nagysebességű vasúti fejlesztés, ami újraélesztené a Temesvár és Bánát irányába a vasúti kapcsolatokat, illetve további magas minőségű összeköttetést teremtené a Bácskával.

Ezzel szemben a Homokhátság keresztirányú kapcsolatai hagyományosan gyengébbek. Ez részben természetföldrajzi akadályokban gyökerezik, a Duna mentét széles sávban kísérő lápos-mocsaras területek (Turjánvidék, Őrjeg, Kalocsai-Sárköz) nem segítették az ilyen irányú térkapcsolatok megerősödését. A következő évtizedek előkészítés alatt, illetve távlati tervek formájában létező térséget érintő infrastrukturális beruházásai azonban javítani fognak a helyzeten. Az Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptióban is megjelenő két, az országot (a fővárost nem érintve) kelet-nyugat irányban átszelő autópálya érinti a Homokhátságot: az M8-as és az M9-es. A kettő közül az M8-as autópálya M7-es és M5-ös közötti szakasza előkészítés alatt van. Az M7-es és Dunaújváros közötti szakasz tanulmányterve 2021-ben készült el, a Dunavecse-Kecskemét közötti szakasz nyomvonala pedig 2022-ben kapott környezetvédelmi engedélyt. Az M8-as az M44-eshez (aminek Szentkirály-Kecskemét közötti szakasza várhatóan 2025-re készül el), illetve Abonytól az M4-eshez kapcsolódva egy tovább erősítheti Kecskemét centrális, kedvező logisztikai pozícióját az országon belül. A M9-es autópályának jelenleg az 51-es és 54-es főút közötti 12 kilométeres szakasza áll előkészítés alatt. A távlati tervek szerint a Dél-Dunántúlt és a Dél-Alföldet összekapcsoló sztráda a Homokhátság gazdaságilag kevésbé prosperáló déli részén vezethet a külső kapcsolatok élénküléséhez.

A Budapestet elkerülő, kelet-nyugati összeköttetést teremtő, a fővárost az átmenő teherforgalomtól mentesítő vasúti infrastruktúra létrehozása szintén szerepel az OTRT-ban és az OFTK-ban is. A V0-snak becézett vasúti korridor megépülése a Homokhátság északi részének logisztikai potenciálját tovább növelné.

A Homokhátság külső gazdasági kapcsolataiban kiemelt szerepet játszanak a határain kívül fekvő városi központok, amelyek gazdasági erőtere kiterjed a térség egy részére is. Itt Budapest dominanciája emelhető ki. A főváros közelsége és az M0-as körgyűrű abszolút szerepet játszott a beruházási döntésekben, az itteni HQ-k megtelepedésében, a logisztikai, raktározási és termelési potenciál kiépülésében. Emellett Budapest fontos felvevőpiaca is a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékeknek, ezen belül kiemelten a magasabb élőlétszám-igényű és jövedelmezőségű kistermelői és biotermékeknek is.

Méretéből és gazdasági potenciáljából adódóan Szeged jelentősége ennek töredéke, de a Homokhátság déli része a regionális központ gazdasági vonzáskörzetének tekinthető. Nagybani piaca miatt szintén fontos. Lokálisan számottevő a jelentősége továbbá a közeli Szolnoknak és Bajának is.

Bár eltérő mértékben, de mindegyik említett város munkaerőpiacához való hozzáférés egyrészt növeli az érintett homokhátsági területek népességmegtartó képességét, másrészt a nagyobb és változatosabb munkaerőkínálat a helyi vállalkozások, beruházások számára is kedvezőbb feltételeket teremt. Ezzel szemben Kecskemét gazdasági ereje a Homokhátság környezetén kívül eső településekre (pl. Bács-Kiskun vármegye nyugati részére) is kisugárzik.

A rendszerváltás utáni külső gazdasági kapcsolatok elengedhetetlen eleme a külföldi működőtőke. Homokhátság sikeres volt külföldi működőtőke bevonásában. Ennek egyik ékköve kétségtelenül a Daimler-Benz Kecskemétre felépített Mercedes-gyára. A 2009-es alapkövetelménykor 200 milliárd forintba becsült kezdeti

beruházás után a későbbi fejlesztésekkel a cég beruházásainak összértéke már 2014-ben meghaladta az 500 milliárd forintot. A gyár a 2022-2026-os üzleti tervében további 400 milliárdos beruházással számol. A cég telephelyválasztásának jelentőségét mutatja, hogy további jelentős működőtőke-beáramlást indukált, mint pl. a DUVENBECK IMMO Kft. beruházása.

A külföldi befektetők bizalmát a töretlen fejlődésre jól mutatják a közelmúlt nagyberuházásai pl. az Infineon Technologies Cegléd Kft., a Cola-Cola HBC Magyarország Kft., KNORR-BREMSE Fékrendszerek Kft., esetében, illetve beruházást jelentett be az Obo Bettermann Hungary Kft. és a Nissin Foods.

Bár a Homokhátság – a rendszerváltás utáni szerkezetváltás szükségessége miatt elsősorban a külföldi működőtőke és know-how befogadójaként jelenik meg, az ellenkezőjére is akad példa, pl. a Fornetti esetében, ami a térségből indulva, franchise-modellben külföldi országokban is sikeres üzlethálózatot létesített.

A rendszerváltás utáni intenzív külföldi működőtőke beáramlás az impozáns kiviteli teljesítményen is meglátszik. A NAV TAO eredménykimutatása alapján a Homokhátság vállalatainak exportbevétele 2020-ban 2.672 milliárd forintot tett ki. Ez az országos exportbevétel 7,3%-a, ami kifejezetten kedvezőnek mondható. Ebből toronymagasan kiemelkedik Kecskemét (1.671 milliárd forint), de Újlengyel, Dunaharaszti, Bugyi, Kiskunfélegyháza és Nagykőrös vállalatai is több mint 100 milliárd forint exportbevételre tettek szert 2020-ban. A NAV adatai alapján 2020-ban csak hat homokhátsági településen nem keletkezett exportbevétel.

A külső kapcsolatrendszer mellett a Homokhátság belső kapcsolatrendszere is harmonikusan fejlődik. A terület vállalkozásszerkezete egészséges, erős folyamatosan beruházó nagyvállalatokkal, versenyképes középvállalatokkal és széles kisvállalkozói réteggel. E tekintetben a Homokhátság déli része van nehezebb helyzetben, ahol a nagy- és középvállalati réteg foghíjas. A vállalkozásoknak értéklánc minél nagyobb részét felölölő vertikális integrációra is találunk jó példákat, elsősorban az élelmiszeripar területén (pl. a Lajosmizsén a tojástermeléssel, feldolgozással és értékesítéssel kapcsolatos beruházások).

A mezőgazdasági szövetkezetek több településen a mai napig fontos szerepet töltenek be a mezőgazdasági termelők összekapcsolásában, termékeik piacra juttatásában, gyakran szociális funkciókat is betöltve (pl. Zsombói Lápastó Termelőszövetkezet).

A magas szintű vállalatközi együttműködés egyik formalizálása a klaszterbe tömörülés. A Homokhátság vállalkozásai több klaszter működésében is érintettek (Berkecz-Kovács, 2019), többek között:

- Alföldi Iparfejlesztési Klaszter
- Hírös Beszállítói Klaszter
- MADEKO Cipőipari Klaszter
- 3P Műanyagipar, Csomagolástechnikai, Nyomdaipari Klaszter
- MIENK Magyar Innovatív Építőipari Nyílt Klaszter.

C) A TERMELÉSI INFRASTRUKTÚRA ÁLLAPOTA

A Homokhátságra érkező jelentős működőtőke és a térségben korábban is jelenlevő vállalatok (Univer Zrt.) beruházásainak köszönhetően a termelési infrastruktúra megújítása összességében sikeresnek mondható.

A rendszerváltás után e megújulás egyik kulcselemét az ipari parkok jelentették. A magyar kormány 2018-ban 196 ipari parkot tartott nyilván, ebből 15 található a Homokhátságon: három Kecskeméten, ezen túlmenően pedig Alsónémedi, Bugyi, Cegléd, Dabas, Kiskunfélegyháza, Kiskunhalas, Kiskunmajsa, Kistelek, Mórahalom, Szabadszállás, Szatymaz és Újhartyán büszkélkedhet ipari parkkal (18. ábra).

Az EU-s csatlakozást követően a közösségi források sikeres lehívása és felhasználása vált a termelési infrastruktúra megújításának egyik alapvető eszközévé. A 2014-2020-as fejlesztési időszakban elsősorban a Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Program pályázati felhívásai segítették ezt a célt. A palyazat.gov.hu támogatott projektjeire vonatkozó adatai alapján a Homokhátság 2354 projekt nyert el támogatást, ami az összes sikeres GINOP pályázat közel 8%-a. A támogatások összértéke meghaladja a 113 milliárd forintot. A GINOP 8 prioritási tengelyt tartalmazott, a Homokhátság települései az ezekhez tartozó pályázati felhívások közül 65-ben voltak érintettek. A támogatások megoszlását prioritási tengely szerint vizsgálva láthatóvá válik, hogy a Homokhátság esetében a GINOP források elsődleges felhasználási területe a kis és középvállalkozások versenyképességének javítása, K+F+I projektek, illetve foglalkoztatással kapcsolatos beruházások voltak (18. tábla). Kiemelkedő továbbá, hogy az innovációs tevékenységet is kiemelten kezelik.

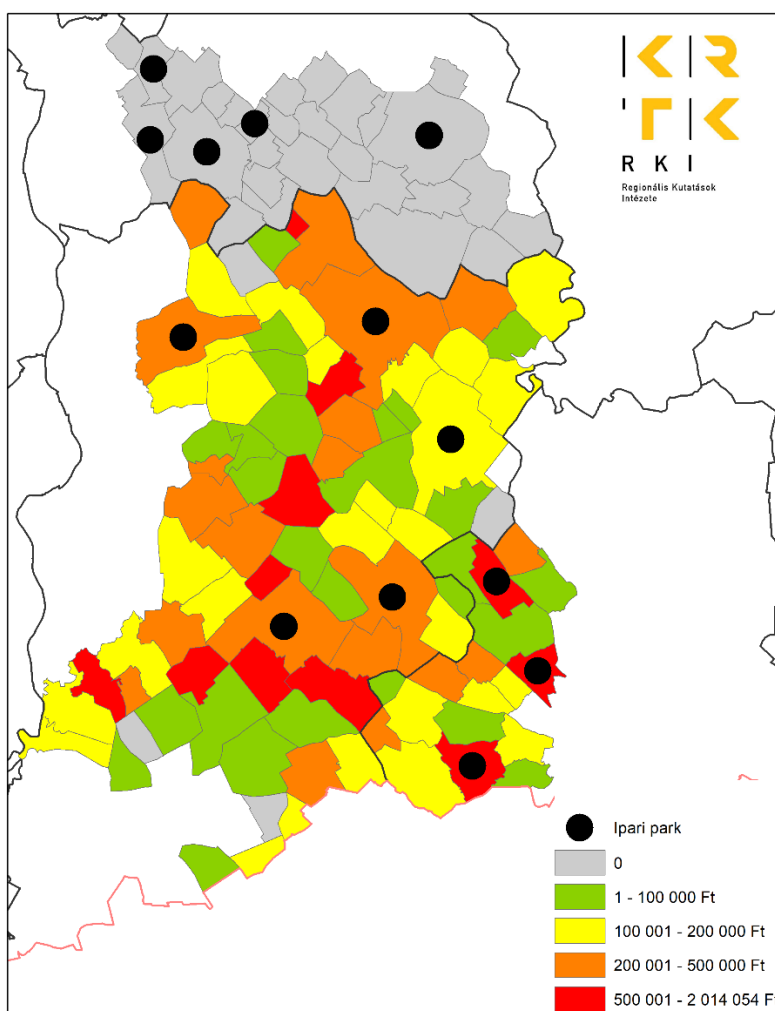
18. tábla A 2014-2020 tervezési időszak GINOP forrásainak megoszlása a támogatás célja szerint.

Prioritási tengely címe	Támogatás összege (millió forint)	Teljes összeg százalékában
Kis és középvállalkozások versenyképességének javítása	63 846	56,34%
Kutatás, technológiai fejlesztés és innováció	28 680	25,31%
Infokommunikációs fejlesztések	1 485	1,35%
Energia	4 482	3,96%
Foglalkoztatás	10 0461	8,87%
Versenyképes munkaerő	3 902	3,44%
Turizmus	877	0,77%
Pénzügyi eszközök	0	0%

Forrás: palyazat.gov.hu

A 18. ábra a területi megoszlásról (Pest vármegye települései nem pályázhattak e forrásokra) meglehetősen pozitív képet fest. Látszik, hogy lakosságarányosan nézve az elnyert összeget térben viszonylag kiegyenlített a pályázati siker. Külön kiemelhető a vállalkozáshiányos határmenti települések számottevő pályázati aktivitása. Figyelemreméltó továbbá, hogy azok a települések, ahol ipari park is található, kiemelkedő eredményeket értek el a GINOP források megszerzésében is.

18. ábra Ipari parkkal rendelkező városok, és az egy főre jutó GINOP támogatások

Forrás: kormány.hu, palyazat.gov.hu

D) A TELEPÍTÉSI TÉNYEZŐK ÉRTÉKELÉSE

Amint azt a gazdasági ágazatok bemutatásánál is láttuk, a Homokhátság relatív földrajzi helyzete, környezeti, társadalmi és infrastrukturális adottságai területileg differenciáltak. Ebből következően a különböző igényű ágazatoknál szintén területileg differenciált módon jutnak érvényre a számukra meghatározó telepítési tényezők.

A környezeti adottságok telepítési tényezőként legközvetlenebb módon a mezőgazdaság esetén érvényesülnek. Az 1.2.4. A fejezetben részletesen bemutatásra került, hogy a Bácskai löszös síkság területén, a Kiskunsági löszháton és a Homokhátság pesti részén a feltételek kedvezőek voltak a gabonatermelésre, így ott kiterjedt szántóterületeket találunk. Ahol a természeti feltételek kedvezőtlenebbek voltak a szántóföldi művelésre, így a Bugaci, illetve a Dorozsmai-Majsai-homokháton az intenzív, munkaerőigényes kultúrák terjedtek el (szőlő, gyümölcstermesztés, zöldségtermelés). Az állandó kultúrák létrehozása összhangban volt a futóhomok megkötésére irányuló törekvésekkel is, és a filoxerajárvány felértékelte a homoki szőlőültetvényeket.

Az évszázadok során felhalmozott művelési szaktudás és hagyományok szintén segítették a környezeti tényezők által életre hívott eltérések fennmaradását.

A primer szektor produktumait feldolgozó élelmiszeripar számára a mezőgazdaság térszerkezete az egyik telepítési kulcstényező. Így például a térség borászatai, de egyes üdítőgyártó üzemei is (pl. Olympus Kft, Szikra Borászati Kft. Royalsect Kft. Koch Borászat, Grape-Wine Kft) igazodnak a szőlő- és gyümölcssterületekhez. Azonban az élelmiszeripar számára a munkaerő helyi jelenléte és a közlekedési infrastruktúra (ami a nyersanyagok szállításában és a késztermék távolabbi piacokra eljuttatásában is szerepet kapott) egyaránt fontos további telepítési tényező. A munkaerő és a vasút jelenléte ösztönözte többek között a konzervipar kecskeméti és nagykőrösi megtelepedését. A munkaerő jelenléte és a jó közlekedési infrastruktúra a rendszerváltás utáni élelmiszeripari beruházásokban továbbra is fontos szerepet kap (pl. Nissin Foods). Arra is találunk (és bemutat példát, hogy az élelmiszeripari létesítmények területi elhelyezkedése telepítési tényezőként visszahat a mezőgazdaságra, pl. a tejüzemek jelenléte a szűkebb térség állatállományára.

A Homokhátság nem rendelkezik olyan erőforrásokkal, amelyek a hagyományos nehézipar telepítési tényezőiként szolgálhatnának. Így a többi iparág esetében is a legfontosabb telepítő tényezők a megfelelő minőségű és képzettségű munkaerő, illetve a közlekedési infrastruktúra. Valamint – különösen a rendszerváltás utáni zöld- vagy barnamezős beruházások tekintetében – a telephely infrastruktúrális ellátottsága. A rendszerváltás után kialakított ipari parkok C) Termelési infrastruktúra fejezetben bemutatott sűrű hálózata kedvező feltételeket kínálnak a betelepülők számára. A telephelyválasztáskor nem elhanyagolhatóak a korábbi- meglévő ipari hagyományok sem. Összességében a nagyobb ipari vállalatok számára a legkedvezőbb megtelepedési feltételeket a Homokhátság legnagyobb városai, valamint a fővárosi agglomeráció hatásainak köszönhetően Pest vármegye települései kínálnak.

A szolgáltatászektor ágazatai közül a szállítás, raktározás ág esetében a telephely relatív földrajzi pozíciója, és közlekedési infrastruktúrális adottsági abszolút jelentőségűek. Ilyen szempontból a Homokhátság északnyugati része országosan kiemelkedő potenciállal bír, számos kiemelkedő cég választotta telephelyéül. Ugyanez igaz kereskedelem, gépjárműjavítás ágazatban tevékenykedő cégekre is, akik közül több itt alakította ki logisztikai bázisát. Emellett Kecskemét kedvező pozíciója említendő még meg (Duvenbeck Immo Kft), ami vélhetően erősödni fog az M8-as M44-es kelet-nyugati közlekedési tengely elkészültével. A szolgáltatászektor ágazatainak többsége számára az elsődleges telepítési tényező a fizetőképes helyi kereslet megléte, úgyhogy a legkedvezőbb feltételeket a nagyobb városi központokban találják, ahol nem csak a település lakossága, hanem a vonzáskörzetéhez tartozó népesség is a potenciális vevőkört gyarapítja.

Összességében a Homokhátság eltérő területei más és más adottságokkal bírnak, amelyek eltérő ágazatok számára eltérő vonzerőt jelentenek. A Homokhátság Pest vármegyei részei és legnagyobb települései azok, amelyek a legtöbb ágazat számára kedvező feltételeket kínálnak, míg a terület déli részének települései vannak híján leginkább a legtöbb ágazat számára vonzó telepítési tényezőknek.

E) A TERÜLETI INNOVÁCIÓS POTENCIÁL

A fajtanemesítés évszázados diadalmenete (Irsai Olivér szőlőfajta, szatymazi barack) tanúskodik róla, hogy a Homokhátság jelentős innovációs hagyományokkal és kultúrával bír, elsősorban a mezőgazdaság területén. Az innováció térségbeli intézményesülése is ehhez kapcsolódik, a NAIK Szőlészeti és Borászati Kutatóintézet Kecskeméti Kutatóállomása jelenleg Katonatelepen működik.

Jelenleg a Homokhátság K+F tevékenységének zászlóshajója a Neumann János Egyetem, ami jelenleg 3 karral rendelkezik (GAMF Műszaki és Informatikai Kar, Gazdaságtudományi Kar, Kertészeti és Vidékfejlesztési Kar).

Az egyetem 2022 szeptemberében induló képzéseire (általános és pótfelvételi eljárásban) összesen 2.442 fő jelentkezett, amiből 1.112 főt vettek fel. Ez a felvettek száma alapján a 19. helyet jelenti a hazai egyetemek között. Az egyetem az ott zajló tudományos munkán túl számos szolgáltatást biztosít, akkreditált laboratóriumai (Talaj- és Növényvizsgáló Laboratórium, Anyagvizsgáló és Méréstechnológiai Laboratórium) szintén elősegítik a térségben zajló K+F tevékenységet.

A térségi innovációs potenciát gyarapítja a Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Regionális Kutatások Intézetének Kecskeméti Kutatócsoportja is, aminek munkatársai a társadalmi- gazdasági- és környezeti folyamatok területi sajátosságainak feltárásán túl a terület- és településfejlesztési munkák gyakorlati megalapozásában is szerepet vállalnak.

A Kiskunsági Nemzeti Park is teret ad a tudományos tevékenységnek. Fülöpházán az Ökológiai Kutatóközpont létesít ökológiai kutatóállomást és vizsgálja a klímaváltozás hatásait.

A térség innovációs potenciáljának fontos elemét adja a Kecskeméten működő a ZKI Zöldségtermesztési Kutató Intézet Zrt. A nemesítéssel, vetőmagtermeléssel és feldolgozással is foglalkozó cég 2021-ben több mint 2 milliárd forintos árbevételt ért el, 2023 januárjában 85 foglalkoztatottal bírt. További fontos cég a kecskeméti székhelyű, ócsai telephelyű Dr. Bata Zrt., egy állategészségüggyel, takarmánykiegészítők előállításával foglalkozó biotechnológiai vállalkozás. Mint a Termelési infrastruktúra állapota alfejezetnél bemutatásra került, a GINOP források jelentős része K+F+I tevékenységek támogatására érkezett (16. tábla). Külön kiemelő Mórahalmon a vállalkozói és ipari inkubációs szolgáltatások fejlesztésének támogatására elnyert pályázat. A városban működő Homokhát Térségi Agrár-Ipari Tudományos és Technológiai Park is teret biztosít az innovatív vállalatoknak.

A pozitív folyamatok ellenére ahogy a gazdasági szektorok bemutatásánál említésre került a K+F szektor gazdaságban betöltött szerepe alatta marad az országos átlagnak. Ezt ellensúlyozza viszont, hogy a szomszédos nagy egyetemvárosok a térség számára is jelentenek innovációs potenciált.

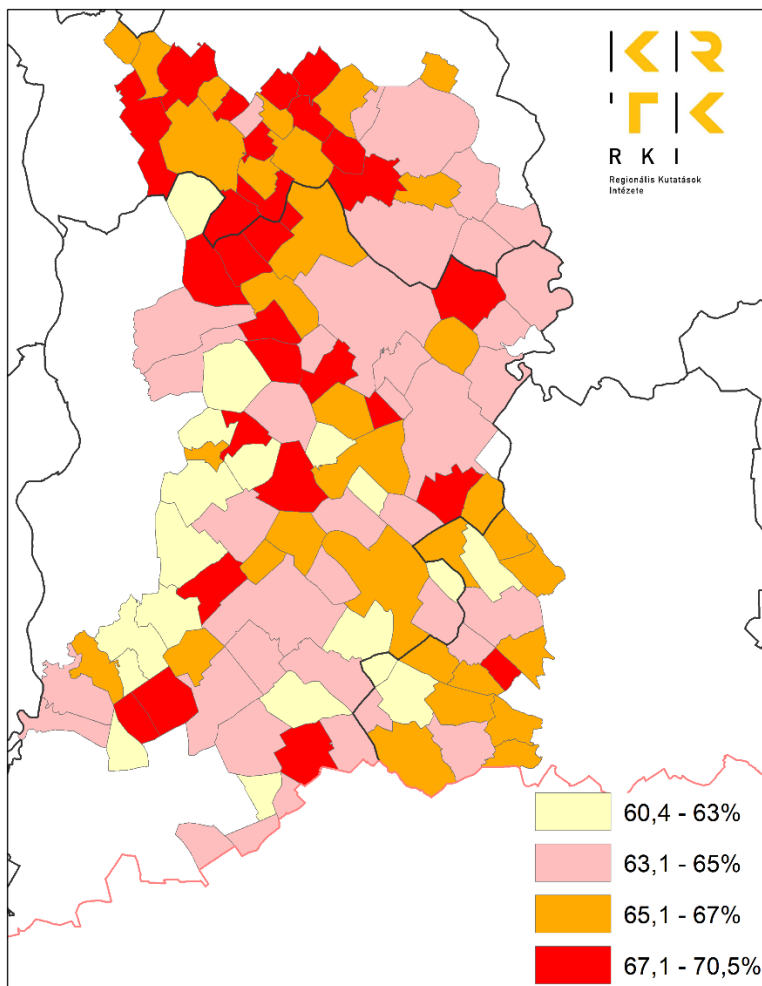
F) A TÉRSÉG GAZDASÁGÁNAK VERSENYPOTENCIÁLJÁT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK

Egy térség lakosságának jellemzői, elsősorban korszerkezete és képzettsége alapvetően határozzák meg egy térség gazdaságának kereteit, fejlődési lehetőségeit. A társadalmi környezet és változása fejezet ezt részletesen taglalja (1.2.5) így itt csak a legfontosabb elemeket emeljük ki. Az aktív korú népesség aránya a lakosságból alapvető mértékben határozza meg egy település gazdasági fejlődési lehetőségeit. A KSH 2021 év végi adatai alapján a lakosság közel 65%-a aktív korú, 15-64 év közötti, ami megfelel az országos átlagnak.

Kedvező vándormozgalmi folyamatainak köszönhetően az aktív korúak aránya a Homokhátság északnyugati részén a legmagasabb a lakónépességből, a legalacsonyabb pedig a délnyugati peremén (19. ábra). A meglévő területi különbségek ennek ellenére nem drasztikusak, az aktív korúak aránya minden településen 60% felett marad. Az 1.2.5-ös fejezetben részletesen tárgyalt demográfiai prognózis azonban az elöregedés folyamatának egyre fokozódó területi eltéréseit jósolja – köszönhetően a múltban lezajlott és jövőben folytatódó szelektív migrációs folyamatoknak. Így Homokhátság hosszú távú versenyképességét nagyban befolyásolja, hogy hol fog elegendő aktív korú potenciális munkaerő rendelkezésre a gazdasági fejlődéshez: a térség északnyugati része és Kecskemét környéke kedvezőbb, a Homokhátság délnyugati része kedvezőtlenebb helyzetben lesz.

A korszerkezeten túl a lakosság képzettsége is alapjaiban meghatározza a gazdasági versenyképességet. Ebből a szempontból a Homokhátság számára kedvezőtlen, hogy lakóinak iskolai képzettsége kis mértékben az országos átlag alatt van.

19. ábra Az aktív korúak aránya az össznépességből a Homokhátság településein

Forrás: KSH, TeIR – Lechner Tudásközpont

Mint az az 1.2.5-ös fejezetben részletesen bemutatásra kerül, összességében a Homokhátság egészében a nyilvántartott álláskereső aránya az országos átlagnak megfelelő. A COVID pandémiát követő időszakban a munkanélküliek száma a Jánoshalmi, Dabasi és Nagykőrösi járásokban emelkedett meg a leginkább, ezért a középtávú jövőben itt található leginkább szabad munkaerő új beruházások számára.

Mint a korábban bemutatásra került, a Homokhátság gazdaságilag legdinamikusabb térségei erősen kapcsolódnak a főváros közelségéhez, és az M5-ös autópályához. Ezzel szemben a térség nyugati és különösen déli része kevésbé feltárt, ami hátráltatja a gazdasági beruházásokat. Ebből a szempontból a középtávú jövő nagy kérdése, hogy az előkészületben levő és távlati nagy infrastrukturális fejlesztések (különösképpen az M8-as és M9-es autópályák) megvalósulnak-e.

Végezetül pedig a klímaváltozás a mezőgazdaság termelési feltételeinek alakításán keresztül nagyban befolyásolja a Homokhátság gazdasági jövőképét. Mint tárgyalásra került, a térségben az országos átlaghoz képest a mezőgazdaság és a jelentős részben helyi termelésre épülő élelmiszeripar kiemelt szerephez jut. Mint az 1.2.1 fejezetben részletesen is bemutatásra került, a Duna-Tisza közti homokhátság az éghajlatváltozás hatásait tekintve az ország legveszélyeztetettebb területe, a vízhiány és a szárazodás kockázata kiemelkedő. Ennek megfelelően a mezőgazdaság és közvetetten az élelmiszeripar jövőbeli potenciálját nagyban befolyásolja, hogy mennyiben valósulnak meg és milyen sikeresek a klíma-adaptációs, illetve vízpótlási törekvések.

1.2.5 Társadalmi környezet és változása

A) KULTURÁLIS ADOTTSÁGOK ÉRTÉKEK

A Homokhátság az ország sajátos, színes történelmi területe, mely Bács-Kiskun, Csongrád-Csanád és Pest vármegyék területeit érintő, önmagukban is jelentős hagyományokkal bíró kistájakra bontható. A térség meghatározó néprajzi egysége a Kiskunság, mely etnikailag homogén, hagyományában fontos a mezőgazdasági örökség, melyben a tradicionális állatfajták tenyésztése mellett nagy jelentőségű a tanyás szántóföldi termelés és a homoki kultúra művelése (szőlő, gyümölcs és zöldség termelés). Emellett fontos a kun identitás, és történelmi események pl. Redemptio emlékének a megőrzése is.

A Kiskunság jellegzetes hagyatéka, hogy a török hódoltság után a XIX. századig csak kevés település volt e tájon és a táj határok alkotta frontiért a külterjes állattartás, valamint a tanyák terjedése töltötte meg élettel. E fejlődésnek a Kiskunsági Nemzeti park természeti értékeivel együtt turisztikailag is hasznosítható eredménye a puszta, amely nemcsak kultúrtáj, de a helyi identitás és gazdaság lényegi eleme is. Ezen örökség részei a helyi mezőgazdasági és kézműves termékek, például a hungarikumként is nyilvántartott Halasi csipke, vagy a Kecskeméti Barackpálinka. A hungarikumok közé tartozik még a magyar tanya, különösen, mivel az egyik legjobban fennmaradt tanyás tájunk a Homokhátság. A pásztorkodás tradíciói jelentősek, e táj szerves eleme a szürke marha és a Kunfakó ló. Nagy jelentőségű a bugaci Kurultáj rendezvény, mely a kontinens legnagyobb lovasnomád hagyományörző találkozója.

A Homokhátság délkeleti területe a Tisza-völgye felé haladva fokozatosan megy át a korábban majorsági rendszerben művelt területekre, ahol az egykori kastélyok képeznek kiemelkedő épített örökséget. A hátság Csongrád-Csanád vármegyéhez tartozó területén található az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark, amely a honfoglalás korának bemutatását célzó egyedi emlékhely, egyben a magyar identitástudat egyik jelképe. A DTkh déli része pedig az egykori szegedi tanyák területén kialakult településeket érinti, melyek gazdag történelmében meghatározó a homoki mezőgazdaság és az erős kötődés a Tisza-parti városhoz.

A térség kulturális központja Kecskemét, melyhez számos kulturális, gasztronómiai és képzőművész érték kapcsolódik, a hungarikumok közül pedig a már említett barackpálinka mellett a Piros Arany és a Kodály-módszer is. Emellett a vármegyeszékhelynek jelentős szerepe van az építészeti örökség megőrzésében és bemutatásában, hiszen a városban számos nevezetesség található, mint például a Cifrapalota, a Városháza, vagy a Bábszínház.

A területen jelentős látogatottsága van a kiállításoknak és múzeumoknak, Ópusztaszer kiemelkedő mivel 2021 során 169.595 fő látogatót vonzott, emellett Kiskőrös (45.501 fő) és Kecskemét (28.161 fő) rendelkezik jelentősebb látogatottsággal. A Homokhátsághoz és a területén fekvő településekhez a három érintett vármegye értéktáiraiban közel 300 tétel kapcsolódik. A táj értékeiben nagy szerepe van az Árpád-korig

visszanyúló templom- és kolostorromoknak, a kunhalmoknak és a nagyszámú régészeti leleteknek. A mezőgazdasági tradíciók jellegzetes lenyomatai a szélmalomok, az egykori uradalmi épületek és kastélyok, valamint gémeskutak, a homoki szőlősök épületei, továbbá a XIX. századi tanyák.

B) TERÜLETI IDENTITÁS, CIVILAKTIVITÁS

A DTkH területi identitását az előző alfejezetben bemutatott színes öröksége meghatározza. A hagyományos gazdálkodási formák, a sajátos tájképi értékek megőrzése érdekében fontos lenne a sajátosan magyar települési forma, a tanyavilág megőrzése. Ehhez elengedhetetlen a külterületeken élők segítése, mely nem csak az ott élők számára létkérdés, de általában a társadalom számára is fontos, mert ezek a közösségek tudják fenntartani a biológiai, kulturális és mezőgazdasági értelemben is kiemelkedő fontosságú kultúrtáját.

A tanyákon és az előző fejezetben bemutatott értékeken túl jelentősen meghatározza az itt élők identitását a Petőfi kultusz, különösen Kiskunfélegyházán és Kiskőrösön. 2023-ban lesz Petőfi Sándor születésének 200. évfordulója, melyről Bács-Kiskun megyében programsorozattal emlékeznek meg. A Homokhátság területén a teljesség igénye nélkül kiemelhetjük még Móra Ferenc, Katona József, Kodály Zoltán, Kossuth Lajos és Tömörkény István nevéhez kötődő aktív tradíciókat.

Az egykori mezővárosok magas kultúrája és az agrárhagyomány, mely a fesztiválokban is tükröződik. A teljesség igénye nélkül megemlíthetjük a bugaci Kurultájt, a ceglédi Alföldi Street Food Fesztivált, a Nemzetközi Dobos-és Ütős Gálát, a Jászszentlászlói Paradicsomfesztivált, a Kecskeméti Animációs Filmfesztivált, a Csiperó Nemzetközi Gyermekek- és Ifjúsági Találkozót, a Nemzetközi Kerámia Szimpóziumot, a Nemzetközi Kodály Szemináriumot, a Kecskeméti Barackpálinka és Borfesztivált, a Kiskunfélegyházi Libafesztivált, a Mórahalmi Homokháti Sokadalmat, a Nemesnádudvari Nemzetközi Vadgasztronómiai és Borfesztivált, az Ópusztaszeri Szent István-napot, a Szanki Méz- és Meggyfesztivált, a Kerekegyházi Aratófesztivált és a Halasi Szüreti Fesztivált. A Homokhátság területén nagyszámú múzeum, kiállítóhely és gyűjtemény működik, melyekhez egyre több helyi rendezvény is csatlakozik. Népszerűek a táncházak, a néptánc- és népdalcsoportok, valamint említésre méltó a kecskeméti származású Csík János országosan elismert, népművészeti hagyományokat korszerűen feldolgozó zenekara.

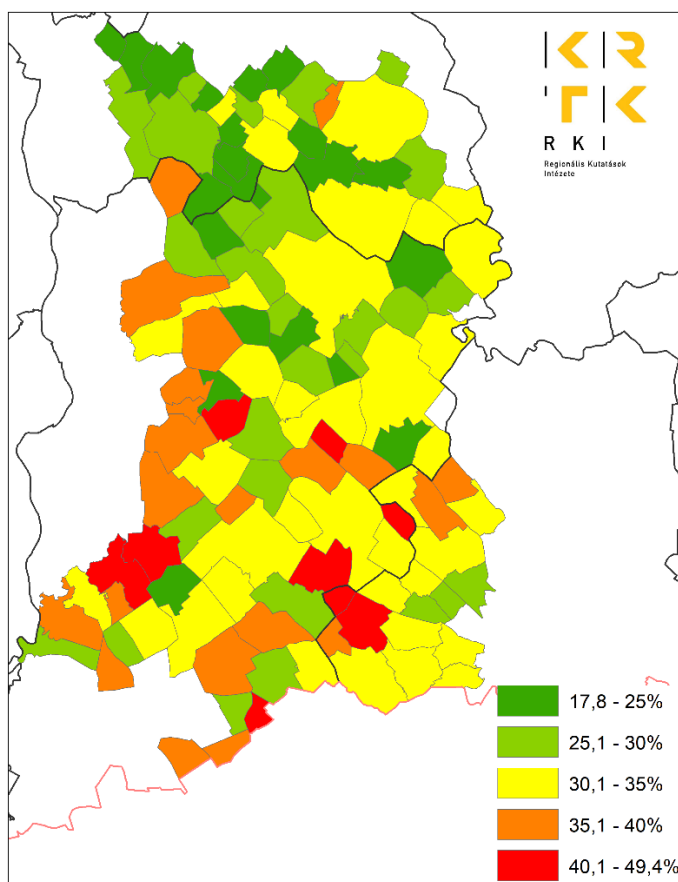
A Homokhátság területén több, mint kétezer civil szervezet aktív. Az alapítványok, egyesületek, nonprofit szervezetek és helyi társadalmi csoportok az élet szinte minden területére kiterjedve végzik munkájukat, jelentősen hozzájárulva a lakók identitástudatának erősítéséhez és életminőségük javításához. Elismert társadalmi szereppel bírnak az oktatást és szociális ellátást, a kulturális és művelődési tevékenységet támogató, valamint a helyi hagyományokat és értékeket ápoló szervezetek. E csoportok munkáját a Civil Információs Centrumok hálózata segíti, információszolgáltatással, továbbképzésekkel és tanácsadással. A Homokhátság területén a Bács-Kiskun vármegyéhez tartozó településeken a Főnix Kulturális és Ifjúsági Egyesület Kecskeméten és Kiskőrösön működő irodái, a Csongrád-Csanád vármegyei településeken a szegedi Tisza-parti Civil Közösségekért Egyesület, a Pest vármegyei településeken pedig a dunavarsányi Isten Szolgálatában Református Missziói Alapítvány támogatja a civilek akcióit.

A három vármegyéhez tartozó Homokhátság területén azonban a közös identitás további megerősítésre lenne kíváncsi, hiszen jelenleg a lakosság inkább az egyes városokhoz és vármegyékhez kötődik. Ez utóbbi azért is domináns a „Hátsági” identitással szemben, mert az elmúlt évtizedben a megye-léptékű identitás erősítése érdekében jelentős programokat hajtottak végre, ahol a pályázatokban önkormányzatok, intézmények, civil szervezetek, egyházak, vállalkozások is részt vettek.

C) DEMOGRÁFIAI SZERKEZET ÉS PROGNOZIS

A KSH 2021. december 31. adatai alapján a Homokhátság lakónépessége 623.386 fő volt, ebből Pest vármegye Homokhátsághoz tartozó települései valamivel több mint 203 ezer főt, Bács-Kiskun vármegye települései 362 ezer főt, míg Csongrád-Csanád vármegye települései 58 ezer főt tettek ki. A térségnek egy 100.000 fő feletti települése van: Kecskemét közel 109 ezer lakossal. 2021. december 31-én 228 ezer ember élt a további 12, 10.000 főt meghaladó településen, míg az 5 – 10 fő közötti települések összesített lakónépessége 86 ezer fő volt. Az 1.000 – 5.000 fő közötti települések összesített lakónépessége 187 ezer fő volt, ezzel szemben csupán 13 ezer ember élt 1.000 fő alatti településen. Ez az országostól jelentősen eltérő arány a térség településhálózati adottságaiban gyökerezik (1.2.8. fejezet).

20. ábra Időskorú eltartottsági ráta, 2021

Forrás: KSH, TeIR – Lechner Tudásközpont

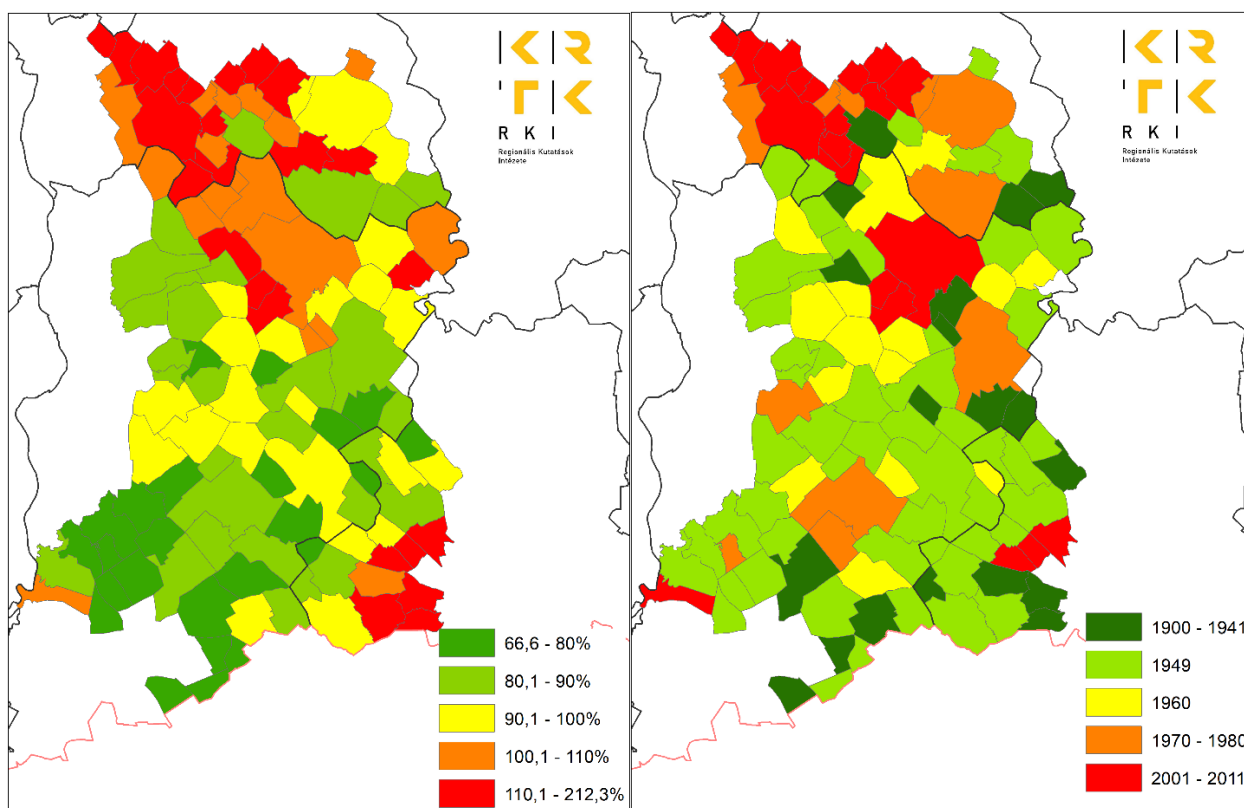
A KSH 2021. december 31. adatai alapján a Homokhátság lakónépességének valamivel több mint 15%-a volt gyerekkorú (0-14 éves), közel 65%-a gazdaságilag aktív korosztályokba tartozott, míg a népesség közel 20% időskorú volt. A fenti adatokból következik, hogy az időskorú népesség eltartottsági rátája (az időskorú népesség száma az aktív korúakhoz viszonyítva) meghaladja a 30%-ot, ami valamivel kedvezőbb az országos helyzetnél. Mint a 20. ábra is mutatja, az évtizedek óta zajló szelektív vándormozgalmi folyamatok már jelenleg is számottevő különbségekhez vezettek az előregedési folyamatban. Az időskorú eltartottsági ráta a legkedvezőbb a terület északnyugati részén, valamint a Kecskemétet körülvevő településeken, amelyek

vándorlási célterületként szolgáltak, míg a Homokhátság nyugati és déli részén kedvezőtlenebb a helyzet. Zsana esetében már csak két aktív korú ember jut egy időskorúra.

A népességen belül enyhe nőbőbbletet találunk (322 ezer nőre 301 ezer férfi jut), összhangban a nők magasabb várható élettartamával. A családi állapot tekintetében a 2011-es népszámlálás adataiból lehet csak kiindulni: ekkor a 15 éves és idősebb népesség 32%-a volt nőtlen, illetve hajadon, 44%-a házasságban, 11%-a elvált és 12%-a özvegy.

A Homokhátság lakónépessége a 1990-hez képest (620 ezer fő) enyhén növekedett, ami éles ellentétben áll az országos népességfogyással. A 2021. évi lakónépesség (623 ezer fő) viszont már némileg alacsonyabb a 2011-es népszámlálás 630 ezer fős lakónépességénél – a térség vándorlási többlete nem tudja ellensúlyozni a természetes fogyást.

21. ábra A 2021-es lakónépesség az 1990. százalékában (bal), a legmagasabb népszámláláskori népesség időpontja (jobb)

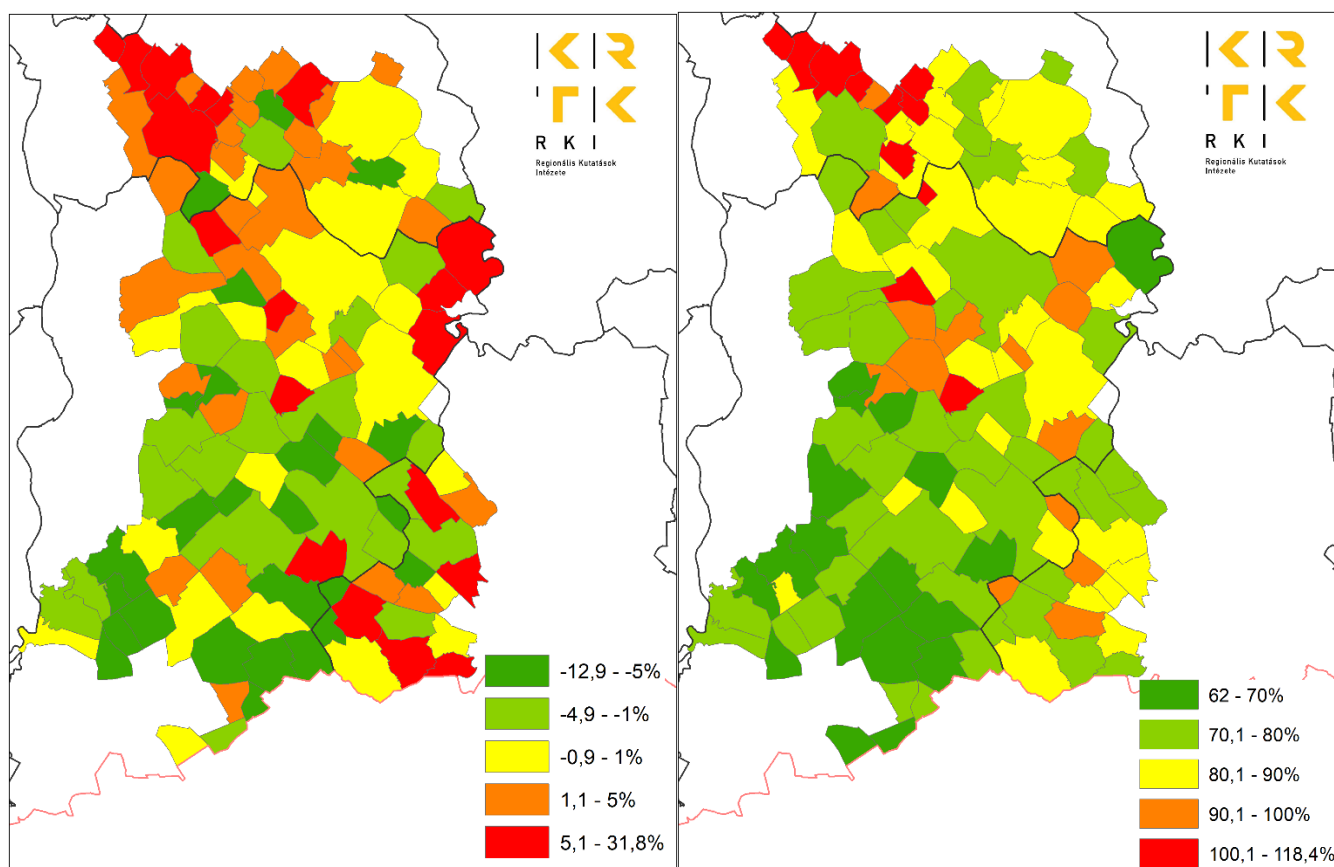

Forrás: KSH Népszámlálás, TeIR – Lechner Tudásközpont

A rendszerváltás óta tapasztalt enyhe növekedés térben igen egyenlőtlenül oszlik meg. A 117 településből csupán 42 tudta növelni a lakónépességét (21. ábra). A Pest vármegyei növekvő települések a fővárosi szuburbán gyűrű részét képezik, és a Budapestre kiköltözők táplálják a népességnövekedésüket. A rendszerváltás után növekedést mutató települések másik csoportját Kecskemét és az agglomerációs gyűrűjébe tartozó települések adják. A rendszerváltás után növekvő települések harmadik csoportját Szeged környezetében találjuk – itt a regionális központ szuburbanizációs folyamatai adtak lökést a kitelepülésnek. A

települések nagyobb többsége azonban veszített a népességéből, különösen a Homokhátság középső és déli részén. A jobb oldali ábra alapján ez a folyamat már igen régóta tart: a települések többsége számára a mezőgazdaság szocialista átszervezése csökkenő helyi eltartóképességet hozott, ami a népesség ipari központokba vándorlásával párosult. A 117 településből 71 már 1950 előtt elérte népességcsúcsát, és 3 olyan települést is találunk (Petőfiszállás, Pusztavacs, Tompa), amelyeket már több mint egy évszázada népességfogyás jellemez. A friss vándormozgalmi trendek elemzése megerősíti a fenti tapasztalatokat (22. ábra). Míg Homokhátság északnyugati részén és Kecskemét, illetve Szeged környékén jellemzően vándorlási többlettel jellemezhető településeket találunk, addig a Hátság középső és déli részén vándorlási veszteséggel jellemezhető településeket. Egyes esetekben ez a vándorlási veszteség igen nagy méreteket is ölthet: Móricgát, Harkakötöny és Pusztamér ges esetében egy évtized alatt meghaladta a kiinduló lakónépesség egytizedét.

22. ábra A 2012-2021 közötti vándorlási egyenleg a 2011-es lakónépesség százalékában (bal), a 2051-re előreszámított népességváltozás (jobb)

Forrás: KSH alapján saját számítás, TelR – Lechner Tudásközpont

A Homokhátság demográfiai jövőképeinek felvázolásához az intézetünkben készült, és a Nemzeti Alkalmazkodási Térinformatikai Rendszer (NATÉR) adatbázisába is bekerült népességelőreszámítást vettük alapul (Lennert és Farkas, 2018). A várható demográfiai folyamatok feltérképezéséhez többféle forgatókönyvet megvizsgáltunk, amelyek különböznek egymástól természetes népmozgalmi hipotéziseikben, a felhasznált klímaszcenárióban és a középtávon feltételezett társadalmi-gazdasági makropályában. A Homokhátság demográfiai jövőképeinek felvázolásához azt a forgatókönyvet választottuk, ami közepesen

magas termékenységi arányszámmal (a jelenlegi értékeknél enyhén magasabbal) és közepes mértékben növekvő várható élettartammal számol, a belső vándormozgalom alakulásánál pedig az atipikus munkavállalás széleskörűvé válásával számol, ami összhangban van a COVID idején előtérbe került trendekkel.

Eszerint a forgatókönyv szerint a Homokhátság népessége 2051-re valamivel alatta fog maradni az 510 ezer fős népességnek, ami közel 20%-os csökkenés. A 22. ábrán (jobb oldal) látszik az is, hogy a csökkenés térben igencsak egyenlőtlenül fog megoszlani. Egy maroknyi település (döntően a fővárosi agglomerációban) a vándormozgalmi folyamatoknak köszönhetően várhatóan a középtávú jövőben is képes növelni a népességét. A fogyás viszonylag mérsékelt lesz a Kecskemét és Szeged vonzáskörzetébe tartozó települések esetében is. Ezzel szemben a Homokhátság déli fele drasztikus népességvesztéssel kénytelen számolni, egyes települések esetében a népesség közel felére zsugorodhat. A folyamat együtt jár a korszerkezeti különbségek növekedésével: a Homokhátság északnyugati és Kecskemét, Szeged környéki részei fiatalosabb korszerkezetűek maradnak, míg a délnyugati rész fokozott előregedéssel és ebből adódó szolgáltatásszervezési kihívásokkal lesz kénytelen szembenézni.

D) FOGLALKOZTATÁSI VISZONYOK

Az 1990 utáni ipari visszaesés és a mezőgazdaság átalakulása nagy nehézségekkel járt a területen a megszűnt munkahelyek nagy aránya miatt. Az elmúlt évtizedben a Duna-Tisza közti Homokhátság területén a munkaerőpiaci viszonyok kedvezően alakultak, a munkanélküliség helyét bizonyos szakmákban fokozatosan átvette a munkaerőhiány. A 2020-as évben a 100 lakosra jutó adófizetők száma 49,05 volt (országos átlag: 49,5), amely előrelépés a 2011 évi 40,07 fős értékhez képest. E folyamatban törést jelentett a COVID-19 pandémia, amely időszak alatt újra nőni kezdett a munkanélküliek száma, egyes vállalatok nagyobb léptékű leépítésbe kezdtek. 2021 decemberében már 5.490 fő volt 180 napnál hosszabb ideje nyilvántartott álláskereső.

A terület északi része a Budapesti Agglomeráció munkaerőpiaci vonzáskörzetéhez kötődik, magas a Budapestre ingázók aránya és a kisvállalkozások száma is jelentős, különösen a Ceglédi és Dabasi Járás területén. Ezzel szemben Nagykőrös környékéről már jellemző a kecskeméti irányú munkába járás is. E területen a munkaerőhiány számos szakmát érint, példaként említhetők az IT és mérnöki diplomások mellett villamossági, épületgépész szakmunkások.

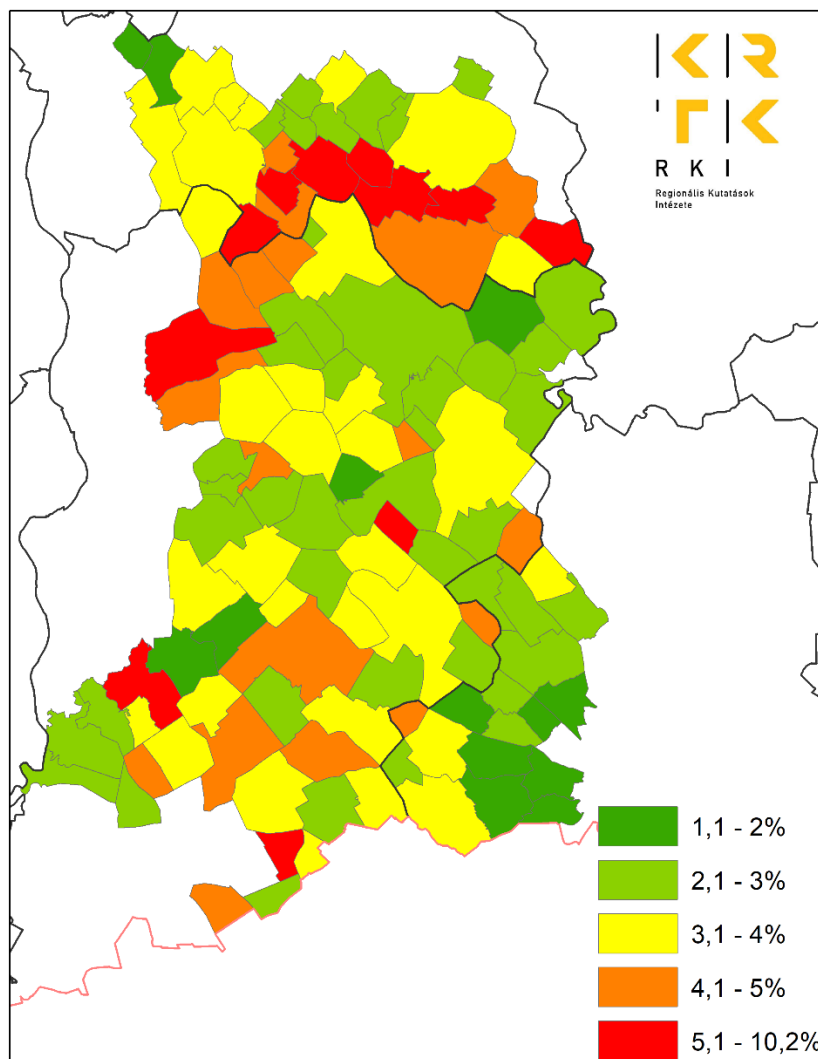
A Duna-Tisza közti Hátság középső területén Kecskemét munkaerővonzó képessége dominál, különösen az elmúlt évtized jelentős ipari – különösen a járműipari - beruházásai után. A vármegyeszékhely munkaerő-elszívó hatása kiterjed a teljes Kiskunsági-Homokhát területére, így a Kiskunfélegyházi, Kiskunmajsai és a Kiskunhalasi járások képzett munkaerejének egy részére is. Ennek hatására megindult a lakosság beáramlása a vármegyeszékhely környéki községekbe, amely eredményeként a kecskeméti agglomeráció népességkoncentrációja tovább nőtt. A feldolgozóipar és a kereskedelem, gépjárműjavítás a legjelentősebb foglalkoztatók, azonban az elmúlt 3 évben a Covid-19 pandémia, a kibontakozó energia- és gazdasági válság hatására megtorpant a munkaerőpiac bővülése.

A Homokhátság déli járásaiban Szeged munkaerő-vonzó képessége meghatározó, ugyanakkor a helyi ipar és turizmus bővülése is számos állást teremtett. E területen több foglalkoztató a Vajdaság területéről is kénytelen volt munkaerőt toborozni a bizonyos szakmákat érintő lokális munkaerőhiány miatt.

2019 után a szépségipar, kiskereskedelem, szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás ágazatok bizonyos mértékű visszaesése a COVID-19 járvány hatásai miatt általános volt az egész Alföldön. Az elmúlt években a nyári aszályok és a madárinfluenza is érintette a mezőgazdaságot és az arra alapozó élelmiszer-feldolgozóipart, ez ráadásul a klímaváltozás hatásai miatt a jövőben is rendszeresen visszatérő probléma lesz.

A nyilvántartott állás keresők aránya a munkavállalási korú népességhez képest a Homokhátság területén 2020 óta csökken, járásonként eltérő mértékben 4 és 2,2% között alakul. Bács-Kiskun és Csongrád-Csanád vármegyékben Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat 2022 decemberi adatai szerint csökkent az új munkahelyek létesülésének száma is. Bár járásonként és havonta eltérések mutatkoznak, de jellemző, hogy az állás keresők negyede csak általános, további negyede csak szakmunkás, illetve szakiskolai végzettséggel bír; valamint nők aránya némileg meghaladja a férfiakét.

23. ábra A nyilvántartott állás keresők aránya a munkavállalási korú népességhez képest 2022.12.

Forrás: TeIR – Lechner Tudásközpont

A Homokhátság területe tehát alapvetően az országos átlagot közelíti, illetve kedvezőbb helyzetűnek tekinthető a bemutatott problémák figyelembevételével. 2022 év utolsó hónapjában a nyilvántartott állás keresők aránya a munkavállalási korú népességhez képest Fülöpszállás (4,33%), Fülöpjakab (4,79%), Hernád (4,87%), Jánoshalma (4,26%), Jászkarajenő (5,64%), Ladánybene (4,33%), Móricgát (5,58%), Nagykőrös (4,63%), Nyársapát (7,45%), Örkény (7,75%), Pálmonostora (4,65%), Pustavacs (6,04%), Pustamérge (4,82%), Rém (4,5%), Szabadszállás (5,23%), Táborfalva (4,81%), Tatárszentgyörgy (10,24%)

és Törtel (4,24%) településeken haladta meg jelentősen az országos átlagot (3,63%). Tehát jellemzően a Jánoshalmi, a Nagykőrösi és Dabasi járások esetében lenne kiemelt fontosságú a munkanélküliség kezelése a COVID pandémiát követően, illetve az összes járásban a legkedvezőtlenebb közlekedési helyzetű településeken.

A foglalkoztatottakon belül a közfoglalkoztatottak részaránya területi eltéréseket mutat, de jellemzően 2 és 3% közötti arányt képviselnek a járási adatokban, arányuk 2016 óta fokozatosan csökkenő tendenciát mutat. A közfoglalkoztatottakon belül enyhe többségben vannak a nők és a csak általános iskolai végzettségűek. Számuk jellemzően a hátság Kiskunhalas vonalától délre eső járásaiban, valamint Kecskeméten nagyobb.

E) HUMÁNKAPACITÁS

A Homokhátság lakóinak iskolai képzettsége kis mértékben az országos átlag alatt van. A 15 év feletti népességből 92,21% legalább az általános iskola 8. évfolyamát teljesítette, a 18 év feletti népességnek 30,72% érettségizett és a 25 év felettiek között 8,44% szerzett egyetemi, főiskolai, vagy egyéb oklevelet adó képesítést. Ennek egyik oka, hogy 1945 után a paraszti sorban tanyán élő családok gyermekeinek nehézséget okozott az általános iskolán túli oktatásban részt venni. Ezért az idősebb lakosság képzettségi mutatói rosszabbak az országos átlagnál és e generáció lélekszámának természetes fogyása javítja a terület mutatóit.

A nagyobb egykori mezővárosok a magasan fejlett iskolai és kulturális infrastruktúrájuk miatt jelentős tudástermelő központok, melyek sokszor a települések méretéhez képest jelentős kapacitásokkal bírnak. Jelentős fejlődés mutatkozott az elmúlt évtizedekben e képzési központok szolgáltatásaiban mennyiségi és minőségi szempontból egyaránt és így a terület iskolázottsági mutatói évtizedek óta folyamatosan javulnak. Ugyanakkor a közlekedésföldrajzi adottságok miatt számos településről, különösen a hátság déli pereméről nehéz az iskolák elérése.

A Homokhátságon belül azonban területi és település-típusok szerinti megoszlás mutatkozik a tudástőke minőségében. Kecskemét és a többi város a jobb ellátottság és a színesebb foglalkoztatási paletta révén a jobb készségekkel, képzettséggel rendelkező fiatal népességre jelentős vonzerőt fejt ki. A falvakban és általában a tanyákon – a lakosság az előbbieken bemutatott a korszerkezettel összefüggő sajátosságok, valamint a fiatalok városba irányuló migrációja miatt – általában alacsonyabb a képzettségi szint. Emellett a szerényebb lehetőségekkel bíró falusi háztartások egy része nem tudja támogatni a gyermekek tanulmányait, így azok a képességeiknél kisebb legmagasabb iskolai végzettséghez jutnak esetenként. Tehát a település-hierarchiában lefelé haladva jelentősen csökken a tudástőke mennyisége. A turizmus fejlesztéséhez és ipari telephelyek odavonzásához szükséges lenne a falvakban is a szak- és nyelvtudással bírók számának növelésére és ilyen képzettséggel rendelkező lakók helyben tartására.

A legfeljebb általános iskola 8. osztályát végzett 7 éves és idősebbek aránya Kéleshalom (65%), Kunadacs (63,9%), Tatárszentgyörgy (61,9%), Bácsszőlős (61,5%) és Csengele (60,1%) településeken haladja meg a 60%-ot. Rendszeres gyermekvédelmi támogatásban részesítettek 100 fő 0-18 évesre jutó havi átlagos aránya Bácsszőlős, Borota, Csikéria, Imrehegy, Jánoshalma, Jászkarajenő, Kéleshalom, Kisszállás, Kunbaja, Madaras, Ópusztaszer, Örkény és Tatárszentgyörgy településeken haladta meg legalább kétszeresen a hátság 15,49%-os átlagát 2021-ben.

Az elmúlt évek eredménye, hogy elterjedt a duális képzési forma, mely révén a közép- és felsőoktatásban részvevő tanulók gyakorlati képzését munkahelyi tevékenység segíti. Ennek révén a diákok már képzésük alatt megismerhetik azokat a helyi vállalatokat, feldolgozóüzemeket, valamint a betelepült multinacionális cégeket, amelyek potenciálisan jövőbeli munkahelyeik is lehetnek. Jelentős előrelépés történt a felnőttképzés

fejlesztésében is, amely az idősebb korcsoportok számára nyit karrierlehetőségeket és előmozdítja az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciák terjedését. A képzések minőségi javításában a Homokhátság területét érintő három vármegye iparkamarái mellett a városokban működő oktatási és vizsgahelyek szerepe is sarkalatos.

A korszerű gazdaságban és az átalakuló iparban, különösen az egyre jelentősebb automatizáció miatt egyre fontosabb a magas szintű informatikai, mérnöki és egyéb műszaki, valamint természettudományi képzettségek szerepe. A Homokhátság területén jelenleg az ilyen munkaerő iránti igényeket a képzési rendszer nem tudja kielégíteni. Továbbá a Duna-Tisza közti Homokhátság területét érinti az az országos tendencia, hogy a jól képzett fiatal munkaerő a falvakból és kisebb városokból a vármegyeszékhelyekre, de még inkább a fővárosba vagy az észak-nyugati országrészbe vándorol, így helyben folyamatosan újra termelődik a munkaerőhiány számos szakmában az oktatási kapacitások növekedése ellenére is.

A Homokhátság déli területeinek oktatási központja Szeged, ahol a jelentős középiskolai és egyetemi oktatási kapacitás folyamatosan emeli a magasan kvalifikált szakemberek számát, ugyanakkor a város egyben el is vonja e munkaerő egy részét. A Szegedi Tudományegyetem az igen széles oktatási spektrumával szinte valamennyi gazdasági ágazatot ki tudja szolgálni. Mórahalomtól északnyugatra e hatás gyengül, különösen a hátság átlagánál elöregedőbb, valamint a kisebb lélekszámú településen jelentősebb az alacsonyabb képzettségűek aránya, valamint a tanyasi lakosság mutatói némileg elmaradnak a központi belterületen élőkétől a legtöbb esetben. A terület **nyugati** pereme már a bajai és kalocsai oktatási intézmények vonzáskörzetéhez tartozik.

A DTkH középső területén Kecskemét mellett Kiskunfélegyháza és Kiskunhalas tölt be jelentősebb szerepet. Kiemelkedő a Neumann János Egyetem (NJE), a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, a Kodály Zoltán Zenepedagógiai Intézet, a kecskeméti, és kiskunhalasi szakképzési centrumok, valamint e városok neves gimnáziumainak magas eredményessége a lakosság képzettségi mutatóinak javításában. Az NJE-n az agrár, a közgazdaságtani és műszaki képzés fejlesztése nagy léptékben haladt az elmúlt években és számos európai uniós kutatás-fejlesztési programban is részt vett az intézmény.

A Hátság északi, Pest vármegyéhez tartozó részei alapvetően a ceglédi és részben a szolnoki, színes kínálatot mutató oktatási intézményekhez kapcsolódnak, valamint igen erős a főváros szerepe is az itt élők közép- és felsőfokú oktatásában. Ugyanakkor a jólképzett munkaerő egy része el is áramlik a területéről a fővárosi munkaerőpiacra, ezáltal számos szakmában folyamatosan munkaerőhiány mutatkozik.

Hátrányként említendő, hogy a homokhátság területén a képzési centrumok kínálata nincs összehangolva. Emiatt bizonyos területeken jelentős átfedések – esetenként túlkínálatok – vannak, míg számos szakmában máig nem sikerült megközelíteni sem a munkaerőigényt. Egyre több intézményt érint a szaktanárhiány, amely a tanári kar elöregedése, a pedagógusok nagy arányú pályaelhagyása mellett részben a meglévő párhuzamos kapacitások indokoltnál nagyobb munkaigényére is visszavezethető, amely nagyobb léptékű összehangolással csökkenthető lenne. Az egy pedagógusra jutó tanulók száma az alapfokú oktatásban 2020-2021 során Bócsa (13,2), Inárcs (13,3), Ladánybene (14,2), Nyáregyháza (13,4) és Szabadszállás (13,4) településeken haladta meg az országos átlagot (9,5) jelentősebb mértékben.

Különösen a kisebb településekről érkező diákok esetében általános, hogy a bejárás nehézségei, valamint a pályaaorientációs hiányosságok miatt a diákok nem a képességeiknek vagy érdeklődésüknek megfelelő képzést választják, hanem a könnyen elérhető oktatási helyszíneket részesítik előnyben. Ennek következtében az alacsony motiváltság révén nagy a lemorzsolódás és az iskola elvégzése után a pályaelhagyás. A Homokhátságon a nem foglalkoztatott, oktatásban és képzésben nem részesülő (NEET) fiatalok számára fontos

az iskolák elérhetőségének javítása különösen a tanyás területekről, a nehéz családi körülmények és az anyagi szűkösség miatt lemorzsolódók részére pedig megfelelő anyagi és nem-anyagi támogatás biztosítása. A térségre jellemző hagyományos mesterségek, mezőgazdasági és kézműves tudás formális, nem formális és informális továbbadása sem megoldott megfelelően jelenleg, amely a Homokhátság 1.2.5 A) alfejezetében bemutatott kulturális örökségek megőrzésében kiemelten fontos lenne.

Az óvodai ellátás kielégítő a Homokhátság területén, azonban 2019-ben a KSH adatai szerint Ágasegyháza, Ballószög, Dabas, Felsőlajos, Helvécia, Izsák, Jakabszállás, Jászkarajenő, Jászszentlászló, Kistelek, Lajosmizse, Örkény, Pilis, Pirtó, Ruzsa és Szentkirály településeken haladta meg az óvodás korú gyermekek száma a férőhelykapacitást, valamint Bácsszőlős, Bugacpusztaháza és Móricgát településeken nincs óvoda.

F) JÖVEDELMI VISZONYOK

A Duna-Tisza közti Homokhátság területén a lakosság jövedelmi viszonyait meghatározzák a már bemutatott gazdasági, foglalkoztatási és oktatási sajátosságok. A felhalmozott vagyon és a jövedelmek alakulása, mellett azok kiszámíthatósága is sarkalatos. A Homokhátság településein az egy lakosra jutó nettó belföldi jövedelem átlaga 1.124.304 Ft volt a 2020. évben, a legalacsonyabb értéket Bácsszőlősen (672.023 Ft), a legmagasabbat Dunaharasztn (1.825.446 Ft) regisztrálhatjuk. A terület átlaga így jelentősen meghaladta a 2011 évi 453.783 forintos átlagot, de elmarad az országos 2020 évi átlagtól (1.263.138 Ft). A versenyszférában a bérek növekedése jelentősen meghaladta a közsférában elért emelkedést, különösen az infokommunikációs, pénzügyi, mérnöki és bizonyos hiányszakmákban (pl. villanyszerelő) volt dinamikus a fizetések bővülése.

A teljes munkaidőben alkalmazásban állók bruttó havi átlagkeresete a munkavállalók lakcíme szerint a 2021-es évben (Ft/fő/hó) a legmagasabb a kecskeméti (449.382) és a szegedi (448.222) járásokban (országos átlag: 438.814), míg a legalacsonyabb a bácsalmási (316.644), a jánoshalmi (326.370) és a kisteleki (333.123) járásokban volt. Tehát a tervezési térségen belül jelentős különbségek alakultak ki, melyre a helyi gazdaság szerkezetén túl a földrajzi fekvés és a településhierarchiában betöltött szerep is jelentős hatással van. A falvakban általában alacsonyabb volt a bérek emelkedése a városokhoz képest, valamint a Homokhátság déli fekvésű járásaihoz (jánoshalmi, bácsalmási, kisteleki) tartozó településeken általában elmaradt a növekmény a többi járáshoz képest (19. tábla). A lakosság anyagi helyzetének változását szemléletesen mutatja, hogy a DTkH térséghez tartozó településekre 2011-ben átlagosan 1000 főre 319,83 db 2021 évben már 469,47 db személygépkocsi jutott (országos adat: 413,14 db).

Kecskemét és Szeged vonzáskörzeteihez tartozó településeken a feldolgozóipar, gépjárműipar és az IT szektor járult hozzá a jövedelmek növekedéséhez, de érdemi hatással voltak a kisebb városok (Cegléd, Kiskunfélegyháza, Kiskunhalas, Kiskunmajsa, Mórahalom) területén megvalósult feldolgozóipari és turisztikai beruházások is. A Hátság részén a mezőgazdaság szerepe meghaladja az országos átlagot, amelyben egyrészt kisebb arányú jövedelemnövekmények realizálódtak. Jelentős problémát jelent azonban, hogy a keresők egy része nem jut egész évben kiszámítható jövedelemhez. A munkaerőkölcsönző cégeken keresztül foglalkoztatottak és az idegymunkások, valamint a mezőgazdasági napszámosok esetében gyakori nehézség a kereset nélküli hónapok átvészelése.

19. tábla Egy állandó lakosra jutó SZJA-alapot képező jövedelem, ezer forintban (2021)

Járás neve	Egy lakosra jutó jövedelem (e Ft)
Bácsalmási	1167
Kisteleki	1182

Jánoshalmi	1259
Kiskőrösi	1314
Kiskunmajsai	1316
Mórahalmi	1319
Bajai	1418
Kalocsai	1421
Kiskunhalasi	1505
Csongrádi	1508
Kunszentmiklósi	1546
Tiszaújvárosi	1628
Nagykőrösi	1636
Kiskunfélegyházi	1645
Ceglédi	1705
Dabasi	1794
Szegedi	1922
Gyáli	1946
Monori	1959
Kecskeméti	2006

Forrás: NAV, TelR-Lechner Tudásközpont; saját számítás

G) NEMZETISÉGEK HELYZETE

A nemzetiségek nyelvének és a hagyományainak megőrzése fontos a Homokhátság kultúrájában, a hatályos hazai törvényi szabályozás alapján Magyarországon 13 nemzetiség van, népesség arányuk a Homokhátság területén 3%-os. A legjelentősebb nemzetiség a cigányság, arányuk a Jánoshalmán, Kecelen, Kiskunhalason, Solton, Sükösdön, Tiszaalpáron 5% felett van, Kiskunmajsán 6,5 %. A roma lakosságra az országos szocioökonómiai helyzethez hasonló mértékben jellemző a szegénység, a depriváció, a viszonylag alacsony foglalkoztatottság, a rossz lakhatási körülmények és gyakori az iskolai lemorzsolódás, ugyanakkor korszerkezetük jobb az országos átlagnál. A tervezési területen több program indult a cigányság szegregációjának csökkentésére, megélhetési helyzetének javítására, a lakókörnyezet minőségének emelésére. A három érintett vármegye programjain túl a városok Antiszegregációs akciói nagy jelentőségűek, melyeket a jövőben is folytatni kell.

A német, a horvát, a szlovák és a szerb nemzetiségek arányai 1% alatt maradnak. A német kisebbség lakosságaránya néhány településen kiugró, Nemesnádudvaron 41%, Császártöltésen pedig 26%. A jóval szerényebb lélekszámban élő szlovákok aránya Kiskőrösön (7,8%) és Dabason (7,1%) jelentős. A homokhátság déli részén a délszláv (szerb, horvát – sokác, bunyevác) és a román nemzetiségek jelennek meg némileg nagyobb arányban.

A Homokhátság településein 59 nemzetiségi önkormányzat működik, amelyből 34 Cigány, 13 Német, 4 Szlovák, 3 Horvát, 2 Bolgár, valamint 1-1 Görög, Örmény és Ukrán. A települési és vármegyei nemzetiségi önkormányzatok feladata a nemzetiség sajátosságaihoz, nyelvéhez és örökségéhez igazodó oktatás, a kultúra és a hagyományok megőrzése. A nemzetiségek esetében általános nehézség a nyelv megőrzése, mivel évtizedek óta csökken az adott nyelvet (esetenként nyelvjárást) beszélők száma. A nyelvi készségek tovább örökítésében nagy a szerepe a nemzetiségi nyelvi általános iskolai oktatásnak és a testvérvárosi

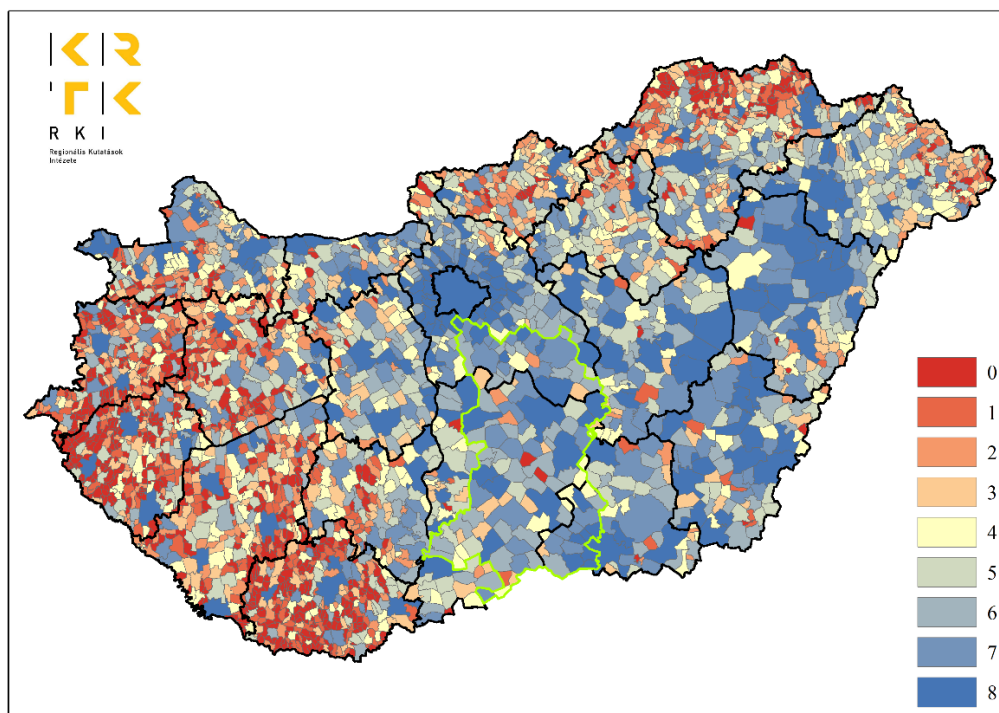
kapcsolatoknak. E téren jó hír, hogy már 3428 gyermek tanult nemzetiségi oktatásban az általános iskolai képzés során a 2021-es évben a Hátság területén.

1.2.6 A települések intézményellátottsága

Az intézményi ellátottság részletes bemutatása előtt célszerű áttekinteni egy 2021-es vizsgálat eredményeit, mely az alapvető szolgáltatások helybeni és térségi elérhetőségét vizsgálta (Mezei és Farkas, 2021). A vizsgált szolgáltatások körét települési szinten elemezve kiterjedt: 1/ a bölcsődére, 2/ az óvodára, 3/ az általános iskolára, 4/ a bankfiók és/vagy ATM léteire, 5/ a helyben lévő háziorvosra és 6/ gyógyszertárra, 7/ a helyi bolt és 8/ az önkormányzati hivatal meglétére. A 2019-es adatok alapján a DTkH 117 településéből kettő olyan van, ahol ezek egyike sem található meg helyben (Bugacpusztaháza és Mőricgát), egy olyan, ahol csak egy szolgáltatás van meg (Bácsszőlős), és három olyan, ahol kettő vehető igénybe (Fülöpháza, Kunbaracs és Mikebuda). A további 111 településen legalább három elérhető a fenti alapszolgáltatások közül, illetve összességében a települések 70,9%-án (83 db) hat vagy annál több megtalálható. Ezzel országos viszonylatban a helyben elérhető szolgáltatások terén a DTkH térsége összességében kedvező helyzetben van (lásd 24. ábra). A legtöbb esetben a háziorvos és a bölcsőde hiányoznak a településekről.

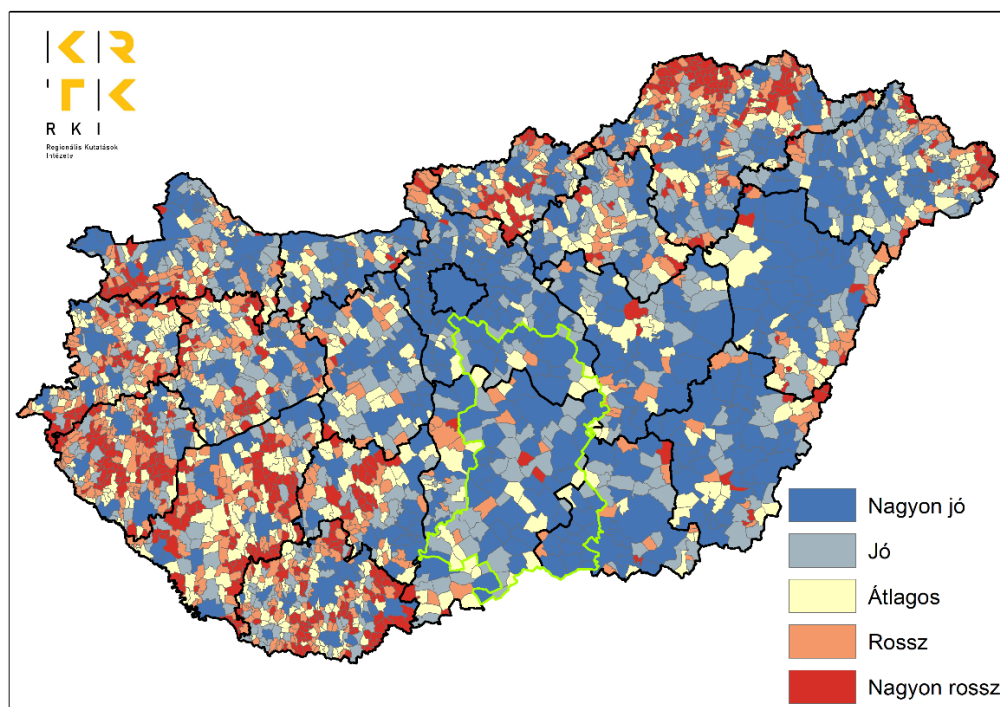
Ha a helyben hiányzó szolgáltatások elérési idejét is figyelembe vesszük, tehát a járásközpontba, vagy a vármegyeszékhelyre történő közúti utazási időt, akkor is kedvező képet kapunk országos összehasonlításban a homokhátsági településeket illetően (25. ábra). A 117 településből 61 nagyon jó, 30 jó, 15 átlagos, 9 rossz és 2 pedig nagyon rossz szolgáltatáselérhetőséggel rendelkezik a 3155 település adatait elemezve.

24. ábra Helyben elérhető alapszolgáltatások száma

Forrás: Geox Kft., KSH, TeIR – Lechner Tudásközpont; saját szerkesztés

25. ábra Komplex szolgáltatáselérhetőségi helyzetkép

Forrás: Geox Kft., KSH, TeIR – Lechner Tudásközpont; saját szerkesztés

A) EGÉSZSÉGÜGYI ELLÁTÁS

A KSH TSTAR 2021-es adatai szerint a tervezési térség 117 településén összesen 284 fő háziorvos és 92 fő házi gyermekorvos dolgozik. Az előbbieket helyben 100, míg utóbbiak 40 településen érhetők el.

Az Országos Kórházi Főigazgatóság Alapellátási Igazgatóságának 2023. január 1-ei tájékoztatója alapján a DTkH 117 településéből 33 településen 34 darab tartósan betöltetlen háziorvosi praxis van. Ezek közül 13 db vegyes (felnőtteket és gyerekeket egyaránt ellátó), 7 darab felnőtt és 14 darab gyermekorvosi körzet található. A betöltetlen körzetek földrajzi megoszlása nem vág egybe a tervezési térség É-D irányú fejlettségi lejtőjével, tehát a pest vármegyei agglomerációs települések éppúgy érintettek, mint a külső periferián elhelyezkedő Bácsszőlős, Madaras vagy Csikéria.

A Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő 2023 januári adatai alapján a 117 településből 91-ben található működő fogászati rendelő, ezekben 192 szolgáltató biztosít alap- és 49 szakellátást. Ez utóbbiak elsősorban a nagyobb városi központokban érhetők csak el (összesen 8 településen).

A KSH adatai alapján 2021-ben járóbeteg szakellátás 33 településen működött a 117-ből, ezeken összesen 2.966.819 megjelenési esetszámot rögzítettek. A tervezési területen emellett hat településen van működő kórház vagy kórházi telephely: Cegléd, Dunaharaszti, Kecskemét, Kiskunfélegyháza, Kiskunhalas és Nagykőrös. A 2021-es adatok szerint mentőállomást 16, míg gyógyszerteráriumot, vagy fiókgyógyszerteráriumot 101 településen találhatunk a tervezési területen.

B) SZOCIÁLIS ELLÁTÁS

A szociális ellátások nyújtása Magyarországon önkormányzati feladat (települési és vármegyei egyaránt). A helyi önkormányzatok esetében az 1993. évi III. tv. a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szabályozza, hogy a lakosságszám függvényében milyen szolgáltatásokat kell biztosítani.

Az állam a szociális feladatait a Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóságon (SZGYF), illetve annak vármegyei kirendeltségein és intézményein keresztül látja el. A DTkH térségben a Főigazgatóság Kecskeméten rendelkezik vármegyei szervezettel, illetve Ócsán, Nagykőrösön, Pilisen, Kecskeméten (2 db), Kiskunhalason, Kaskantyún és Kisteleken intézményekkel. Ezekben az intézményekben pszichiátriai betegek, fogyatékkal élők, szenvedélybetegek, idősek és gyerekek ellátását, gondozását végzik.

A DTkH térségében 2021-ben 60 db működő bölcsőde volt 47 településen. A bölcsődei férőhelyek kihasználtsága 95,7%-os, a rendelkezésre álló 2698 férőhelyre 2.584 gyerek volt beíratva. Gyermekjóléti ellátást tekintve a 117 településből 12-ben működik család és gyermekjóléti központ és 50 településen szolgálat.

A szociális ellátásokat alapvetően két típusra bonthatjuk: a nappali ellátásokra és az elhelyezéssel történő ellátásokra. Ezek adatait a 20. és 21. tábla foglalja össze.

20. tábla Szociális alapszolgáltatások nappali ellátásban

Intézmény típusa	Intézmény darab	Település száma
Időseket (is) ellátó nappali intézmények	57	48
Fogyatékosokat (is) ellátó nappali intézmények	15	12
Pszichiátriai betegeket (is) ellátó nappali intézmények	7	7
Szenvedélybetegeket (is) ellátó nappali intézmények	9	9
Hajléktalanok nappali intézményei	8	6
Népkonyhák	16	9

Forrás: KSH, TeIR – Lechner Tudásközpont

21. tábla Szociális ellátás elhelyezéssel

Intézmény típus	Intézmény darab	Település száma
Tartós bentlakásos és átmeneti elhelyezést nyújtó intézmények	56	33
Önkormányzat kezelésében levő tartós bentlakásos és átmeneti elhelyezést nyújtó intézmények	21	19
Időskorúak otthonai	50	39
Időskorúak gondozóházai	6	6
Fogyatékos személyek otthonai	19	9
Pszichiátriai betegek otthonai	6	4
Szenvedélybetegek otthonai	4	4
Hajléktalanok otthonai	2	1

Forrás: Forrás: KSH, TeIR – Lechner Tudásközpont

C) OKTATÁS ÉS KÉPZÉS

Az óvodai feladatellátási helyeket tekintve 2011-hez képest azok száma 241-ről 2021-re 274 db-ra nőtt. A férőhelyeket tekintve 23.586 főről 24.936 főre. A kihasználtság 2021-ben 88,5%-os volt.

Általános iskolai feladatellátási helyeket tekintve a 2021-es adatok alapján a tervezési térség települései jól ellátottak, hiszen a 117-ből 110-en található 220 db alapfokú intézmény. Kivételt képeznek ez alól általában a legkisebb lakosságszámú települések: Bácsszőlős, Bugacpusztaháza, Csikéria, Fülöpháza, Kunbaracs, Mikebuda és Móricgát. A feladatellátási helyek internetellátottsága 94,5%. További fontos jellemzője az ellátásnak, hogy a 2011-es 4618 fő főállású pedagógushoz képest 2021-ben 6,1% többen, 4900-an dolgoztak az alapfokú oktatásban.

A KSH 2021-es adatai szerint összesen 121 db középiskolai feladatellátási hely található 20 településen a tervezési térségben. Ezek elsősorban a nagyobb városokban, járásközpontokban koncentrálódnak: Kecskemét – 43 db, Cegléd – 19 db, Kiskunfélegyháza – 18 db, Kiskunhalas – 16 db (a többi településen már 10 db alatti számokat láthatunk). Feladatellátási hely típusok szerint a DTkH térségben: gimnáziumi 41 db – 16 település, technikumi 38 db – 14 település, szakképző iskolai 25 db – 12 település, szakiskolai és készségfejlesztő 9 db – 6 település és köznevelési szakgimnázium 8 db – 5 település.

A DTkH területén két felsőoktatási intézmény működik: Kecskeméten a Neumann János Egyetem, míg Nagykőrösön a Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Kara. A felsőoktatásban részt vevő hallgatók száma nappali tagozaton 2021-ben 1979 fő volt, ami 2011-hez képest 863 fős (több mint 30%-os) csökkenést jelent. Az 1.979 főn belül alap- és mesterképzésben nappali tagozaton 1734 tanulnak (a 2011-es adat 2.466 fő). A nem nappali képzésben résztvevő hallgatók létszáma 1.298 fő (2021), ami szintén jelentős, mintegy 40%-os csökkenés a 2011-es adathoz képest. A hallgatói létszámok csökkenése általános jelenség, hiszen országosan is a felsőfokú szakképzésben és az alapképzésben is jelentősen csökkent a hallgatók száma 2011-2021 között. Az előbbiben 17 e főről 8 e főre, míg az utóbbiban 161 e főről 128 e főre. A mester és a doktori képzésben résztvevő hallgatók száma enyhén emelkedik, de az NKE jelenleg csak egyetlen doktori iskolával rendelkezik, illetve 6 akkreditált mesterszakkal rendelkezik.

D) KULTURÁLIS INFRASTRUKTÚRA

A KSH TSTAR intézmény ellátottsági adatai alapján a tervezési területen a legelterjedtebb kulturális intézmények a közművelődési intézmények, melyek minden településen megtalálhatók. Ezeket követik a települési könyvtárak. Ezekből 2021-ben 126 db működött 13-mal több mint 2011-ben. Elterjedtségük ellenére a beiratkozott olvasók száma jelentősen csökkent 2011 és 2021 között (105.617 főről 61.919 főre, ami több mint 40%-os csökkenés). A települési könyvtárak mellett 5 városban (Dabas, Kecskemét, Kiskőrös, Kiskunfélegyháza és Kiskunhalas) találunk nemeztípusú vagy szakkönyvtárakat is.

A muzeális intézmények száma is emelkedett 2011-2021 viszonylatában. Míg 2011-ben 29 intézmény működött 15 városban, addig 2021-ben a KSH már 36 darabot tartott számon 18 településen (új belépők: Bugyi, Dánszentmiklós és Kecel).

Színházat 2021-nem 6 településen regisztráltak: Kecskemét, Kiskunhalas, Mórhalom, Dunaharaszti, Inárc és Pilis. Ezeknél némileg gyakoribbak a filmszínházak (mozik), melyből a Geox Kft. intézmény ellátottsági adatai alapján 9 működött (8 településen) a tervezési területen.

Levéltár a DTkH területén belül csak Kecskeméten működik, ahol a Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Vármegyei Levéltárának két telephelye található, összesen 86 fő levéltárost foglalkoztatva.

A kulturális rendezvényeket tekintve 2011-ben 7.285 db-ot tartottak a KSH adatai szerint a tervezési terület 100 településén. 2021-ben a rendezvények száma 5.314-re csökkent (113 település), ami elsősorban a Covid-19 pandémia hatásának tudható be. Ismeretterjesztő rendezvényből 793 darabot tartottak 2021-ben a DTkH 69 településén.

E) SPORT INFRASTRUKTÚRA

A KSH TSTAR adatbázisa két helyen is közöl adatokat a sport infrastruktúráról. Az intézményi ellátottság adatok alapján a DTkH területén 2021-ben 71 településen volt sportcsarnok, vagy sportpálya, ami a 2011-es adatot 8 darabbal haladja meg, tehát jelentős fejlődés volt ezen a téren. Az önkormányzati tulajdonú sportlétesítmények között csak 2018-ra találunk adatokat, mely szerint a tervezési területe 35 darab önkormányzati fenntartású fedett létesítmény működött. Ebből 19 darab volt labdajátékpálya, 6 db volt tornaterem és 10 darab volt tornacsarnok. A legtöbb fedett labdajátékpálya – 5 darab – Kiskunhalason működik, a többi 23 településen 1 vagy 2 darab ilyen létesítmény található.

A magyarfutball.hu honlap nemhivatalos gyűjtése alapján a 117 településből 109-ben találtunk sportpályát. A KSH adatokkal meglévő jelentős különbséget az okozza, hogy ez az adatbázis tartalmazza az elhanyagolt állapotú pályákat is, ami mutatja, hogy a még lenne lehetőség a sportinfrastruktúra állapotának helyreállítására. A legtöbb regisztrált pálya a nagyobb városokban található, így Kecskeméten 17 db, Cegléden 8, Dabason 7, Kiskőrösön, Mórahalmon, Soltvadkerten és Tiszakécskén 5-5 darab. Az adatbázis 2000 utáni átadású pályából 10-et tart nyilván, melyek Albertirsán (2008), Kecskeméten (2020), Cegléden (2013), Dabason (2016), Jánoshalmán (2019), Kiskunmajsán (2017), Mórahalmon (2012) és Soltvadkerten (2014) található.

A Nemzeti Sportinformációs Rendszerben (nsr.gov.hu) összesen 105 létesítmény adatai szerepelnek, melyből mindössze kettő esik a DTkH területére: Ifjúsági Sporttelep – Nagykőrösön és a Sporttelep és sportöltöző – Orgoványon.

A KSH intézményi ellátottság adatbázisa még két további idevágó intézménytípusra is tartalmaz adatokat ez pedig az uszodák és gyógyfürdők, valamint a strandok megléte. Az előbbiből 2021-ben 6 darab (2011-ben még csak 4 db), míg utóbbiból 8 db működött a 117 településen.

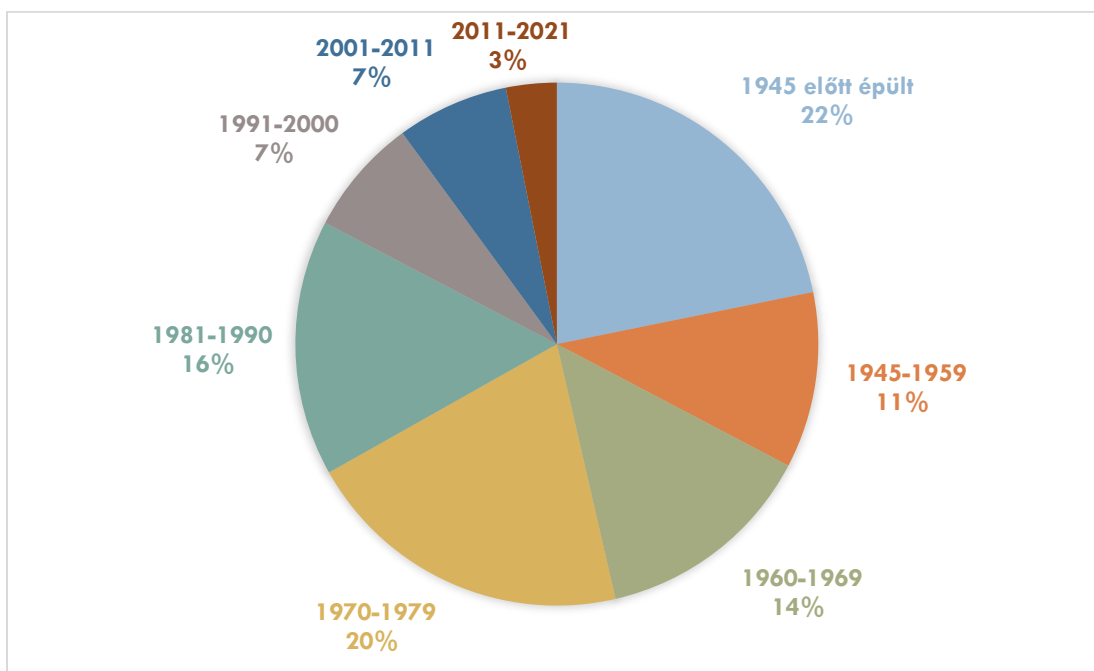
Összességében azt mondhatjuk, hogy a rendelkezésre álló adatok alapján 8 település kivételével mindenhol található sportolási lehetőséget biztosító szabadtéri pálya (sajnos sok elhanyagolt állapotú is) vagy fedett létesítmény. Emellett azt is ki kell emelnünk, hogy a magánkézben is működnek sportlétesítmények és területek elsősorban a nagyobb városokban, amelyek sok esetben nem jelennek meg a KSH statisztikáiban pl.: gokart és műjégpálya, konditermek, paintball pályák.

1.2.7 Települések jellemző lakásviszonyai

A) LAKÁSÁLLOMÁNY-VÁLTOZÁS, ÚJ LAKÁS ÉPÍTÉS

A lakásállomány történeti fejlődését illetően megállapíthatjuk, hogy a térségben a legtöbb lakás 1945 előtt (22%), valamint 1970-79 közötti periódusban épült (20%) (26. ábra).

26. ábra: A lakásállomány megoszlása építési időszak szerint a DTkH területén

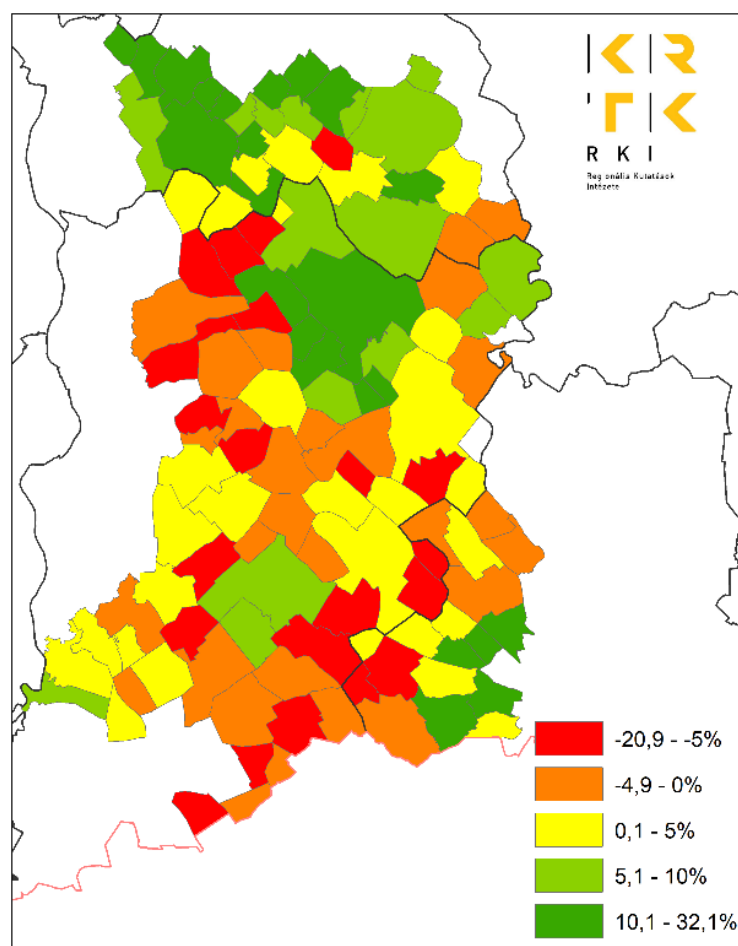
Forrás: KSH, TelR – Lechner Tudásközpont; saját szerkesztés

Lakásépítési volumen a térségben összességében egy csökkenő trendet ír le a rendszerváltás óta, kisebb kilengésekkel. Az 1990-es csúcst (614 lakás) az elmúlt 31 évben nem sikerült megközelíteni. A 2008-as válságot követően elcsúsztatva jelentkezett a térségben az épített lakások számának csökkenése (100 darab alá esett 2014-2016 között), ezt valamelyest a családtámogatások, a kedvező makrogazdasági környezet, a reálbérnövekedés át tudta lendíteni. 2001 és 2021 közötti húszéves periódusban a lakásállomány mérete alapvetően stagnált. Többnyire azokon településeken bővült a lakáspiaci kínálat, ahol jelentősebb megújulást regisztrálhattunk már 2011-ig is (pl. Ballószög, Dunaharaszti, Helvécia, Hernád). Kecskemét a feldolgozóipari FDI beruházások miatt relatív felértékelődő lakhatási célponttá vált, amely egy országos szinten kiemelkedő lakáspiaci megújulást hozott a Kecskeméti nagyvárosi településeggyüttesben már az új évezred első évtizedében (a 2011.évi lakásállomány több mint 12 %-a 2001 és 2011 között épült). Kecskemét mellett pozitív példaként kiemelhető települések az elmúlt 10 évből Bugacpusztaháza (10 000 lakosra jutó 38 db lakással 2014-ben), Kiskőrös (2017-ben 35 db 10.000 főre jutó lakás), Dunaharaszti (2018-ban 85, 2019-ben 87 db 10.000 főre jutó lakás) és Ballószög (2019-ben 89 db, 2020-ban 267 db 10.000 főre jutó lakás), amely a legvonzóbb település Kecskemét vonzáskörzetében. A lakásépítések csúcseve 2020-ban volt, a legtöbb új ingatlant ebben az évben adták át a 2011-es népszámlálás óta mind országosan, mind a térségben. A lakásépítési „boom” 2021-re kifulladásra és ebben az évben kevesebb mint feleannyi lakást adtak át a térségben, mint 2020-ban. Ennek okai egyrészt a Covid-19 pandémiával, illetve az ennek hatására bekövetkezett ellátási problémákkal és az építkezéshez szükséges alapanyagok és termékek árának jelentős emelkedésével magyarázható.

Összességében azonban az új lakásépítések volumene szempontjából a DTkH túlnyomó része egy kvázi „sivatag” -ként írható le, ahol az elmúlt évek legjelentősebb bővülése során is a települések többségén a 10.000 főre jutó épített lakások száma nem haladta meg az évi 20 darabot. A térség 117 települése közül

46 esetben csökkent a lakásállomány az elmúlt 20 évben, Kunadacs, Kéleshalom és Bácsszőlős esetében több mint 15%-kal (27. ábra).

27. ábra Lakásállomány-változás a Duna-Tisza közti Homokhátság településein 2011 és 2021 között

Forrás: KSH, TelR – Lechner Tudásközpont; saját szerkesztés

B) A HASZNÁLT LAKÁS TRANZAKCIÓK ALAKULÁSA

Az újonnan épített lakások trendje nem egyezik meg a használt lakáspiac mozgásaival. A használt lakáspiac térséget jellemző számai követik az országos trendeket, markáns különbség ahhoz képest nem figyelhető meg. A legutolsó, teljes évre rendelkezésre álló 2021-es adatsor szerinti tranzakciós intenzitás (összesen 6.288 db tranzakció) szinte teljesen megegyezik a 2017-es szinttel (6.069 db tranzakció). A Duna-Tisza Közi Homokhátság településein létrejött adás-vételek aránya átlagosan az országos adat (az utóbbi évek átlaga 149.000 db ügylet) kb. 4%-a. A 2013-2014-es év fordulójára jellemző jelentős növekmény az egyes stimulusok (utólagos lakásépítési/-vásárlási kedvezmény, akadálymentesítési támogatás, családi otthonteremtési kedvezmény, preferált településeken adó-visszatérítési támogatás, otthonteremtési kamattámogatás, fiatalok, valamint a többgyermekes családok lakáscélú kölcsöneinek állami támogatása, többgyermekes családok otthonteremtési kamattámogatása) ellenére sem következett be az elmúlt években (sőt a használt piac csökkenő számokat produkált 2019-ben és 2020-ban). A 2019-hez képest történő megugrás 2021-ben a járvány utáni relatíve gyors gazdasági visszapattanásnak tudható be, ugyanez igaz volt néhány nagyobb lakáspiaci súlyú megyére és a fővárosra is. A Covid-19járvány hatása továbbá a családi

házas épülettípus még vonzóbbá válása. Azonban ezt a trendet a kibontakozó energiaválság megboríthatja, a jelenlegi piaci folyamatok között nehezen prognosztizálható, mennyire lesz élénk a következő pár évben a lakáspiac.

C) LAKÁSOK FŰTÉSE

Az alkalmazott fűtési módok és felhasznált fűtőanyagok vonatkozásában friss, településszintű információ nem áll rendelkezésre. E témakörben a legfrissebb elérhető adat megyei szinten a 2016-os mikrocenzusból érhető el. Ennek alapján a megyék általános gazdasági fejlettségétől függően a gáz alapú fűtés aránya nő, míg a fa, mint fűtőanyag használata csökken. A korábbiakban a központi régióhoz tartozó (Közép-Magyarország) Pest megyében volt a legmagasabb a megújuló energia felhasználásával fűtött lakások aránya, akárcsak a fűtési módok vonatkozásában az egy lakást fűtő központi, vagy cirkó kazán használatának mértéke. Azonban a rezsiköltségek növekedése folytán e területen markáns változás következhet be. Különösen a vidékies karakterű, zömében családi házas beépítéssel rendelkező településeken könnyebben megvalósítható lehet a háztartási méretű napelem rendszerek kiépítése. Ez különösen vonzó lehet a DTkH térségében, amely kiemelt napenergia termelési potenciállal rendelkezik. A hálózati terhelhetőségi küszöb elérése okán azonban elsősorban a szigetüzemű napelemrendszerek telepítése lehet célszerű a jövőben.

Távfűtéses lakások csak Cegléd, Kecskemét, Kiskunfélegyháza, Kiskunhalas és Nagykőrös településeken találhatók. Cegléd kivételével mindegyik említett településen minimálisan csökken a távfűtéses lakások aránya, amelynek értéke Kecskeméten a legmagasabb (21,21%).

D) INGATLANÁRAK

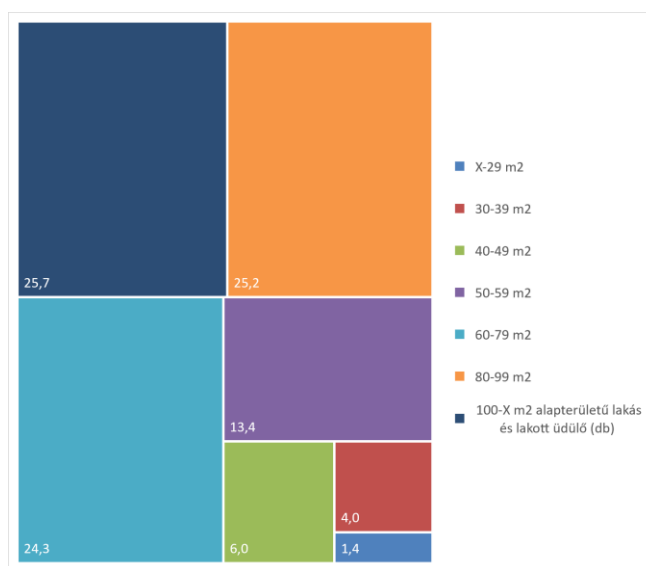
2002 májusa óta elérhetők az ingatlan négyzetméterár adatok az ingatlanet.hu adatbázisában. Ettől a kezdőponttól számítva, az elmúlt 20 év magyarországi ingatlanpiaci trendjeit két-két fel, illetve (potenciálisan) lefelé ívelő szakasz jellemezte. A 2005 márciusi plafont (481.698 Ft átlagos reál négyzetméter ár) kisebb kilengésekkel egy markáns árcsökkenési lejtő követte köszönhetően a 2008-as globális pénzügyi válságnak. 2015 februárjára az árak majdnem megfelelőztek (263.700 Ft átlagos reál négyzetméter ár). Ezt követően a negatív kamatok korszakában, a családtámogatásoknak (CSOK) és az építőipari konjunktúrának (ÁFA-kedvezmény új lakásépítésre) köszönhetően markáns ingatlanár emelkedési ciklus következett. Ezt a trendet a Covid-19 járvány sem törte meg látványosan, sőt, a kilábalást követően 2021 januárja és 2021 áprilisa között egy jelentős emelkedés volt tapasztalható az ingatlanpiacon (14,12 %). Fontos azonban megjegyezni, hogy a válságot követően a térben szelektív volt ez a fellendülés, a korábbiaknál még kisebb számú településen volt érzékelhető. Az újlakás-építések térben egyre inkább koncentráálódtak, ami a Duna-Tisza Közi Homokhátságra is igaz. Napjainkra az ingatlanpiacon némi konszolidáció figyelhető meg az energiaárak növekedése és a monetáris szigorítás végett, amely a jövőben a kereslet apadását és az árak csökkenését vetíti előre. A DTkH térségére ez hatványozottan igaz, mivel az ingatlanpiaci esést tovább hajthatja, hogy a térségben kevés olyan település található, amelyben a befektetői aktivitás ellensúlyozná mind az árak, mind a tranzakciók számának potenciális csökkenését. Az ingatlanhirdetéseket illetően külön kategóriát képez Kecskemét és környéke (Kecskemét agglomerációja néven, melynek tagtelepülései: Ágasegyháza, Ballószög, Fülöpjakab, Fülöpszállás, Helvécia, Jakabszállás, Kerekegyháza, Kunszállás, Lajosmizse, Nagykőrös, Nyárlőrinc, Szentkirály, Városhőd) az ingatlan.com-on, Magyarország leglátogatottabb ingatlan aukciós oldalán. A térség településein található ingatlanok árai között viszonylag magas a szórás, a szuburbanizációs célpontok, valamint a főváros közvetlen vonzáskörzetébe tartozó települések emelkednek ki magasan: Ballószög, Alsónémedi, Dunaharaszti, valamint a térség központja Kecskemét. Ezen településeken az árak 2021 őszén és 2022 nyarán tetőztek, a négyzetméterárak mind a négy településen meghaladták 600 ezer Ft/m²-t (Kecskemét: 622 ezer, Dunaharaszti 779 ezer, Alsónémedi 835 ezer, Ballószög 977 ezer Ft). 2023 januárjára az árak 19-46%-ot csökkentek. Míg ezzel szemben a periférikus elhelyezkedésű, meghatározó foglalkoztatóval nem rendelkező

településeken a csúcsidőszakokban is csak a legritkább esetben lépték át a négyzetméter árak a 400 ezer Ft/m² -t. A legalacsonyabb ingatlanárakkal rendelkező települések: Páhi, Csengőd, Kisszálás, Fülöpszállás, Balotaszállás, Kelebia és Öttömös. Utóbbi esetében az elmúlt 1 év csökkenésének következtében a négyzetméterárak 100 ezer Ft alá csökkentek (88 ezer Ft) míg a legalacsonyabb ingatlanárak Bácsszőlősen vannak (2022 decemberében a reál négyzetméter ár 53 ezer forint volt). Az aktuális ingatlanhirdetések vonatkozásában az eladó ingatlanok kínálata csak Cegléd, Kecskemét, Dunaharaszti, Kiskunhalas esetében haladta meg az 50 hirdetést.

E) LAKÁSOK MÉRETE

A térség jellemző építészeti karaktere – amelyre nagy hatást gyakoroltak az uralkodó lakásépítési korszakok – megmutatkozik a lakások méreteiben is. A lakásállomány több mint fele 80 négyzetméter feletti alapterülettel (28. ábra) rendelkezik, amely kedvező laksűrűségi körülményeket biztosít.

28. ábra Lakásállomány megoszlása a DTkH településein alapterület méretkategóriák szerint

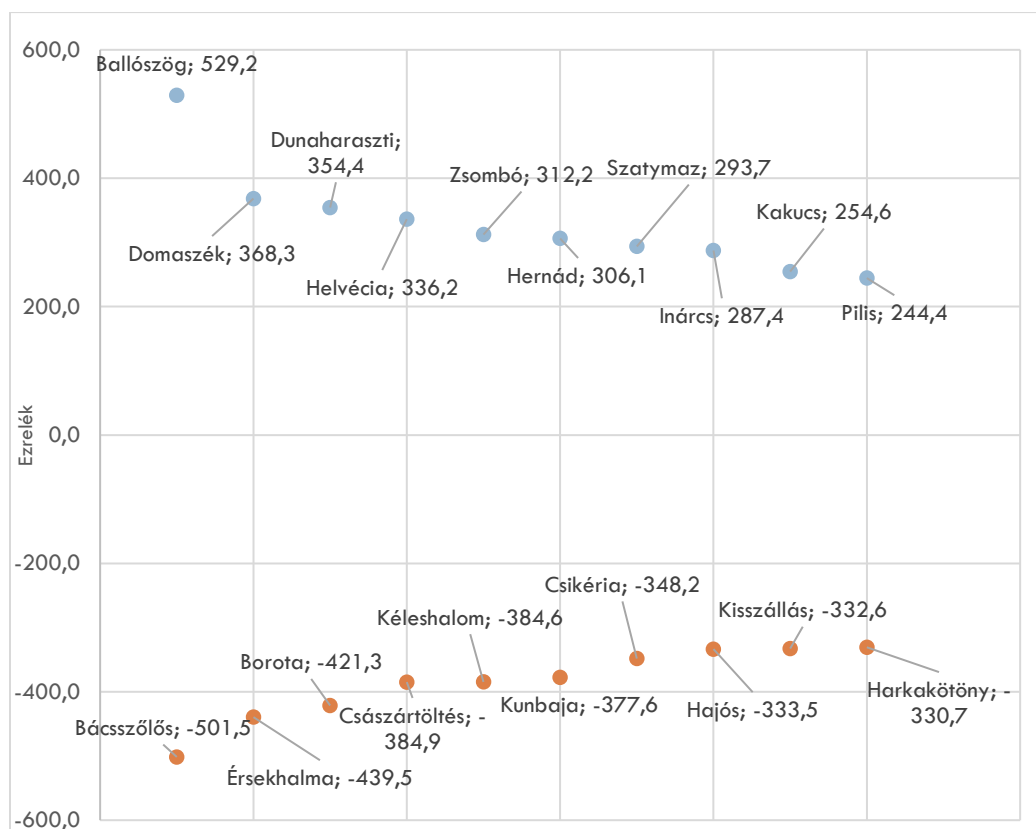
Forrás: KSH, TelR – Lechner Tudásközpont; saját szerkesztés

1.2.8 Településhálózati adottságok

A) TELEPÜLÉSHIERARCHIA

A DTkH 117 települése között 1 vármegyei jogú várost (Kecskemét), 26 várost, 14 nagyközséget és 76 községet találunk. Annak ellenére, hogy a térség településhálózatában a községek dominálnak az urbanizáltság foka meghaladja a 67%-ot. Ezt az magyarázza, hogy míg a térség Magyarország területének több mint 9%-át teszi ki, addig a települések száma csupán 3%-a teljes településállománynak (3.155 db). A városok lakosságszáma azonban három esetben nem éri el az 5.000 főt. A városok köre az elmúlt 15 évben két településsel bővült: 2009-ben Mélykutat, 2013-ban Újhartyánt nyilvánították várossá. A térség 74 települése 1990 óta veszített népességszámából, mindössze 43 volt képes növelni népességszámát a rendszerváltás óta. Vannak olyan települések, amelyek kiugró mértékben növekedtek a szuburbanizáció, vagy épp kedvező közlekedésföldrajzi adottságaik miatt, míg a fogyó népességszámú települések között is kiemelhetők drasztikus mértékben csökkenő települések, melyek a jelenlegi trendek fennmaradása esetén hosszútávon akár el is néptelenedhetnek (29. ábra).

29. ábra A 10 legnagyobb népességnövekménnyel és veszteséggel rendelkező település a DTkH területén 1990-2021 között

Forrás: KSH, TelR – Lechner Tudásközpont; saját szerkesztés

A településhálózat jellegzetességei visszavezethetők a térség történelmi fejlődésére, a török hódoltság idején a települések nagy része elpusztult és később nagy közigazgatási határral és külterületekkel bíró mezővárosok jöttek létre. A tipikus alföldi mezővárosok sokáig jelentős szerepet töltöttek be a mezőgazdaságban. Ennek hozadéka továbbá a tanyás térségek létrejötte és megmaradása. A térség települései képezik a Tanyafejlesztési Program célterületét, amelyet az Agrárminisztérium rendeleti úton jelöl ki, járási szinten megnevezve kedvezményezett térségeket.

B) A TELEPÜLÉSEK TERÜLETEN BELÜLI ÉS KÍVÜLI KAPCSOLATAI

A térségben élők városokba áramlásának trendje megegyezik az országos és európai uniós folyamatokkal, amelyek az urbanizáció fokozódása felé mutatnak. A Kecskeméti Nagyvárosi Településeggyüttes abszolút központi szereppel bír a Duna-Tisza Közi Homokhátságon. Vonzáskörzete folyamatosan változott az elmúlt években a városokat övező funkcionális, munkaerőpiaci, gazdasági kapcsolatok dinamikus volta miatt. Hivatalosan mindösszesen 8db település tartozik a Kecskeméti nagyvárosi településeggyüttesbe (Kecskemét, Ágasegyháza, Ballószög, Fülöpjakab, Helvécia, Jakabszállás, Kerekegyháza, Kunszállás), azonban Kecskemét vonzáskörzete térben jóval kiterjedtebb, ha szerepét funkcionálisan (funkcionális várostérség), vagy a munkaerőpiac (munkaerőpiaci körzet) szempontjából vizsgáljuk.

A funkcionális várostérség meghatározása az ingázásra épít: a központi város körül lévő kisebb települések alkotta gyűrűből a dolgozók legalább 15%-a ha a központi városban végzi a munkáját, akkor egy funkcionális várostérségről beszélünk. E mutatót figyelembe véve a Kecskemét vonzáskörzete kiterjed nyugati irányban Szabadszállásig, kelet felé pedig Jász-Nagykun-Szolnok vármegye határmenti kistelepülései felé is (Tiszasas, Csépa). Az ingázási adatokat tekintve általánosságban elmondható, hogy az alföldi térségekre jellemző mintázat rajzolódik ki: a térség 117 településéből csak 41-ben haladta meg az ingázók aránya a foglalkoztatottak 50%-át a rendelkezésre álló 2011-es népszámlálási adatok szerint. Mindemellett az alföldi ingázó települések sajátja, hogy viszonylag kevés településsel kapcsolódnak intenzíven, a Pest vármegyei településekről ingázók Budapesten kívül agglomerációs településekre is átjárnak dolgozni, ilyen pl. Monor vagy Dabas. A legnagyobb „kibocsátó” települések: Ceglédbercel, Ballószög és Nyáregyháza, míg a legkisebb arányban Kecskeméten, Bócsán és Kiskunhalason vannak jelen ingázók. A Homokhátság alföldi részein alközpontokként Kiskunfélegyháza, Kiskunhalas, Kiskunmajska és Kiskőrös jelennek meg.

A KSH minimális és optimális körzetnagyságot és foglalkoztatási arányt figyelembe vevő matematikai formula alapján határolt le Munkaerőpiaci Körzeteket. Tükrözve a települési és ingázási sajátosságokat, az algoritmus többségében néhány település összevonásával hozott létre körzeteket. A fentiekben említett alközpontokon és vonzáskörzeteken túl kiemelendő, hogy a Homokhátság szinte teljes Csongrád-Csanád vármegyei részére kiterjed Szeged vonzó hatása, amit az oktatási központ funkciója tovább erősít.

Nemzetközi kapcsolatok viszonylatában kiemelendő, hogy a térségen keresztülhalad a Páneurópai folyosók egyike (X.), amely kijelöli a legfontosabb vízi, vasúti és közúti útvonalakat, mint az áruk szállítmányozása, mind a személyek szabad mozgását illetően. Ezen folyosók az európai egység kifejezésén túl a közlekedésfejlesztési források legfőbb célterületei egyben, mivel sok esetben ezek az útvonalak EU-n kívül partnerországok felé is irányulnak. A X. -es folyosó „B” ága az, amely Budapest felől Újvidéken át Belgrád felé irányul. A szerb főváros felé történő kapcsolatokat a jövőben fokozhatja a Budapest-Belgrád vasútvonal fejlesztése, amely a térség több települését is megállóhellyel kapcsolja be a nemzetközi vérkeringésbe (Szabadszállás, Fülöpszállás, Csengőd, Tabdi, Kiskőrös, Soltvadkert, Pirtó, Kiskunhalas Balotaszállás, Kisszállás, Tompa, Kelebia). A fejlesztésnek köszönhetően a vasútvonal által érintett települések közötti menetidő csökken, valamint az utazási komfort feltehetően növekedni fog. A fejlesztések előtt a szolgáltatás színvonala jelentősen leromlott a pálya állapota miatt, illetve a napi egy vonatpár közlekedtetése miatt. Mindazonáltal a közösségi közlekedés a térségben összehangolt menetrenddel és vasútra ráhordó autóbuszjáratokkal lehet igazán versenyképes.

C) A TERÜLETI MUNKAMEGOSZTÁS RENDSZERE

Az egyes lehatárolások jól tükrözik a térség térszerkezetét: regionális központtal nem bíró, de Kecskeméttel, mint nagyvárosi központtal rendelkező térségről beszélhetünk a DTkH esetében. Kecskeméten a védelmi, kereskedelmi, kulturális és közlekedési központ szerepkörök egyesülnek a térséget tekintve. A közép-és kisvárosok meglete enyhíti a térségen belül kvázi periférikus jelleget, a fokozódó urbanizáció miatt ezek szerepe egyre nő, míg a kisebb települések egyre nagyobb nehézségekkel nézhetnek szembe, melyek a tervezési területen belül elsősorban a Kiskunmajsai és a Jánoshalmi járásban találhatók. E járások a 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet alapján a komplex programmal fejlesztendő kategóriájába esnek. A járásközpont városok államigazgatási, hivatali funkciókat ellátó szerepe az elmúlt években felértékelődött, mindemellett a turizmus számított egy kitörési pontként. Azonban a turisztikai terén fokozódó verseny, a változó makrogazdasági környezet, valamint a Covid-19 pandémia rávilágított arra, hogy a helyi gazdaságokat nem lehet önmagában a turizmusra alapozni.

A jövőre vonatkozó közpolitikai kérdés, hogy a méretgazdaságosság szempontjait és a hatékonyságot előtérbe helyező területi politika érvényesül majd, vagy a kiegyenlítésre, a különbségek nivellálására fókuszáló

intézkedések, amelyek révén a fenntartható agrárgazdaságba bekapcsolódva a kisebb települések is fennmaradhatnak. A fejlesztendő településeket a Kormány 27/2013. (II. 12.) Korm. rendelettel ún. szabad vállalkozási zónává tette. A szabad vállalkozási zónában működő, valamint oda betelepülő vállalkozások pályázati úton támogatásokat igényelhetnek. A kiegyenlítést célzó forgatókönyv esetében a hatékonyabb, termelékenyebb mezőgazdasági tevékenység, valamint a rövid ellátási láncokra való fókuszálással Magyarország és a térség hosszabb távú fenntartható fejlődése is biztosítható lehet.

1.2.9 A táj terhelésének és terhelhetőségének meghatározása

A Homokhátság területe környezeti szempontból sérülékeny térség. A táj formálódása komplex környezeti (belső táji) folyamatok és antropogén hatások eredménye. Ez a táji átalakulás nem feltétlen jár a táj és a tájalkotó tényezők degradációjával, azonban DTkH tervezési térség esetében – ahogy arra az 1.2.1-es fejezetben is utaltunk – jelentős szerepe van a táj erőforrásainak kapacitását túllépő hasznosításnak, amely negatív folyamatokat indukál.

Környezeti szempontból a térség éghajlata jelent elsősorban kihívást mely a FAO/UNESCO bioklimatikus indexe szerint szubhumid/szemiarid térségnek minősül. A klímaváltozás folyamata tovább erősíti a szemiarid jellegét, amely az éves csapadék csökkenését és kedvezőtlen éven belüli eloszlását eredményezi. A klímaváltozás következtében csökkenő csapadékmennyiség kiegészülve a terület lecsatornázásával, a túlzott és nem megfelelő erdősítéssel, a vízpazarló mezőgazdasági művelésmódokkal és a már említett felszín alatti vízkitermeléssel a hátságegészén jelentős - a magasabb területeken pedig kritikusan súlyos - talajvízszint csökkenéssel, illetve aszályjal jár együtt. E problémák megoldására számtalan terv (pl.: Duna-Tisza-csatorna különböző változatai) született már az elmúlt közel 100 évben. Azonban emellett a folyamat érinti a talajtermékenységet (pl. a talaj erózió révén), a felszíni vizek mennyiségi és minőségi problémáit, a vizes élőhelyek kiszáradását, a természetes vegetáció változását, az őshonos és invazív fajok területi elterjedését.

Az antropogén hatások közül a talán a legjelentősebb a mezőgazdaság (állattartó telepek, intenzív kultúrák, nagyüzemi szántóföldi művelés) és a rá épülő élelmiszeripar környezetterhelése. A földhasználati problémák nem új keletűek térségben, az 1958-1962 közötti második kolhozosítás nyomán kialakult a nagyüzemi termelési struktúrához vezethetők vissza. A kialakított nagytáblás termelési technológia és az ezzel együtt járó egyéb változások, mint a táblák közötti fasorok kivágása, vagy később a tanyák felszámolása és ezzel a mozaikos tájhasználat megszüntetése kedvezett a szél általi talajeróziós folyamatok erősödésének. A rendszerváltás után a kárpótlásban kialakult elaprózott tulajdonosi és üzemszerkezet ugyan hozhatott volna érdemi változást ebben, de a korábban kialakított táblarendszer lényegében megmaradt, a mezőgazdasági tanyák száma tovább csökkent, sőt 2004 után egy új birtokkoncentrációs folyamat indult meg, amely újra nagyobb üzemek kialakulásához vezetett. Az agrártámogatási rendszer részeként megjelenő agrár-környezetgazdálkodási és zöldítési intézkedések talajerózióra gyakorolt hatása a térségben csekély, így annak egésze szélerózióval erősen veszélyeztetettnek minősül (6,5 m/s-os szélesebségtől kezdődik a homok szállítása) (Szabó et al., 2018). Szatmári (2006) terepi mérésekre, műholdképekre, valamint széleróziós modellekre alapozott szakértői becslése alapján tudjuk, hogy 1997 április hónapjában (szélviharos és száraz időszak volt) a 100 t/ha-t is elérhette a homokmozgás volumene a Duna-Tisza közén, illetve a hátságról kibocsátott homok összömege elérhette 10-11 millió tonnát is.

A szélerózió általában a tavaszi időszakra, illetve újabban a téli évszakra jellemző. A károkozását a növényzet gyökerének felszínre kerülésével, illetve a homokveréssel (az akkumuláció helyén a növényzet betemetésével) fejtí ki. Emellett a szántóföldi művelés során kijutatott vegyi anyagokat (műtrágyák, gyomirtó és rovarölő

szerek) lakott területre is eljuttathatja, amely a szállópor mellett külön egészségügyi kockázatot jelentenek (Szabó et al., 2018).

A mezőgazdaság tájterhelése a nem megfelelő gazdálkodási gyakorlatnak is köszönhető. Elsőként a már említett mezővédő fasorok és facsoportok hiánya okoz problémát, melyek, mint szélterelő gátolhatnák a szél munkáját. Emellett célszerű olyan mezőgazdasági gyakorlat kialakítása, mely a lehető legtöbb napon át biztosítja a talajfedettséget ezzel is akadályozva széléroziót. Kerényi és szerzőtársai szerint (2018) a Homokhátságon a mezőgazdasági terület kb. 10-20 %-án alkalmaznak csak talajvédő művelést.

Szatmári (2006) számításai szerint a teljes tömegtranszport 10-20 %-a tartozik a por frakcióba, amely átlagosan 15 t/ha por imissziót jelentett az adott 1997 április időszakban. A homokhátsági és a hátság peremi településeken a szállópor (a PM10 frakció származik elsősorban a szélérozióból) mennyisége évente több alkalommal is meghaladhatja emiatt a 24 órás egészségügyi határértéket (50 $\mu\text{g}/\text{m}^3$). Rövid idejű kitettség során köhögés, nehéz légzés alakulhat ki, míg hosszabbtávon gyulladást, vérrögzépződést okozhat, növekszik a krónikus légcsőhurut, az asztma és vér- és érrendszeri betegségek kialakulása (OKI a WHO 2005-ös összefoglalója alapján). Összességében tehát széleskörű negatív gazdasági és társadalmi következményekkel jár a nem megfelelő földhasználat és termelési technológia a mezőgazdaságban.

További probléma a termelés fokozódó intenzitása, mely során egyre több fosszilis energiahordozót, műtrágyát és növényvédőszert használnak fel a gazdálkodók a terméshozamok növelése érdekében. Helyspecifikus adatok ugyan a 2020-as évekre már nem állnak rendelkezésre, de a korábbiak alapján valószínűsítjük, hogy továbbra is az országos trendek érvényesülnek a térségben is, így lényegében 2000 óta megduplázódhatott az egy hektárra kijutatott műtrágya mennyisége, jelentősen nőtt a növényvédőszer használat, az energiafelhasználás és ezzel együtt az üvegházgáz kibocsátás (Farkas és Kovács, 2021; Hoyk et al. 2022b). A fokozódó nitrogén műtrágya használat elsősorban a felszíni és felszínalatti vizek nitrát terhelésében jelenthet elsődleges problémát. A hazai szabályozás szerint a Homokhátság térsége a 2007 előtti lehatárolás szerint nem tartozott a nitrátérzékeny területek közé, azonban 2014-től ebben változás állt be, és annak északi területe kijelölésre került. Ennél fontosabb azonban, hogy az OKIR adatai szerint a felszíni vizek esetében a diffúz mezőgazdaság és kommunális nitrát terhelés alacsony szintű és az 1.2.3-as fejezetben leírtaknak megfelelően az települési ivóvíz vizsgálatok sem mutattak határértéket túllépő terhelést a 117 településen (ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy a házi vízművekre nincs adatunk).

Emellett az agrártámogatási rendszer nem megfelelő intézkedései is problémát okoznak. Erre legjobb példa, hogy a közvetlen kifizetések miatt a gazdálkodók sok esetben szántóföldi művelésben tartanak kifejezetten rossz adottságú területeket is. Egy új kutatás szerint az ugaroltatás pozitív hatásai mellett (Kovács-Hostyánszki et al., 2011) a Homokhátságon együtt járhat az invazív fajok terjedésével, mely kapcsán Szilassi és szerzőtársai (2022) elsősorban a selyemkóró terjedésére hívták fel a figyelmet.

A növénytermesztés mellett az állattartó telepeknek és az arra épülő élelmiszeriparnak jelentős a környezetterhelése az OKIR adatai alapján. Az állattartótelepeken országosan mintegy 260 e tonna hígtrágya keletkezik, mely magas ammónia tartalmú és nemcsak a szaga kellemetlen, de nem megfelelő kezelés mellett vízminőség problémákat is okoz, illetve kedvezőtlenül hat a biodiverzitásra is. A vágóhidak és a húsfeldolgozás esetében az állati szövet hulladékok jelennek meg nagy mennyiségben, országosan mintegy 9000 t.

Az ipar és a szolgáltatások tekintetében az OKIR adatbázis alapján a 100 legjelentősebb hulladéktermelő cég közül többet is találunk a tervezési területen pl.: Bácsvíz Zrt. (27. hely 103 e t/év) vagy a Mercedes Benz Manufacturing Kft. (97. hely, 29,6 e t/év). A veszélyes hulladéktermelő vállalatok 100-as listájáról is több homokhátsági vállalkozás szerepel, például a már említett Mercedes Benz Manufacturing Kft. (52. hely 2470

t/év), vagy a Design Kft. (46. hely 2723 t/év). Átfogóbb képet adnak az ITM települési szintű veszélyes hulladék adatai, amelyek alapján azt mondhatjuk, hogy a veszélyes hulladékok kibocsátása 2,4-szeresére nőtt 2011 és 2021 között, 12644 tonnáról 30364 tonnára. Települési szinten a 2011-ben 13, 2021-ben 12 település volt, ahol nem keletkezett ilyen típusú hulladék. A veszélyes hulladéktermelés a nagyobb városokban koncentrálódik (pl.: Cegléd, Dunaharaszti), melyek közül kiemelkedik Kecskemét, ahonnan több mint 17.043 t, a teljes homokhátsági érték 56%-a származik.

2015 és 2021 között jelentősen megnőtt a Homokhátságon keletkező szennyvíziszap mennyisége, számszerűen 31.618 m³/évről 226.743 m³/évre (több mint hétszeresére). A növekedés szinte kizárólag a Pacapime Kft. hullámkartongyárának betelepüléséből származik a mórahalmi ipari parkba. A szennyvíziszapban lévő foszfor és nitrogén mennyisége is jelentősen nőtt az elmúlt időszakban, az előbbi 77 t/évről 110 t/évre, míg az utóbbi 143 t/évről 350 t/évre. A szennyvíztelepek túlterheltsége következtében nem megfelelő az elválasztás és a tárolás így ezek az anyagok sok esetben a felszíni vízfolyásokat terhelik.

A szennyezőanyagok tekintetében ilyen összesítő statisztikát nehéz készíteni, hiszen az OKIR adatbázisába több mint 50féle szennyezőanyag és egyéb terhelés (hőterhelés) jelentése történik meg a tervezési területen működő vállalkozásoktól. Az adatok vegyes képet mutatnak, egyrészt többféle szennyezőanyag jelenik meg a 2021-es adatokban, mint a 2015-ösben, másrészt azok mennyisége is nő (pl.: ammónia és származékai), míg mások (pl.: higany) kibocsátása csökken. A TEAOR tevékenységek szerint a jelentősebb szennyezőanyag kibocsátással rendelkező tevékenységek a Homokhátságon: a szennyvíz gyűjtés és kezelés, a fémfelület kezelés, az üdítőital és ásványvízgyártás, a baromfiús feldolgozás és tartósítás, sportszer valamint közúti gépjármű gyártás.

A települések (lakosság és egyéb ágazatok) általános tájterheléséről a víz- és energiafogyasztási, valamint a hulladék adatok alapján lehet képet kapni. Ezek alapján azt mondhatjuk, hogy a 2000-2021 közötti időszakban az összes szolgáltatott víz mennyisége 24.600.000 m³/év körül alakul az adott év időjárásának függvényében. Egyértelmű emelkedő vagy csökkenő trend nem mutatható ki, sem az abszolút, sem az egy főre jutó fogyasztási adatokban. Összességében azonban ezt kedvezőtlennek ítéltjük meg, hiszen azt mutatja, hogy egy vízhiányos térségben sem a lakosság, sem a vállalkozások nem törekedtek a fogyasztásuk racionalizálására, különösen, ha ehhez még azt is hozzávesszük, hogy a nagyobb vízhasználók saját kutakkal is rendelkeznek (pl.: Mercedes gyár), amelyek adatai nem szerepelnek ebben az összesítésben, sem a már legalizálás alatt lévő mezőgazdasági vízkivételek.

A gázfogyasztás a 21 éves átlaga 434 millió m³ körül alakul. A fogyasztás az éves időjárástól erősen függően fluktuál. Ugyanakkor, ha az időszakot részleteiben vizsgáljuk akkor azt látjuk, hogy 2014-ig jelentősen csökkent az abszolút és az egyfőre jutó fogyasztás is (701,37 m³/fő/évről 523,49 m³/fő/évre), majd elsősorban a rezsicsökkentés bevezetésének köszönhetően újra emelkedik és 2021-ben az egy főre jutó fogyasztás elérte a 720,86 m³/évet. Ez valószínűsíthetően a 2022-es évben az árszabályozás változásának és az enyhe téli időjárásnak köszönhetően jelentősen csökkenhetett. Hasonlóan a vízhez a problémát az jelenti, hogy a vizsgált időszakban nem sikerült a hatékonyabbá tenni a térségben a gázfelhasználást.

A fűtés kapcsán meg kell említenünk még, hogy a szilárd tüzelés térnyerése, valamint a nyílt téri avar és kerti hulladék égetés miatt a lakosság is fontos PM10 kibocsátó, amellyel a téli időszakban jelentősen hozzájárul a levegőminőség romlásához.

A szolgáltatott áram mennyisége a gáztól és a víztől eltérően viszont folyamatos emelkedést mutat. A 2007-es 1,88 mrd kWh-ról 2021-re elérte a 2,4 mrd kWh-át, ami 27%-os emelkedés. Egy főre vetítve pedig a 2.948 kWh/évről 3.862 kWh/év-re nőtt, ami 30%-os emelkedés (a lakónépesség csökkent ezen időszakban).

Az elszállított hulladék mennyisége hasonló trendet mutat, mint a gázfogyasztásé. Annak adatait 2006-tól vizsgálva minimálisan csökken a mennyiség, 206 e tonnáról 198 e tonnára, ami egy főre vetítve azt jelenti, hogy 0,322 t/évről 0,318 t/évre. Azonban a 2010-es évek elején jóval alacsonyabb értékeket láthatunk (2013: 0,222 t/év/fő), majd onnan újra folyamatosan emelkedik a hulladék abszolút és egy főre vetített mennyisége is. A csökkenésben minden bizonnyal szerepe volt a 2008-as válságnak, amely jelentősen visszafogta a fogyasztást, azonban később a prociklikus gazdaságpolitika mesterséges élénkítőhatásának is köszönhetően újra gyors növekedésnek indult, amivel együtt nőtt a környezet terhelése is.

Ugyan gáz és különösen az áramfogyasztás terhei nem közvetlenül terhelik a tájat, de összességében a vízfogyasztással és a hulladékmennyiségekkel együtt jól mutatják a lakosság és a vállalkozások hozzáállását a környezeti problémákhoz. Ezzel kapcsolatban összességében azt állapíthatjuk meg, hogy a magyar társadalom hiába van tisztában a környezeti kihívásokkal (globális és lokális vonatkozásban is), de azokat a mindennapi életben nem veszik figyelembe, a tudás nem fordul át cselekvésbe.

Összefoglalóan megállapíthatjuk tehát, hogy mind a gazdaság, mind a lakosság tájterhelése jelentős, és az elmúlt évtizedben azok inkább növekedtek semmint csökkentek volna például a klímavédelem jegyében. A növekvő antropogén hatások következményeként megjelenő tájdegradáció visszahat a térségben folytatott emberi tevékenységre, elsősorban a mezőgazdaságra, de ipari és környezet-egészségügyi vonatkozásai is fontosak, mint például a levegőminőség romlása a magas PM10 koncentráció miatt. Lényegében egy spirál alakul ki, melyben a romló táji ökoszisztéma szolgáltatásokat egyre jelentősebb energia- és anyagbevitellel próbáljuk ellensúlyozni, melynek következményeként tovább romlik a táj általános állapota.

2. A TÉRSÉGET ÉRINTŐ TERVEZÉSI-FEJLESZTÉSI KÖRNYEZET ÁTTEKINTÉSE

2.1 Ágazati koncepciók, területfejlesztési elképzelések és hatályos területfejlesztési tervek

2.1.1 Az OFTK a Homokhátságot érintő vonatkozásai

Az OFTK „Az egyes nagytérségek megújulását biztosító fejlesztések” tárgyalása során, a „Speciális táji, környezeti problémákkal, adottságokkal rendelkező vidéki térségek fejlesztési feladatai” (3.1.5.2) alfejezetben a Homokhátságot különálló térségként kezeli, az érintett lokalitások problémáinak felszámolására célirányos feladatokat rendel. A területen az alkalmazkodó gazdálkodási formák elterjesztése és a Speciális Célprogramok folytatása elengedhetetlen feltételei a térség felzárkózásának. A stratégiai erőforrások megőrzésére és fenntartható használatára irányuló szakpolitikai feladatok sorában (3.8) a „Homokhátság vízvisszatartásának komplex rendezése, a fenntarthatóság maximális figyelembevétele mellett szükség szerint a vízpótlás megoldása” környezetvédelmi prioritásként szerepel.

Az OFTK alapján a Duna-Tisza közti Homokhátság „a klímaváltozás hatásai által különösen érintett vidéki térségek” körébe tartozik, amelynek esetében növelni kell az adaptációs készségeket. A kritikus vízellátási helyzet miatt „integrált térségi programokra van szükség”. Ez a törekvés nem kizárólagosan a rurális övezeteket érinti, hiszen a kedvezőtlen éghajlatváltozási hatások ellen a térség városaiban is védekezni kell, pl. „klímabarát városok” kialakításával.

Az OFTK a vármegyék területfejlesztési igényeinek és teendőinek taglalása kapcsán Bács-Kiskun és Csongrád vármegye esetében is utal a térség összetett problematikájára. Bács-Kiskun vármegye fejlesztési irányai között a „klímaváltozás elleni komplex homokhátsági program végrehajtása”, míg Csongrád vármegye fejlesztési irányai között a „Homokhátsági integrált környezetgazdálkodási és térségfejlesztési program megvalósítása Bács-Kiskun és Pest vármegyékkel összefogva” célkitűzés szerepel.” A klímaváltozás elleni komplex homokhátsági program végrehajtása” alapján a térség integrált fejlesztésének alapvető célja a táji rendszer működőképességének biztosítása és az ökológiai kritériumoknak megfelelő fenntartható társadalmi, gazdasági fejlődés feltételeinek megteremtése.

A felsorolt feladatok szorosan kapcsolódnak a „Tanyás térségek fejlesztése”, valamint „Az életképes vidékvidékfejlesztési prioritás” -okhoz is. A Homokhátság települései révén érintett a terület- és vidékfejlesztési, valamint környezetgazdálkodási beavatkozások összehangolásában.

2.1.2 A Homokhátságot érintő kiemelt fejlesztési tervek

A Darányi Ignác Terv – Nemzeti Vidékstratégia „Homokhátság program” alfejezete kiemeli, hogy a Homokhátság az ország legjelentősebb tanyás, ugyanakkor a szárazodás kockázatainak leginkább kitett térsége. A Vidékstratégia a fontos célok között említi a 2001-2008 között működő Homokhátsági Speciális Célprogram folytatását, a vízgazdálkodási problémák rendezését, a tanyai gazdaságok segítségét és mindezek agrár-környezetgazdálkodási programmal való összekapcsolását.

A térségre szabott fejlesztések sorából kiemelhető az országosan is elismertté vált, korábbi FVM által támogatott Homokhátsági Speciális Célprogram. Ez alapvetően a tájegység agrárszerkezet-váltását, az itt élők jövedelemviszonyainak javítását és a környezettudatos gazdálkodást segítette. A négy alprogramot és nyolc projektet magában foglaló Célprogram fő célkitűzései ma is aktuálisak, ugyanúgy, mint a program

kezdetekor. A szárazságtűrő növények termesztési gyakorlatának elterjesztése, az önfenntartó gazdaságok modelljének kialakítása és a Homokhátságon élők jövedelemszerző képességének előmozdítása napjainkban is a legfontosabb feladatok közé tartoznak. A Célprogram megvalósulását a Bács-Kiskun Vármegyei Agrárkamara irányította a Pest és Csongrád Vármegyei Agrárkamarák együttműködésével, valamint a gazdálkodók partnerségével. Emellett a térségben is nagy jelentősége volt a területalapú támogatásoknak, a fiatal-gazda pályázatoknak, és az agrárkörnyezet-gazdálkodási programnak. Ezek ugyan nem célzottan a Homokhátságon gazdálkodókra irányultak, de az említett források révén, az itt élők komoly anyagi támogatásokhoz juthattak.

Miután hazánkban a legtöbb tanya a Homokhátságon helyezkedik el, a térségben óriási jelentősége van a Nemzeti Vidékstratégia kiemelt térségi komplex vidékfejlesztési nemzeti programjának, a Tanyafejlesztési Programnak. A pályázat 2011-2016 közötti időszaka alatt több száz homokhátsági pályázatot bíráltak el pozitívan.

A térségre irányuló fejlesztések közül kiemelhető a Homokhátság térségi hulladékgazdálkodási rendszerek komplex továbbfejlesztése, melynek koordinációját a Homokhátsági Regionális Hulladékgazdálkodási Önkormányzati Társulás látja el a 1717/2016. (XII. 5.) Korm. határozata a Környezeti és Energiahatékonysági Operatív Program éves fejlesztési keretének megállapításáról szóló 1084/2016. (II. 29.) Korm. határozat 1. melléklete az 1717/2016. (XII. 5.) alapján.

2.1.3 Az Országgyűlés és a Kormány által jóváhagyott és az egyéb ágazati fejlesztési stratégiák Homokhátságot érintő vonatkozásai

A területi fejlesztések és tervezés hierarchikusan egymásra épülő rendszerében és az egyes ágazatok horizontális kapcsolódási felületein a DTkH egy sajátos területi egységet képez. A térséget számos stratégiai dokumentum érinti, akár nevesítve, akár az érintett településkör, járások, vármegyék, vagy tájegységek említése által. A DTkH fejlesztésének fontos szempontja, hogy a releváns ágazati tervek, programok jól integrálódjanak a térségi prioritásokhoz és hozzájuk rendelt feladatokhoz. Ugyan az ágazati stratégiák különböző tematikákkal, eltérő idősíkon vannak ütemezve, de a helyzetfeltárásokra épülő tervek és beavatkozások számos fejlesztési irányt határoznak meg a tervezési területre.

A DTkH-ra is vonatkozó, érvényben lévő magyarországi ágazati stratégiák közül a következőket emeljük ki:

A környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény 39. § b) pontja alapján az országgyűlés 2022 novemberében elfogadta az 5. Nemzeti Környezetvédelmi Programot (5. NKP). Ez a relatíve új program más ágazati stratégiákhoz is szorosan kötődik, ezért itt érdemes megemlíteni az alábbi vonatkozásokat. A 2021-2026 között érvényes 5. NKP a fő kormányzati cselekvések és intézkedési irányok (13 irány) közé sorolja a „Duna-Tisza közti Homokhátság térségében a klímaváltozásból eredő hatások enyhítését és az alkalmazkodás megvalósítását elősegítő intézkedések” kidolgozását, megvalósítását. Emellett a program számos tekintetben kitér a tervezési területen is releváns problémákra. Mint a környezetügy átfogó hazai stratégiai tervdokumentuma, keretet ad minden környezettel foglalkozó stratégiának, programnak, tervnek, integrálja fő célkitűzéseket, illetve útmutatást fogalmaz meg a kidolgozásukhoz; (pl. Nemzeti Tájstratégia 2017-2026, A biológiai sokféleség megőrzésének nemzeti stratégiája, Nemzeti Vízstratégia, Országos Hulladékgazdálkodási Terv, Magyarország Vízgyűjtő-gazdálkodási Terve, Országos Környezeti Kármentesítési Program, Országos Levegőterhelés-csökkentési Program, Nemzeti Természetvédelmi Alapterv, Fehérkönyv Magyarország Nemzeti Akvakultúra Stratégiájához 2014-2023). A Program szorosan kapcsolódik

az Országgyűlés által elfogadott Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégiához, mint hosszú távú koncepcióhoz is, valamint magában foglalja minden érintett társadalmi-gazdasági ágazat vonatkozásában az azokra érvényes sajátos környezetvédelmi célokat és feladatokat, ezáltal figyelembe vesz több ágazati tervet (pl. Nemzeti Erdőstratégia 2016-2030, Nemzeti Energiastratégia 2030, második Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia (NÉS-2)). A fenti dokumentumok meghatározó jelentőséggel bírnak a Homokhátság komplex környezeti fejlesztéseiben.

A térség szempontjából meghatározó a Darányi Ignác Terv - Nemzeti Vidékstratégia, amelyben a DTkH „speciális táji, környezeti problémák, adottságok alapján kijelölt vidéki térségként” lett nevesítve, ahol a vízkészletgazdálkodás központi kérdés. A dokumentum nevesítette a „Homokhátság programot”, amelyben kitér a két fő problematikára: „A Duna-Tisza közti Homokhátság két fő problémakörrel küzd. Az egyik, hogy az ország legjelentősebb tanyás térsége, ahol a legnagyobb számban maradt fenn az a településtípus. A hátsági településeken a külterületi népesség aránya magas, sok helyen 50% fölötti. A másik az elmúlt évtizedekben érvényesül ő erőteljes talajvízszintcsökkenés, amelynek eredményeképpen az ENSZ félsivatagos területté nyilvánította. A térség egykori tavai többségében eltűntek, a szántóföldi mezőgazdaság az évenként rendkívül eltérő csapadékviz viszonyok miatt csak meglehetősen kockázattal folytatható. A víz szempontjából a legérzékenyebb térségben intenzív kertészeti kultúrákat találunk. A gazdálkodás folytatásához és a táj fennmaradásához vízvizsztatartásra, vízpótlásra, adott esetben gazdálkodási modellváltásra van szükség.” A Nemzeti Vidékstratégia az egyes szakterületek kapcsolatrendszerét erősíti és egyfajta stratégiai keretet a vidékfejlesztés, a természet- és a környezetvédelem, a vízügy, az agrárgazdaság, valamint az élelmiszertermelés számára. A stratégiában foglaltak továbbra is érvényesek. A vidék ügye a kiegyensúlyozott területi fejlődés érdekében átfogó megközelítést igényel. A Homokhátságra, mint tipikus vidéki térségre vonatkozóan, fókuszban marad a fenntarthatóság, az agrár- és élelmiszertermelés és a vidéki élet értékeinek támogatása. A vonatkozó tennivalók közé sorolható az ökoszisztémák megőrzésével életképes és környezetbarát mező- és erdőgazdálkodás, a sokszínű termelési szerkezet, a helyi élelmiszertermelés és élelmiszerpiacok helyreállítása, a lokális energiagazdálkodás, a közösségek megerősödése, a kedvezőtlen demográfiai jelenségek megállítása, a foglalkoztatás növekedése. Mindezek összhangban vannak az Alaptörvénnyel, a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Stratégiával, illetve a nemzeti stratégiai tervekkel (például Széchenyi Terv, Széll Kálmán Terv, Semmelweis Terv, Magyar Terv).

A homokhátsági fejlesztési célok jelentős része összefüggést mutat a 2018-2030 közötti időszakra vonatkozó és 2050-ig is kitekintést nyújtó második Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia (NÉS-2) céljaival, amely lefekteti azokat a célkitűzéseket, amelyek megvalósításával az éghajlatváltozás által előidézett hatások hosszútávon kezelhetők. A klímaváltozás kedvezőtlen következményeihez való alkalmazkodás nemzeti és egyben térségi érdek, tekintettel arra, hogy annak kedvezőtlen jelei egyre erőteljesebben mutatkoznak a tervezési területen. A stratégia a klímaváltozás regionális kihívásai közt nevesíti a Duna-Tisza közti Homokhátságot. Az éghajlati forgatókönyvek szerint a hőmérséklet a Duna-Tisza közén a globális értékeknél nagyobb mértékben fog növekedni, és a Homokhátság egyéb tényezőket is figyelembe véve az ország egyik legsérülékenyebb vidéke (talajvíz lesüllyedése, aszályos időszakok növekedése). A klímaváltozás várható negatív hatásaihoz való alkalmazkodás stratégiai jelentőségű. Az ökológiai, gazdasági és társadalmi krízis elkerülése érdekében a DTkH területén számos intézkedést kell végrehajtani. A NÉS2 ajánlása szerint a térségre komplex vidékfejlesztési programot kell készíteni és végrehajtani, amely segíti a gazdasági, szociális és környezeti problémák megoldását.

A tervezési terület szempontjából kiemelt jelentőségű az erőforrás-takarékosság és a hatékonyság javítása, a gazdaság zöldítése. A Kvassay Jenő Terv (a továbbiakban: KJT) – a Nemzeti Vízstratégia – a magyar vízgazdálkodás 2030-ig terjedő keretstratégiája és középtávú intézkedési terve, a kormányzati stratégiai

irányításról szóló 38/2012. (III. 12.) Korm. rendelet értelmében vízügyi szakpolitikai stratégia. A KJT hatóköre az ország teljes területén minden vízzel kapcsolatba kerülő tevékenység, célja a legszélesebb körű vízgazdálkodási intézkedések megfogalmazása, a vízválság enyhítése és elkerülése. A KJT feladata a vizek kezelésével és állapotával kapcsolatos célok kijelölése, az ezek eléréséhez szükséges intézkedések, feladatok azonosítása, valamint a végrehajtás feltételeinek és módjának a meghatározása. A víz közcélúsága, mindenki számára való hozzáférhetőségének biztosítása és a terület vízháztartási egyensúlyának visszaállítása a Homokhátságon nagy felelősség és feladatvállalás. Nagyon fontos tehát, hogy a térségben megfelelő szakembergárda, stabil vízügyi intézményrendszer legyen.

A 2017-ben elfogadott Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030 – Turizmus 2.0 ugyan nem nevesíti a térséget, de „Duna-Tisza közti településekből álló térségként” utal rá, melyek között számos olyan város és nagyközség található, melyek jelenleg is rendelkeznek releváns turisztikai vonzerővel. A desztináció települései 2019-ben több mint 300 ezer vendéget fogadtak kereskedelmi-és magán szálláshelyeiken, ezzel közel 800 ezer vendégéjszakát generálva. A térség magterületének unikális települése Bugac, mely a hagyományos alföldi pásztorélet és lovas hagyományok helyszíne. A magterület széles kulturális turisztikai kínálattal rendelkező városi funkcióját Kecskemét biztosítja, mely a közeli Lajosmizsével kiegészülve gasztronómiai vonzerővel is bír. Mint turisztikai térségen kívüli kiemelt jelentőségű terület, először a Kecskemét-Bugac desztináció került lehatárolásra. A desztinációban elérhető élményígéretre építve készült el a Kecskemét-Bugac térségi kiadvány. A dokumentum kiemeli, hogy elsődleges célszegmensek lehetnek a belföldi turisták, valamint Szerbia határmenti turistái.

A Homokhátság kapcsán relevánsnak véljük a további stratégiákat, amelyek számos általános fejlesztési kérdés tekintetében kapcsolódnak a DTkH településein zajló folyamatokhoz:

- Nemzeti Energiastratégia 2030;
- Nemzeti Erdőstratégia 2016-2030;
- Nemzeti Kutatás-fejlesztési és Innovációs Stratégia 2013-2020;
- Nemzeti Infokommunikációs Stratégia 2014-2020;
- Nemzeti Ifjúsági Stratégia; Időügyi Nemzeti Stratégia; Nemzetközi Fejlesztési Együttműködési Stratégia 2020-2025.

2.1.4 A hazai, szomszédos, azonos térségi szintű térségek és külföldi közigazgatási egységek területfejlesztési koncepcióinak és programjainak térségre vonatkozó üzenetei

A DTkH három vármegye területét érinti, amelyek által további nyolc vármegyével határos; nyugaton, északról haladva: Komárom-Esztergom-, Fejér-, Tolna-, Baranya-, és keleten északról délre haladva: Nógrád-, Heves-, Jász-Nagykun-Szolnok-, Békés- vármegyékkel. A déli határai – hét település – révén pedig a szerbiai Vajdaság Autonóm Tartománnyal közvetlenül szomszédos, mint határ menti térség. Az érintett hét vármegye közül települési szinten közvetlenül is érintkezik Jász-Nagykun-Szolnok és Tolna vármegyével (három, illetve két település révén). A megyéken átívelő kapcsolatok a közvetlen települési érintettségtől függetlenül is fontosak, gondoljunk csak a természeti tájakra vagy a közlekedési hálózatra. Ezért érdemesnek tartjuk áttekinteni azokat a térségre vonatkozó üzeneteket, amelyek a fent felsorolt megyékben a tervezés és fejlesztés szintjén felmerülnek, vagy napirenden vannak. Az érvényben lévő vármegyei dokumentumok kapcsolódási pontjai alapján meglévő közös érdekű fejlesztési célok a következők:

- Az élhető településkörnyezet minőségének javítása, a meglévő erőforrások védelme,

- a kultúrtáji állapotok javítása,
- a klímaváltozás hatásainak mérséklése,
- a tájgazdálkodás és földhasználat új környezettudatos szemléletű optimalizálása,
- a komplex vízgazdálkodási módok összehangolása, vízutánpótlási, vízmegtartási feladatok, fejlesztések elvégzése,
- a városi központok és agglomerációs övezetek környezeti és társadalmi-gazdasági együttműködésének javítása,
- a Budapesttel való partnerség megerősítése, a főváros-vidék kapcsolatrendszerének finomhangolása,
- a tanyarendszer támogatása, a külterületek rendszerszemléletű építésügyi és természetvédelmi kezelése,
- a térkapcsolatok kiegyenlítése, útfejlesztések és a meglévő útvonalak és csomópontok folyamatos korszerűsítése, a vasútpálya gyorsítása, kerékpárúthálózat bővítés,
- a gazdasági együttműködést biztosító új közlekedési infrastruktúra fejlesztések; a tranzitforgalom számára: M8: M65/M8 kereszteződés – Dunaújváros – Duna-híd – Kecskemét – Szolnok; M9: dél-alföldi transzverzális vonalak; Kalocsa-Paks és a mohácsi Duna-híd építése, folyami átkelési lehetőségek sűrítése.
- a Bécs-Budapest-Belgrád fejlesztési tengely (közút, vasút),
- a Duna tengely-szerepének erősítése,
- a Duna és Tisza menti területek és a nemzeti parkok komplex turisztikai fejlesztése,
- a régió versenyképességét erősítő kiemelt beruházások (Paks II.),
- a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű társadalmi rétegek integrálása, kulturális felzárkóztatása és egészségi állapotának, életkörülményeinek javítása,
- társadalmi és területi különbségek csökkentése, foglalkoztatás elősegítése,
- munkanélküliség és a munkaerőhiány területileg differenciált mérséklése, települési munkamegosztás elmélyítése,
- infokommunikációs technikák széleskörű alkalmazása,
- táji-történeti határokon átnyúló sokoldalú társadalmi kapcsolatok lehetőségeinek kihasználása,
- tradicionális társadalmi, kulturális, gazdasági-logisztikai szerepköreinek fenntartható és innovatív fejlesztése,
- interregionális kapcsolatok bővítése, a vármegyéken átnyúló országos kapcsolatok erősítése,
- helyi közösségtudat, a kohézió, a népességmegtartó képesség erősítése, a vállalkozó – innovatív társadalom megteremtése.

A Vajdaság Autonóm Tartomány 2021-től 2035-ig tartó időszakra vonatkozó új regionális területrendezési terve több ponton kapcsolódik a hazai térségi szempontokhoz. A dokumentum kiemeli a térségen áthaladó közlekedési útvonalak, nemzetközi logisztikai folyosók jelentőségét, a Belgrád-Budapest vasútvonalat.

2.1.5 Területrendezési tervek Homokhátságot érintő vonatkozásai

A területrendezési tervek hierarchikusan épülnek egymásra, természeti-környezeti-ökológiai, valamint műszaki szempontok alapján készülnek, és a területfejlesztés társadalmi, gazdasági céljait hangolják össze, különböző területi szinteken. Elsődleges szerepük az adott térség szerkezetének meghatározása és a területhasználat szabályozása. A területfejlesztésről és területrendezésről szóló 1996. évi XXI. számú törvény (Területfejlesztési

törvény) határozza meg a területfejlesztési és a területrendezési célt közvetlenül és közvetetten szolgáló terveket. Az egymásra épülés alapján az alacsonyabb szintű terveknek minden esetben meg kell felelniük a magasabb szintű tervek célrendszerének. A Területfejlesztési törvény alapján a településrendezési tervek készítése, egyeztetése és elfogadása során figyelembe kell venni az országos, regionális és vármegyei területrendezési tervben foglaltakat. E fejezetben a DTkH szempontjából releváns, hazai kiemelt térségekre vonatkozó, valamint a Homokhátság által érintett vármegyékre készült területrendezési tervek kapcsolódásait mutatjuk be.

Magyarország és egyes kiemelt térségeinek területrendezési tervéről szóló 2018. évi CXXXIX. törvény értelmében az önkormányzatok feladata, hogy a területrendezési tervüket és településrendezési eszközeiket az OTvT-vel összhangba hozzák. A törvény rendelkezéseit alkalmazni kell a vármegyei területrendezési terv, a területfejlesztési koncepció, továbbá a települési önkormányzatok településfejlesztési koncepciója és integrált településfejlesztési stratégia, a településrendezési eszközei és a településképi rendelet készítése és elfogadása során. A Magyarország és egyes kiemelt térségeinek területrendezési tervéről szóló 2018. évi CXXXIX törvény (Trtv) számos tekintetben magában hordozza a Homokhátság által is érintett térségekre vonatkozó rendelkezéseket. A Trtv révén a különböző területi szintű tervek egymással összhangban vannak, így az egyes térségekre vonatkozó vármegyei szintű területrendezési célok koherensen jelennek meg az egyes tervekben. Fontos, hogy a tervezés összekapcsolja az országos területrendezési elképzeléseket a vármegyei és a települési elgondolásokkal. A Trtv kiemelten foglalkozik a tanyás területek övezetével, amely a vármegyei területrendezési tervekben is külön említett övezet. Ebbe az övezetbe általában a települések külterületén lévő mezőgazdasági termelés, a növénytermesztés, az állattartás és állattenyésztés, továbbá az ezekkel kapcsolatos, a saját termék feldolgozása, tárolása és árusítása, valamint ökológiai és biotermesztés, illetve a falusi és ökoturizmus céljára létesített lakó- és gazdasági épület, épületcsoport, térbelileg hozzá kapcsolódó, jellemzően 1 ha területű föld együttese tartoznak.

A Csongrád Megyei Közgyűlés elnökének 4/2020. (V. 22.) önkormányzati rendelete nevesíti a „homokhátsági vegyes tájgazdálkodási terület övezetét”, amely egyedileg meghatározott vármegyei övezet, a Homokhátság településeivel. A terv támogatja a homokhátsági mozaikos tájszerkezet fenntartását és élhetőségét. A dokumentum kitér arra, hogy a „homokhátsági vegyes tájgazdálkodás övezete beépítésre nem szánt területein olyan többszintes erdő-, mezőgazdasági és vízgazdálkodási területfelhasználások jelölhetők ki, amelyek támogatják a táj mozaikosságát, a Homokhátság komplex tájszerkezetében az egymásra épülő erdő-, mező-, és vízgazdálkodási területfelhasználásokat, a tanyás területek övezetére is tekintettel. Az övezet területén a településrendezési eszközökben olyan területfelhasználásokat kell kijelölni, amelyek támogatják a természeti adottságokhoz igazodó tájhasználat változtatásokat.”

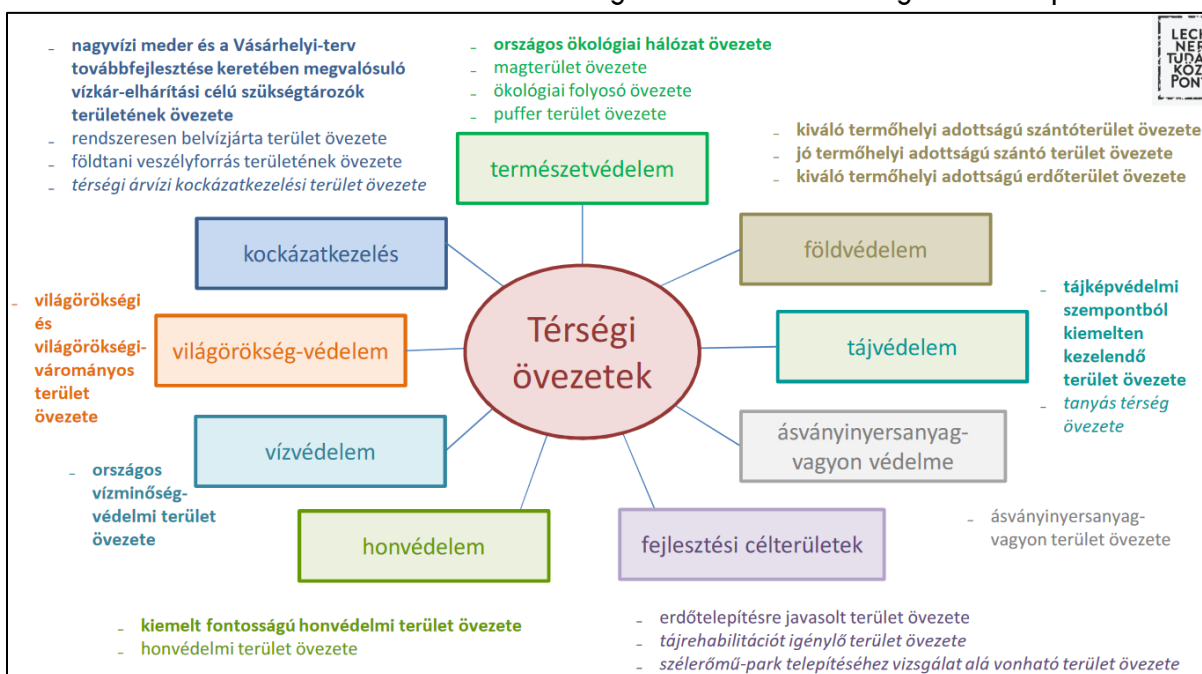
Pest Megye Közgyűlése a 10/2020. (VI. 30.) számú rendelettel fogadta el – a 2018. évi CXXXIX. törvényt figyelembe véve – Pest Megye Területrendezési Tervét. A hatályos vármegyei területrendezési terv már külön kategóriába sorolja a meglévő és tervezett infrastrukturális elemeket, mint a gyorsforgalmi úthálózat vagy az országos törzshálózati vasúti pályák. A területfelhasználási kategóriák is racionalizálásra kerültek – a városias és hagyományosan vidéki.

Pest vármegye területrendezési terve nevesíti a „klímaváltozásnak fokozottan kitétt területek (Homokhátság) övezetébe tartozó települések” sorát, azaz: „Dunaharaszti, Alsónémedi, Ócsa, Inárcs, Bugyi, Dabas, Tatárszentgyörgy, Kakucs, Újhartyán, Újlengyel, Nyáregyháza, Dánszentmiklós, Ceglédbercel, Cegléd, Tápiószőlős, Törtel, Jászkarajenő, Kocsér, Pilis, Albertirsa, Hernád, Pusztavacs, Mikebuda, Örkény, Táborfalva, Csemő, Nagykőrös, Nyársapát”. A terv az övezettel érintett településekre vonatkozóan kifejti, hogy a településfejlesztési koncepciók, integrált településfejlesztési stratégiák felülvizsgálata, módosítása során a

vizek helyben tartására és helyben történő felhasználására, a települések zöldfelületeinek bővítésére és a zöldfelületek és a beépítésre szánt területeken a lombkoronaarány, egyben az árnyékolt felületek növelésére szolgáló előírásokat kell megfogalmazni, illetve a szántóterületeken mezővédő erdősávok telepítését kell előírni.

A térség északi települései közvetlen a Budapesti Agglomeráció vonzásában helyezkednek el. E terület a hazai térszerkezet sajátos eleme, az ország egyik legfrekvenciáltabb kiemelt térsége, más régiók fejlődésének befolyásolója, amely ezért koordinált fejlesztést és összehangolt tervezést igényel, amit a DTkH-n belül is figyelembe kell venni. A Budapesti Agglomeráció Területrendezési Tervéről szóló 2005. évi LXIV. törvény (BATrT) 2005-ben lépett hatályba. 2011-ben azonban szükségessé vált a terv felülvizsgálata, mivel az OTTrT 2008. évi megújítása során új területfelhasználási kategóriák és új térségi övezetek beiktatására került sor, valamint a módosítás jelentős mértékben bővítette a területrendezés eszközkészletét, illetve megváltoztatta a területfelhasználási szabályokat (30. ábra).

30. ábra A DTkH-t is érintő térségi övezetek és azok legfőbb szerepe

Forrás: Lechner Tudásközpont

Bács-Kiskun Megye Területrendezési Terve - a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Közgyűlésének 7/2020. (VII. 8.) önkormányzati rendelete a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Közgyűlésének 18/2020. (VI. 26.) számú határozata a Bács-Kiskun Megye Területrendezési Tervével összefüggő intézkedésekről dokumentum a "klímaváltozással fokozottan érintett térségnek" tekinti a Homokhátságot: „ahol sajátos talajszerkezetük és klímaviszonyaik miatt az aszályosság jelensége a Pálfai-féle aszályossági indexszel kimutathatóan a sokéves országos átlagnál lényegesen nagyobb mértékben jelentkezik, ezért a klímavédelem érdekében a víz visszatartás, a takarékos vízhasználat kiemelt jelentőséggel bír”. A „térségi aktivitások, tudásbővítés és az innováció térbeli terjedésének elősegítése terén” megemlíti a Pest Megyei Önkormányzat, a Csongrád Megyei Önkormányzat és a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat által életre hívott Duna-Tisza Közi Homokhátsági Térségi Fejlesztési Tanácsot, amely fontos munkaszervezeti feladatokat lát el és a Homokhátság kistalvas

területein potenciálisan alkalmazható, természetközeli szennyvíztisztítást megvalósító mintaprojektet valósít meg. Az egyedileg meghatározott vármegyei övezetek érintik a DTkH által lefedett egyes térségeket. A fejlesztési irányokra alapozva, az alábbi tizenöt egyedi övezet körvonalazódott, amelyek többsége fejlesztési típusú:

1. városkörnyéki településegységek övezete,
2. a különleges eszközökkel fejlesztendő területek övezete,
3. a gépjárműgyártási beszállítói terület övezete,
4. a híd gazdaságfejlesztési térség övezete,
5. az együtt élő négy város térségének övezete,
6. a kötött pályás gazdasági terület övezete,
7. az általános turisztikai fejlesztés övezete,
8. a pusztai turizmusfejlesztés övezete,
9. a pincefalvak övezete,
10. a gyógyhelyek és gyógyfürdők övezete,
11. a Duna menti térség övezete,
12. a natúrpark terület övezete,
13. a napelempark elhelyezésére szolgáló különleges övezete,
14. a geotermikus energia hasznosítását szolgáló övezete,
15. a klímaváltozással fokozottan érintett térség övezete.

Az egyedi övezeteken a települések fokozott figyelmet fordítanak a fejlesztési területekre és mind a fejlesztési, mind a rendezési dokumentumaiban nevesítik azokat. A vármegyei területrendezési terv elfogadásakor megalkotott rendelet értelmében a különféle gazdasági, innovációs fejlesztési területeknek a településrendezési terveiben a kereskedelmi, szolgáltató gazdasági terület egységeken olyan építési övezetek alkalmazhatók, amelyekben a környék lakosságának, intézményeinek zavarása nélkül az országos településrendezési és építési követelményekről szóló 253/1997. (XII.20.) Korm. rendelet 2. mellékletében meghatározottnál az építési telek legnagyobb beépítettsége legfeljebb 10%-kal nagyobb, az építési telek legkisebb zöldfelülete pedig legfeljebb 5%-kal kisebb lehet. Az ilyen övezetekbe tartozó települések önkormányzatainak a településfejlesztési koncepció és az integrált településfejlesztési stratégia készítése és módosítása során kell megjelölniük azokat a helyi sajátosságoknak megfelelő feltételeket és beavatkozásokat, amelyek nyomán biztosítható az így kijelölt területek gazdasági szempontból megfelelő hasznosítása.

A városkörnyéki településegységek övezetéhez tartozó települések pedig a településfejlesztési koncepciójuk, integrált településfejlesztési stratégiájuk készítése során – a hatályos jogszabályban előírt fejezeteken túl – olyan fejezetet is kell készíteni, amely a terv típusának megfelelően, az érintett településekkel való egyeztetések alapján azt tartalmazza, hogy a város és a vonzáskörzetéhez tartozó települések milyen módon tervezik fejleszteni a vonzáskörzet számára nyújtott szolgáltatásokat, legalább a középfokú oktatási és egészségügyi létesítmények, a munkahelyek, a rekreációs és szabadidőeltöltési lehetőségek, továbbá a várostérség belső közlekedési infrastruktúrája tekintetében. Ezáltal a város-vidék kapcsolat tovább erősödhet.

Az egyedileg meghatározott egyes vármegyei övezetekre a későbbiek során javasolt egy-egy fejlesztési stratégia készítése, annak érdekében, hogy a rendezési eszközök gyakorlásán túl, az adott övezetben lévő települések, településrészek közösen vegyenek részt a tervezésben. Továbbá az egyedileg meghatározott övezetek a 2020 utáni időszakban kiváló alapot biztosíthatnak a területi alapú forrásallokációhoz. A vármegyei önkormányzat, a területrendezési terv módosításának elfogadásával egyidőben dönt a rövid- és

középtávú fejlesztési prioritásokról. Ezen határozat a 2021-2027-es időszakban meghatározza a forráselosztás során előnyben részesítendő területeket.

2.1.6 Környezetvédelmi, természetvédelmi és tájvédelmi szabályozások

A Magyar Közlöny 2015. évi 83. számában megjelent a 27/2015. (VI. 17.) OGY határozat „A 2015 – 2020 közötti időszakra szóló Nemzeti Környezetvédelmi Programról”, amelynek átfogó célja, hogy „hozzájáruljon a fenntartható fejlődés környezeti feltételeinek biztosításához”. A Program az erőforrás-takarékosság és -hatékonyság szempontjait figyelembe véve határozta meg céljait és intézkedéseit az egészséges emberi élet környezeti feltételeinek kialakítása, illetve a meglévő természeti értékek megőrzése érdekében.

A környezet védelmét a Környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény határozza meg. A törvény célja (Kötv. 1. § (1) bek. alapján) az ember és környezete harmonikus kapcsolatának kialakítása, a környezet egészének, valamint elemeinek és folyamatainak magas szintű, összehangolt védelme, a fenntartható fejlődés biztosítása. Alapvető jogszabály, amely meghatározza a környezeti elemek körét és védelmükre vonatkozó általános szabályokat, a környezetvédelmi felelősséget, a környezetvédelmi igazgatást, a helyi önkormányzatok környezetvédelmi feladatait, illetve a környezet védelmének alapfeltételeit. Egyúttal felhatalmazást ad a kormánynak és a minisztereknek, hogy egyes részletesebben szabályozandó területekkel kapcsolatban (határértékek, kár mértékének megállapítása stb.) rendeletet alkossanak. A 22. tábla foglalja össze, hogy milyen környezetvédelmi jogszabályok előírásait javasolt szem előtt tartani a területfejlesztési irányok meghatározása során:

22. tábla A területfejlesztés számára releváns környezetvédelmi jogszabályok

Törvények	1995. évi LIII. törvény a környezet védelmének általános szabályairól
	1995. évi LVII. törvény a vízgazdálkodásról
	2009. évi XXXVII. törvény az erdőről, az erdő védelméről és az erdőgazdálkodásról
	2012. évi CLXXXV. törvény a hulladékról
	1997. évi LXXVIII. törvény az épített környezet alakításáról és védelméről
	2018. évi CXXXIX. törvény Magyarország és egyes kiemelt térségeinek területrendezési tervéről
Kormányrendeletek	90/2007. (IV. 26.) Korm. rendelet a környezetkárosodás megelőzésének és elhárításának rendjéről
	50/2001 (IV.3.) Korm. rendelet a szennyvizek és szennyvíziszapok mezőgazdasági felhasználásának és kezelésének szabályairól
	201/2001 (X. 25.) Korm. rendelet az ivóvíz minőségi követelményeiről és az ellenőrzés rendjéről
	219/2004 (VII.21.) Korm. rendelet a felszín alatti vizek védelméről
	220/2004 (VII.1.) Korm. rendelet a felszíni vizek minősége védelmének szabályairól
	221/2004 (VII.21.) Korm. rendelet a vízgyűjtő-gazdálkodás egyes szabályairól

	27/2006 (II.7.) Korm. rendelet a vizek mezőgazdasági eredetű nitrátszennyezéssel szembeni védelméről
	284/2007 (X.29.) Korm. rendelet a környezeti zaj és rezgés elleni védelem egyes szabályairól
	306/2010. (XII. 23.) Korm. rendelet a levegő védelméről
	310/2013. (VIII. 16.) Korm. rendelet a hulladékgazdálkodási tervekre és a megelőzési programokra vonatkozó részletes szabályokról
	385/2014. (XII. 31.) Korm. rendelet a hulladékgazdálkodási közszolgáltatás végzésének feltételeiről
	225/2015. (VIII. 7.) Korm. rendelet a veszélyes hulladékkal kapcsolatos egyes tevékenységek részletes szabályairól
Miniszteri rendeletek	1/1986. (II. 21.) ÉVM-EüM együttes rendelet a köztisztasággal és a települési szilárd hulladékkal összefüggő tevékenységekről
	4/2002 (X.7.) KvVM rendelet a légszennyezettségi agglomerációk és zónák kijelöléséről
	15/2003 (XI.7.) KvVM rendelet a területi hulladékgazdálkodási tervekről
	27/2004 (XII. 25.) KvVM rendelet a felszín alatti víz állapota szempontjából érzékeny területen lévő települések besorolásáról
	28/2004 XII. 25.) KvVM rendelet a vízszennyező anyagok kibocsátásaira vonatkozó határértékekről és alkalmazásuk egyes szabályairól
	45/2004 (VII. 26.) BM-KvVM rendelet az építési és bontási hulladék kezelésének részletes szabályairól
	27/2005 (XII.6.) KvVM rendelet a használt és szennyvizek kibocsátásának ellenőrzésére vonatkozó részletes szabályokról
	18/2007. (V. 10.) KvVM rendelet a felszín alatti víz és a földtani közeg környezetvédelmi információs rendszer (FAVI) adatszolgáltatásáról
	13/2017. (VI. 12.) EMMI rendelet a hulladékgazdálkodási közszolgáltatás körébe tartozó hulladékkal kapcsolatos közegészségügyi követelményekről
	13/2001. (V. 9.) KöM rendelet a védett és a fokozottan védett növény- és állatfajokról, a fokozottan védett barlangok köréről, valamint az Európai Közösségben természetvédelmi szempontból jelentős növény- és állatfajok közzétételéről szóló
	101/2007. (XII. 23.) KvVM rendelet a felszín alatti vízkészletekbe történő beavatkozás és a vízkútfúrás szakmai követelményeiről

	31/2004. (XII. 30.) KvVM rendelet a felszíni vizek megfigyelésének és állapotértékelésének egyes szabályairól
	30/2008. (XII. 31.) KvVM rendelet a vizek hasznosítását, védelmét és kártételeinek elhárítását szolgáló tevékenységekre és létesítményekre vonatkozó műszaki szabályokról
	/2009. (IV. 14.) KvVM-EüM-FVM együttes rendelet a földtani közeg és a felszín alatti víz szennyezéssel szembeni védelméhez szükséges határértékekről és a szennyezések méréséről
	24/2023. (VI. 5.) AM rendelet az Imrehegy-kiskunhalasi homokbuckák természetvédelmi terület létesítéséről

Forrás: saját szerkesztés

A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény célja „a természeti értékek és területek, tájak, valamint azok természeti rendszereinek, biológiai sokféleségének általános védelme, megismerésének és fenntartható használatának elősegítése, továbbá a társadalom egészséges, esztétikus természet iránti igényének kielégítése” illetve „a természetvédelem hagyományainak megóvása, eredményeinek továbbfejlesztése, a természeti értékek és területek kiemelt oltalma, megőrzése, fenntartása és fejlesztése”.

Ez a törvény határozza meg a tájvédelemmel, élőhelyek védelmével kapcsolatos általános szabályokat, a természeti területekkel kapcsolatos szabályokat, a természet védelmének tervezési és szervezeti rendszerét, az eljárásjog szabályait és szankcióit.

A Trtv. és az azt kiegészítő 9/2019 (VI.14.) MvM rendelet a területrendezési tervek készítésének és alkalmazásának kiegészítő szabályairól 4. §. tartalmaz tájvédelmi célú lehatárolásokat, ezért a fejlesztések tervezésénél a természet-és tájvédelmi keretek tekintetében érdemes a lehatárolások és a kapcsolódó szabályok figyelembevétele a korlátozó tényezők oldaláról (23. tábla).

23. tábla Természetvédelmi, tájvédelmi jogszabályok, melyek relevánsak a területfejlesztés számára

Törvények	1996. évi LIII. törvény a természet védelméről
	2004. évi LXVII. törvény a Tisza-völgy árvízi biztonságának növelését, valamint az érintett térség terület- és vidékfejlesztését szolgáló program (a Vásárhelyi-terv továbbfejlesztése) közérdekűségéről és megvalósításáról
Kormányrendeletek	275/2004. (X.8.) Korm. rendelet Az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekről
	269/2007. (X.18.) Korm. rendelet a NATURA 2000 gyepterületek fenntartásának földhasználati szabályairól
Miniszteri rendeletek	2/1990. (VI. 13.) KöM rendelete a Hajósi-kaszáló és löszpartok, (valamint a Kecskéri-pusztai természeti területek) védetté nyilvánításáról, (a Tiszatelek-tiszaberceli ártér Természetvédelmi Terület bővítéséről, és természetvédelmi kezelők megnevezéséről)

	7/1990. (IV. 23.) KVM rendelele egyes természeti területek védetté, valamint helyi jelentőségű természetvédelmi területek országos jelentőségűvé nyilvánításáról, továbbá természetvédelmi területek határának módosításáról
	14/1992. (VI. 30.) KTM rendelele a Kiskunhalas-Fejéteki Mocsár Természetvédelmi Terület, a Bácsalmási Gyapjas Gyűszűvirág Termőhelye Természetvédelmi Terület létesítéséről és a Péteri-tavi Madárrezervátum Természetvédelmi Terület bővítéséről
	15/1994. (IV. 29.) KTM rendelele a Sóstó-legelő Természetvédelmi Terület létesítéséről
	23/1998. (VII. 10.) KTM rendelele az Érsekalmi Hét-völgy Természetvédelmi Terület létesítéséről
	24/1998. (VII. 10.) KTM rendelele a Kunpeszeri Szalag-erdő Természetvédelmi Terület létesítéséről
	25/1998. (VII. 10.) KTM rendelele a Hajósi Homokpuszta Természetvédelmi Terület létesítéséről
	2/2002. (I. 23.) KöM-FVM együttes rendelele az érzékeny természeti területekre vonatkozó szabályokról
	10/2005. (V. 13.) KvVM rendelele a Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság illetékességi területén lévő védett természeti terület erdőrezervátummá nyilvánításáról
	16/2005. (VII. 14.) KvVM rendelele a Jászszentlászlói Kalmár-erdő Természetvédelmi Terület létesítéséről
	134/2007. (XII. 27.) KvVM rendelele a Kiskunsági Nemzeti Park védettségének fenntartásáról
	14/2010. (V. 11.) KvVM rendelele az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekkel érintett földrészekről
	12/2012. (II. 21.) VM rendelele a Pirtói-homokbuckás természetvédelmi terület létesítéséről, 146/2012. (XII. 27.) VM rendelele a Körös-éri Tájvédelmi Körzet létesítéséről
	6/1987. (VII. 10.) OKTH rendelele a Dabasi Turjános Természetvédelmi Terület fokozottan védetté nyilvánításáról és bővítéséről
	60/2007. (X. 18.) KvVM rendelele a Magyarország földrajzi középpontja természetvédelmi terület védettségének fenntartásáról
	138/2007. (XII. 27.) KvVM rendelele az Ócsai Tájvédelmi Körzet védettségének fenntartásáról

Forrás: saját szerkesztés

Az országos jelentőségű természetvédelmi területek mellett helyi jelentőségű természetvédelmi területek is léteznek. Hatályos önkormányzati rendelettel védett, illetve a jogelődök által védetté nyilvánított természetvédelmi területek tartoznak ide.

A Homokhátság szempontjából fontos települési fejlesztési dokumentumok között meg kell említeni a Kecskemétre vonatkozó dokumentumokat, így Kecskemét Megyei Jogú Város Környezetvédelmi Programját (2020-2025), valamint a 2021-ben elkészült Kecskemét Megyei Jogú Város Klímastratégiáját. Ki kell emelni a városok víz- és hulladékgazdálkodási terveit, valamint klímastratégiáit és Fenntartható Energia és Klíma Akcióterveit (SECAP), mivel a környezet fenntarthatóságát nagy mértékben befolyásolja ezek megvalósulása. Továbbá az integrált településfejlesztési stratégiák (ITS) releváns részeinek figyelembevétele is elengedhetetlen.

2.1.7 20 ezer lakos feletti városok településfejlesztési és gazdaságfejlesztési programjainak és koncepcióinak kapcsolódásai

A Homokhátság területén 5 település rendelkezik 20 ezer fő feletti lakosságszámmal: Cegléd, Kecskemét, Kiskunfélegyháza, Kiskunhalas, Nagykőrös. A települések a jogszabályi feltételeknek megfelelően elkészítették településfejlesztési koncepciójukat, gazdasági programjukat, integrált településfejlesztési stratégiáikat. Ezek részletesen az egyes önkormányzatok honlapjain érhetőek el az alátámasztó dokumentumokkal együtt.

A koncepciókban meghatározott jövőképek bemutatják azt az elérni kívánt állapotot, amely a terület lakóinak életminőséget biztosítani tudja hosszú távon. Az öt város koncepciója egyaránt nagy hangsúlyt helyez a térségi kohézió erősítésére, a népességmegtartó képesség javítására és környezeti problémákra – különösen a klímaváltozásra – való felkészülésre, valamint a gazdaság fenntartható és a helyi értékeket megőrző fejlesztésére. Ezen kívül mind az öt település fejlesztési dokumentumai egyhangúlag el akarják érni a helyi esélyegyenlőség javítását, a turisztikai szerepkör fejlesztését, a fiatalok iskolázási és pályakezdési lehetőségeinek javítását, továbbá az innovatív gazdasági szereplők vonzását a térségbe.

Az átfogó, specifikus és horizontális célok komplex összefüggésben állnak a városok térségi szerepeivel és a városrészi-szintű területi sajátosságaival. A részletes városfejlesztési elképzelések legfontosabb átfogó céljait a következőkben foglalhatjuk össze:

Cegléd:

Cegléd Integrált Településfejlesztési Stratégiájának távlati víziója szerint „Cegléd modern, a lakosság igényeit teljes mértékben kielégítő foglalkoztató-, szolgáltató-, iskola-, valamint fürdővárossá alakulása, - ezáltal a térség fővárosává válása - a turizmus- és közszolgáltatás-, illetve közoktatás-orientált fejlesztések segítségével”. Ennek elérése érdekében hat tematikus célt fogalmaz meg az ITS:

1. A helyi adottságokra épülő gazdaságszerkezet továbbfejlesztése, a városi és a térségi gazdaság megerősítése, a foglalkoztatás bővítése.
2. Közszolgáltatási infrastruktúra fejlesztése, Cegléd térségközponti szerepének növelése.
3. Életminőség javítása, az ezt szolgáló társadalmi programok kialakítása.
4. A város természeti és épített környezetének értéknövelő fejlesztése.
5. Attrakcióbővítés a turisztikai vonzerő növelése érdekében.
6. Települési és térségi közlekedési infrastruktúra fejlesztése.

Kecskemét:

Összhangban a város Integrált Településfejlesztési Stratégiájával a vármegyeszékhely 2021 évi településfejlesztési stratégiája szerint „Kecskemét egy olyan élhető, klímatudatos és innovatív településsé kíván válni, amely széleskörű minőségi szolgáltatásokat nyújt szűkebb és tágabb környezetének, továbbá szem előtt tartja a fenntarthatóság követelményét gazdasági, társadalmi és környezeti fejlesztései során.” Tehát a társadalmi és gazdasági téren kiegyensúlyozottan fejlődő, intelligens, fenntartható és reziliens várossá válás érdekében 4 stratégiai célt fogalmaz meg a dokumentum:

1. Kecskemét és térsége lakosságának biztos megélhetést nyújtó, vonzó épített környezettel rendelkező, egészséges, biztonságos, társadalmilag befogadó, valamint kiegyensúlyozottan fejlődő és fenntartható módon üzemeltethető várossá válás („Élhető város”).
2. A lakossági igényeknek megfelelő, magas szintű köz- és üzleti szolgáltatásokat, illetve ellátóhálózatot biztosító, szolgáltatásaiban fejlődő, széleskörű lakhatási kínálattal rendelkező, kapcsolatrendszerében és programkínálatában megújuló, a térségi szerepköreit folyamatosan bővítő város kialakítása („Szolgáltató város”).
3. Kecskemét városa fejlesztései során figyelembe veszi természeti környezete teherbíró képességét, a nyersanyagokkal, erőforrásokkal és energiahordozókkal hatékonyan és takarékosan bánt. Figyel az értékes épített és természeti környezetének megóvására, a jó termőhelyi adottságú mezőgazdasági területeinek, vízbázisainak és zöldfelületeinek védelmére. A gazdaság- és településfejlesztése során egyre nagyobb arányban veszi igénybe a megújuló erőforrásokat („Klímatudatos város”).
4. Kiemelt városi cél a versenyképes termelés feltételeinek széleskörű biztosítása, a helyi gazdaság és vállalkozások innovációs képességének növelése, a magasabb hozzáadott értékű termelést szolgáló pénzügyi, infrastrukturális, szervezeti és együttműködési háttérfeltételek és innovációk támogatása, a minőségi munkahelyteremtés érdekében. („Versenyképes város”).

Kiskunfélegyháza:

Kiskunfélegyháza Város Településfejlesztési Konceptiója 2018-2030 összhangban a város Integrált Településfejlesztési Stratégiájával a város jövőképét úgy határozza meg, hogy „Félegyháza virágzó térségközpont, lakosainak és vállalkozásainak megelégedésére fejlődik, kibontakoztatva hagyományosan erős társadalmi értékeit és előnyös gazdaságföldrajzi adottságait”. Tehát gondoskodó, vállalkozás-barát iskolaváros kíván lenni Félegyháza, melynek fejlődik a térségközponti és turisztikai szerepe, valamint az ipari parkja is korszerűsödik. Ennek elérése érdekében 3 átfogó célt határozott meg a város:

1. A város népességmegtartó képességének erősítése, a humán erőforrások átfogó fejlesztése.
2. A város dinamizálása, a gazdasági-társadalmi fejlődés hatásaként a területi kisugárzás, ellátó képesség növelése, térségközpont szerep erősítése.
3. A város jelentős közúti, vasúti közlekedési-, forgalmi- és üzleti összekötő szerepére épülő modernizációs fejlesztések elindítása az észak-nyugatról dél-keletre áramló fejlődés trendjeiből, folyamataiból következő közvetítői kereskedelmi, termelési, logisztikai kapacitások kiépülésének elősegítésével.

Kiskunhalas:

Kiskunhalas Város Integrált Településfejlesztési Stratégiájának módosítása szerint a település jövőképe, hogy „A város gazdag táji, természeti, gazdasági és épített örökségét megőrző, sokoldalú adottságait a gazdaság és a társadalom megújítására fordító, élénk közösségi és kulturális élettel rendelkező alföldi város”. Ennek eléréséhez három átfogó célt fogalmaztak meg:

1. Versenyképes és innovatív gazdaság helyi és térségi erőforrásokra támaszkodva. A lakosság foglalkoztatási problémáinak megoldása az egyik legfontosabb feladat, melyhez magas hozzáadott értéket előállító, innovatív vállalkozások betelepődése az egyik eszköz.
2. Ökológiai fenntarthatóság erősítése, a klímaváltozásra való felkészülés. A természeti értékek megőrzése, a fenntarthatóság erősítése érdekében és a klímaváltozás hatásainak mitigációja.
3. Az életminőség javítása, a társadalmi különbségek csökkentése. A város népességmegtartó és vonzó képességének növelése a fokozódó természetes fogyás és a fiatal népesség elvándorlása miatt kiemelt cél.

Nagykőrös:

A város Integrált Településfejlesztési Stratégiájának távlati víziója szerint „Nagykőrös a település hagyományaira épülő, mégis modern, élő város, amelybe jó ellátogatni, mert környezeti sokszínűsége rekreációt biztosít, amelyben jó élni, mert helyben biztosít munkalehetőséget és tiszta, élhető lakókörnyezetet. A város fenntartja természeti és épített értékeit, ezekből nyeri sajátos hangulatát, arculatát.” Ennek elérése érdekében három tematikus célt fogalmaz meg az ITS:

1. Aktív, bővülő, helyben maradó, fiatalodó társadalom. Ennek részeként népességmegtartó, összetartó, erős identitású helyi társadalom kialakítása és a tanyás térség alternatív energetikai fejlesztése, partnerségben a fiatal gazdákkal. A lakosság általános munkaerő-piaci versenyképességének növelése, képzettségi és szakképzettségi szintjének emelésével, valamint a rehabilitációs szakkórház jobb kihasználása.
2. Versenyképes helyi gazdaság. Helyben megtalálható, színvonalas közszolgáltatások fenntartása, a feldolgozóipar és agrárhagyományokon alapuló települési gazdaság fejlesztése. Turisztikailag vonzó, a vendégfogadásra felkészült városi kép és kedvező gazdasági környezet kialakítása.
3. Minőségi, komfortos, vonzó és élhető városi környezet. Energia-hatékony, fenntartható város lehetőségeinek megteremtése. A térségi szerepkör erősítése. Értéktörző környezetmegújítás és természeti értékek megőrzése.

24. tábla A Homokhátság fejlesztése szempontjából legfontosabb települési fejlesztési dokumentumok

Kecskemét	Kecskemét Megyei Jogú Város Integrált Településfejlesztési Stratégiájának Módosítása 2017 Kecskemét Megyei Jogú Város Önkormányzatának Ifjúsági Koncepciója 2019-2024 Kecskemét Megyei Jogú Város Önkormányzata Idősödési és Időügyi Koncepció 2019 Kecskemét Megyei Jogú Város Önkormányzata Helyi Esélyegyenlőségi Program 2018 Kecskemét Megyei Jogú Város Településfejlesztési Koncepciója 2021 Kecskemét Megyei Jogú Város Kerékpárforgalmi Hálózati Terve 2014 Kecskemét Megyei Jogú Város Környezetvédelmi Programja (2020-2025) Kecskemét Megyei Jogú Város Klímastratégiája Kecskemét Megyei Jogú Város Fenntartható Energia és Klíma Akcióterve, Kecskemét Megyei Jogú Város Fenntartható Városi Mobilitási Terve Kecskemét Megyei Jogú Város Zajcsökkentési Intézkedési Terve
-------------------------	---

Cegléd	Cegléd Város Településfejlesztési Konceptiója 2016. Cegléd Város Önkormányzata Helyi Esélyegyenlőségi Program Felülvizsgálata 2020 Ceglédi Ifjúsági Stratégia és Cselekvési Terv 2022-2027 Cegléd Város Integrált Településfejlesztési Stratégiája 2017
Kiskunfélegyháza	Kiskunfélegyháza Város Településfejlesztési Konceptiója 2018-2030 Kiskunfélegyháza Város Önkormányzat Helyi Esélyegyenlőségi Programja 2020 Kiskunfélegyháza Város Önkormányzatának Környezeti Fenntarthatósági Terve és Programja 2017 Kiskunfélegyháza Város Integrált Településfejlesztési Stratégia 2016 Kiskunfélegyháza fenntartható energia- és klíma akcióterve 2022
Kiskunhalas	Kiskunhalas Város Önkormányzata Gazdasági Program 2020-2030 Kiskunhalas Város Integrált Településfejlesztési Stratégiájának Módosítása 2018 Kiskunhalas Város Önkormányzata Helyi Esélyegyenlőségi Programja 2018-2022 Kiskunhalas Város Önkormányzat Gyermekek és Ifjúsági Konceptiója és Intézkedési Terv 2017 Kiskunhalas Város Településfejlesztési Konceptiója 2015
Nagykőrös	Nagykőrös Város Önkormányzata Gazdasági Programja 2019-2024. Nagykőrös Város Önkormányzata Helyi Esélyegyenlőségi Programja 2018-2023 Nagykőrös Város Önkormányzata Integrált Településfejlesztési Stratégia 2015 Nagykőrös Város Önkormányzata Ifjúságsegítő Konceptiója (módosítás) 2021 Nagykőrös Város Integrált Településfejlesztési Stratégia 2015

Forrás: saját szerkesztés

2.1.8 A Duna-Tisza közti Homokhátság érvényben lévő fejlesztési dokumentumai

Jelenleg a Homokhátság egészére érvényes fejlesztési dokumentum nincs. A 2001-2008 között működött Homokhátság Speciális Célprogram folytatása lenne a legfontosabb fejlesztési dokumentum a Homokhátságra vonatkozóan. Azonban, annak ellenére, hogy a Nemzeti Fejlesztés – 2030 Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptió megvalósulásáról szóló 2018-as Beszámoló is említi ennek szükségességét („a Homokhátság, mint speciális táji, környezeti problémákkal, adottságokkal rendelkező vidéki térség területén 2001-2008 között működő Homokhátsági Speciális Célprogram folytatása”), a megvalósítás jelenleg is várat magára.

Elsősorban a Homokhátság vízpótlásának, vízviSSzatartásának koordinálására hozták létre a Duna-Tisza Közi Homokhátsági Térségi Fejlesztési Tanácsot. A Tanács a Bács-Kiskun Vármegyei Közgyűlés, a Csongrád-Csanád Vármegyei Közgyűlés és a Pest Vármegyei Közgyűlés döntése alapján alakult meg 2013-ban. Az érvényben lévő dokumentumok alapján kiemelt feladata az érintett vármegyei önkormányzatoknak és egyéb, a térségi fejlesztési tanács munkájában résztvevő szervezeteknek a Homokhátság vízutánpótlása érdekében végzett tevékenységének összehangolása.

Az egységes, az egész tervezési területet lefedő fejlesztési dokumentumok hiányában olyan dokumentumok vonatkoznak a Homokhátságra, amelyek elsősorban vármegyei szinten (Bács-Kiskun, Csongrád-Csanád és Pest vármegye) foglalkoznak a térséggel.

A Homokháti Kistérség Területfejlesztési Koncepciója 2014-2020 a Csongrád-Csanád vármegyei 18, Homokhátság területéhez tartozó települések közül 13 (Ásotthalom, Bordány, Forráskút, Mórahalom, Öttömös, Pusztamérges, Ruzsa, Üllés, Zákányszék, Domaszék, Röszke, Szatymaz és Zsombó) településsel foglalkozik. A Koncepció a helyzetelemzés és helyzetértékelés után olyan jövőképet vetít előre, ami fokozatos fejlődési pályát jelent. A cél, hogy a térség tudatos fejlesztésével, adottságainak ésszerű kihasználásával olyan kistérségi és települési környezetet tudjon biztosítani, amely a vármegye, a régió és az ország fejlődési pályái mentén megteremti a folyamatosan megújuló, népességmegtartó képességgel rendelkező homokháti térséget.

Ezen kívül Vidékfejlesztési Egyesületek dokumentumai érintik a Homokhátság egy-egy település-együttesét. Így pl. a Homokhátság Fejlődéséért Vidékfejlesztési Egyesület, amely 14 Bács-Kiskun vármegyei települést (Lajosmizse, Tiszakécske, Kecskemét, Felsőlajos, Kerekegyháza, Kunbaracs, Ladánybene, Lakitelek, Nyárlőrinc, Szentkirály, Tiszaug, Városföld, Kunszállás és Fülöpjakab) fog össze, koordinált a LEADER pályázat keretében Helyi Fejlesztési Stratégiát. A Stratégia a 2014-2020 közötti időszakra fogalmaz meg intézkedési terveket, mint pl. a mikrovállalkozások energiahatékonyságának fejlesztése; turisztikai szolgáltatások bővítése; egészségügyi, kulturális, sport és szabadidős szolgáltatások fejlesztése; közösségi, térségi marketing támogatása stb.

A Kolon-menti Leader Egyesület mind a 9 települése (Ágasegyháza, Ballószög, Bócsa, Fülöpháza, Fülöpszállás, Helvécia, Izsák, Jakabszállás, Orgovány) a Homokhátság részét képezi. Helyi Fejlesztési Stratégiája a 2014-2020-as időszakra fogalmaz meg intézkedési terveket, mint a nem mezőgazdasági mikrovállalkozások fejlesztése, helyben megtermelt mezőgazdasági termékek feldolgozásának, értékesítésének és hálózatba szervezésének támogatása, tanyasi bemutatógazdaságok támogatása, településkép és közterületek állapotának javítása, a térség természeti és táji értékeire alapozott aktív turizmushoz kötődő szolgáltatások fejlesztése, a hátrányos helyzetűek esélyegyenlőségét elősegítő foglalkoztatási programok és képzések ösztönzése, helyi közösségi összefogását erősítő, kulturális, sport, ifjúsági és egészségfejlesztést szolgáló rendezvények támogatása, civil szervezetek térségi szerepének növelése.

A Felső-Homokhátság Vidékfejlesztési Egyesület tagjai közül (Apaj, Áporka, Bugyi, Csévharaszt, Dömsöd, Hernád, Inárcs, Kakucs, Kiskunlacháza, Lórév, Makád, Örkény, Pusztavacs, Szigetbecse, Szigetcsép, Szigetszentmárton, Szigetújfalu, Táborfalva, Tatárszentgyörgy, Újhartyán, Újlengyel, Vasad, Dabas) nem minden település tartozik a Homokhátságához sorolt Pest vármegyei települések közé. Ezzel együtt az Egyesület alapvetően összefogja a Homokhátság Pest vármegyéhez tartozó településeit, és a 2007-13-as tervezési időszakra készített Helyi Vidékfejlesztési Stratégiát. Az ebben megfogalmazott célkitűzések közé tartozik a fenntartható turizmusfejlesztés, a helyi gazdaság versenyképességének javítása, a környezet védelme, a helyi társadalom megújítása, az identitástudat erősítése, valamint az egészségmegőrzés elősegítése.

2.1.9 Vonatkozó egyéb tervek

A tervezés folyamatát a Homokhátság által érintett terület egységek sajátos fejlesztési igényeihez igazodó fejlesztési dokumentumait szükséges figyelembe venni. E dokumentumok összefoglalása a 25. táblázatban szerepel.

25. tábla A Homokhátság térségére vonatkozó egyéb tervdokumentumok

Dokumentum típusa	Dokumentum lényegi tartalma
Csongrád-Csanád Megye Területrendezési terve 2020	A vármegyei területrendezési tervek tartalmazzák a területrendezési szabályzatot, a térségi szerkezeti tervet, az országos övezetek lehatárolását, a megyei övezetek és az egyedileg meghatározott övezetek megállapítását. A településrendezési eszközök készítéséhez a területrendezési ajánlásokat, valamint a térségi terület felhasználásokra, a települések közös tervezésének elősegítésére, a közös területrendezési terv készítésére vonatkozó javaslatokat és a területfejlesztési, ágazati ajánlásokat tartalmazzák.
Bács-Kiskun Vármegye Területrendezési Terve 2020	
Pest Vármegye Területrendezési Terve 2020	
Csongrád-Csanád Megye Területfejlesztési Konceptiója	A Konceptió és azt keretbe foglaló Integrált Területi Program 2030-ig egy olyan jövőképet vázol fel, amelyben a megye központi szerepet tölt be a Kárpát-medence déli területein. Tágabb horizontban nézve Balkán-félsziget és Közép-Európa között, félúton az Adriai- és Fekete-tenger, valamint a Balti- és Fekete-tenger között. E központi geopolitikai és nemzetstratégiai helyzetét, kedvező földrajzi és környezeti adottságait, valamint a rendelkezésre álló humán erőforrásokat felhasználva Magyarország egyik legfejlettebb megyéjévé válik. A megye újra rátalál a Kárpát-medencei magyarság térszervezésében betöltött szerepköreire is, ezáltal is elmélyíti és kiszélesíti vonzáskörzeti gazdasági és társadalmi kapcsolatait. A jövőkép így a megye központi szerepkörére, versenyképes társadalmára és fejlett vonalas és intézményi infrastruktúrájára épít.
Csongrád Megye Integrált Területi Programja 2021-2027	
	A koncepció a Homokhátság területére T.4.1. területi célt fogalmazza meg, melynek fő szempontja a tájgazdálkodás és a gazdasági hálózatok megerősítése a Homokhátságon. A kialakult tanyás tájszerkezet megőrzése, a tanyák fejleszthetőségének biztosítása közérdek. Ezzel összefüggésben a tanyás térségekben kiemelt cél a meglévő tanyák megtartása, azok gazdasági termelésbe való visszatérésének elősegítése, a klímaváltozás hatásaira való felkészülés ösztönzése, amely a helyi gazdaság megerősítésével a népességmegtartást is elősegítheti. Biztosítani kell a kialakult tanyák lakóhelyként, családi birtokközpontként, továbbá turisztikai funkciójú fejlesztésének lehetőségeit. A tanyás térségekben a megújuló erőforrásokra

	alapozott egyedi megoldású, alapvető infrastruktúrák költséghatékony és környezeti szempontból előnyös és indokolt kiépítése is szükséges. Kiemelten fontos a térségi vízgazdálkodási tervek elkészítése. A megyei ITP olyan, a gördülő tervezést segítő dokumentum, amely a megyei stratégiai cél- és prioritásrendszer mentén, a területfejlesztési tervezés során megállapított jövőkép eléréséhez szükséges fejlesztési elképzelések kivitelezését segíti elő. Ennek érdekében a TOP végrehajtásához illeszkedően az intézkedések forráskeretét, azok felhasználási módjait, a kiválasztási kritériumrendszer megyei felelősségi körbe tartozó elemeit és a vállalt kimeneti indikátorokat fekteti le.
BÁCSKISKUN2030 - Bács-Kiskun Megye Területfejlesztési Konceptiója 2021 Bács-Kiskun Megye Integrált Területi Programja 2021-2027	Bács-Kiskun vármegye egy olyan hely, amely élő és élhető, ahol jó élni és ahová jó érkezni, amely értéket, egészséget és élményt nyújt az itt élőknek és az ide érkezőknek, valamint amely biztonságos otthon, kiszámítható gazdasági térség. E cél elérése érdekében több átfogó célt fogalmaz meg a dokumentum. Az 1. Élhető város – élő vidék célban a központok fenntartható átalakításával és a települések közötti kapcsolatok erősítésével a vármegye lakóinak életminőségét kívánja fokozni. A 2. Gazdaságfejlesztési átfogó cél a vármegye kárpát-medencei központi földrajzi helyzetére és logisztikai lehetőségeire alapozva kívánja a helyi kulturális és természeti adottságokra építve növelni az innovatív gazdaság jelenlétét, fokozni a KKV szektor aktivitását. Épp ezért a társadalmi tőke növelését és a szükséges infrastruktúra kiépítését is prioritásként kezeli. Végül a 3. Emberi erőforrás és közösségek fejlesztése átfogó cél a vidéki térségek népességmegtartó-képességének javulását, az elvándorlás és előregedés csökkentését, a mentális és fizikai egészség javítását célozza. Az első stratégiai cél a Duna-Tisza Közi Síkvidék területileg kiegyensúlyozott, klímaváltozást is figyelembe vevő fejlesztése, az ehhez szükséges beruházások, szemléletformálás és a változásokhoz jobban illeszkedő gazdálkodás előmozdításán keresztül kíván elérni. A megyei ITP olyan, a gördülő tervezést segítő dokumentum, amely a megyei stratégiai cél- és prioritásrendszer mentén, a területfejlesztési tervezés

	során megállapított jövőkép eléréséhez szükséges fejlesztési elképzelések kivitelezését segíti elő. Ennek érdekében a TOP végrehajtásához illeszkedően az intézkedések forráskeretét, azok felhasználási módjait, a kiválasztási kritériumrendszer megyei felelősségi körbe tartozó elemeit és a vállalt kimeneti indikátorokat fekteti le.
Pest Megyei Területfejlesztési Konceptió (2021-2027) Pest Megyei Területfejlesztési Program 2021-2027	A vármegye hosszútávú jövőképe, hogy „Pest megye szerves és alkotó módon része a Budapest, valamint a hazai „csapágyvárosok”, a kapcsolódó megye (és ország) határon túli területek alkotta metropolisztérsgnek, amely fejlett termelési és szolgáltató központja az európai gazdasági térnek, s azon belül motorja, illetve csomópontja a feltörekvő kelet-európai országok gazdasági növekedésének és társadalmi megújulásának”. „A metropolisztérsg versenyképessége az itt élő emberek tudásán, szorgalmán és kreativitásán, az itt tevékenykedő közösségek együttműködésén, valamint a térség vállalkozásai és a rendelkezésre álló természeti és kulturális háttér által megalapozott – sokszínű, innovatív és dinamikus fejlődő – üzleti környezetén alapszik....” „...A metropolisztérsg erős márkaértékkel, kiegyensúlyozott térszerkezettel és az erőforrások hatékony felhasználására vonatkozó képességgel rendelkezik.” „...A megyén belüli térségek megkülönböztető erővel bíró technológiai és gazdasági profillal rendelkeznek; a gazdasági és intézményi városközpontok fejlett vállalkozási övezetet, hatékonyan összekapcsolódó városhálózatot alkotnak. A megye kulturális- és tudásközpontjai, valamint a technológiai-, ipari-, és a növekedési pólusai jelentős mértékben hozzájárulnak a metropolisztérsg növekedéséhez, erősítik nemzetközi versenyképességét és innovációs teljesítményét.” „Gazdasága kiegyensúlyozott, urbánus és vidéki térségeiben is több lábbon áll. Hatékonyan kihasználja a helyi adottságokra alapozható, valamint a főváros közelségéből adódó lehetőségeket; biztosítva így a kiterjedt foglalkoztatást, valamint a jövedelmek növekedését.” A célrendszer struktúrájának felépítése során három nagy átfogó célt határoztak meg: 1. Társadalmi megújulás (Testben és Lélekben egészséges, együttműködő egyén és közösségek).

	2. Gazdaság dinamizálása (Az értékteremtő képesség növelése a térség adottságaira építve). 3. Térszerkezet fejlesztése és kiegyensúlyozása (A lokális és makrotérési érdekeket kiszolgálni tudó, fenntartható környezet). Az átfogó területi célok közül releváns a fejlődésben elmaradott Szobi és Nagykátai, illetve a lemaradó Aszódi, Ceglédi, Nagykőrösi, Dabasi és Ráckevei járások gazdasági-társadalmi felzárkóztatása. A Megyei Területfejlesztési Program olyan, a gördülő tervezést segítő dokumentum, amely a megyei stratégiai cél- és prioritásrendszer mentén, a területfejlesztési tervezés során megállapított jövőkép eléréséhez szükséges fejlesztési elképzelések kivitelezését segíti elő. Ennek érdekében a TOP végrehajtásához illeszkedően az intézkedések forráskeretét, azok felhasználási módjait, a kiválasztási kritériumrendszer megyei felelősségi körbe tartozó elemeit és a vállalt kimeneti indikátorokat fekteti le.
Pest Megyei Klímastratégia 2018-2030	A koncepció egy átfogó („A megye kedvező társadalmi/gazdasági adottságaira építkezve klímavédelmi és alkalmazkodási beavatkozások lefolytatása, példamutató országos szerepvállalással, jó gyakorlatokkal elől járva a klíma- és energiatudatossági szemléletformálás, éghajlatvédelem és alkalmazkodás terén”), valamint ez ennek elérését szavatoló 3 szakterületi (mitigációs, adaptációs és szemléletformálási) specifikus célkitűzés került meghatározásra. Pest vármegye dekarbonizációs célja, hogy 2020-ig ne növekedjen a vármegye ÜHG-kibocsátása, 2030-ig 4%-kal, 2050-re 42,4%-kal csökkenjen. Cél a különböző szektorok klímaváltozási hatásokkal szembeni alkalmazkodó-képességének erősítése és felkészülésének segítése. A helyi szereplők között a tudásmegosztás és együttműködés javítása Pest vármegye példamutató szerepének erősítéséért a klíma- és energiatudatosságban.

Bács-Kiskun Megyei Klímastratégia, 2018-2030	A stratégia jövőképe szerint Bács-Kiskun a klímavédelmi innovációk és a térségi, települési alkalmazkodási programok megvalósításának élen járó megyéje. A vármegye 2030-ra a klímaváltozás káros hatásaitól eredményesen megvédi a természeti erőforrásait, természeti és épített környezetét, sérülékeny térségeit és településeit, ugyanakkor közintézményei és lakossága egyaránt sikeresen alkalmazkodik a megyét érintő klimatikus változásokhoz, az innovatív és tiszta technológiák bevezetésével és alkalmazásával, valamint a klímabarát, jó példák elterjesztésével. A dokumentum 2050-ig 40% CO ₂ -ekvivalens kibocsátáscsökkentést kíván elérni. Bács-Kiskun vármegye átfogó adaptációs célkitűzése a vármegye klímaváltozással szembeni sérülékenységeinek mérséklése, a változásokra való időben történő felkészülés ösztönzése. E klímastratégia átfogó szemléletformálási célként a klímaváltozás mérséklését és ahhoz való alkalmazkodást szolgáló egyéni cselekvési lehetőségek széleskörű megismerését lehetővé tevő keretfeltételek megteremtését tűzi ki.
Csongrád-Csanád megye klímastratégiája, 2018-2030	A stratégia szerint a megye adottságaiból és jövőképéből levezethető legfontosabb üzenet az alábbi „jelmondatban” foglalható össze: „ <i>Energia-, mező- és vízgazdálkodj okosan!</i> ” A vármegye a dekarbonizációs és mitigációs célkitűzés értelmében számos beavatkozással 30%-kal szeretné csökkenteni az ÜHG-kibocsátást. Az átfogó adaptációs célkitűzések a gazdaság a mezőgazdaság és az építészet terén kívánja felkészíteni a megyét a klímaváltozás hatásaira. Csongrád-Csanád vármegye szemléletformálási horizontális célja a megújuló energiák használatának ösztönzése, a lakossági és mezőgazdasági vízgazdálkodás fejlesztésének elősegítése, lakossági adaptációs lehetőségek ismertségének növelése.
Nemzeti Erdőstratégia 2016-2030 program	A program célja hazánk erdősültségének növelése, az erdőgazdálkodás és az erdei ökoszisztéma folyamatainak összehangolása, ezen keresztül az erdők mennyiségi és minőségi jellemzőinek fenntartható növelése.
Nemzeti Ifjúsági Stratégia 2009-2024	Célja, hogy hosszú távon irányt szabjon az ifjúság életfeltételeinek javításához, segítséget nyújtson a szféra valamennyi szereplőjének az ifjúsággal kapcsolatos

	intézkedések tervezéséhez, szervezéséhez és végrehajtásához
Időügyi Nemzeti Stratégia 2034-ig	A stratégia lényege az idősekről való gondoskodásban a korábbi deficitmodell (veszteségekre történő összpontosítás) helyett a fejlődésmodellben (a meglévő képességek megőrzése, szunnyadó készségek előhívása) történő gondolkodás és cselekvés.
Második Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia 2018-2030	A 2018-2030 közötti időszakra vonatkozó, 2050-ig tartó időszakra is kitekintést nyújtó NÉS-2 célja egy olyan nemzeti éghajlatváltozási stratégia megalkotása volt, amely lefekteti azokat a célkitűzéseket, amelyek megvalósításával az éghajlatváltozás által előidézett hatások hosszútávon kezelhetők. Fő céljai az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentése és a szén-dioxid elnyelő kapacitások növelése. A dekarbonizáció elérésének elsődleges éghajlatpolitikai keretrendszere a Hazai Dekarbonizációs Útiterv. A Nemzeti Alkalmazkodási Stratégia a klímaváltozáshoz való alkalmazkodás hazai kereteit és lehetőségeit határozza meg.
Nemzeti Tájstratégia (2017-2026)	A stratégia célja a táji adottságokon alapuló felelős tájhasználat kialakítása. Ennek során kívánatos jövőkép, hogy a tájat, a táj egyes területeit arra alkalmas célra és módon és csak a fenntarthatóság mértékéig hasznosítjuk. A felelős tájhasznosítás szemlélete a társadalom egészére, minden döntési szintre kiterjed az egyéntől a közösségekig és a helyi döntéshozóktól, hatóságoktól az államig. A kihívásokra horizontális és vertikális együttműködések útján keressük a választ, annak érdekében, hogy a tájhasznosítás gyakorlatában a társadalmilag szükséges új funkciók területi elhelyezéséhez arra alkalmas területeket keresünk, illetve a meglévő tájhasználatot a fenntarthatóság mércéjén alapulva a tájpotenciálhoz alakítjuk, igazítjuk.
2. Nemzeti Biodiverzitás Stratégia (2015-2020)	A stratégia azt kívánta elérni, hogy a biológiai sokféleség csökkenése és az ökoszisztéma-szolgáltatások további hanyatlása megálljon Magyarországon 2020-ig, valamint állapotuk lehetőség szerinti javuljon. Ehhez a biológiai sokféleség megőrzés szempontjainak beépülését kívánta előmozdítani a szektorokat áthidaló szakpolitikába, stratégiákba és programokba, valamint azok megvalósításába.

Magyarország KAP stratégiai terve, 2023-2027	A stratégia célja, hogy megújítsa Magyarország vidéki területeinek gazdaságát és minél magasabb fokú fejlődési pályára állítsa azt, kihasználva a modern technológiák adta lehetőségeket; ott élő honfitársaink számára vonzó életkörülményeket és munkalehetőséget biztosítson; az európai és a magyar élelmiszerellátás biztonságát megteremtő mezőgazdasági termelést, a minőségi élelmiszerek előállítását jövedelmező és társadalmilag elismert tevékenységgé tegye, mindezt pedig úgy, hogy közben hazánk környezeti állapotát, természeti erőforrásainak megújulását is jelentősen javítsuk.
Magyarország körforgásos gazdasági stratégiája és cselekvési terve	Magyarországnak a körforgásos gazdaságot célzó átfogó gazdaságpolitikai keretrendszer kell elfogadnia a fenntarthatóbb anyaghasználat elérése, illetve a további gazdasági értékteremtés érdekében. A körforgásos gazdaságra történő áttérés elősegítése szigorúbb szakpolitikai intézkedéseket igényel az értékláncok mentén, hogy felgyorsítsák a körforgásos gazdasági gyakorlatokat, ösztönözzék az erőforrás-hatékonysági intézkedéseket, és új üzleti modelleket vezessenek be.
Magyarország Digitális Agrár Stratégiája 2019-2022	A Digitális Jólét Program (DJP) keretében elkészült Magyarország Digitális Agrár Stratégiájának (DAS) célja az volt, hogy az információk gyűjtésével, feldolgozásával, a technológiai műveletek automatizálásával és robotizálásával hozzájáruljon a mezőgazdasági termelés jövedelmezőségének növeléséhez a rendelkezésre álló környezeti erőforrások hatékony felhasználása mellett.
Magyarország Vízgyűjtő-gazdálkodási Terve – 2021 (VGT3)	A VGT2 felülvizsgálata alapján, az elmúlt időszakban a vizek állapotában bekövetkezett változások alapján a VGT3 meghatározza a felszíni- és felszín alatti víztestek mennyiségi, minőségi és ökológiai állapotát, illetve azokat a beavatkozásokat, amelyek a jó állapot eléréséhez és fenntartható megőrzéséhez szükségesek.
Nemzeti Tiszta Fejlődési Stratégia, 2020-2050	E hosszú távú koncepció célja, hogy felvázolja a klímavédelemről szóló 2020. évi XLIV. törvényben rögzített 2050. évi klímasemlegességi célkitűzés teljesítését szolgáló hosszú távú társadalmi-gazdasági és technológiai útvonalat. A stratégia a magyar családok boldogulását, gyarapodását és jólétét helyezi középpontba azzal, hogy az éghajlatváltozás negatív

	hatásai ellen szükséges megelőző, illetve a már elkerülhetetlen hatásokra felkészítő intézkedéseket integrálja az ország hosszú távú fejlesztési és jóléti céljaival.
Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030	A Turizmus 2.0 Stratégia a magyarországi turizmus 2030-ig terjedő fejlesztési időszakának sarokköveit fekteti le. Strukturált formában veszi nagytit alá a turizmus ágazat kiindulópontjait – egyaránt számba véve a megkerülhetetlen adottságokat, erősségeket és gyengeségeket, valamint a nemzetközi és regionális versenytárs országok tekintetében azonosítható előnyöket és hátrányokat. A dokumentum a kiindulópontok alapján egységes elvek mentén rendezi a stratégiai célokat és fejlesztési irányvonalakat, ezek mögé konkrét stratégiai intézkedéseket is rendelve.
Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia 2030	2030-ra a dokumentum jövőképe szerint a roma emberek egyenlőségének, befogadásának és részvételének jelentős előmozdítása, amely a különböző szakterületeken (gyermekjólét, köznevelés-, oktatás-képzés, foglalkoztatás, egészség, lakhatás és közszolgáltatásokhoz való hozzáférés, közösségfejlesztés, kulturális és nemzeti jogok), valamint a horizontális területeken elért előrehaladásban válik valóra.
Magyarország Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Stratégiája (2021–2030)	A KFI stratégia hazánk versenyképességének fokozása érdekében meghatározott célrendszere három fő pillére épül: A tudástermelés erősítése a KFI intézményrendszer kapacitásainak bővítésével, korszerűsítésével és a kutatói utánpótlás biztosításával. A tudásáramlás fokozása a KFI ökoszisztéma szereplői közötti hatékonyabb együttműködés ösztönzésével, a szektorok közötti átjárhatóság növelésével, a tudástranszfer lehetőségeinek bővítésével. A tudásfelhasználás eredményesebbé tétele a vállalati innováció fokozásával.
Országos Hulladékgazdálkodási Terv (2021-2027)	A dokumentum jövőképe szerint Magyarország versenyképességének a növelése érdekében fontos, hogy a magyar gazdaság is ki tudja használni a hulladékgazdálkodási ágazatban rejlő potenciális lehetőségeket és az innováció ösztönzésével, a minőségi hulladékgyűjtés és feldolgozás új rendszerének kidolgozásával támogatásra kerüljön a gazdaság fejlődése úgy, hogy a hulladékgazdálkodás terén a

	megelőzés, az újrahasználat és az újrafeldolgozás irányába történő előrehaladással egyúttal környezetünk magas szintű védelme is biztosítva legyen. A célok eléréséhez szükséges lépéseket a Cselekvési és az Országos Megelőzési program tárgyalja.
Natura 2000 területek kezelési tervei, illetve a jogszabályban kihirdetett természetvédelmi kezelési tervek	Az egyes védett területekre vonatkozó sajátos veszélyeztető tényezőket, kezelési feladatokat és komplex javaslatokat összefoglaló dokumentumok az ország valamennyi NATURA 2000 területére elkészültek. Valamint a jogszabályban kihirdetett természetvédelmi kezelési tervek is rendelkezésre állnak. Elérhetőek: https://termesztvedelem.hu/elfogadott-fenntartasi-tervek/ https://termesztvedelem.hu/jogszabalyban-kihirdetett-termesztvedelmi-kezelesi-tervek/

Forrás: saját szerkesztés

2.1.10 A tervezést érintő egyéb jogszabályok

A területfejlesztést és területrendezést alapvetően a területfejlesztésről és területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény határozza meg. A törvény célja a területfejlesztés és területrendezés alapvető feladatainak, szabályainak megállapítása, intézményrendszerének kialakítása. A törvény hatálya az országos és térségi területfejlesztési és területrendezési feladatok, valamint a térségi területfejlesztési és területrendezési feladatokat ellátó területi önkormányzatok vidékfejlesztési és koordinációs feladatainak ellátására terjed ki. A Térségi Fejlesztési Tanácsok működésével kapcsolatos főbb szabályokat a 15. - 17. § tartalmazza. A 218/2009. (X.6.) Korm. rendelet határozza meg a területfejlesztési koncepció, a területfejlesztési program és a területrendezési terv tartalmi követelményeit, rögzíti ezek illeszkedésének, kidolgozásuknak, egyeztetésüknek, elfogadásuknak és közzétételüknek részletes szabályait.

A területi monitoringról szóló 37/2010. (III.26.) Korm. rendelet szerint a területi tervek megújítása, kialakítása meghatározott időközönként jogszabályi előírás a megyék, a főváros és a kiemelt térségi tanácsok számára. E szervezetek feladata a területfejlesztési koncepció felülvizsgálata és módosítása, valamint a területfejlesztési program értékelésen alapuló felülvizsgálata és szükség szerinti módosítása a jogszabályban meghatározott rendszerességgel.

A tanyák és tanyás térségek megőrzéséről, fejlesztéséről szóló 49/2009. (V.27.) OGY határozat tartalmazza tanyás térségeket érintő tervezésre vonatkozó szabályozást. Mivel a Homokhátság jelentős része tanyás terület e szabályozás e koncepcióban kiemelt jelentőségű.

A 2/2005. (I.11.) Korm. rendelet alapján a környezeti vizsgálat véleményezésére, egyeztetésére, az észrevételek megadására az egyes tervek, koncepciók, illetve programok környezeti vizsgálatát a véleménykérés kézhezvétele vagy nyilvánosságra hozatala időpontjától számítva legalább 30 napos határidőt kell biztosítani a véleményezésre.

A települési tervek felépítését, az egyeztetési folyamatokat meghatározza a 1997. évi LXXVIII. törvény az épített környezet alakításáról és védelméről, 253/1997. (XII. 20.) Korm. rendelet az országos településrendezési és építési követelményekről, továbbá a 314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet a településfejlesztési koncepcióról, az integrált településfejlesztési stratégiáról és a településrendezési eszközökről, valamint egyes településrendezési sajátos jogintézményekről. Mivel települések az országos és vármegyei szintű jövőképeket és célokat hangolják össze a településszerkezeti tervben és szabályozási tervben megjelenő helyi fejlesztési elképzelésekkel hozzák összhangba a helyi fejlesztési igényekkel célszerű figyelembevételük.

2.2 A Duna-Tisza Közi Homokhátság területfejlesztésében résztvevő szereplők elképzeléseinek feltárása, a tervezési folyamat partnerségi tervének elkészítése és végrehajtása

Az EU tervezési alapelvei hangsúlyozzák a partnerség, az integrált tervezés, a fenntarthatóság és a társadalmi igazságosság fontosságát a tervezési folyamat során. Ezek közül a partnerség az egyik legfontosabb elem, és azt jelenti, hogy a tervezési folyamatban a területi felek, mint például a helyi és központi kormányzatok, az állampolgárok, a civil társadalom és az üzleti szektor aktívan részt vesznek a tervezésben. Ennek általános céljai a következők lehetnek:

- A döntéshozatal átláthatóságának és legitimitásának növelése, hiszen a helyi felek részvétele révén a döntéshozatal folyamata transzparenssebbé válik a partnerek számára, és a döntéshozók nagyobb legitimitást kaphatnak a döntéseikhez.
- Az érintettek érdekeinek védelme, mivel a partnerségi együttműködés lehetőséget ad arra, hogy kifejezzék véleményüket és aggályaikat a döntésekkel kapcsolatban, és segíti a döntéshozókat abban, hogy ezeket figyelembe vegyék.
- A döntések minőségének javítása mert a partnerségi terv megvalósítása során a döntéshozók jobban megismerhetik az érintettek igényeit és szükségleteit, és ezáltal olyan intézkedéseket hozhatnak, amelyek jobban szolgálják a közösség érdekeit.
- Konfliktusok kezelése, mivel a döntéshozók és az érintettek közötti kommunikáció révén az érdekellentéteket és nézetkülönbségeket korábban fel lehet ismerni, és megfelelő módon lehet kezelni.

Összességében tehát a partnerség biztosítja, hogy a kidolgozott tervek valós igényekre és lehetőségekre épüljenek, valamint a rendelkezésre álló források a közösség érdekében, hatékonyan és fenntartható módon kerüljenek felhasználásra.

A partnerségi terv célja a területfejlesztési koncepció végrehajtásához szükséges stratégiai partnerek bevonásának meghatározása, valamint a partnerségi együttműködési keretek és az egyes partnerek felelősségi körének rögzítése. Annak kidolgozásával lehetővé válik a területfejlesztési koncepció végrehajtása során a szélesebb társadalmi és gazdasági érdekek összehangolása, valamint a fenntartható fejlődés elveinek érvényesítése. Emellett párbeszéd eszközével segíti összehangolni a különböző szereplők helyi és regionális szintű fejlesztési céljait, stratégiáit és projektjeit, illetve kezelni a fennálló konfliktusait. Éppen ezért a partnerségi tervek kulcsfontosságúak a helyi közösségek gazdasági és társadalmi fejlődésének előmozdításában, a területi egyenlőtlenségek csökkentésében, a környezeti és társadalmi fenntarthatóság előmozdításában, illetve mivel általában hosszú távra szólnak, így segítenek biztosítani a fenntartható fejlődést.

A partnerségi terv készítésének kötelezettségét, valamint annak tartalmát, így a célcsoportokat, a bevonás eszközeit és részvételi formáit a 218/2009. (X. 6.) Korm. rendelet 13. § írja elő. Ugyanezen paragrafus 2. bekezdése négy tartalmi kötelezettséget ír elő a partnerségi tervekkel kapcsolatosan:

1. a bevonandó célcsoportok meghatározása,
2. a bevonás céljainak azonosítása,
3. az egyes tervezési elemekhez kapcsolódó bevonás tervezett eszközeit és formáit,
4. a végrehajtás során az állampolgárok és szakmai közösségek részvételének formáit.

2.2.1 A bevonandó célcsoportok

A területfejlesztési koncepciók és programok véleményezésére jogosultak körét a 218/2009. (X. 6.) Korm. rendelet 18. § 1. bekezdése alapján a rendelet 10. melléklete tartalmazza. Ez alapján a bevonandók köre:

1. miniszterek;
2. a következő kormányhivatalok, kormányzati főhivatal, illetve önálló szabályozó szerv:
 - a) Központi Statisztikai Hivatal,
 - b) érintett vármegyei és fővárosi kormányhivatal,
 - c) Magyar Energetikai és Közmű-szabályozási Hivatal,
3. Országos Atomenergia Hivatal;
4. Országos Környezetvédelmi Tanács;
5. Magyar Tudományos Akadémia;
6. országos önkormányzati érdekszövetségek;
7. az érintett térségi fejlesztési tanácsok;
8. az érintett vármegyei önkormányzatok;
9. az érintett megyei jogú városok önkormányzata;
10. az érintett települési önkormányzatok;
11. az érintett területi államigazgatási szervek közül:
 - a) területi környezetvédelmi és természetvédelmi hatóság,
 - b) illetékes vízügyi hatóság,
 - c) működési területével érintett nemzeti park igazgatóság,
 - d) működési területével érintett vízügyi igazgatóság,
 - e) Herman Ottó Intézet Nonprofit Kft.,
 - f) területi hulladékgazdálkodási hatóság.

A Korm. rendelet 13 § 1. bekezdésének értelmében további bevonandó partnerek:

12. az állampolgárok,
13. a társadalmi (civil) szervezetek,
14. a helyi gazdasági szereplők, gazdálkodók, vállalkozók, vállalkozások,
15. a felsőoktatási intézmények, kutatóhelyek, szakképzési központok,
16. az érdekképviselések, kamarák,
17. Közép-Duna Menti Fejlesztési Tanács,
18. érintett Vármegyei Területfejlesztési Konzultációs Fórumok,
19. érintett Regionális Területfejlesztési Konzultációs Fórumok,
20. egyéb szervezetek.

2.2.2 A bevonás céljai

A Homokhátság területfejlesztési koncepciójához és programjához kapcsolódó partnerségi terv általános és konkrét céljai a következők lehetnek:

1. a területen élő lakosság, valamint gazdasági, civil és érdekképviselői szervezetek tájékoztatása a DTKH Térségi Fejlesztési Tanács céljairól és elképzeléseiről a terület fejlesztését, fejlődését illetően,
2. a közösségi részvétel ösztönzése a tervezési folyamatban és a tervezett projektek végrehajtásában,
3. a szükségletek és érdekek azonosítása beleértve az infrastruktúra, a közlekedés, az oktatás, az egészségügy és a szociális szolgáltatások területét,
4. közös célkitűzések meghatározása, amelyeket a partnerség tagjai közösen kívánnak elérni a Homokhátság területén,
5. a konfliktusok kezelése a térségi szereplők között, például a természetvédelem, a vízügy és az agrárgazdálkodók vonatkozásában,
6. összehangolt együttműködés kialakítása és a kapcsolatok erősítése a területen érintett szereplők között, amely elősegítheti a meglévő erőforrások (pl. emberi, anyagi, szellemi) hatékonyabb kiaknázását,
7. innovációk kidolgozása és adaptációja, melyek megkönnyítik a Homokhátságot érintő kihívások kezelését, mint például a fenntartható fejlődés és az éghajlatváltozás,
8. az információáramlás javítása a partnerség tagjai között, a közigazgatástól a vállalkozásokon keresztül az állampolgárokig,
9. a társadalmi igazságosság előmozdítása a tervezési területen, mely magában foglalhatja a szegénység csökkentését, a társadalmi egyenlőtlenségek enyhítését és a szegényebb közösségek és lakosság bevonását a területfejlesztési projektekbe,
10. a gazdasági fejlődés ösztönzése a piaci lehetőségek és beruházások felkutatásával, a szereplők közötti kapcsolatok megteremtésével és a vállalkozói szellem ösztönzése által.

2.2.3 A bevonás tervezett eszközei és formái a tervezés különböző fázisaiban

A 218/2009. (X. 6.) Korm. rendelet 13. § 2. bekezdés b pontja szerint az egyes tervezési elemekhez és fázisokhoz kapcsolódóan a tervezőnek meg kell határoznia a bevonás során alkalmazni kívánt eszközöket és részvételi formákat. Ezek a jogszabály szerint nevesítve a következők lehetnek:

- kommunikációs kampány,
- kiállítások,
- helyi média,
- tájékoztató kiadványok,
- állampolgári vélemények gyűjtése,
- nyilvános fórumok, konferenciák,
- eseti bizottság,
- közvélemény-kutatás (szociológiai kutatás, fókuszcsoportos kutatás, munkacsoport megbeszélések, zsűrik).

A tervezés során két fázist azonosítottunk, melyekben a különböző partnerek bevonására szükség van a hatékony tervezés folyamat kialakításához:

1/ Előkészítő fázis:

A területfejlesztési tervezés előkészítő fázisában a tervezők összegyűjtik a tervezési területre vonatkozó szükséges információkat, helyzetelemzést és -értékelést végeznek, azonosítják a térség fejlesztésének a

gazdasági, környezeti és társadalmi szempontjait. Továbbá megvizsgálják a jogi és szabályozási környezetet, a tervezési területre vonatkozó más tervek által megfogalmazott előírásokat és fejlesztési célokat. E feladatok elvégzéséhez szükséges felmérni az érintett szereplők érdekeit és szükségleteit.

A DTkH Fejlesztési Tanács fő feladatai a Homokhátság vízgazdálkodásának, vízpótlásának koordinálásához köthetők, így legfontosabb érintett szereplők az előkészítési fázisban a települési önkormányzatok. Az önkormányzatok véleményének megismerésére közvélemény-kutatási módszerek alkalmazásával történt 2023 február és március hónapok folyamán. Ennek keretében a területileg érintett 117 önkormányzatnak a tervezők online kérdőívet állítottak össze, melyet a Tanács elnöke elektronikus levélben jutott el a címzetteknek. Emellett a tervezők egyéni és fókuszcsoportos beszélgetéseket bonyolítottak le térségi polgármesterekkel, településfejlesztőkkel, vármegyei önkormányzati vezetőkkel.

2/ Véleményezési fázis:

Ebben a fázisban a tervezők bemutatják a tervezési dokumentumok egyeztetési változatait. véleményezése. Ez lehetővé teszi, hogy a 218/2009. (X. 6.) Korm. rendeletben nevesített érintettek részt vegyenek a tervezési folyamatban, így többek között a központi és területi államigazgatási szervek, a helyi önkormányzatok, az állampolgárok, a gazdasági szereplők, a civil szervezetek, valamint a különböző kamarák (ipar és agrár). Ezáltal a véleményezési fázis elősegíti a nyitott kommunikációt és a párbeszédet, amely segíti a tervezőket abban, hogy a javaslatokat olyan módon alakítsák ki, amelyek megfelelnek az érintett szereplők és az érdekelt közösségek igényeinek és kéréseinek. Továbbá lehetőséget biztosít a felmerülő konfliktusok megoldására, vagy azok kezelésére a fejlesztési tervben.

A DTkH Térségi Fejlesztési Tanács a területfejlesztési koncepció előkészítési és javaslattevő fázisának dokumentumait elérhetővé teszi a Bács-Kiskun Vármegyei Önkormányzat honlapján keresztül, melyhez kapcsolódóan egy véleményezési felületen tudják a partnerek kifejezni elképzeléseiket és javasolt módosításait. Az online formában zajló véleményezés során a DTkH Térségi Fejlesztési Tanács a partnerségi terv 2.2.1-es pontjában szereplő bevonandó partnereket értesíti a véleményezési fázis kezdetéről, melyre ezután 45 nap áll majd rendelkezésre. 2023. május hónap folyamán a Térségi Fejlesztési Tanács ülésén a koncepciót a tervezők bemutatják, ennek keretében szintén lehet véleményezni és javaslatokkal élni annak tartalmát, illetve a fejlesztési irányokat illetően. Az online felületen, valamint a Tanács ülésén megfogalmazott módosítási igényeket a vármegyei önkormányzat munkaszervezete gyűjti és adja át a tervezést végző KRTK RKI ATO, Kecskeméti Csoport munkatársainak.

Végül mindkét fázisra vonatkozó általános szempontként említhetjük, hogy a bevonás során fontos a célok és az eszközök rugalmas kezelése, amennyiben szükséges új módszerek alkalmazása. A teljes folyamat során pedig biztosítani kell az információk átláthatóságát, a nyitott és egyenlő párbeszédet, valamint a visszacsatolás lehetőségét.

2.2.4 Az állampolgárok és szakmai közösségek részvételének formái a végrehajtás során

A területfejlesztési koncepció és program végrehajtásának eredményességét és a projektek hatásainak elemzését minden esetben szükséges ellenőrizni. Ennek célja a tervezési javaslatok hatékonyságának és hatásainak értékelése, valamint azok eredményeinek összehasonlítása az előzetes célokkal elsősorban indikátorok segítségével. A tervezők ezekre támaszkodva kiértékelhetik a korábban megtervezett fejlesztési irányok és projektek gazdasági, társadalmi és környezeti hatásait. Emellett azonban szükséges az érintett partnerek véleményének felmérése, hogy megbizonyosodjanak arról, hogy a tervezési javaslatok megfelelnek

az elvárásoknak és az előzetes céloknak. A vélemények felhasználásával a tervezők módosíthatják a tervezési javaslatokat, hogy a konkrét fejlesztések jobban megfeleljenek a helyi igényeknek és kihívásoknak, illetve biztosítsák azok fenntarthatóságát.

A DTkH Térségi Fejlesztési Tanács Szervezeti és Működési Szabályzata szerint rendszeresen vizsgálja és legalább két évente értékeli a térség környezeti állapotát, a gazdasági és társadalmi folyamatokat, illetve meghatározza a fejlesztési szükségleteket. Ezek az állapotfelvevételek lehetőséget biztosítanak egyrészt a megvalósítással kapcsolatban a partnerek véleményének és javaslatainak újbóli összegyűjtésére, másrészt a tervezés során felállított célok és intézkedések megvalósulásának nyomon követésére. Szükség esetén ezek korrekcióját a monitoring eredményei alapján el lehet végezni.

2.2.5 A partnerségi terv végrehajtásának feladatai

A partnerségi terv végrehajtása során az alábbi feladatok ellátására van szükség:

1/ Szervezési feladatok

- a) a partnerségi terv végrehajtásáért felelős szervezeti egységek/személyek kijelölése a DTkH Fejlesztési Tanács munkaszervezetén belül,
- b) a partnerségi tervben szereplő intézkedésekhez szükséges együttműködések és partnerségi kapcsolatok kialakítása és fenntartása,
- c) a tervezési területen szükséges adatgyűjtések és egyeztetések megszervezése és végrehajtása (alkalmazott eszközök kiválasztása, technikai háttér biztosítása).

2/ Adminisztratív feladatok

- a) az egyes tevékenységek és határidők nyomon követése,
- b) pénzügyi tervezés és költségvetés elkészítése, valamint a források elosztása,
- c) adatszolgáltatás és jelentéskészítés, a partnerségi terv végrehajtásának értékelése.

3/ Koordinációs és kommunikációs feladatok

- a) a partnerségi tervben szereplő célok és intézkedések bemutatása és megismertetése az érintett szervezetekkel és a lakossággal,
- b) folyamatos kapcsolattartás és a partnerségi tervben foglalt intézkedésekkel kapcsolatos tájékoztatás
- c) a beérkezett vélemények, javaslatok és ajánlások gyűjtése, továbbítása a tervezők felé,
- d) az egyeztetések során felmerült kérdések megválaszolása a tervezők bevonásával.

A partnerségi terv megvalósítása és követése rendszeres partnerségi egyeztetésekkel történik, amelyek keretében megvitatják a végrehajtásának előrehaladását, az elért eredményeket, valamint az esetleges problémákat és kihívásokat. A partnerségi terv végrehajtásának eredményességét rendszeresen értékelik, melyek segítenek felülvizsgálni és kijavítani azokat a hiányosságokat és problémákat, amelyek felmerültek a bevonási folyamatban.

A partnerségi terv végrehajtása során begyűjtött adatok és eredmények alapján a tervezők feladata a beérkezett javaslatok áttekintése, rendszerezése és azok alapján a fejlesztési célok és intézkedések felülvizsgálata és módosítása, amennyiben szükséges.

2.3 A területfejlesztés eszköz és intézményrendszerének elemzése

2.3.1 A területfejlesztés forrásainak elemzése (nemzetközi, központi költségvetési, önkormányzati források, a gazdasági egységek beruházásai, a különféle szervezetek fejlesztései, a háztartások)

Az Európai Unióhoz való csatlakozást követően Magyarország, így a Homokhátság településeinek számára is az európai közösségi támogatások léptek elő a területfejlesztés első számú forrásává. A 2014-2020-as programidőszakban 9+1 operatív program keretében kerültek kiírásra pályázatok (26. tábla).

26. tábla A 2014-2020-as programozási időszak operatív programjai, a Partnerségi Megállapodásban rögzített ESB Alapokból származó indikatív támogatási összeggel, és a támogatott projektek számával

Rövidítés	Operatív program	Támogatás (millió Eur)	Támogatott projektek száma
EFOP	Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program	2613	5674
GINOP	Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Program	7734	29823
IKOP	Integrált Közlekedésfejlesztési Operatív Program	3332	139
KEHOP	Környezeti és Energiahatékonysági Operatív Program	3257	1685
RSZTOP	Rászoruló Személyeket Támogató Operatív Program		10
TOP	Terület- és Településfejlesztési Operatív Program	3390	10420
VEKOP	Versenyképes Közép-Magyarország Operatív Program	463	2730
KÖFOP	Közigazgatás- és Közszolgáltatás-Fejlesztés Operatív Program	795	1314
MAHOP	Magyar Halgazdálkodási Operatív Program	39	220
VP	Vidékfejlesztési Program	3455	287437

Forrás: palyazat.gov.hu alapján saját szerkesztés

Az első kilenc operatív program a Széchenyi 2020 fejlesztési program részét képezi, míg az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap alá tartozó Vidékfejlesztési Programot a Széchenyi 2020 VP fejlesztési program tartalmazza.

A Homokhátság települései nem egyformán részesülhettek támogatásban: mivel Budapest kiemelkedő teljesítményének köszönhetően a Közép-Magyarország Régióban az egy főre jutó hazai termék értéke meghaladta az EU-27-ek GDP-jének 90%-át, ezért a régió egyike volt a 2004 óta csatlakozott országok

kevés fejlettebb régiójának. Ez egyrészt alacsonyabb maximális (50% a 75-85% helyett) társfinanszírozási intenzitással járt együtt (Nyikos, 2017), másrészt bizonyos operatív programokból (pl. EFOP, GINOP, KEHOP, TOP) a Homokhátság Pest vármegyei települései nem voltak jogosultak támogatásra. Ezzel szemben a Versenyképes Közép-Magyarország Operatív Program (VEKOP) kizárólag a közép-magyarországi települések támogatását célozta meg.

A 2021-2027-es programozási időszakra vonatkozóan az Európai Bizottság által 2022. december 22-én elfogadott Partnerségi Megállapodás alapján a hazai társfinanszírozással együtt több mint 9700 milliárd forint összegű kohéziós forrásokat az előző időszakhoz hasonló struktúrában fordíthatja fejlesztésekre az ország, az operatív programok jelentős része a következő években is folytatódni fog:

- Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program Plusz (EFOP Plusz)
- Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Program Plusz (GINOP Plusz)
- Integrált Közlekedésfejlesztési Operatív Program Plusz (IKOP Plusz)
- Környezeti és Energiahatékonysági Operatív Program Plusz (KEHOP Plusz)
- Terület- és Településfejlesztési Operatív Program Plusz (TOP Plusz)
- Magyar Halgazdálkodási Operatív Program Plusz (MAHOP Plusz)
- Digitális Megújulás Operatív Program Plusz (DIMOP Plusz)
- Végrehajtás Operatív Program Plusz (VOP Plusz)

Fontos változás továbbá, hogy 2018. január 1-jétől a 2013/2015. (XII. 29.) Korm. határozatnak megfelelően Közép-Magyarország régió kettévált Pestre és Budapestre, így a jelenlegi tervezési időszakban a Homokhátság pest vármegyei települései már azonos feltételekkel juthatnak forráshoz. A területfejlesztési célokra is felhasználható európai közösségi források közül még a határon átnyúló együttműködéseket támogató Interreg programot kell mindenképp megemlíteni. A Magyarország-Szerbia közötti Interreg-IPA program forrásaihoz Bács-Kiskun és Csongrád-Csanád vármegyék települései juthatnak hozzá, míg az Interreg VI-A Románia-Magyarország Program forrásaira Csongrád-Csanád vármegye települései jogosultak. "A 2021-2027 közötti időszakban a Konceptióban foglaltak megvalósulásához a Magyarország-Szerbia közötti Interreg-IPA program alábbi prioritásai, célkitűzései és intézkedései járulhatnak jelentősen hozzá:

1. prioritás: Egy zöldebb régió

Egy zöldebb, alacsony szén-dioxid-kibocsátású átalakulás egy nettó nulla szén-dioxid-kibocsátású gazdaság és reziliens Európa irányába a tiszta és igazságos energetikai átmenet, a zöld és kék beruházások, a körforgásos gazdaság, az éghajlatváltozás enyhítése és az ahhoz való alkalmazkodás, a kockázatmegelőzés és -kezelés, valamint a fenntartható városi mobilitás előmozdításával.

1.1. sz. célkitűzés: Éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás, kockázatmegelőzés (2.4. egyedi célkitűzés)

- 1. sz. intézkedés típus - A határon átnyúló kockázatmegelőzési és katasztrófavédelmi rendszerek közös kialakítása, koordinálása és fejlesztése
- 2. sz. intézkedés típus - Közös fellépés az éghajlatváltozás hatásainak csökkentése érdekében, az éghajlatváltozás miatt bekövetkező természeti jelenségek kezelésével
- 3. sz. intézkedés típus - Közös figyelemfelkeltő és ismeretterjesztő tevékenységek az éghajlatváltozás okairól, következményeiről és a negatív hatásokat csökkentő intézkedések lehetséges alkalmazásáról

1.2. sz. célkitűzés: Biológiai sokféleség és a szennyezés csökkentése (2.7. egyedi célkitűzés)

- 1. sz. Intézkedés típus - A határon átnyúló szennyezési források meghatározását és megszüntetését célzó közös tevékenységek
- 2. sz. Intézkedés típus - A természeti területek fenntartható fejlődését biztosító közös kezdeményezések
- 3. sz. Intézkedés típus - Közös figyelemfelkeltő és ismeretterjesztő tevékenységek a határ menti régió környezetvédelmi és természetvédelmi témáiban

2. prioritás: Az emberi és kulturális értékek fejlesztése

Szociálisabb Európa – Egy szociálisabb és befogadóbb Európa megteremtése a szociális jogok európai pillérének végrehajtásával

2.1. sz. célkitűzés: Oktatás és egész életen át tartó tanulás (4.2. egyedi célkitűzés)

- 1. sz. intézkedés típus - Élethosszig tartó tanulóssal támogatható a társadalmi befogadás, a társadalmi kohézió, valamint a környezeti szempontból fenntartható és egészséges digitalizáció
- 2. sz. intézkedés típus –Az iskolai lemorzsolódás megelőzését és visszafordítását célzó képzési, mentori és tájékoztató programok közös fejlesztése
- 3. intézkedés típus – Szakképzési programok közös kidolgozása

2.2. sz. célkitűzés: Kultúra és turizmus (4.6. egyedi célkitűzés)

- 1. intézkedés típus – Közös turisztikai termékek fejlesztése, közös termékmarketinggel
- 2. sz. intézkedés típus - Kulturális együttműködés
- 3. sz. intézkedés típus - Turisztikai és kulturális célú tájékoztató információk közös kezelése"

A 2018-ban meghirdetett, kizárólag hazai költségvetési forrásokból megvalósuló Magyar Falu program az 5000 fős lélekszám alatti települések komplex fejlesztéséhez biztosít támogatást. A Homokhátság területéről 2022-ben 88 település (mintegy 194 000 lakos) volt pályázásra jogosult. 2022-ben a program keretében az alábbi célokra kerültek pályázatok meghirdetésre:

- Civil közösségi tevékenységek és feltételeinek támogatása
- Út, híd, kerékpárforgalmi létesítmény, vízelvezető rendszer építése/felújítása
- Tanya és falugondnoki buszok beszerzése
- Szolgálati lakás és orvosi szolgálati lakás felújítása, fejlesztése
- Önkormányzati tulajdonban lévő ingatlanok fejlesztése
- Önkormányzati temetők infrastrukturális fejlesztése
- Óvodai játszóudvar közterületi játszóterek fejlesztése
- Közösségszervezéshez kapcsolódó eszköz és bértámogatás
- Kommunális eszköz beszerzése
- Önkormányzati járdaépítés/felújítás támogatása

- Iskolaépület felújítása és iskolai tornaterem, tornaszoba fejlesztése
- Egyházi közösség-szervezéshez kapcsolódó eszközbeszerzés és közösség-szervező bértámogatása
- Egyházi közösségi terek fejlesztése
- Egyházi közösség tulajdonában lévő temetők infrastrukturális fejlesztése
- Kistérségi üzletek működési támogatása

A Homokhátság települései számára különösen fontos a központi költségvetési forrásokból a tanyák és a tanyás térség megőrzése, fejlesztésére, illetve a zártkertek mezőgazdasági hasznosítását elősegítő támogatások is. 2021-ben a Tanyafejlesztési program keretösszege 858 millió forint, míg a Zártkerti program keretösszege 5 milliárd forint volt.

A központi költségvetési forrásokból kifejezetten homokhátsági fejlesztési mintaprojektek is megvalósulnak. A Nemzetgazdasági Minisztérium 2017. évben támogatást nyújtott egy bugacpusztaházi természetközeli szennyvíztisztítási mintaprojekt megvalósítására, ami a térség kiszáradásának kezeléséhez is hozzájárul. A Duna-Tisza Közi Homokhátsági Térségi Fejlesztési Tanács saját költségvetési keretéből is hozzájárul a területfejlesztési mintaprojektek megvalósulásához, a 2022-es költségvetésben több mint 2 millió forintos céltartalékot elkülönítve a szakdolgozat és diplomamunkapályázat keretében érmesnek ítélt, térség fejlődését elősegítő ötletek megvalósítására.

Ahogy az 1.2.4. fejezet rögzíti, az elmúlt évtizedben a Homokhátságban számos zöldmezős beruházás, illetve telephelybővítés és üzemfejlesztés valósult meg. Ebben a folyamatban a külföldi működőtőke, illetve bizonyos esetekben hazai tőke (pl. Mizsetáp Kft., Univer Zrt.) játssza a döntő szerepet. Azonban nem lebecsülendő a központi költségvetési forrásokból nyújtott vissza nem térítendő állami támogatás jelentősége sem: vissza nem térítendő támogatást kapott például a fejlesztéshez az Univer Zrt, az Infineon Technologies Cegléd Kft., a Nissin Foods Kft. vagy az OBO Bettermann vállalatcsoport. Egyes célok (pl. energiahatékonyság növelését célzó épületenergetikai fejlesztések) esetében Európai Unió források igénybevétele is lehetséges.

Végezetül egyedi esetként érdemes kiemelni a Budapest-Belgrád vasútvonal korszerűsítését, ami 85%-ban egy nem szokványos forrásból, kínai hitelből kerül finanszírozásra.

2.3.2 A területfejlesztés intézményrendszere (szervezet, működés, együttműködés)

A területfejlesztéssel kapcsolatos feladatok (elsősorban társadalmi, gazdasági, környezeti folyamatok felügyelete, különböző időtávú fejlesztési célok megfogalmazása, fejlesztési programok megvalósítása) végrehajtását végző intézményrendszer egyrészt követi a hatalomgyakorlás hierarchikus struktúráját, másrészt a dinamikus változó jogszabályi környezetet és a regionális politikára vonatkozó főbb irányokat.

A rendszerváltást követően -az európai szttenderdekhez igazodva- a legalapvetőbb általános jogi keret és célrendszer leírását a területfejlesztési tevékenységnek az 1996. évi XXI. törvény adta meg. Ezen jogszabály -akárcsak a területfejlesztést övező intézményrendszer és a fejlesztéspolitika fókuszpontjai- számos módosításon esett át. Napjainkra a legfontosabb változások közé sorolandó a területi konfiguráció megváltozása (kistérségek helyett járáások kialakítása a 2012. évi XCIII. törvény nyomán), a területi tervezés szemléletmódjának allokatív irányba történő elmozdulása, valamint a közfeladatok szervezésének módját tekintve a centralizáció erősödése. Ez utóbbi a megnövekedett közvetlen állami szolgáltatás szervezés és ágazati politikai, hatósági területi feladatellátásban nyilvánul meg. A területfejlesztési törvény továbbra is

lehetővé teszi a települési önkormányzatok számára, hogy területfejlesztési társulásokat hozzanak létre, azonban az utóbbi időben ezek jelentősége egyre kisebb lett.

A 2010-es reformoktól kezdve a területfejlesztés helyi (települési önkormányzat) és központi (kormányzat) között legfontosabb fejlesztési kompetenciákkal rendelkező szintté a megyék váltak. A regionális és megyei területfejlesztési tanácsok szerepét a területileg érintett megyei önkormányzatok örökölték meg. A megyei önkormányzatok feladatait alapvetően a 2011. évi CLXXXIX. törvény (Magyarország helyi önkormányzatairól) szabályozza: „27. § (1) A megyei önkormányzat területi önkormányzat, amely törvényben meghatározottak szerint területfejlesztési, vidékfejlesztési, területrendezési, valamint koordinációs feladatokat lát el”. Feladatuk továbbá a területfejlesztési koncepció mentén az integrált területi programok megvalósítása. Véleményezi a területi kiválasztási eljárásrendben meghirdetésre kerülő felhívás tervezetét, és meghatározza a területi értékelési szempontokat és részt vesz a döntés-előkészítő bizottság ülésén.

A területfejlesztésről és a területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény (Tftv) 15. § (1) bekezdése lehetővé teszi a vármegyei közgyűlések számára, hogy régió és a vármegyehatárokon átnyúló, térségi fejlesztési tanácsot hozzanak létre, kiemelt területfejlesztési feladatok ellátására. A térségi fejlesztési tanácsok önálló jogi személyiséggel bíró szervezetek, amelyeket a Magyar Államkincstár regisztrál. Jelenleg kilenc ilyen tanács működik Magyarországon, melyek közül mindeddig csak kettő, a Balaton Fejlesztési Tanács és a Tokaj Borvidék Fejlesztési Tanács került törvényben nevesítésre, illetve határoztak meg számukra többletfeladatokat.

A tervezési területet egységbe foglaló Duna-Tisza Közi Homokhátsági Térségi Fejlesztési Tanács 2013. februárjában alakult meg a Homokhátság régió fejlesztésének koordinációját elősegítendő. Ennek keretében a Tanács Alapító Okirata alapján feladatai közé tartozik többek között:

- közreműködik a térségre vonatkozó fejlesztési koncepció és területrendezési terv elkészítésében,
- részt vesz a vidékfejlesztés Homokhátságra vonatkozó speciális programjának tervezésében, végrehajtásában,
- elősegíti a térségi fejlesztésben érdekelt aktorok együttműködését, a fejlesztési feladatok összehangolását,
- javaslatot tesz a térsége tekintetében a megyei fejlesztési koncepciókra,
- kiemelt figyelmet fordít a térség gazdasági erőforrásainak, valamint környezetállapotának fejlesztésére,
- hozzájárul a térségében élők életfeltételeinek javításához, a humán erőforrások fejlesztéséhez, a térségi identitás fenntartásához,
- összehangolja a térségre vonatkozó gazdasági és társadalomszervező döntéseket.

A Tanács Szervezeti és Működési Szabályzata szerint ezek mellett kétfévente értékeli a térség környezeti állapotát, gazdasági és társadalmi folyamatait, melynek eredményét nyilvánossá teszi. Feladatai közé tartozik, hogy az OFTK-val összhangban kidolgozza a térség területfejlesztési koncepcióját és programját.

A Tanács tagjai az érintett vármegyék (Pest, Bács-Kiskun, Csongrád-Csanád) közgyűlésének elnökei, a közgyűlések 1-1 delegáltja és a területfejlesztésért felelős miniszter delegáltja, illetve a felkért egyéb személyek és szervezetek. A Tanács a döntéseinek megalapozása céljából szakértőket és szakértői szervezeteket kérhet fel, míg munkaszervezeti feladatait a Bács-Kiskun Vármegyei Önkormányzat Hivatala, illetve a Bács-Kiskun Megyei Fejlesztési Ügynökség Nonprofit Kft. látja el.

A 2020-as évben létrejött Közép-Duna Menti Kiemelt Térség a Duna-Tisza Közi Homokhátság nyugati peremét is magába foglalja, beleértve Kiskőrös, Kecel Császártöltés, Hajós, Nemesnádudvar és Sükösd településeket.

A NUTS2-es régiók funkciója főként az Európai Unió statisztikai adatgyűjtésre korlátozódott. Nemzeti szinten ehhez igazodik szinte teljes mértékben (Az északkelet magyarországi térség magába foglalja Észak-Magyarország és Észak-Alföld régiókat egyaránt, a Dunántúlon hasonló módon egy térségbe fonódik Nyugat- és Közép-Dunántúl) sajátos fejlesztéspolitikai területi szintként az ún. Gazdaságfejlesztési Zónák, amely kiemelten foglalkoznak a helyi fejlesztési stratégiák központi szándékokhoz való illesztésével. Mindemellett a határon túli kapcsolatok -elsősorban határmenti magyar lakta területek- felerősítése is a zónákért felelős biztosok illetékességi körébe tartoznak.

Az Unió hierarchiában a kistérségekkel azonos szinten helyet foglaló egységek, a járások elsősorban államigazgatási feladatokat látnak el.

Központi, országos lépték vonatkozásában a területfejlesztés és hozzá kapcsolódó tevékenységek több tárca és miniszter felelősségi köréhez kapcsolódnak (27. táblázat). A 182/2022. (V. 24.) Korm. rendelet [Kormány Statútum] szabályozza a legfelsőbb szintű kormányzati intézmények és vezető beosztásban lévő tisztségviselők feladat-és hatáskörét.

27. tábla A területfejlesztéshez kapcsolódó feladatok és felelőseik központi kormányzati szinten

A felelős miniszter	A kapcsolódó felelősségi kör
belügyminiszter	helyi önkormányzatok, vízügy
építési és közlekedési miniszter	állami beruházások, településfejlesztés és településrendezés, településképvédelme, területrendezés, közlekedés
miniszterelnökséget vezető miniszter	térképészet, ingatlan-nyilvántartás, rozsdáövezeti akcióterületekkel kapcsolatos ügyek, a Magyar Falu Program, valamint a Modern Városok Program működtetése
területfejlesztési miniszter	területfejlesztés, területfejlesztés stratégiai tervezése, közbeszerzések, európai uniós források felhasználása
gazdaságfejlesztési miniszter	lakáspolitikai
energiaügyi miniszter	környezetvédelem
agrárminiszter	vidékfejlesztés, természetvédelem, falusi turizmus fejlesztésével összefüggő kormányzati feladatok

Forrás: saját szerkesztés

Az Európai Unió társfinanszírozással megvalósuló fejlesztéseknek összhangot kell létesíteniük az integrációs célokkal. Az Európai Bizottság által 2022. december 22-én elfogadott Partnerségi Megállapodás rögzíti, hogy a 2021–2027-es időszakban felhasználható, hazai társfinanszírozással együtt több mint 9700 milliárd forint összegű kohéziós forrásokat milyen fejlesztésekre fordítja az ország. A 2014-2020-as időszakhoz képest e téren a végrehajtási és intézményrendszerében jelentős változtatás nem volt. A „256/2021. (V. 18.) Korm. rendelet a 2021-2027 programozási időszakban az egyes európai uniós alapokból származó támogatások felhasználásának rendjéről” szóló kormányrendeletben foglalt Fejlesztéspolitikai Koordinációs Bizottság az a szerv, amely a döntések előkészítésért felelős. Az egyes szakpolitikai területeken végrehajtásra kerülő, EU-s és hazai fejlesztéseket ötvöző, projektek és a forráslehívás alapjául szolgáló operatív programok irányító hatóságai továbbra is az ágazati minisztériumok intézményi keretei között működnek, közreműködő szervezetként a TOP Plusz és a MAHOP Plusz esetében a Magyar Államkincstár kerül bevonásra.

Együttműködés

A Duna-Tisza Közi Homokhátság térségének harmonikus fejlődése érdekében elengedhetetlen a multiszektoriális együttműködés. Az uniós regionális politika alapelvei közé tartozó partnerség értelmében a civil, kormányzati, magán szféra együttműködése képes szavatolni a jó gyakorlatok transzferét, a forrásabszorpciók képesség növelését. A formális, szerződéses együttműködések túl az informális találkozók és események szintén segítik az együttműködést (ágazati szereplőkkel történő találkozók, kulturális rendezvények, konferenciák stb.). Kimondottan fontos a helyi beágyazottágú intézményi szereplőkkel történő kapcsolattartás annak érdekében, hogy a helyi lakosság a lehető legtöbbet profitálja a megvalósuló fejlesztésekből.

A terület-és településfejlesztési szempontból potenciális együttműködő partnerek lehetnek a jelenlegi Európai Unió ciklusban az alábbi szakmai szervezetek:

- Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége-TÖOSZ
- Magyar Faluszövetség
- Kisvárosok Szövetsége
- Lechner Tudásközpont
- Közép-Duna Menti Fejlesztési Tanács
- Megyei Jogú Városok Szövetsége
- Községek és Kistépülések Országos Önkormányzati Szövetsége
- Homokhátság Fejlődéséért Vidékfejlesztési Egyesület
- Felső-Homokhátság Vidékfejlesztési Egyesület
- Széchenyi Programiroda Tanácsadó és Szolgáltató Kft.

2.3.3 A területfejlesztés hatékonysága (eddigi eredmények, forrásaktivitás, a fejlesztési területek kihasználtságának bemutatása, az intézmények hatása, hiányosságok)

Az Európai Unió források lehívásában a Homokhátság összességében sikeresnek mondható. Mint az alábbi táblázat is mutatja (28. tábla), a legtöbb operatív program esetében a támogatott projektek száma megközelíti, illetve meghaladja az öt százalékot. Kiemelkedő ebből a szempontból a TOP és KEHOP (a

támogatott projektek 6,2%-a), a GINOP (a támogatott projektek 7,9%-a), valamint különösen a Vidékfejlesztési Program esetében nyújtott sikeres pályázati aktivitás (a támogatott projektek 12,5%-a).

28. tábla A 2014-2020-as programozási időszak operatív programjai, a támogatott projektek országos és Homokhátságra eső számával

Rövidítés	Operatív program	Támogatott projektek száma összesen	Támogatott homokhátsági projektek száma
EFOP	Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program	5674	273
GINOP	Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Program	29823	2354
IKOP	Integrált Közlekedésfejlesztési Operatív Program	139	3
KEHOP	Környezeti és Energiahatékonysági Operatív Program	1685	105
RSZTOP	Rászoruló Személyeket Támogató Operatív Program	10	0
TOP	Terület- és Településfejlesztési Operatív Program	10420	647
VEKOP	Versenyképes Közép-Magyarország Operatív Program	2730	189
KÖFOP	Közigazgatás- és Közszolgáltatás-Fejlesztés Operatív Program	1314	79
MAHOP	Magyar Halgazdálkodási Operatív Program	220	8
VP	Vidékfejlesztési Program	287437	36024

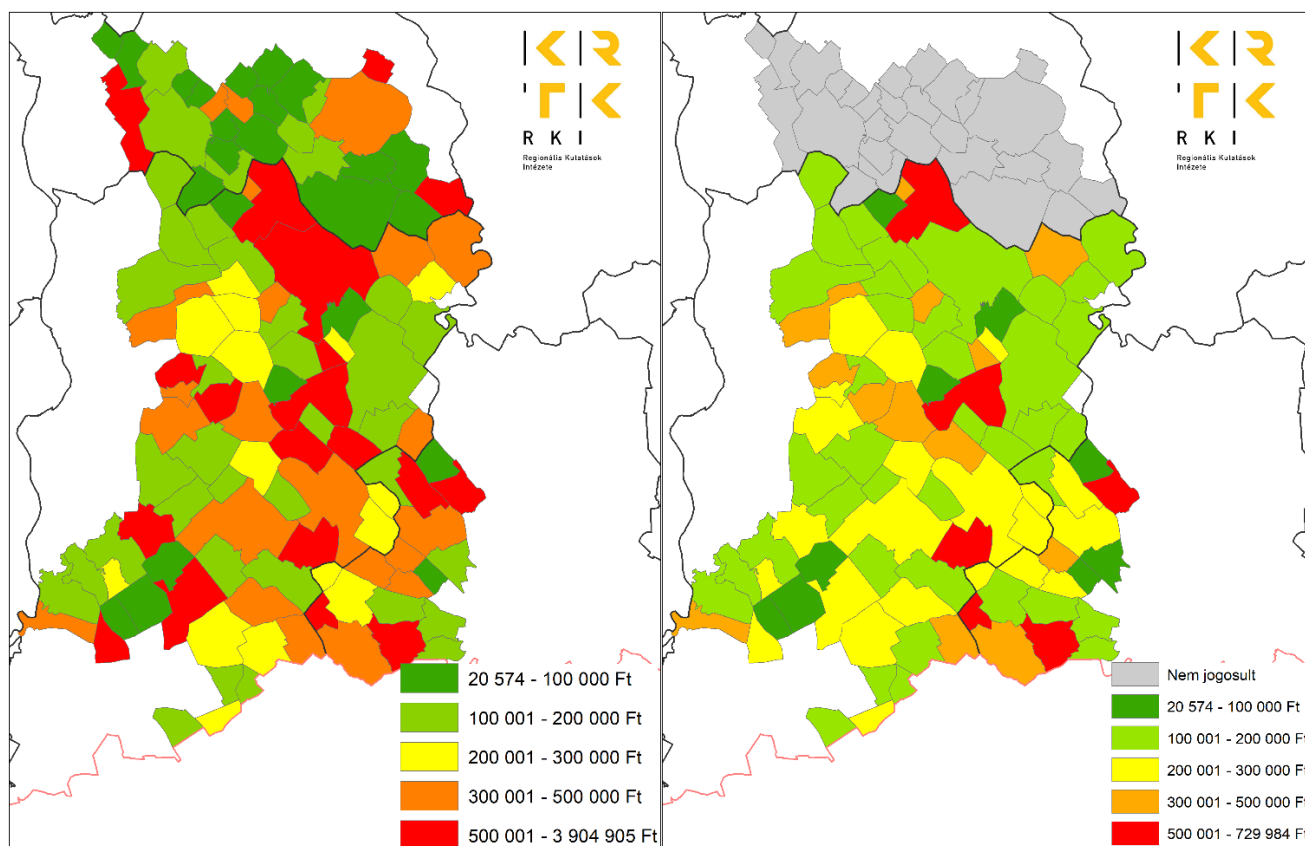
Forrás: palyazat.gov.hu.

A Széchenyi 2020 részét képező 9 operatív program esetében a Homokhátság 1304 támogatott projektje összesen mintegy 236 milliárd forintnyi támogatásban részesült. Pozitív, hogy a Homokhátság valamennyi települése részesült támogatásban, de összességében jelentős különbségeket találunk, ha a forrásabszorpciós képességet a támogatások egy főre vetített összegét vizsgáljuk.

A Széchenyi 2020 összes operatív programját vizsgálva látható (31. ábra), hogy az egy főre jutó elnyert támogatások összege jellemzően alacsonyabb a Homokhátság Pest vármegyei részén, következményeként annak, hogy számos operatív programból nem részesülhetnek támogatásban. Ezen túlmenően a kép vegyes, forrásabszorpciós képesség tekintetében nem tudunk egyértelmű területi mintázatot azonosítani, ami a helyi (önkormányzati, civil, gazdasági) szereplők jelentőségét hangsúlyozza a pályázati siker tekintetében. Az abszolút támogatási összeg tekintetében a legsikeresebb települések Kecskemét, Mórahalom, Cegléd,

Kiskunhalas és Lajosmizse, az egy főre jutó támogatási összeg tekintetében pedig Csávo ly, Mórahalom, Jászkarajenő, Ópusztaszer, Csengőd. Az operatív programok közül a Terület- és Településfejlesztési Operatív Program kapcsolódik legközvetlenebb módon a területfejlesztéshez. Ezen Operatív program keretében Pest vármegye települései nem részesülhettek támogatásban. Látható, hogy a TOP esetében a források elnyerésének jóval egyértelműbb mintázata van, elsősorban a hátság középső és déli részén található, fejlesztési forrásokra jobban rászoruló települések részesültek fajlagosan több támogatásban. A területfejlesztés szempontjából szintén kiemelkedően fontos operatív programok közül szintén fontos GINOP támogatások területi mintázata az 1.2.4.-es fejezetben bemutatásra került.

31. ábra A Széchenyi 2020 operatív programjainak egy főre jutó támogatása (bal), a Terület- és Településfejlesztési Operatív Program egy főre jutó támogatása (jobb)

Forrás: palyazat.gov.hu támogatott projektjeinek listája

A hazai finanszírozású Magyar Falu program kiemelt fontosságú a Homokhátság 5000 főnél kisebb települései számára. A források egy része közlekedési, illetve humán infrastruktúra fejlesztésre fordítható, más része közösségi szolgáltatások fejlesztésében és közösségszervezésben nyújt segítséget. A 2022-ben kiírt 15 célból 13 vizsgálatán keresztül állapítjuk meg, mennyire voltak sikeresek a Homokhátság települései a források lehívásában (A „Civil közösségi tevékenységek és feltételeinek támogatása” cél esetében a támogatások lokalizációja problémás, jelen pillanatban pedig még nem került fel a decemberben meghirdetett „Kistelepülési üzletek működési támogatása” nyertes pályázatainak listája a Magyar Falu Program honlapjára).

29. tábla A Homokhátság településeinek pályázati eredményei a Magyar falu program 2022-es célkitűzései szerint

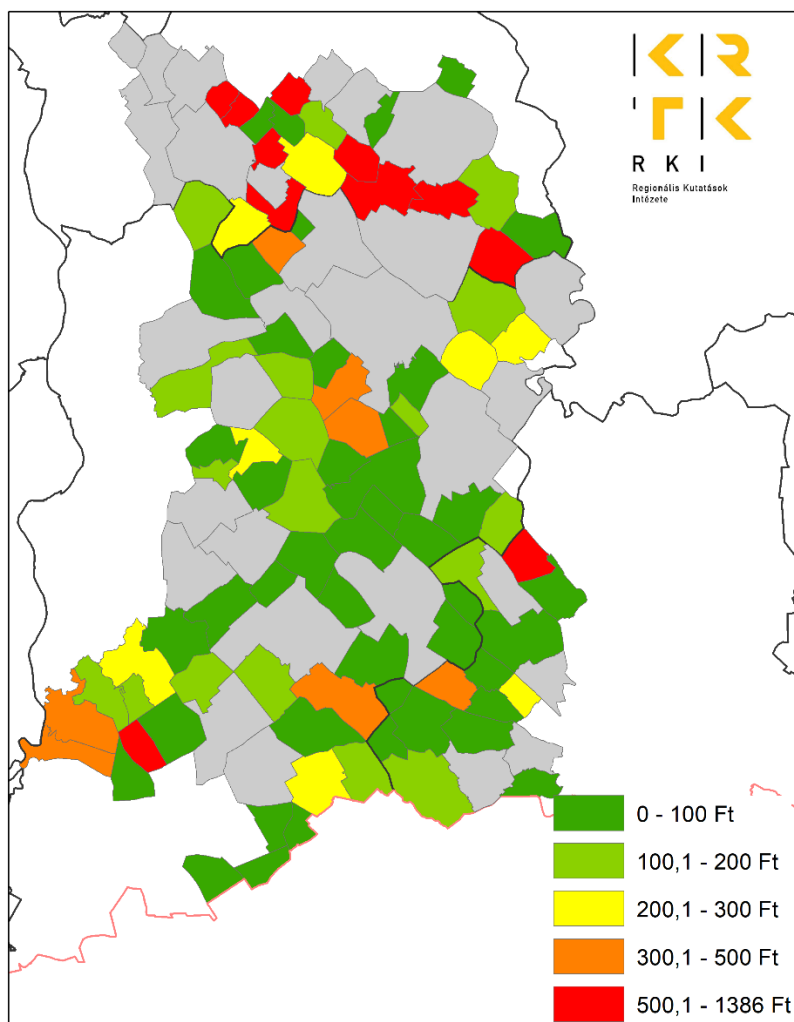
Összes projekt	Homokhátsági projekt	Teljes összeg (Ft)	Homokhátsági támogatás összege (Ft)
Út, híd, kerékpárforgalmi létesítmény, vízelvezető rendszer építése/felújítása			
753	35	19 999 332 898	969 962 740
Tanya és falugondnoki buszok beszerzése			
203	11	2 991 871 924	149 780 017
Szolgálati lakás és orvosi szolgálati lakás felújítása, fejlesztése			
123	8	2 997 970 525	141 928 971
Önkormányzati tulajdonban lévő ingatlanok fejlesztése			
538	30	10 000 886 395	412 456 933
Önkormányzati temetők infrastrukturális fejlesztése			
489	25	3 999 972 330	204 466 514
Óvodai játszóudvar közterületi játszóterek fejlesztése			
293	17	1 499 714 059	87 022 051
Közösségszervezéshez kapcsolódó eszköz és bértámogatás			
407	20	1 499 805 342	97 417 997
Kommunális eszköz beszerzése			
377	16	2 999 954 014	148 513 482
Önkormányzati járdaépítés/felújítás támogatása			
368	17	2 999 169 727	134 309 918
Iskolaépület felújítása és iskolai tornaterem, tornaszoba fejlesztése			
231	14	7 496 024 643	330 859 069
Egyházi közösségszervezéshez kapcsolódó eszközbeszerzés és közösségszervező bértámogatása			
286	13	999 869 839	44 586 014
Egyházi közösségi terek fejlesztése			
158	8	2 999 740 291	70 364 554
Egyházi közösség tulajdonában lévő temetők infrastrukturális fejlesztése			
155	6	999 529 711	30 955 259

Forrás: magyarfaluprogram.hu

Ahogy a fenti táblázat is mutatja, a Homokhátság támogatásra jogosult települései kiegyensúlyozottan szerepeltek valamennyi célkitűzés esetében, megközelítőleg a hazai források 5%-ához hozzájutva. Kiemelt támogatási összeget kaptak az „Út, híd, kerékpárforgalmi létesítmény, vízelvezető rendszer építése/felújítása”, az „Önkormányzati tulajdonban levő épület felújítása” és az „Iskolaépület felújítása és iskolai tornaterem, tornaszoba fejlesztése” célkitűzések. A 32. ábrán az egy főre jutó támogatási összeggel jellemezve a forráslehívási képességet látható, hogy a jogosult települések igen eltérő sikerrel pályáztak a Magyar Falu Program kiírásaira. A Homokhátság pest vármegyei települései jellemzően magas fajlagos támogatási

összeget mutatnak, míg a hátság déli és középső részén található települések alacsonyabbat. Az egy főre jutó támogatások összege Pusztaszer, Kocsér és Inárcs települések esetében a legmagasabb.

32. ábra Az egy főre jutó támogatások mértéke a Magyar Falu Program 2022-es vizsgált 13 célkitűzése alapján

Forrás: magyarfaluprogram.hu

A szintén hazai, központi költségvetési forrásokból működő Tanyafejlesztési Program a Homokhátság számára (településszerkezeti adottságai miatt) kiemelt fontosságú. 2021-ben 677 nyertes pályázó kapott támogatást, ennek közel kétharmada, 424 darab a Homokhátság valamelyik településén lakott. A legtöbb sikeres pályázat Kecskemétről, Kiskunmajsáról, Kiskunfélegyházáról és Kiskőrősről érkezett. A térség települései a Zártkerti Program pályázatában is sikeresek voltak, 2021-ben Cegléd, Csengele, Domaszék, Kelebia, Kiskunmajsza, Mórahalom, Nyárlőrinc, Szank, Szatymaz és Tápiószőlős kapott támogatást.

2023 első negyedévében kérdőíves lekérdezéssel fordultunk a Homokhátság települési önkormányzatai felé. A kérdéssor részét képezte, hogy a kitöltőket a 2014-2020-as időszak legjelentősebb megvalósult fejlesztéseinek megnevezésére kértük. A válaszadók elsősorban a közúthálózat fejlesztését (külön kiemelve a külterületi utakat), a humáninfrastruktúra fejlesztését (bölcsőde, óvoda, háziorvosi rendelő), valamint az

energetikai korszerűsítéseket hangsúlyozták. A válaszok alapján összességében kijelenthető, hogy a települési önkormányzatok érzékelik a térségbe érkező források pozitív hatását, és számos megvalósult fejlesztést ki tudnak emelni.

2.4 Helyzetértékelés

A Homokhátság térsége a 117 települést tartalmazó formájában sem természetföldrajzi, sem társadalomföldrajzi szempontból nem tekinthető homogén egységnek, amely helyzetelemzésünk identitást, demográfiai és gazdasági folyamatokat vizsgáló fejezeteiből egyértelműen kiderül. Éppen ezért nehéz a tervezési térségről helyzetértékelést készíteni, hiszen **a térségi különbségek jelentősebbek, mint a területét alkotó három vármegye bármelyikében.**

A közös pontot a környezeti adottságok és kihívások adják, melyek közül a legfontosabb jelenleg a vízhiány, mely a tavalyi csapadékhiányos, aszályos évben különösen markánsan jelentkezett elsősorban a mezőgazdaságot sújtva. A probléma nem újkeletű, számos elképzelés, stratégiai és tervdokumentum született annak megoldására. Azonban, ahogy azt az önkormányzatok körében végzett felmérésünk mutatja eddig érdemi előrelépés nem történt. **A vízhiány indikátora a talajvízszint süllyedése, melynek átlagos értéke 1,5-2 méter,** jellemzően a hátság tengerszint feletti magasabban fekvő részein nagyobb, míg a peremeken kisebb az értéke. **A táj kiszáradása a vizes élőhelyek eltűnése általános jelenség, melyet a globális felmelegedés okozta éghajlatváltozás egyre inkább felerősít.**

A termálvíz víztestek esetében is hasonló problémák tapasztalhatók. A Nyugat-Alföld és az Észak-Alföld nevű porózus termál víztestek mennyiségi állapot besorolása nem jó minősítést kapott a Vízyűjtő-gazdálkodási Tervben. Ezek esetében akár a vízkitermelés korlátozása is szükségessé válhat a jövőben.

Helyzetelemzésünk környezeti szempontból másik fontos megállapítása, hogy **az antropogén tájterhelés az elmúlt 10 évben egyre növekedett.** **A mezőgazdaságban a talajkímélő termelési módszerek alkalmazásának aránya alacsony,** jelentős a szélrózsió, amely a hátsági településeken mérhető magas PM10 koncentrációért is részben felelős, továbbgyűrűző környezet-egészségügyi és gazdasági hatásokat is okozva. **Az agrárium mellett az ipar és a lakossági is jelentős környezetterheléssel van, víz- és energiafogyasztásukban egyelőre nem jelenik meg a környezettudatosság.**

A területhasználat alakulásában jellemző a beépített felszínek és az erdők területének bővülése. Az előbbi biztosan nem fenntartható, míg utóbbi számos kérdést vet fel, nemcsak a víz, hanem a táj- és biodiverzitás megőrzését tekintve is. **A mezőgazdasági tájhasználat instabil, az agrártámogatások jelentős hatással vannak a gazdálkodók döntéseire.**

Összességében a környezeti erőforrások jelenlegi használata nem alkalmazkodik a táji adottságokhoz.

A Homokhátság térségét összekapcsoló legfontosabb gazdasági, társadalmi és kulturális vetülettel is rendelkező tényező a tanyavilág. A tanya, mint sajátos településforma az Alföldön legnagyobb számban és sűrűségben e területen maradt fenn, elsősorban Kecskemét környékén, valamint a hátság középső és dél-keleti részein. A hagyományosan a mezőgazdasági munkahely és lakóhely egységét magában foglaló település **funkciói mára újakkal bővültek, térben differenciált típusok alakultak ki,** mint a szuburbán lakótanyák, a második otthonok, vagy a turisztikai szolgáltatóhelyek. A 2011-es népszámlálás szerint 100.355 fő lakott külterületen a tervezési területen, ami a teljes akónépesség 16%-a. Ebből azonban mezőgazdasági jellegű lakóhelyen 68.976 fő élt. **A tanyák és az ott élők száma a népszámlálások idősoros adatai alapján**

folyamatosan csökken, azonban kialakultak olyan új funkciók, melyek lehetővé teszik azok megőrzését és revitalizációját.

A vonalas infrastruktúrát tekintve az elmúlt években jelentős fejlesztések zajlottak, a térséget érintő autópályák és gyorsforgalmi utak jó állapotúak. A vasútvonalak modernizációjában is jelentős előrelépés történt az elmúlt évtizedben, így **összességében a térség elérhetősége folyamatosan javult az elmúlt időszakban. A közlekedési folyók azonban csak áthaladnak a térségen a települések valójában nem tudnak rácsatlakozni a hálózatokra.** Ez a veszély fennáll a jelenleg futó Belgrád-Budapest vasútfejlesztés esetében is, annak jövőbeli területfejlesztő hatásai még egyelőre kérdésesek.

Az alsóbbrendű főutak közül a nagy teherforgalmat bonyolító állapot jelentősen megromlott (52-es főút, 441-es főút). A központoktól távolabbi, elsősorban a települési helyi kapcsolatokat biztosító másod- és harmadrendű utak szintén rossz állapotban vannak.

A fő és mellékút hálózat rossz állapota mellett kapcsolati hiányok is vannak, melyek kapcsán a nyugat-keleti irányú és az M4-M5-öt összekapcsoló, majd déli irányban folytatódó gyorsforgalmi autópályákat, illetve ezek hiányát emelhetjük ki. A majdani M8 és M9 ezt a hiányt fogja pótolni, de a déli irányú fő autópálya mellett nem látható egyéb terv, ami a térség nyugati részén biztosítaná a gyors észak-déli összeköttetést.

Jelentős a fejlődés ugyanakkor a kerékpárúthálózat tekintetében, melynek hossza közel 600 km és további fejlesztések vannak folyamatban, melyek egyrészt a helyi kapcsolatokat jelenthetnek környezetbarát közlekedési alternatívát, másrészt turisztikai jelentőséggel is bírhatnak.

A belterületeken lévő háztartások vezetékes vízzel való ellátottsága teljes. Az ivóvíz minőség mindenhol megfelelő, mikrobiológiai és kémiai szempontból is jellemzően megfelel az országos átlagnak. A külterületek helyzete kedvezőtlenebb. **A szórványtelepüléseken még gyakorta egyedi vízkivétel van, illetve kutak vizét fogyasztják.** A vízhasználat kiemelt problémája, hogy **öntözési célra számos esetben korábban engedély nélkül létesített kutak vizét használják,** ami jelentősen hozzájárul a Homokhátságon kialakult súlyos vízhiányhoz és a talajvízszint csökkenéséhez. **A szennyvíztisztítás terén a folyamatos fejlesztéseknek köszönhetően javuló tendencia figyelhető meg.** Ugyanakkor a szennyvíztelepek kapacitás fejlesztése továbbra is szükséges, mert a jelenlegi üzemeltetési gyakorlat mellett jelentős terhelés hárul a befogadó vízfolyásokra, rontva azok vízminőségét. A közüzemi szennyvízgyűjtő-hálózatba bekapcsolt lakások száma az elmúlt 20 évben megháromszorozódott.

Az energetikai hálózatokat tekintve **a villamosenergia-hálózat a települések növekedése miatt folyamatos bővítés alatt áll,** mind a fogyasztók száma, mind a szolgáltatott áram mennyisége dinamikusan növekedett az elmúlt évtized alatt. A külterületeken is jelentős fejlesztések történtek, de továbbiakra van szükség a tanyák megőrzése érdekében. A térség földgázellátottsága teljeskörű, a szolgáltatott gáz mennyisége 2014 után folyamatosan nőtt, és újra elérte a 2000-es évek közepének számait.

A DTkH alapvetően a "Homokhátság-" és a "Duna-Tisza köze hulladékgazdálkodási közszolgáltatási területekhez" (ún. HGR régiók) tartozik és **jelenleg minden településen rendszeresen történik a hulladékgyűjtés és -elszállítás.** A házhoz menő elkülönített gyűjtéssel ellátott települések aránya országosan átlagos. A térség hulladékgazdálkodásának korszerűsödése ütemezetten és az EU által meghatározottan halad, mely folyamat fő célja a 2035-ig meghatározott újrafeldogozási célértékek elérése.

A gazdaság és a demográfiai jellemzők és folyamatok tekintetében kevés általános jellemzőt találunk. Ezek közül elsősorban az **átlag feletti és magas relatív agrárfüggőséget** emelhetjük ki, ami térség egészére jellemző, és arra utal, hogy az eltérő fejlődési pályák ellenére is **a Homokhátság alapvetően egy agrártérség.** A

mezőgazdasági szektor jelentőségét mutatja, hogy **a Homokhátságon 2020-ban a vállalatok 7,2%-a (3.797 vállalkozás) működött a mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat nemzetgazdasági ágban, ami jelentősen meghaladja a 3,8%-os országos átlagot.** Az agrárvállalkozások, illetve a mezőgazdasági foglalkoztatottak aránya a térség déli részén magasabb, az északi részen, illetve a nagyobb településeken alacsonyabb. Ezeken a területeken jellemzőek az intenzív kultúrák (üvegházak, szőlők és gyümölcsösök), mint a homoki kultúra tradicionálisan is meghatározó elemei. **A jelenlegi formájában a mezőgazdaság a vízhiány, illetve a klímaváltozás hatásai miatt erősen sérülékeny a térségben, mindenképpen szükséges mind a területhasználat, mind a termelési módok körülményekhez igazítása.**

A Homokhátságon **az ipari és építőipari nemzetgazdasági ágak jelentősége nagyobb az országosnál. A rendszerváltás után a gazdasági megújulás egyik kulcselemét az ipari parkok jelentették.** A 2018-ban nyilvántartott 196 ipari parkból 15 található a Homokhátságon. **A külföldi működőtőke-befektetések jelentették a térség újraiparosodásának másik kulcsfontosságú tényezőjét.** A 2011-es népszámlálási adatok szerint több mint 73 ezer ember, a foglalkoztatottak közel 30%-a dolgozott az iparban és az építőiparban. **A vállalkozások, illetve a foglalkoztatottak térbelisége azonban jelentős eltéréseket mutat.** Ez utóbbiak aránya elsősorban a városi központokban magasabb köszönhetően a nagyvállalatoknak, melyek elsősorban a budapesti agglomeráció településein, valamint Kecskemét várostérségében jelennek meg.

A modern társadalmakban **az emberek többsége ma már a szolgáltató szektorban dolgozik, amely állítás igaz a Homokhátságra is, azonban szerepe az országos szint alatt marad.** 2020-ban 37.973 vállalat tevékenykedett a szektorban, a működő vállalkozások 72,2%-a (az országos érték: 88,1%). A foglalkoztatottaknál is hasonlót figyelhetünk meg: 2011-ben 146.699 ember, a foglalkoztatottak közel 60%-a dolgozott a szektorban (az országos arány 67% volt). A városi központok mellett **a szolgáltatószektor gazdaságban betöltött szerepe a Homokhátság Pest vármegyére eső részén a legjelentősebb,** hiszen a központi fekvésének és a főváros közelsége miatt ideálissá teszi kereskedelmi, szállítási, logisztikai telephelyek létesítésére. A rendszerváltás gazdasági és társadalmi sokkját a mai napig jelzi, hogy a hátság déli peremén is magas a szolgáltatásokban dolgozók aránya, azonban ez egyfajta „álfejlettséget” mutat.

A térség gazdasági versenyképességét a lakosságának jellemzői, elsősorban korszerkezete és képzettsége határozzák meg. A KSH 2021 év végi adatai alapján **a lakosság közel 65%-a aktív korú, ami megfelel az országos átlagnak. Kedvező vándormozgalmi folyamatainak köszönhetően az aktív korúak aránya a Homokhátság északnyugati részén a legmagasabb a lakónépességből, a legalacsonyabb pedig a délnyugati peremén.** A korszerkezeten túl a lakosság képzettsége is alapjaiban meghatározza a gazdasági versenyképességet, amelyet tekintve **a tervezési térség lakóinak iskolai képzettsége kis mértékben az országos átlag alatt van.** Ezt erősíti még az is, hogy **a Homokhátság gazdaságilag legdinamikusabb térségei erősen kapcsolódnak a főváros közelségéhez, és az M5-ös autópályához.** Ezzel szemben **a térség nyugati és különösen déli része kevésbé feltárt, ami hátráltatja a gazdasági beruházásokat.**

Demográfiai folyamatokat nézve 2021 év végi lakónépesség (623 ezer fő) némileg alacsonyabb a 2011-es népszámlálás 630 ezer fős lakónépességénél. Népeség előreszámításunk alapján **a tervezési térség népessége 2051-re valamivel alatta fog maradni az 510 ezer főnek, ami közel 20%-os csökkenést jelent.** Egy maroknyi település (döntően a fővárosi agglomerációban) a vándormozgalmi folyamatoknak köszönhetően várhatóan a középtávú jövőben is képes növelni a népességét. A fogyás viszonylag mérsékelt lesz a Kecskemét és Szeged vonzáskörzetébe tartozó települések esetében is. Ezzel szemben **a Homokhátság déli fele drasztikus népességvesztéssel kénytelen számolni, egyes települések esetében a népesség közel a felére zsugorodhat.**

A Homokhátság településein az egy lakosra jutó nettó belföldi jövedelem átlaga 1.124.304 Ft volt a 2020. évben, a legalacsonyabb értéket Bácsszőlősen (672.023 Ft), a legmagasabbat Dunaharasztn (1.825.446 Ft) regisztrálhatjuk. **Tehát a tervezési térségen belül jelentős különbségek alakultak ki**, melyre a helyi gazdaság szerkezetén túl a földrajzi fekvés és a településhierarchiában betöltött szerep is jelentős hatással van. **A falvakban általában alacsonyabb volt a bérek emelkedése a városokhoz képest**, valamint **a Homokhátság déli fekvésű járásaihoz (jánoshalmi, bácsalmási, kisteleki) tartozó településeken általában elmaradt a növekmény a többi járáshoz képest**.

A települések intézményellátottságát és a szolgáltatások elérhetőségét tekintve országos viszonylatban a 117 településből 61 nagyon jó, 30 jó, 15 átlagos, 9 rossz és 2 pedig nagyon rossz besorolást kapott. **A legfontosabb problémák az egészségügyi ellátásban jelentkeznek, hiszen a 2023 év eleji adatok alapján 33 településen 34 darab tartósan betöltetlen háziorvosi praxis van.** A térség népességének előregedése miatt az idősellátás intézményeinek folyamatos fejlesztése szükséges.

A területi munkamegosztást, a gazdasági a demográfiai viszonyokat tekintve **a Homokhátság térségén belül öt a fejlesztések szempontjából markánsan elkülöníthető területi egységet azonosítottunk:**

1. *Budapesti agglomerációs térség* - jelentős népességvonzó képességgel rendelkező, ipari és logisztikai beruházásokkal érintett térség, itt tűntek el leginkább a korábbi agrártermelési hagyományok, fontos szerepe van a külföldi működőtőke és az innovációk bevonzásában,
2. *Kecskeméti várostérség* – az újraiparosodó mezőváros térsége, mely gazdasági és kulturális központja a Homokhátságnak, jelentős szuburbán tanya állománnyal,
3. *Nyugati- és Közép-Homokhátság* – a Homokhátság mezőgazdasági centruma, a homoki kultúra és tradíciók térsége,
4. *Határ menti külső periféria* – kedvezőtlen demográfiai és gazdasági helyzet jellemzi már a rendszerváltás óta, a térségi nivellációt szolgáló intézkedések elsődleges célpontja,
5. *Szeged várostérségének nyugati zónája* – szuburbanizációval érintett zóna, mely jól használja ki természeti adottságait az aktív és gyógyturizmusra építve.

2.4.1 SWOT analízis

Erősségek	Gyengeségek
Központi fekvés	A közúti infrastruktúra minőségében jelentős különbségek vannak
Kecskemét és környéke felértékelődött az elmúlt években	Társadalmi-gazdasági szempontból tartósan leszakadó települések
A térség keleti felén élők 30 percen belül elérik a gyorsforgalmi utakat	A nagy keresztirányú forgalmat lebonyolító 52-es számú főút rossz állapota
Dinamikusan bővülő ipari termelés	Előregedett agrárnépesség, a mezőgazdaság és hozzá kapcsolódó tevékenységek alacsony profitabilitása
Járműipari beszállítóhálózatok	Állattenyésztés bizonyos ágainak (víziszárnyas, sertéstartás) tartós válsága és leépülése
Helyi agrártermelés tradíciók, sokoldalú mezőgazdaság és élelmiszeripar	Nemzetközi vállalatok gazdasági döntéseitől való függőségi viszony
Neumann János Egyetem kutatási tevékenysége és kapcsolati hálója	Hiányos vízgazdálkodási infrastruktúra
A tanyás táj megmaradt értékei	A lakásállomány több mint fele legalább 40 éve épült
Kiépült aszálymonitoring-hálózat	Negatív demográfiai tendenciák jellemzik a térséget
Magas napenergia-termelési potenciál	Elaprózott turisztikai attrakció kínálat, zászlóshajó hiánya
Az öko-, fürdő- és falusi turizmus alapjai rendelkezésre állnak	
Alapvető közszolgáltatásokkal rendelkező kisváros-hálózat	

Lehetőségek	Veszélyek
Klíma mitigációs városfejlesztési beavatkozások egyre gyakoribb alkalmazása	A klímaváltozás negatív hatásainak erősen kitett térség, melyek tovább fokozódnak: csapadékeloszlás szélsőségei, súlyos aszályok
Klímatudatos fogyasztási minták elterjedése	Területi egyenlőtlenségek konzerválódása
A megvalósuló keresztirányú útfejlesztések (különösen az M8-as és M9-es autópályák) korábban kevésbé feltárt területeket is vonzóvá tesznek a beruházók számára	Forráshiány a kritikus közlekedési folyosók (keresztirányú utak) és a közösségi közlekedés fejlesztésére
Barnamezős (volt ipari, honvédségi területek) beruházásokban rejlő gazdaságfejlesztési potenciál	Előregedő agrárnépesség
Megújuló energiatermelésre való átmenet csökkenti az energiatartózkodást	Az előregedő tanyasi népesség szolgáltatásokkal való ellátásának nehézségei
Új mezőgazdasági termelési módok elterjedése	Gyengülő bizalom a magyarországi szabályozási környezetet illetően
Táv munka lehetőségei és elektronikus szolgáltatások lehetővé teszik a rurális térségekbe való költözést	A Homokhátság egyes részeit az elnéptelenedés fenyegeti
Vállalati partnerek, oktatási intézmények, akadémiai szféra és az önkormányzatok közötti együttműködések serkentése elősegítheti a térség foglalkoztatottsági és képzettségi szintjének növekedését	Külföldi nagyvállalatok gazdasági teljesítményéhez kapcsolódó kitettség tovább növekszik
Biodiverzitás megtartására fókuszáló tájhasználat a környezetvédelmi célok megvalósítása mellett, a „szelíd” turizmus elterjedésének is kedvez	Zöldmezős beruházásokat támogató fejlesztéspolitikai döntések további preferálása
Az egyes EU-s fejlesztési ciklusok alatt felhalmozódott tapasztalatok elősegítik a hatékonyabb forrásabszorpciót és projektmenedzsmentet	Európai Unió kohéziós-és helyreállítási források nem érkeznek meg
	Nemzetgazdasági jelentőségű beruházások, befektetések elkerülik a térséget
	Tovább nő a budapesti agglomeráció elszívó hatása
	Az orvosi szakellátás biztosítása egyre nehezebbé válhat az elvándorlás miatt

	Az agrártámogatások gyakorlata tovább erősíti a birtok- és üzemkoncentrációt, valamint a fenntarthatatlan földhasználatot
	Humán -és anyagi erőforráshiány révén romló oktatási színvonal
	A munkaerő kereslet és képzési kínálat közötti egyensúlytalanság felerősödése

2.4.2 Lehetséges fejlesztési irányok és cselekvési területek

A tervezési térség területfejlesztési irányainak kijelölésekor nemcsak a helyeztetelmzésre és -értékelésre, hanem más tényezőkre is figyelemmel kell lennünk. Egyrészt arra, hogy közigazgatási szempontból három vármegye területén fekszik, így nem elegendő csak a tervek közötti koherenciát kialakítani, hanem olyan irányokat kell megfogalmazni, amely a szinergiák kiaknázására törekszik. Tehát fejlesztési célok és prioritások egymásra épüljenek a vármegyei tervekkel, egymást erősítsék.

Ugyanakkor fontos azt is figyelembe venni, hogy a DTkH Térségi Tanács ugyan általános területfejlesztési feladatokkal rendelkezik, de a tervezési régió lehatárolásának alapját mégiscsak a környezeti adottságok és problémák képezik, amelyek egyértelműen megadják a fejlesztési irányok fókuszát is.

A Homokhátság egészében ma elsősorban a vízhiány, a klímaváltozás hatásainak kivédése az elődleges feladat. Egyrészt azért, mert még napjainkban is alapvetően egy agrártérség, amely termelésének kiesése az ország élelmezésbiztonságát veszélyeztetné. Ebből következően a fejlesztési irányok egyik legfontosabb lábának a fenntartható területhasználatnak és a vízgazdálkodásnak kell lennie, mely nagyban meghatározza az agrárium fejlesztési lehetőségeit is elsősorban a Homokhátság középső részén.

A tervezési régió másik fontos jellemzője a még megmaradt tanyavilág. A számuk csökkenésében sok tényező mellett fontos szerepe van a vízhiálynak/szárazodásnak is. A tanyákat, mint a magyar agrártradíciók integráns részét és a tájdiverzitás fontos elemeit szükséges megőrizni és revitalizálni. Ez nem feltétlen jelenti azt, hogy mezőgazdasági üzemekként funkcionálnak majd újra a jövőben, hanem lehetnek második otthonok, birtokközpontok vagy turisztikai szolgáltatóhelyek. E fejlődési irányokat mindenképp szükséges támogatni, mely nemcsak e településtípus tovább élését, de környezeti célok megvalósítását és a gazdaság diverzifikációját is jelenti egyben.

A klímaváltozás és a vízhiány azonban nemcsak a mezőgazdaságra hat, hanem a településekre, az iparra és a térség népességére is, melyek kivédésére a klímatudatos terület- és településfejlesztési irányok jelenthetnek megoldást, ugyanakkor ezek a három vármegye területfejlesztési dokumentumaiban is megjelennek, így az ide kapcsolódó beavatkozások meghatározása körültekintést igényel, hogy a szinergiákat megtaláljuk és a felesleges ismétlődéseket elhagyjuk.

A Homokhátság további fontos jellemzője, hogy a budapesti agglomerációs és Kecskemét és várostérsége kivételével alapvetően rurális térség, nem elsősorban csak statisztikai értelemben, hanem a vidékről alkotott mentális képünket tekintve is. Éppen ezért fontosak lehetnek a multifunkcionális mezőgazdaságra építő fejlesztési irányok, melyek egyrészt segítenek megőrizni a tradíciókat, a helyi kultúrát, másrészt a vidéki

gazdaság diverzifikációját is lehetővé teszik. Itt elsősorban a Bács-Kiskun és a Csongrád-Csanád vármegyei területfejlesztési dokumentumokkal összhangban a turizmus különböző formái lehetnek a fejlesztés fókuszában.

Emellett a részben a környezeti kihívásokra, részben a már említett multifunkcionális agrárgazdaságra építve egy szélesebb körű innovatív elemekre épülő zöld gazdaságfejlesztési irány is felvázolható, mely egyrészt a Neumann János Egyetemre és az SZTE-re építhet, illetve egyéb alkalmazott kutatásokkal foglalkozó térségi vállalatokra és kutatóintézetekre (pl.: Zöldségtermesztési Kutató Intézet Zrt.) építve.

A helyi gazdaságfejlesztés mellett a vidékfejlesztés másik fontos eleme a közösségek megőrzése fejlesztése. Ugyan a területi sokszínűség miatt a humántőke megőrzése és kapacitásának fejlesztése eltérő szempontok mentén jelenik meg a térségben, de mindenképpen szükséges átfogó célként megjelölni, tekintve a Homokhátság középső és déli-nyugati részének kedvezőtlen demográfiai folyamatait.

Végül fontosnak tartjuk kiemelni, hogy az elmúlt évek begyűrűző válságai (COVID-járvány okozta termelés kiesés és beszállítói hálózatok összeomlása, nyersanyag-és energiaárak növekedése) egyre inkább afelé mutatnak, hogy a külső erőforrásoktól való függetlenedés és helyi gazdaság erősítése mind-mind alapelemei a későbbi harmonikus, válságállóbb régiók kialakításának. Ennek keretében a házkörüli/háztáji gazdálkodás felélesztésében jelentős potenciálok lehetnek a térségben, különösen a ma szinte nem létező, vagy egyoldalú függőséget jelentő város-vidék kapcsolatok megerősítésével.

A 30. táblázat ezen megfontolások mentén tartalmazza tervezői szemmel összeállított ajánlásainkat a javaslattevői fázis előtt.

30. tábla A javasolt fejlesztési irányok

Klímatudatos terület- és településfejlesztés	Agrárrium, területhasználat és vízgazdálkodás	Turizmus és kultúra	Népességmegtartás és társadalom kohézió
1. Zöld és kék infrastruktúra elemeinek felmérése. 2. Tanyákhoz kapcsolódó külterületi infrastruktúra fejlesztések, út és villanyhálózat, szigetüzemű napelemes és szélgenerátoros rendszerek. 3. Alacsony belépési küszöbű rendelkező fejlesztések megvalósítása mind a városok „zöldítése” (pl. árnyékolt felszínek növelése), mind technológiai fejlesztések területén (elektronikus bejelentkezési felületek).	1. Vidék-és agrárföldrajz, agronómia eredményeire építve a komplex tájgazdálkodás és új mezőgazdasági termelési módok elterjesztése: know-how transzfer, regeneratív mezőgazdaság 2. Fenntartható területhasználat kialakítása, például biodiverzitás-szigetek létrehozása, amelyek különböző összetételű vadvirágos rétek kialakításával támogatják a beporzást és segíthetik a kártevők elleni védekezést 3. Mezőgazdasági és erdészeti melléktermékek másodlagos hasznosítása:	1. Egyedi értékek bemutatása: táj-hagyományok-karakter összhangjára építve 2. Komplex turizmusfejlesztés elsősorban az aktív és gyógyturizmus irányokat preferálva. Természtvédelem és turizmus: szelíd turizmus promotálása a „puszta romantika” újjáélesztésével, szoros együttműködésben a Kiskunsági Nemzeti Parkkal. Komplex turisztikai termécsomagok (kulturális és/vagy természetjáró utak, gasztroturizmussal összekapcsolva) kialakítása tanyasi szolgáltatókra alapozva	1. (Át)képzési lehetőségek biztosítása 2. Elérhető, minőségi szolgáltatások: közösségi hozzáférés, kiszolgáló pontok létesítése, távolsági ügyfélkapcsolati rendszerek, szemléletformálás. 3. Tanyák revitalizációja, a kiköltözés elősegítése támogatással, szakmai segítségnyújtással, oktatással (gazdálkodási és turisztikai ismeretek).

4. Oktatási intézményekkel történő összefogással a környezeti nevelés erősítése (pl. iskolakertek közösségi kertek létesítésével és ökotáborok és üzemeltetések szervezésével; gyepesítéssel; hulladékgyűjtő akciók szervezésével) 5. Megújuló energia hasznosítására, a körforgásos gazdaságra és a közösségi közlekedés fejlesztésére irányuló projektek prioritizálása 6. Hazai és nemzetközi jógyakorlat cseréire alapozva integrált településfejlesztési akciók létrehozása, települési szövetségek, közösen végrehajtandó projektek révén a város-vidék kapcsolatok erősítése érdekében 7. Barnamezős területek hasznosítása, illetve a használaton kívüli épületek, területek „újrahasznosítása” a zöld mezős beruházások helyett. Valamint ennek részeként a szennyezett területek helyreállításnak, kármentesítésének elősegítése a környezet állapotának javítása érdekében	megújuló energia (biomassza és biogáz) és a szántóföldi művelés területén (talajtakarás, talajerő utánpótlás növelése) 4. A vízrendezési infrastruktúra vízmegtartó és vízüjra-hasznosítási célú fejlesztése, illetve átalakítása, szürkevíz hasznosítás 5. Specifikus támogatási formák a tanyasi kisgazdaságok számára 6. Házkörüli gazdaságok felélesztése elsősorban zöldség-gyümölcs, másodsorban állattenyésztést célozva, cél az önellátás erősítése, kiegészítő jövedelem előállítása 7. Város-vidék kapcsolatok erősítése, rövid ellátási láncok kialakítása, helyi piacok szervezése	3. Kézműves termékek tudatos márkázása magyar és idegen nyelven, helyi termékvédjegy portfólió kialakítása és piacszerzés. 4. a nemzeti parki termék kategória tartalommal való megtöltése 5. Felhagyott ipari, történelmi épületek revitalizációja, kreatív ipari újrahasznosítása („pop-up” művészeti, kiállító terek, kultúrközpontok stb.) 6. Magas hozzáadott értékű kézműves termékek előállítása helyi alapanyagokra építve. Az előállítás folyamatába történő betekintés összekapcsolásával vidék-specifikus komplex turisztikai termékek létrehozása.	4. Tanyagondnoki szolgálat megerősítése támogatása. 5. Kohézió erősítése: COVID-válság következtében elmaradt közösségi események pótlása, civil- és helyi (ön)kormányzati szféra együttműködésének erősítése, tudatosítás a fejlesztések terén (fejlesztések és tervek kommunikációjának erősítése a lakosság felé) 6. A környezettudatosság fejlesztése az oktatáson és lakossági programokon keresztül 7. Az otthoni munkavégzés (home office) támogatása a főként a diplomások elvándorlásának csökkentése érdekében
---	---	--	--

Forrás: saját szerkesztés

JAVASLATTEVŐ MUNKARÉSZ

DUNA-TISZA KÖZI HOMOKHÁTSÁG TERÜLETFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ – JAVASLATTEVŐ MUNKARÉSZ

3. JÖVŐKÉP

3.1 Jövőkép

Az előkészítő fázisban végzett kérdőíves felmérés és interjúk eredményei, valamint a 2022-es aszályos év tapasztalatai újfent megmutatták, hogy a Homokhátságot érintő vízhiány/szárazodás megoldására tett eddigi lépések nem hoztak kellő eredményeket a térség sérülékenységeinek mérséklésében. A probléma megoldására megindult kezdeményezések eddig leginkább csak a tervezési fázisig jutottak el. Éppen ezért fontosnak érezzük, hogy figyelemfelhívás jelleggel egy olyan jövőképet is megfogalmazzunk, amely azt mutatja meg, ha továbbra is a halogatás jellemzi a térséget érintő fejlesztéspolitikát, ha változatlanul túlhasználjuk a térség erőforrásait, akkor mire számíthatunk 15-30 év távlatában. Emellett természetesen egy megszokott a javasolt intézkedések eredményeit felvázoló víziót is bemutatunk.

Közös pont a két forgatókönyvben, hogy ugyanazon négy klímamodell eredményeit vesszük figyelembe mindkét esetben, amelyek az EU-CORDEX adatbázisban megtalálható CNRM45 és 85, valamint EC45 és 85 modellek. Ezek eredményei alapján a tervezési térség éghajlatának egyes elemei alapvetően változnak meg a 2035-2046-os időszakra az 1971-2000 közötti bázis időszakhoz képest. A legfontosabb változás az éves átlaghőmérséklet 10-23%-os növekedése. A csapadék mennyisége a modellek szerint a bázishoz képest -8% és 6% között várható, azonban annak éven belüli eloszlása jelentősen megváltozik, megnő a téli évszak csapadékösszege, mely elsősorban eső formájában hullik, hiszen a felmelegedés hatására a fagyos napok száma akár 15-25%-kal csökkenhet. Megnő az extrém időjárási események száma, a légkörben tárolt energia növekedésével nő a viharok intenzitása. A hőmérséklet növekedése miatt nő a párolgás, ami a vegetációs időszakban hulló kevesebb csapadékkal együtt az aszályhajlam erősödéséhez vezet, a Pálfi-féle aszály index számított értéke 2-23%-kal nő.

3.1.1 A halogatás ára

A vízvisztartási és vízpótlási intézkedések részleges elmaradása, illetve késői megvalósítása, együtt a területhasználat változatlanságával, a táj „kiszáradásához” a természeti környezet jelentős degradációjához vezettek. A természetvédelem számára lényegében ellhetetlenül elsősorban a vizes élőhelyek fenntartása. Ugyanakkor a gyepek és az erdők is egyre romló állapotokat mutatnak. Az előbbiek egyrészt a gyepgazdálkodás és a legeltető állattenyésztés hiánya, az invazív növényfajok terjedése és a zárt vegetáció felszakadása miatt, míg az utóbbiak az egyre terjedő betegségek és a gyakoribbá váló erdőtüzek következtében. A nagyobb nyílt homokfelszínek kialakulása, a szélerezózió, illetve a tüzekből származó füst és koromszennyezés miatt a levegőminőség jelentősen hosszabb időszakokra is jelentősen romolhat. Különösen a szeles, viharos napokon a PM10 koncentráció tartósan az egészségügyi határérték fölé kerülhet a hátság területén. További fontos következménye ezeknek a folyamatoknak a biodiverzitás és az ökoszisztéma szolgáltatások kapacitásának csökkenése, melyek negatív hatással vannak az agrártermelésre.

A mezőgazdaságot érintő intézkedések elmaradása a 2030-as évekre már jelentős veszteségeket okoz a gazdálkodóknak. A földhasználatban a 2020-as évek végéig továbbra is fennmarad a szántóföldek erőltetett hasznosítása az agrártámogatások miatt. A hozamok évről-évre erősen ingadoznak a csapadékmennyiség függvényében, a gazdálkodás így kiszámíthatatlanná válik. Ennek következtében a fiatalok már a családi gazdaságokat sem hajlandók átvenni, vagy sokan pár év próbálkozás után úgy döntenek, hogy inkább

feladják azt. 2050-re a gazdaság létszámában lecsökken és teljesen előregszik a térségben. Az erőltetett digitalizációs törekvések ezen nem tudnak segíteni, ugyan átmenetileg a hatékonyság javulás némileg javíthatja a nagyobb üzemek helyzetét, de a víz és az ökoszisztéma szolgáltatások hiányát ez nem pótolja. A nem megfelelő termelési gyakorlatok miatt a mezőgazdasági területekről is megnő a porkibocsátás, a szélrózsió egyre fokozottabban jelentkezik, a homokverés egyre nagyobb károkat okoz. A szántóföldi gabona, zöldség és takarmánytermesztés termelési eredménye akár 30-50%-kal is csökkenhet 2050-re a környezeti és társadalmi okok együttes következményeként.

A gyümölcsösök esetében az öntözés már régóta kulcskérdés, ugyanakkor a 2030-as évek elején már a szőlőültetvények öntözése is elengedhetetlen a piacképes szőlő- és bortermelés eléréséhez. Ennek költségei viszont az árakba már nem építhetők be, hiszen a fiatal városi generációk egyre egészségtudatosabb életvitelle mellett csak a prémium minőségű termékeket keresik, azokat sem nagy mennyiségben. A termelésre ráépülő egyéb energetikai és turisztikai fejlesztések elmaradása az egyáltalán álló térségi szőlészeti-borászati tartós válságát hozza el.

A gyümölcstermesztés már rendszerváltás óta versenyképességi gondokkal küzd, melyet a globális klímaváltozás felerősít. A termesztendő növények köre egyre szűkül, és elengedhetetlen az öntözés, melynek költségei egyre magasabbak. A vegetációs időszak egyre korábban kezdődik és tovább is tart, azonban a fagyos napok száma hiába csökken jelentősen, a korai rügyfakadás miatt a fagykárak gyakorisága nő, míg nyáron az aszály és az extrém időjárási események okoznak gondot. Az enyhe telek kedveznek a kórokozóknak, a korábban említett tényezőkkel együtt a termelés kiszámíthatatlanná válik. Ennek következtében a kereskedők még inkább a külföldi olcsóbb import felé fordulnak, a gazdák kb. 25-35%-a kénytelen felhagyni a termeléssel a 2040-es évek közepére, mellyel megszűnhet a hátságra jellemző mozaikos tájhasználat fontos eleme, illetve a hungarikum termékek alapanyagforrásai is.

Az állattenyésztésben elsősorban a betegségek folyamatos jelenléte, a takarmánytermelés visszaesése, az emiatt növekvő takarmányárak, a munkaerőhiány és az intenzív koncentrált termelés további szakpolitikai preferálása jelent gondot. Ennek következtében a szektor és a ráépülő élelmiszeripar továbbra is jelentős környezetterhelést okoz és a legeltetés és gyepgazdálkodás hiányában semmilyen környezeti haszonnal nem jár. Az ágazat 1990-en óta folyamatos válsága tovább erősödik, melyet már méretgazdaságosság adta előnyök sem tudnak ellensúlyozni, így a nagyüzemek is folyamatosan zárnak be a térségben a 2030-as évek közepétől. A precíziós nagyüzemi technológiák bevezetése ezen ágazatban sem tudja ellensúlyozni környezeti feltételek változásait. Az emelkedő hőmérséklet hatására például a hűtési költségek jelentősen megnőnek, az élő munkaerő kiváltására bevezetett robotizáció (pl.: fejőrobotok) pedig jelentős többletvízigénnyel is járhat (mindennapos tisztítás), mely ezeket is fenntarthatatlanná teszi a 2040-es évekre.

A mezőgazdaságban a gazdálkodók előregedése mellett már most is szembe kell nézni a munkaerőhiánnyal is, melyben jelentős szerepet játszanak a megváltozó környezeti viszonyok is. A napi csúcshőmérsékletek 2035-2040 körül akár folyamatosan 40 Celsius fok fölé nőhetnek július-augusztus hónapok folyamán, amely a magas UV sugárzással együtt jelentősen megnöveli az idénymunkák okozta fizikai terhelést és bizonyos betegségek kockázatát szabadban tartózkodás esetén.

Ugyan a már említett digitalizációs törekvések látszólag erre a problémára megoldást kínálhatnak a jövőben, azonban a térség agrárfejlődési sajátosságainak és termelési struktúrájának köszönhetően hosszabb távon inkább problémát okoznak majd. Ez elsősorban a ma intenzív kultúrákkal jellemezhető Nyugati- és Közép-Homokhátságon okoz gondot, ahol az ültetvények ellehetetlenülése és felszámolása egyébként is jelentős munkaerőtöbbletbe vezethet a 2040-es évek elejére. Fejlett központi városok hiányában a felszabaduló munkaerő nem talál helyben megfelelő munkalehetőséget és a vélhetően tovább nyíló ingatlanár-olló miatt

nem is fogja tudni elhagyni települését. Ők távolabbi központokban, pl. Kecskeméten, Kiskunfélegyházán vagy a fővárosi agglomerációban hosszú ingázás árán igyekeznek majd munkát találni. Ez egyrészt az életminőség romlásával fog járni, másrészt az egyéni/családi ökológiai lábnyomot is jelentősen növeli.

Összességében 2040-re a homokhátsági mezőgazdaság minden ágazata válságban lesz melynek következménye az output akár 30-40%-os visszaesése, 2050-re pedig ez az érték akár az 50%-ot is elérheti az egyes években a 2000-2010-es időszakot bázisnak véve.

Az ipar víz és energia felhasználása (elsősorban áram) tovább nő, mellyel együtt a környezetterhelése is. A térségben már most is jelentős a termékekbe „épített” víz exportja (ásványvíz ipar, autó összeszerelés, élelmiszeripar, festékgyártás stb.), ami a vízhiány miatt már a 2030-as évek közepén gondokat okozhat. Mind a gyáracsarnokokban, mind a szabad ég alatt végzett ipari tevékenységekre (építőipar) jelentős hatással van a hőmérséklet emelkedése, mely megköveteli a munkarend átalakítását, a hőség kezelését, zárt helyeken a légkondicionálást. A megnövekedett szállópor koncentráció bizonyos ipari tevékenységek esetén fokozott levegőszűrést igényel. A szélsőséges időjárás károkozásai sem elhanyagolhatók, melyek akár pár napos gyárleállásokhoz is vezethetnek a jövőben. A hatások kivédésére hozott intézkedések növelik a költségeket, azonban valószínűleg így is elkerülhetetlen a termelés hatékonyságának visszaesése a nyári hónapokban, így összességében a versenyképesség romlása.

A mezőgazdaságból felszabaduló munkaerő azonban további iparosítási igényeket generál, amely a beépített területek tartós terjeszkedését okozza. Ez még inkább kiszolgáltatottá teszi a legnagyobb városokat az erősödő hőhullámoknak és növeli a városi hőszigetelést. A folyamat emellett az eddig több lábon álló Homokhátságot a jelenleginél is kiszolgáltatottabbá teszi a multinacionális cégeknek.

A térség híd szerepe a tervezett vonalas infrastruktúra fejlesztések miatt várhatóan tovább nő. Azonban ezen hálózatok egy-egy kiválasztott elemének fejlesztése félő, hogy nem generál a tágabb gazdasági és társadalmi környezetre hatást (pl. a turizmuson keresztül), inkább az átmenő forgalmat erősíti, ami csupán további környezetterhelést jelent a tervezési területen.

A lakosság életkörülményei és várható élettartam kilátásai a klímaváltozás miatt romlanak. A szállópor koncentráció növekedése és a hőhullámok egészségügyi kockázatokkal járnak, elsősorban szív- és érrendszeri, valamint légzőszervi vonatkozásokat tekintve. A hősziget probléma és a trópusi éjszakák elsősorban a nagyvárosokban élőkterhelik majd, azonban a szálló por és a hőhullámok a falvak lakóit is eléri. Az előregedő népesség miatt klímaváltozás következtében romló környezeti feltételek megnövelik az egészségügyi kiadásokat mind az egyének, mind a kormányzat számára.

Nemcsak a gazdaságnak, de a településeknek is jelentős kihívást jelentenek az extrém időjárási események, azonban a nagyobb népességű és területű városokban lehet a legnagyobb a károkozás. A hőmérséklet emelkedése miatt a hűtési költségek mind a lakosság, mind a közintézmények számára jelentősen nőnek, a fűtéshez képest többlet energiafelhasználást (hűtés energiaigénye nagyobb, mint a fűtésé) okozva. A 2030-as évek közepétől egyre gyakoribbak lesznek a vízfelhasználási korlátozások, a térségben is egyre gyakrabban fordulhat elő az ivóvízzel történő öntözés vagy autó mosás tilalma. A 2040-es években az egyéb lakossági vízkorlátozások is elképzelhetők, mint pl. fürdési célú vízfelhasználás. A szárazság miatt nemcsak a külterületeken, de a belterületeken is megnő tüzesetek kockázata.

A leírt folyamatok összességében odavezetnek, hogy a Homokhátság északi – Budapesthez szorosan kapcsolódó – részétől eltekintve a térség egy egybefüggő válságövezetté válik, melynek lakosságvesztése a modellünkben prognosztizálnál is nagyobb lehet, 2050-re elérheti összességében akár a 30-35%-ot is. Olyan

nagyvárosok, mint Kecskemét is legalább 15-20%-os népességsökkenéssel nézhetnek szembe erre az időszakra. A megváltozó környezeti feltételek és romló gazdasági lehetőségek egy relatíve gyors elvándorlási folyamatot indíthat be már a 2030-as évek közepétől és a helyben maradó (50+ éves) idősebb korosztályokban pedig az egészségügyi kockázatok miatt megnő a korai halálozás gyakorisága.

3.1.2 A gyors cselekvés forgatókönyve

Ez a scenárió azt kívánja bemutatni, hogy megfelelő célok és intézkedések esetén, milyen eredményeket lehet elérni a pesszimista forgatókönyvhöz képest. Azonban két tényezőre mindenképpen fel kell hívni a figyelmet: egyrészt a klímaváltozás okainak megszüntetése nemzetközi összefogást kíván, melynek egyelőre kevés eredménye látszik, tehát a helyi cselekvések csak akkor lehetnek hatásosak, ha a Föld államai egységesen betartják a nemzetközi fórumokon elfogadott célokat, másrészt fontos kiemelni, hogy a legkedvezőbb esetben is a térség vízhiányos lesz, így a korábban felvázolt negatív folyamatok egy része mindenképpen megjelenik. Tehát a klímaváltozáshoz az itt élőknek mindenképpen alkalmazkodniuk kell!

A vízpótlással kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy a jelenlegi vitákban a klímaváltozás kapcsán keveset foglalkoznak még azzal, hogy a Dunának a felsőbb szakaszain is megnő a vízkivétel iránti igény a következő évtizedekben (öntözés, vízerőművekhez szükséges vízviasszatartás), és Magyarországon belül is több terület „versenyezhet” majd ezért az erőforrásért.

A 2020-as évek második felében jelentősen csökken a szántóföldek területe (akár 25-35%-kal), melyet elősegíthet a 2027-re akár alapjaiban megváltozó agrártámogatási rendszer. Elsősorban a legrosszabb adottságú területeken, illetve a természetközeli állapotú és védett területek pufferzónáiban mehet végbe a változás. Helyüket a kialakított gyepek és a vízviasszatartást szolgáló területek vehetik át. Az intenzív kultúrák esetében a gyümölcsösöknél hasonló mértékű, a szőlők esetében kisebb ültetvény felszámolás következik be. Az erdőtelepítések a hátság déli részén, a már egyébként is magas erdőszűtségi arány és a kedvezőtlen adottságok miatt megállnak, sőt az erdők területe némileg (3-5%) csökkenhet is. A hátság középső és részben északi területein célzott erdőtelepítések valósulnak meg, elsősorban a települések levegőminőségének védelmében. Összességében az erdő aránya nem csökken, területileg azonban egyenlőbben oszlik el.

A megmaradt kultúrák vízigényét egyrészt fedezi, hogy tovább csökken a hátságról leengedett víz mennyisége (pl. a belvizek megtartása, a szürkevizek hasznosítása), illetve a hátsági vízpótlás is elindul. Másrészt a megváltozott termelési módszerek (pl. a regeneratív mezőgazdaság révén, ahol a talajok szervesanyagtartalmának növelésével jelentősen megnő a talajban tárolható vízmennyiség) alacsonyabb vízigény mellett kisebb, de stabilabb termés hozamot biztosítanak, illetve segítenek helyreállítani az ökoszisztéma szolgáltatásokat is, melynek következményeként csökkenthető a növényvédő és gombaölő szerek kijuttatása is.

A területhasználatban kettős, hármas haszonvételek terjednek el, melyek fokozzák az agrártermelés hatékonyságát. Ilyen lehet például a fotovoltaiikus naperőművek területének állattenyésztési (juhtartás) hasznosítása, mely mindkét ágazat számára előnyös. Hasonló hatásokkal járhat az agrárerdészeti rendszerek (silvopasture) elterjedése, melyben a fás és szántóföldi növények termesztése történik legeltetési haszonvétel mellett. Emellett a mezőgazdaság visszatér települések területére, a házkörűli kertekbe. A növénytermesztés tekintetében ez a folyamat már a Covid-19 pandémia alatt elkezdődött és a 2030-as évek elejére kiteljesedhet, míg az állattenyésztésben ez a 2030-as években a nagyüzemek leépülésével fog újra

megkezdődni, elsősorban a baromfi és a sertéságazatban. Mindezek a folyamatok a 2030-as évek közepére jelentősen növelik a területhasználat hatékonyságát és mellyel párhuzamosan javul a környezet állapota.

Emellett szükséges egy diverzifikált gazdálkodási rendszer létrehozása (eltérő termelési módok, mint pl. öko- és biogazdálkodás, alacsony ráfordítású termelés stb. és eltérő gazdaságméretek vannak jelen a térségben) már 2030-ra. Ez segítené a hagyományos, a mezőgazdasági munkahely és lakóhely egységét jelentő tanyák megőrzését, újak kialakítását. Ehhez mindenképpen szükséges, hogy a digitalizációs és hatékonyságjavító intézkedések mellett a 2020-as évek második felében a magyar agrárpolitika új agroszociális mintaprogramokat indít a korábban a mezőgazdasággal nem foglalkozó fiatalok (és idősebbek) részére, hiszen csak az új belépők oldhatják meg az ágazat generációváltási kihívását. A földhöz jutás biztosítása alapvető fontosságú e folyamatban, de a Közös Agrárpolitika 2027 után elsősorban a természetmegőrzési (élőhelyvédelmi) és élőhely rekonstrukciós tevékenységeket fogja támogatni, így a földjáradék jövedelmek jelentősen lecsökkennek, amely tőke-kiáramláshoz, végső soron a földárak csökkenéséhez vezethet.

Az állattenyésztés 2035-2040-re egyrészt a települések háztáji gazdaságaiban, másrészt a revitalizált és újonnan megjelenő tanyákon lévő kisüzemi állatállományokkal fenntarthatóbb pályára kerül. Az alapvetően extenzív állattartás hasznosítja a megnövekedett gyepterületeket, illetve az agrárerdészeti kezelésbe vont erdőket. Ez pozitív ökológiai hozadékkal járna, növelné a biodiverzitást, lelassítaná az invazív növényfajok terjedését. Összességében javítaná az állattenyésztés vízfelhasználásának a hatékonyságát, hiszen annak vízigényét 95%-ban a takarmányok előállítása adja. Ezek a folyamatok érdemben ellensúlyoznák a nagyüzemi állattartás környezeti problémáit, másrészt annak folyamatos leépülése mellett az állomány nagysága is kevésbé csökkenne, amely még ilyen feltételek mellett is elkerülhetetlen 2050-ig.

A 2020-as évek második felében elsősorban a pest vármegyei részeken, illetve a nagyobb városokban (Kecskemét és Kiskunfélegyháza) a helyi vásárlóerőre alapozva megjelenhet a vertikális mezőgazdaság is. A természettől elszakadt agrártermelés technológiája iránt jelentős lehet a nemzetközi érdeklődés is, hiszen a térségben lejátszódó folyamat nem egyedi.

Az agráriumban a 2030-as évekre már egyre hatékonyabban hasznosítják a melléktermékeket és hulladékokat például komplex több lépcsős energetikai és talajerő utánpótlási célú hasznosítások révén (a borászatok a térségi biogáz üzemnek átadják a törkölyt, a biogáz fermentációs maradék feldolgozás (komposztálás) után visszakerül az ültetvényre).

Összességében a természeti és agrárterületek kezelésében a 2030-as évek közepére komplex átalakulásnak kell megtörténnie, amely a térségi vízkormányzás, a területhasználat és a termelés gazdasági és társadalmi rendszerének alapvető megváltoztatásával éri el a fenntarthatóságot. Ebben a digitalizációnak lehet szerepe, de nem lehet elsődleges, hiszen csak a hatékonyságot lehet vele javítani, ami a tervezési térségben önmagában nem elég, a már felvázolt ökológizációs célok teljesítése és a reziliencia megerősítése szükséges. Emellett fontos, hogy Homokhátságon a vízügy, a természetvédelem és a mezőgazdaság szoros kooperációban dolgozzon, komplex tájmenedzsmentre van szükség a pozitív eredmények eléréséhez.

A tanyák revitalizációja, a területhasználat átalakulása kedvezni fog az aktív turizmusnak, illetve a mezőgazdasági és erdészeti termelésre épülő egyéb tevékenységeknek. A térségben megtalálható, fa, csont és bőr alapanyagokra építve egyedi kézműves termékek készülnek, melyeket egy márkanév alatt értékesítenek, hogy az egyediség mellett nagyobb termelési volument lehessen elérni. A termékek előállítása otthon történik, a termelés menedzsmentjét pedig egy a közös cég végzi, hasonlóan a mezőgazdasági TÉSZ-ekhez.

Az ipart érintő negatív hatások egy része a települések tudatos fejlesztésével elkerülhető. Ennek fontos lépése, hogy a 2020-as évek második felében a települési szennyvizek és az ipari szürkevizek a hátságon hasznosulnak. A városokban a terek és az utak alatt esővíz gyűjtő rendszerek kapnak helyett a villámárvizek kivédése és a korábban elvezetett csapadék hatékony hasznosítása céljából már a 2020-as évek végén.

A szálló por elleni védekezésért az uralkodó szélirányba erdőket telepítenek. A nagyobb városokban a zárt sorú beépítéseket megszüntetik, sok esetben egy-egy telket felszabadítanak és mini parkokat hoznak létre, a városok átszellőzősét biztosító beépítést alakítanak ki. Ezáltal csökkenhet a nagyobb településekre jellemző hősziget hatás és javulnak a lefolyási viszonyok. A városok épületállományának fokozatos felújítása és a távhőszolgáltatás kiterjesztése révén a lakások egyre nagyobb része megújuló energiaforrásra támaszkodik. Ezt a célt szolgálja a városok mellett létesített kettős hasznosítású (állattenyésztés és energiatermelés) fotovoltaikus erőművek építése is, a korábbi egyedi megoldások helyett a városi szintűek részesülnek előnyben.

Összefoglalva a második forgatókönyv bizonyos értelemben egy fokozatos és tervezett visszavonulást jelent a tájból. Ez a kevésbé intenzív, természetközeli tájhasználatra történő tudatos áttérés lehetőséget biztosít arra, hogy az agráriumból felszabaduló munkaerő helyben találjon állást a tájfenntartásban és a lokális erőforrásokra épülő iparban vagy a kultúra-gazdaságban. Továbbá segít megőrizni a Homokhátság több lábbon állását, amely gazdasági biztonságot jelent és a városi központokban is enyhíti a klímaváltozás hatásait. A térség környezeti, gazdasági és társadalmi alrendszerének a külső hatásokkal szembeni ellenálló és regenerációs képessége – rezilienciája – megnő, a fenntarthatóság legfontosabb pillérévé válik.

3.2 Térszerkezeti jövőkép

A térszerkezet alakulását alapvetően meghatározzák a fejlesztés alatt álló közlekedési folyosók és a dinamizálódó vonzasközpontok. Az elkövetkezendő években, évtizedekben tervezett fejlesztések mindenképpen erősíteni fogják a térség híd szerepét, amely több dimenzióban is megmutatkozik majd: 1. az észak-balkáni térség és Közép-Európa között; 2. a Dunántúl és az Alföld vármegyéi, járásai között; 3. a Központi Régió és a Dél-Alföldi Régió között. Az előnyös földrajzi helyzet révén további potenciál mutatkozik a közlekedési, logisztikai előnyök kiaknázására, mind a nemzetközi és országos tranzit, mind az alföldi kohézió tekintetében. A térszerkezeti változásokkal együtt járó kapcsolatok és bővülő partnerségek kiemelkedő jelentőséggel bírnak a térség átfogó fejlesztési céljait illetően. Mind a környezeti fenntarthatóság, a klímavédelem, mind a gazdasági és társadalmi kiegyensúlyozottság alapvetően igényli a térségben erősödő kohéziót, a társadalmi szereplők kooperációját és a térségre szabott együttműködéseket.

Kiemelt jelentőségűvé válik a Kiskőröst és Kiskunhalast érintő Belgrád – Budapest vasútvonal, amelynek átadását 2025-re tervezik. Jelenleg ez hazánk legnagyobb volumenű vasútfejlesztési projektje. E vonal nem csupán a két fővárost köti össze, de része a mediterráneumot Közép-Európával összekötő vasúti hálózatnak, sőt a Kínát Európával összekötő "selyemútnak" is. A pálya a legmodernebb ETCS 2 technológiával mind a gyorsasági nemzetközi személyszállítást, mind a nagytömegű teherszállítást lehetővé teszi. A fővonalakon a települések vasúti elérhetősége a Szeged-Röszke vasútvonal átépítésével és villamosításával, valamint a szerb oldalon lévő összeköttetéssel jobb elérhetőséggel kecsegtet mind a személy-, mind a teherforgalom számára.

A térség nyitottsága tovább javul az úthálózat fejlesztéseknek köszönhetően is. Északról Közép-Magyarország és a budapesti agglomeráció közlekedési folyosói, délről pedig a Szerbia irányába mutató nemzetközi vonalak továbbra is nagy forgalmat bonyolítanak majd (M5, M4, M0 közutak és a 100a, 140, 150 vasutak). Az autópályák terhelhetősége tovább növelhető, miután részben új építésűek, másrészt megfelelő műszaki

színvonalúak és rendszeres karbantartásuknak köszönhetően nemzetközi összevetésben is a jók közé tartoznak. A Magyar Koncessziós Infrastruktúra Fejlesztő Zrt. vállalása szerint a következő évtizedben várható az M8-as alföldi szakaszának elkészülte, amely Sárbogárdtól, az M6-os autópályát érintve, a Dunán át egészen Kecskemét északi részéig halad majd, 76 km hosszan. 2026-ig további állami fejlesztések várhatók az M44-en a Szentkirály–Lakitelek szakaszon (39 km). 2023-2024 során vélhetően befejeződik a 441-es út korszerűsítése, mely Kecskemét és Nagykőrös között 2x2 sávossá bővül, így felgyorsítja a két vármegye közötti kapcsolatot is. Hosszabb távon, ennek további szerves folytatása lesz a Cegléd és Nagykőrös közötti útpálya-fejlesztés. Délen a térség az EU külső határát képezi, ami ugyan schengeni választóvonal, de mégis számos határon átnyúló lehetőséget ad és szerves kapcsolatot jelent a balkáni térség irányába. Szerbia várható Európai Unió tagsága révén a térség déli határforgalma erősödhet, új gazdasági innovációk és társadalmi együttműködések várhatók.

A Budapest-Belgrád, illetve Budapest-Bukarest növekedési tengelyeken elfoglalt pozíciónak köszönhetően a térség Dél Európa irányába is nyitott és meghatározó elem a IV. Helsinki folyosó, melynek dinamizáló szerepe tovább erősödik. A kelet-nyugati irányú közúti hálózati elemek bővülésére pedig a belföldi hálózati kapcsolatok is erősödnek. A gyorsforgalmi utak bővülése kedvező lehet a jövőben, pl.: Baja-Kecskemét vonalon. Az elmúlt években leromlott főutak korszerűsítése az egyes járáások elérhetőségét segítheti. Komoly utasforgalmi és teherforgalmi bővülést jelenthet a kelet-nyugati irányú 52-es főút (Kecskemét-Solt) az észak-déli irányú 441-es főút (Cegléd-Nagykőrös-Kecskemét), vagy a központoktól távolabbi másod- és harmadrendű utak, illetve az M5 “árnyékában” lévő térségekben lévő utak (pl. Kunszentmiklós-Cegléd között) teljes felújítása. A térségbe érkező, nagy forgalmat bonyolító autópályák, főutak, vasutak mentén kiépülő eszközváltási háttér (P+R), a megfelelő színvonalú pihenő és szolgáltatói infrastruktúra nem csak a helyi ingázási, vagy átmenő forgalom kényelmét szolgálják, hanem a térségbe irányuló idegenforgalom egyik fontos pillérét jelentik. A településekhez tartozó bevezető utak közlekedési folyosókhoz való csatlakozásával az turizmus is kedvezően alakulhat.

A térség közlekedési hálózata összességében már jelenleg is javulóban van, az erre épülő integritás és területi kooperáció 2030-ra, de főként hosszabb távon; 2050-re bontakozhat ki. Intermodális funkciója a jövőben is leginkább Kecskemétnek és Ceglédnek lehet, de a térség többi részén is megerősödhetnek egyes csomópontok, pl. Soltvadkert vagy Kiskunhalas. A közlekedési szolgáltatók harmonizációja (egységes jegy- és tarifa rendszer, a közös információs rendszer és marketing tevékenység) nagy előrelépést hozhat, illetve várhatóan a kötőpályás és a közúti közösségi közlekedés összehangolása is megoldódik a jövőben.

A fejlődő vasúti és közlekedési folyosók alapvetően jó hatással lehetnek a térség gazdaságára és társadalmi mobilitására. Kecskemét makroregionális vonzásereje és a térség nagyobb városainak regionális szerepe javulhat. Tovább erősödhet Kecskemét és környéke logisztikai pozíciója a közlekedési csomópont szerepkörből adódó lehetőségek kihasználásával, mely nagytérségi logisztikai központok kialakítását teszi lehetővé. A bővülő gazdasági és társadalmi funkciók elősegíthetik a népességmegtartást és a vonzáskörzetek felzárkózását, ezáltal a városokban és térségében élők életminőségének javulását. Emellett a város-vidék kapcsolatrendszer is megerősödik, mindez tovább generálja a térségben való gondolkodást és szinergiák kihasználását. A kisebb városok is új szerepekhez juthatnak, aminek megfelelően magas színvonalú szolgáltatások erősítik majd e városok és vonzáskörzetük helyzetét, ezáltal az itt élők életminősége emelkedik.

A térséget alkotó - élesen ugyan nem elhatárolható, mégis egyedi jellemzőkkel rendelkező - öt különböző téregység, alapvető jellegét megőrizve, a pozitív tulajdonságokat kiaknázva, együttesen képes elérni a megjelölt stratégiai célokat. Ezzel együtt a térszerkezeti egységek arculata megmarad, mégis egy kiegyenlítőds irányába történő kooperáció jön létre. A térszerkezeti fejlődés egymáshoz közelebb hozza az

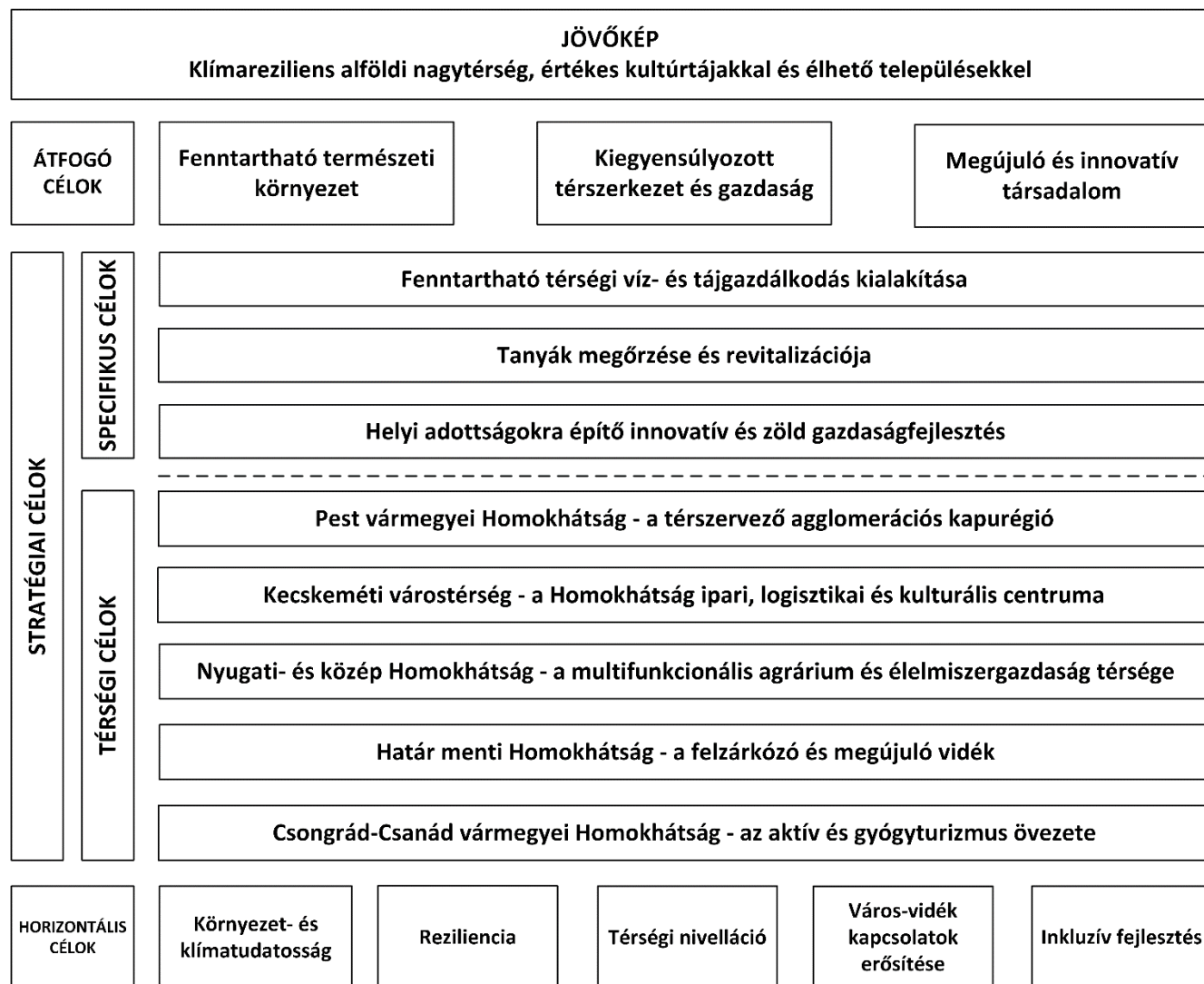
egyres járásokat, térségi szereplőket, így a partnerségi gondolkodás érzékelhetővé válik a környezeti állapot, a gazdasági potenciál és a társadalmi teljesítőképesség tekintetében is.

A térkapcsolatok bővülésével a társadalmi mozgástér és mobilitás is javul. A térség társadalmi potenciálja megerősödik, a szociális viszonyok javulnak, a munkaerőpiac, oktatási, kulturális terek országos viszonylatban és egymáshoz képest is felzárkóznak.

4. A FEJLESZTÉS ELVEI ÉS CÉLRENDSZERE

4.1 Célábra, a célrendszer összefoglaló bemutatása

33. ábra A javasolt fejlesztés célrendszere

Forrás: saját szerkesztés

A felvázolt célrendszer a DTkH térségét illetően egy általános jövőképet, átfogó, speciális- valamint térségi stratégiai célokat jelöl meg. A jövőkép kulcseleme az éghajlatváltozási tűrőképesség és alkalmazkodóképesség fokozása. Az ország ezen részének fokozottan érzékeny alföldi tájain csak a klímareziliencia fokozásával őrizhetők meg a környezeti értékek és végső soron így biztosítható a társadalom jelenléte. Az átfogó célok a környezet-tér-gazdaság-társadalom „mesterhármasa” mentén, fogalmazhatók meg. A jövőkép megvalósulásában kardinális feladat e hármas-megközelítés együttes alkalmazása. E három tényező mentén lett kialakítva a célrendszer, ahol a célok együttes megvalósulása megalapozza a sikeres jövőképet. A célrendszer fókuszait teljes mértékben alátámasztják a helyzetfeltáró munkarészek. A célrendszert a

fenntarthatóság, kiegyensúlyozottság és megújulás hatja át. Így a speciális térségi célokat is, amelyek a táj- és vízgazdálkodást, a tanyás térségek revitalizációját és az innovatív, környezetbarát gazdaságot helyezik középpontba.

A célrendszer a Homokhátságra, mint komplex földrajzi területi egységre irányul, ugyanakkor öt különböző téregyületet jelöl meg, amely az adott egységekre vonatkozó speciális fejlesztési beavatkozásokat is előír. Az általános térségi célok és területre szabott célok megkülönböztetését indokolja, hogy a térség rendkívül összetett problémáit érdemes több területi alegység és ágazat felől megközelíteni. Különböző kulcsterületeket jelöltünk meg: a Kecskeméti Várostérség esetében az ipari, logisztikai és kulturális szerepkört, a Nyugati- és Közép-Homokhátságra vonatkozóan az agrárium és élelmiszergazdaság megújítását, a Határ menti Homokhátságra a felzárkózás elsődlegességét, a Pest vármegyei térségekre a térszervező funkciót, míg a Csongrád-Csanád vármegyei települések esetében az idegenforgalmi szerepkör megerősítését.

A célrendszerben megjelennek a horizontális célok is, amelyek alapvető, minden más célhoz és eléréndő célállapothoz kapcsolódnak. A horizontális célok egyúttal olyan elvi megfontolások, amelyek a környezetben és társadalom egészében megjelenő kihívásokra reagálnak és mutatnak utat. Ilyen elveknek tekintjük a környezet- és klímatudatosságot, amely minden társadalmi szereplő, csoport és közösség részéről alapelvárás és amelynek javítása központi jelentőségű. Szorosan ezzel függ össze a reziliencia, alkalmazkodókészség, reaktív képesség, amely mind a természeti-táji, mind a települési-társadalmi kihívások tekintetében kulcsszó. A területi kiegyenlítődésre, kohézióra és egyenértékűségekre való törekvés szintén olyan horizontális célok, amelyek minden fejlesztési szegmenst érintenek és az egész DTkH jövője szempontjából elvárások.

4.2 Elvek és horizontális célok

4.2.1 Elvek

A magyarországi területpolitikai és területfejlesztési dokumentumok igazodva az Európai Unió tervezési gyakorlathoz megfogalmazzák azon legfontosabb alapelveket, amelyek a tervezési és a későbbiekben az operatív fejlesztési munka alappilléreit képezik. A Duna-Tisza közti Homokhátság Területfejlesztési Koncepciójának tervezése és majdani implementációja kapcsán az alábbi általános elvekre hívjuk fel a térségi szereplők figyelmét:

- **Kooperáció:** A terület-és intézményrendszer sokszereplős (állam, piaci szereplők, önkormányzatok, háztartások, nonprofit szervezetek, egyesületek) volta, valamint ezek léptékeken átívelő (országos, regionális, térségi, települési) hatásai folytán a harmonikus területi fejlődéshez nélkülözhetetlen a folyamatos kapcsolattartás és kooperáció a szereplők között. A multiszektoriális együttműködések nyugvó fejlesztés kultúrája hiányzik magyar területfejlesztési gyakorlatból. Különösen a Homokhátság esetében kiemelt fontosságú a nagyszámú kisebb szereplő együttműködése, kiemelten a vidékfejlesztés területén. A LEADER Helyi Akciócsoportok mint pl. Homokhátság Vidékfejlesztési Egyesület, Felső-Homokhátság Vidékfejlesztési Egyesület helyismeretükkel támogatni tudják a döntéshozókat, több uniós fejlesztési ciklusra visszanyúló tapasztalataikkal képesek behatóan aktivizálni a helyi szereplőket.
- **Integrált tervezés:** A területi szinteket átívelő integrált tervezés több tématerületet és nagyobb területi egységeket is egyesíthet, így az összes fejlesztési alrendszer érdemi, mérhető beavatkozásokat tervezhet meg és hajthat végre. Ez a Homokhátság tekintetében különösen fontos, mivel a jelenlegi szakpolitikai törekvések és dokumentumok egyrészt ágazati orientációjuk, másrészt leginkább közigazgatási határokhoz kötődnek. A térség fejlesztését illetően egy komplex területi konfigurációról

beszélhetünk: több megyét, tájegységet, tájszerkezeti kategóriát fed le, amelyek fejlesztésére nem húzhatók rá egységes megoldások. A forrásle hívás és felhasználás kapcsán szintén érvényesülnie kell az integrált szemléletnek.

- *Partnerség*: A partnerség elve szoros összefüggésben áll a kooperációval. Partnerség révén más EU-s területfejlesztési alapelvekből fakadó pozitív externáliák szavatolhatók. A partnerség immáron számos részvételi gyakorlaton keresztül elérhető akár online, akár jelenléti formában (konferenciák, ötletpályázatok, workshopok, world café, közös tervezés, nemzetközi és hazai városhálózatokban való részvétel stb.). Szinergiák alakulnak ki, az egymástól történő kölcsönös tanulási folyamatok révén, amelyek helyspecifikus tudás felhalmozódásához járulhatnak hozzá. Ez alatt nem csupán tapasztalatok gyűjtését értjük, hanem a kapcsolati tőke, a lobbierő növekedését is, amely hatással van az intézmények fejlődésére.
- *Területi egyenlőtlenségek csökkentése*: Kedvező gazdasági-társadalmi folyamatok és hatékonyan működő intézmények megléte esetén van reális esély a területi egyenlőtlenségek csökkentésére, amelyek igen markánsak a térségben. A térség túlnyomó része európai léptékben is félperifériának számít. Az rendszerváltás óta eltelt 33 évben változó intenzitással került a térség a területi politikai fókuszába. A koncepció által lehatárolt 5 altérség szintén markáns különbségekkel jellemezhető. E különbségek csökkentése gondosan megválasztott szakpolitikai eszközök segítségével lehetséges a gazdasági dinamizálása és az infrastruktúra fejlesztése révén.
- *Koncentráció és programozás*: A fejlesztendő térség jellemzőire szabott, koncentrált fejlesztésekre van szükség, melyek során tekintettel kell lenni a programozás elvére. Az Európai Unió Strukturális és Kohéziós Alapjainak célkitűzéseit többéves programozási rendszer keretében kell megvalósítani, vagyis az egyes stratégiák, programok meghatározását, egymásra épülését kell biztosítani annak érdekében, hogy ne csupán elszigetelt projektek kerüljenek megvalósításra. Az említettekkel összefüggésben állnak az Operatív Programok változásai is, pl. a vármegyékre jutó indikatív forráskeret legalább 10%-át a komplex programmal fejlesztendő járásokra szükséges irányítani, a térség szempontjából ez a Bácsalmási és Jánoshalmi járáshoz tartozó településeket jelenti.
- *Reziliencia*: Az alkalmazkodóképesség különösen felértékelődött napjainkra, mivel az elmúlt néhány évben sorozatos válságok övezik a mindennapi életünket és ezzel egyidejűleg a területfejlesztést is. Így a különböző forgatókönyvekkel számoló, reakcióképes helyi, térségi, központi kormányzatok lehetnek képesek rugalmasan beavatkozni. A reziliens térségeket az jellemzi, hogy válságokat enyhítő intézkedéseket tesz, majd alkalmazkodására révén átalakítani képes működését, mindennek előfeltétele az irányítási kompetenciák lefektetése és az alkalmazható kommunikációs csatornák használata.
- *Monitoring*: A fejlődés és a fejlesztések hatásainak értékelése, azaz a monitoring folyamat nemcsak a célok és beavatkozások helyességét igazolhatja vissza, hanem a felesleges párhuzamosságok elkerülése és a fejlesztések üzemeltetése szempontjából is kritikus tevékenység.

4.2.2 Területhasználati elvek és a tervezési térség térstruktúrája

Az EU területfejlesztési politikája alapvetően a területi kohézió elvére épül, amely szerint a tagállamokban található különböző régiók közötti fejlettségi különbségek csökkentése a közös érdek. Ennek érdekében számos területhasználati elv és megfontolás tehető a térségi nivelláció és a fenntartható fejlődés előmozdítására. Ezek alkalmazása segíthet abban is, hogy a végrehajtás során megvalósuló projektek hatékonyabbak legyenek, és figyelembe vegyék a természet- és környezetvédelmi, valamint társadalmi szempontokat is. A legfontosabb általános területhasználati elvek, melyeket a tervezés (és a végrehajtás) során fontos alkalmazni:

- *Adatokon alapuló döntéshozatal:* a területfejlesztési intézkedéseket adatokra és tényekre alapozva kell meghozni, és figyelembe kell venni a tudományos kutatások és elemzések eredményeit.
- *Környezet- és klímatudatosság:* a környezeti és klíma hatásokat, valamint a környezet- és klímavédelmi szempontokat be kell építeni a tervekbe, hogy a fejlesztési folyamat környezet- és klímabarát módon kerüljön végrehajtásra.
- *Térségi differenciálás:* a térségi térhasználat egységeit oly módon kell kialakítani, amely figyelembe veszi a tájak meghatározó sajátosságait és funkcióit, mint például az ökológiai jellemzőket, a természeti erőforrásokat vagy a társadalmi és gazdasági folyamatokat.
- *Területi igazságosság:* a területfejlesztési célok (és projektek) kialakítása során figyelembe kell venni a területi egyenlőtlenségeket, és olyan tervezési megoldásokat kell alkalmazni, amelyek csökkentik ezeket.
- *Társadalmi igazságosság:* a térségi fejlesztések teljes folyamatában tekintettel kell lenni a társadalmi egyenlőtlenségekre és elő kell segíteni a társadalmi igazságosság elvének érvényre jutását.
- *Komplex tervezés:* a célok és intézkedések ne csak az egyes szektorokra koncentráljanak, hanem az azok közötti összefüggéseket is vegyék figyelembe, így növelve a hatékonyságot, illetve a szinergiák kihasználásának lehetőségét.
- *Fenntarthatóság:* a tervkészítés során olyan beavatkozásokat kell megfogalmazni, amelyek kielégítik az aktuális igényeket, de nem veszélyeztetik a jövő nemzedékek szükségleteit.

A Homokhátság környezeti szempontból érzékeny agrártérség, így a területfejlesztési koncepciójának tervezésekor és végrehajtásakor elsődleges a természeti értékek és az ökoszisztéma szolgáltatások védelme és megőrzése, valamint az agrárium fenntartható fejlesztése. A tervezés speciális elvei és megfontolásai lehetnek ezek alapján:

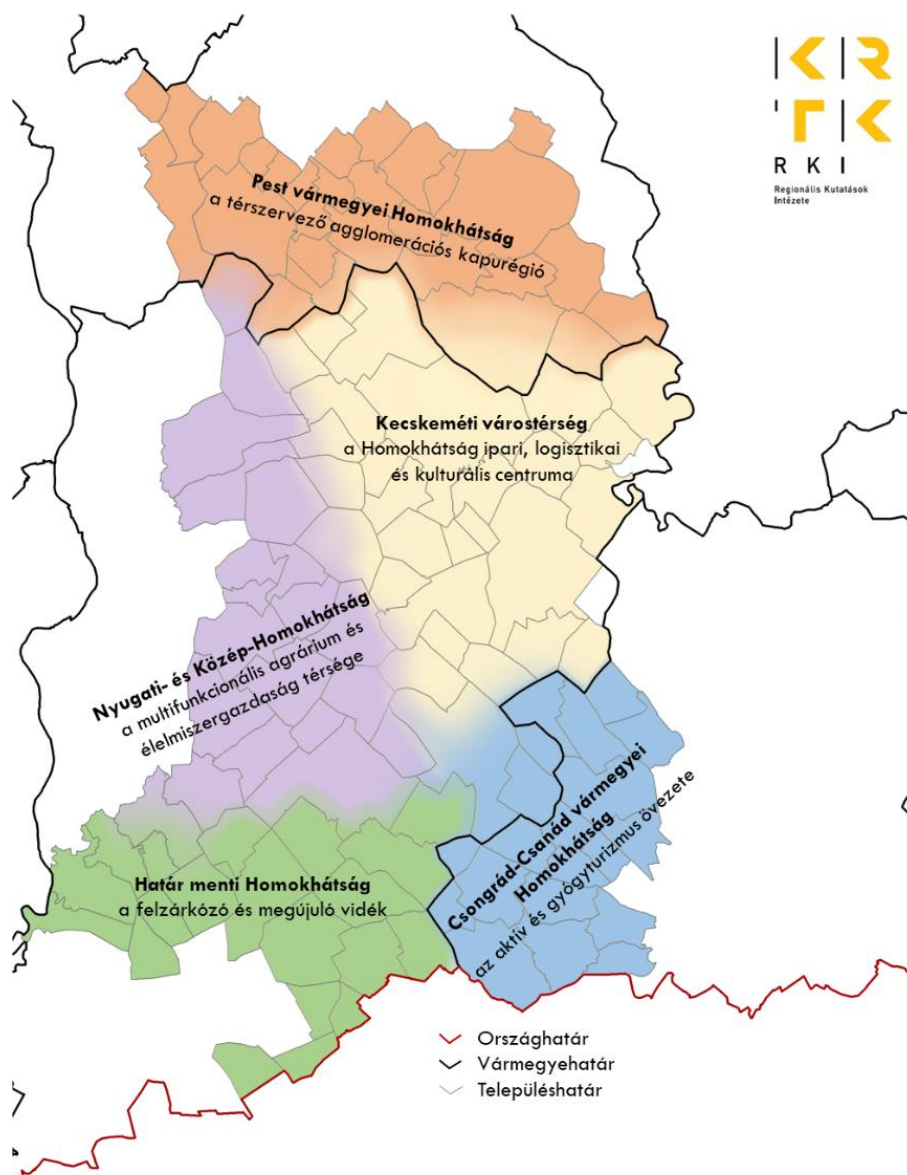
- A mezőgazdasági területeken a fenntartható gazdálkodás elveinek alkalmazása, figyelembe véve a talajvédelmet, a vízhiányt és a környezetvédelmi szempontokat.
- Az agrárium területhasználatának racionalizálása, a támogatások lehívása érdekében termelésben tartott rossz adottságú vagy érzékeny agrárterületek konverziója természetközeli területekre.
- Az erdőterületeken a fenntartható erdőgazdálkodás elveinek alkalmazása, az erdőtelepítések ökológiai, gazdasági és társadalmi megfontolások alapján történő térségi szabályozása, az agrárerdészeti hasznosítások bevezetése.
- A területhasználat hatékonyságát javító innovációk, mint például az agrovoltaiikus megoldások adaptálása.
- A Homokhátság területén található védett területek és Natura 2000 élőhelyek védelme.
- A tanyák megőrzése és revitalizációja, a tanyás térségekre jellemző mozaikos tájhasználat megőrzése.
- A települések tervezése és fejlesztése során a természeti környezet adottságainak, a klímaváltozás hatásainak figyelembevétele, a helyi építészeti hagyományok megőrzése és a beépített területek növekedési ütemének mérséklése.

A fenti elvek figyelembevétele, a helyzetértékelés eredményei, valamint a három vármegye területfejlesztési dokumentumai alapján öt sajátos jellemzővel bíró területfejlesztési térséget határoztunk meg:

1. *Pest vármegyei Homokhátság* - jelentős népességvonzó képességgel rendelkező, ipari és logisztikai beruházásokkal érintett térség, itt tűntek el leginkább a korábbi agrártermelési hagyományok, fontos szerepe van a külföldi működőtőke és az innovációk bevonzásában,
2. *Kecskeméti várostérség* – az újraiparosodó mezőváros térsége, mely gazdasági és kulturális központja a Homokhátságnak, jelentős szuburbán tanya állománnyal,

3. Nyugati- és Közép-Homokhátság – a Homokhátság mezőgazdasági centruma, a homoki kultúra és tradíciók térsége,
4. Határ menti Homokhátság – külső periféria, kedvezőtlen demográfiai és gazdasági helyzet jellemzi már a rendszerváltás óta, a térségi nivellációt szolgáló intézkedések elsődleges célpontja,
5. Csongrád-Csanád vármegyei Homokhátság – Szeged szuburbanizációjával érintett zóna, mely jól használja ki természeti adottságait az aktív és gyógyturizmusra építve.

34. ábra A térségi fejlesztési célok célterületei

Forrás: saját szerkesztés

4.3 Átfogó célok

4.3.1 Fenntartható természeti környezet

A Duna-Tisza köze rendkívül sokféle természeti értékkel rendelkező, jellegzetes alföldi tájegység. Területén található szikes puszták, homokbuckák és homokföldek, vizes élőhelyek melyek különleges növény- és állatvilágot hordoznak. Ezen adottságok azonban nem csak a természeti környezetet határozzák meg, hanem tradicionális kultúrtáj és így a helyi közösségek identitásában is alapvető jelentőségűek. Éppen ezért átfogó, a teljes térsége kiterjedően fontos cél, a természeti értékek és a biológiai sokféleség megőrzése, a környezeti károk minimalizálása, amelyek hosszú távon biztosíthatják a térség fenntartható gazdasági és társadalmi fejlődését. A természeti erőforrásokat megőrző és rekonstruáló fejlesztések és beruházások az érintett települések, és a hozzájuk szervesen kapcsolódó tanyák lakosságának életminőségét is javítják, csökkentve a természeti környezetre és a lakosság egészségére gyakorolt negatív hatásokat.

A klímaváltozás hatásainak káros következményeit mérsékelnie kell a Homokhátság önkormányzatainak. Az elkövetkezendő években a településeken célszerű elkészíteni a települési hőségriadó-terveket. A zöldterületek, mint például az erdők és a parkok, szerepe kiemelkedő a klímaváltozás hatásainak enyhítésében, mivel a mikroklimát pozitív irányba tudják módosítani, a hősziget jelenséget mérsékelni és a légszennyezés bizonyos összetevőit szűrni. A zöldterületek megőrzése és fejlesztése, a települési zöldfelületek bővítése és a fásítási programok támogatása mind hozzájárulhat a helyi környezet védelméhez. Emellett elő kell mozdítani, hogy a köztisztviselők, a lakosság és a gazdasági szereplők hatékonyan alkalmazkodjanak a globális felmelegedéshez azzal, hogy innovatív és tiszta technológiákat alkalmaznak és elterjesztik a klímabarát példákat.

Fokozni kell a megújuló energiaforrások használatát és az energiahatékonyság növelését. A napelemes és szélenergiák telepítésére, a biomassza hasznosításra és a geotermikus energia kihasználására egyaránt van lehetőség a Homokhátság területén. Az épületállomány megfelelő szigetelése, energiahatékonyságának javítása lehetőséget nyújthat arra, hogy a Hátság jelentős részben zöld energiaforrásokból fedezze energiaszükségletét, és ezzel csökkentse a környezetre gyakorolt negatív hatásokat. A Homokhátságot érintő mindhárom vármegye elhatározta az üvegházhatású gázok kibocsátásának több lépcsős mérséklését. Fontos, hogy az itt lévő önkormányzatok és vállalkozások, valamint a lakosság igyekezzen példamutatóan részt venni e vállalások teljesítésében.

A fenntartható mezőgazdasági technológiák alkalmazása csökkentheti a talajeróziót, a vízpazarlást és a termőképesség csökkenését, amely így nem csak környezeti, de gazdaságossági szempontból is kiemelt jelentőségű. A szárazság hatásainak enyhítése érdekében nagy hangsúlyt kell helyezni a vízvisszatartás fejlesztésére. A talajok termőképességének megőrzése érdekében szükséges a talajvédelmi szabályok szigorú betartása, a talajtakaró növényzet fenntartása, illetve a vízmegőrző művelésmódok elterjesztése és a talajélet helyreállítása a tápanyag-utánpótlás érdekében.

A környezetszennyezés okozta károk jelentős mértékben rontják a természeti környezet állapotát és a tervezési térség fenntarthatóságát. Ezért fontos a környezetvédelmi intézkedések széles körű alkalmazása, a szennyező anyagok mennyiségének és toxicitásának csökkentése, valamint a szennyezőanyagok okozta károk helyreállítása, ide érve a mezőgazdaságban alkalmazott növényvédőszerkeket is.

A természeti környezet megőrzése és fenntartható használata érdekében fontos a lakosság és a döntéshozók tájékoztatása a környezet- és klímavédelem fontosságáról. A környezettudatosságra nevelés fontos eszköze

lehet az oktatás, a tájékoztatás és a szaktanácsadás. A szemléletformálás mellett fontos a jó gyakorlatok gyűjtése és azok eljuttatása a helyi érdekeltekhez, vállalkozásokhoz és a termelőkhez. Mindezt az egyes társadalmi csoportok egyedi sajátosságaihoz igazodva kell megvalósítani a következő területeken: környezettudatosság, megújuló energia, víztakarékosság és élelmiszerpazarlás. E programok segíthetnek a lakosság életmódváltásra való ösztönzésben és az új kihívásokkal való felkészítésében.

A Homokhátság erdőinek megőrzése és a súlyos szárazságok, erdőtüzek veszélyeinek elhárításához az erdőművelési gyakorlatot a megváltozott klimatikus feltételekhez kell igazítani, ideértve a talajszint művelését is. Az új klímaviszonyokhoz alkalmazkodó fajokot kell a telepítések során alkalmazni, amelyek hosszú távon biztosítják az erdők biológiai és klimatikus funkcióit a Duna-Tisza Közében. A Homokhátság területén jelentős problémát okoznak az invazív növényfajok, mint például a selyemkóró, fehér akác, a bálványfa vagy a parlagfű. Ezért szükséges az ellenük való hatékony védekezés, a terjedésük megakadályozása, illetve az érintett területek hatékony helyreállítása. A termőföldek szélerezési állapotjának mérséklése érdekében fontos az erdősávok telepítésének gyorsítása, őshonos, nem jelentős vízigényű fajokkal. A területhasználatban kettős, hármas haszonvételek elterjesztése indokolt. Ilyen lehet például az úgynevezett agrofotovoltaikus rendszerek elterjedése, amikor a napelemtáblák alatti területét mezőgazdaságilag hasznosítják, legeltetésre, mézelő fajok telepítésére, vagy árnyékigényes növények termelésére.

4.3.2 Kiegyensúlyozott térszerkezet és gazdaság

A térszerkezet tudatos alakítása, és ezzel együtt a versenyképes gazdaság létrehozása, a DTkH sikeres fejlődésének fontos feltétele. Azonban jelenleg az egyes területek között jelentős fejlettségi különbségek vannak a Homokhátságon belül, ezért olyan fejlesztési stratégiát kell kidolgozni, amely figyelembe veszi azok sajátosságait és a belső perifériákat tudatosan fejlesztjük. Ez lehetővé teszi a gazdaságilag egyelőre kevésbé sikeres, illetve a rosszabb elérhetőségű és ellátottságú lakóhelyeken élő emberek számára az egyenlőbb esélyeket az oktatásban, egészségügyben, munkaerőpiacon és más területeken. A területi különbségek csökkentése tehát nem csak gazdasági előnyökkel jár, hanem hozzájárul a társadalmi igazságosság és az egyenlőség megteremtéséhez is.

Fontos, hogy a településhálózat újra hálózatként funkcionáljon, ahol térségi alapú együttműködések és nem az egyes ágazatok beruházásai kapják a hangsúlyt. Ennek érdekében az önkormányzatok – különösen a városok és vonzáskörzeteik – önkéntes alapon működjenek együtt nem csak a gazdaság fejlődés, de a társadalmi fenntarthatóság érdekében is.

Az infokommunikációs fejlesztések nélkülözhetetlenek a korszerű, az „ipar 4.0” típusú külföldi működőtőke beruházások térségbe vonzásához, melyek esetében preferálni kell az importot kiváltani képes valóban értéktermelő gazdaság kialakításához hozzájárulókat. Az egész Dél-Alföldön erősödő IKT szektor új kisvállalkozásai kiemelt szerepet játszhatnak a kistépülések információs társadalomba való integrálásában. Ez olyan partnerségi rendszeren keresztül valósulhat meg, amely gazdaság- és vállalkozásfejlesztést ötvözi a képzéssel és a szociális biztonságot fokozásával.

A települések élhetőségének fontos tényezője, hogy a szolgáltatások egyre nagyobb része helyben és jó színvonalon érhető el. Az önkormányzati és állami szolgáltatások könnyebb hozzáférhetőségét okos megoldásokkal kell biztosítani, és szolgáltatási platformokat és együttműködésekkel kell kialakítani a versenyszféra és a lakosság között. A vidéki településekre is ki kell terjeszteni a városi intézmények szolgáltatásait, és hatékony együttműködést kell kialakítani a szolgáltatási központok és a falvak között. Az

egyenlő hozzáférés biztosítása a szociális, gyermekjóléti, oktatási, egészségügyi és kulturális szolgáltatásokhoz megakadályozza a hátrányos helyzetű társadalmi rétegek leszakadását, segít a felzárkózásukban.

A DTKH közlekedésföldrajzi adottságai kedvezők, az Európai Unió központi részén fekszik, ráadásul a kontinens dél-keleti térségének kapuja is egyben. Kiemelt logisztikai potenciállal bírnak az M5-ös autópálya és a Belgrád-Budapest, illetve a Budapest-Szeged vasútvonalak által érintett települések. Ezt azonban csak akkor lehet kiaknázni, ha az ezekre kapcsolódó közlekedési infrastruktúra megfelelően ki van építve és a szükséges egyéb szolgáltatások is biztosítottak. Rövidtávon a már meglévő jelentős kapacitásokat érdemes lenne modernizálni és hatékonyabbá tenni.

A transzverzális közlekedési útvonalak fontos szerepet játszhatnak a társadalmi mobilitás növelésében (pl. M8-as és M9-es autópályák). A közlekedési infrastruktúra fejlesztése révén olyan területek is könnyebben elérhetővé válhatnak, amelyek korábban nehezen vagy egyáltalán nem voltak megközelíthetőek. Ez lehetővé teszi a területi egyenlőtlenségek csökkentését és az életminőség javítását, hiszen az embereknek nagyobb mozgásterük lesz, könnyebben elérhetik az egészségügyi és oktatási intézményeket, valamint a (potenciális) munkahelyeket is.

4.3.3 Megújuló és innovatív társadalom

A térség területfejlesztése csak akkor lehet eredményes és sikeres, ha a térségben élők megújulásra képes közösségeket tudnak létrehozni. Ennek fontos eleme a helyi tudástőkébe való korai befektetés, a tehetségek felismerése és gondozása, illetve a hátrányos helyzetű településeken és a tanyákon élők oktatás- és tudásfejlesztésének támogatása. Az érintett vármegyék célkitűzéseivel összhangban a magas hozzáadott értékű foglalkoztatás elősegítéséhez szükséges a jól képzett munkaerő, amely érdekében a képzési rendszer fejlesztése és az oktatás minőségének javítása a legfontosabb cél. Fontos az élethosszig tartó tanulás lehetőségének megteremtése, mely mindenki számára elérhetővé teszi a felnőttoktatást (tovább- vagy átképzést), mely segíti a lakosságot a munkaerőpiac változó feltételeinek való megfelelésben. Emellett támogatni kell a lakosság egészét célzó egészségmegőrző, -védő és fejlesztő tevékenységeket, valamint az életvezetést támogató tanácsadást. E területekben különösen költséghatékony és előnyös a digitális megoldások bevezetése.

A fiatalok számára a helyben maradáshoz ösztönző támogatások, szolgáltatások létrehozása, működtetése elengedhetetlen, hogy a DTKH-ra jellemző elvándorlást más munkaerőpiaci központokba mérsékeljük, vagy megállítsuk. A terület fenntarthatósága érdekében a fiatalok igényeihez és korosztályos sajátosságaihoz igazodó beavatkozásokat kell végezni települési és településhálózati szinten is, hogy helyben maradásukat előmozdítsuk. Az otthoni munkavégzés (home office) támogatása a főként a diplomások elvándorlásának csökkentése érdekében kiemelt jelentőségű.

A magas hozzáadott értékű foglalkoztatás elősegítése érdekében fontos a technológiai fejlesztések támogatása, melyek segítségével hatékonyabbá és termelékenyebbé válnak a folyamatok. Azonban jelenleg a helyben képződő innovációk alig hasznosulnak a lokális gazdaság és társadalom számára. A szegedi és kecskeméti felsőoktatási központokban, illetve a vármegyei húzóágazatokban tevékenykedő vállalkozásokban felhalmozott szaktudás komoly lehetőségeket rejt magában, melyek azonban nincsenek kellőképpen kihasználva. Ennek egyik oka a helyi vállalkozások és egyéb szereplők közötti alacsony kooperációs hajlandóság. Szükség van tehát a klaszteresedés előmozdítására.

A munkaerő-kereslet és a szabad munkaerő-kínálat nem mindig fedik egymást, így az alternatív foglalkoztatási formák meghonosítására is szükség lehet, például a civil szervezetek, önkormányzatok és szociális szövetkezetek által működtetett gazdasági tevékenységek révén. Az atipikus foglalkoztatást elősegítő intézkedések bevezetése a kisgyermekes szülők számára is fontos lehetőség.

A külterületek esetében az úthálózat, a víziközmű-infrastruktúra és a villamos hálózat kiépítését folytatni kell, mivel ezek meglehetősen fontosak a tanyasi lakosság megőrzése szempontjából. Mivel jelenleg a tanyán élők jelentős része idős, így elengedhetetlen a tanyagondnoki és falugondnoki szolgáltatások fejlesztése és megfelelő eszközök biztosítása számukra.

A kistelepülések információs társadalomba való integrálása és a digitális kompetenciák fejlesztése kiemelt szerepet játszik a térség tudásbázisának épülésében. Ennek részeként az infrastruktúra fejlesztése, a közösségi hozzáférési pontok korszerűsítése és akadálymentesítése, a felnőtt lakosság képzése szükséges a kapcsolódó szolgáltatások biztosítása mellett. Az IKT képességek és kompetenciák javulása hozzájárul a gazdaság- és vállalkozásfejlesztés, az életminőség-javítás, valamint a szociális ellátás hatékonyságának minőségi javításához. A vidéki lakosság mobilitásának javítása érdekében infrastruktúra- és szolgáltatásfejlesztést, fenntartható közlekedést és költséghatékony innovatív megoldásokat kell alkalmazni, célszerű a digitális készségfejlesztést minden településen közvetlenül elérhetővé tenni.

Az intézményeknek lehetőséget kell biztosítaniuk a teljes körű online ügyintézésre. A smart rendszerek (interaktív térképek, egészségügyi alkalmazások, intelligens közlekedési rendszerek, szabályozható energetikai megoldások stb.) elterjedését nagy léptékben fel kell gyorsítani, melyek a gazdasági előnyökön túl jelentős költségcsökkentést is el tudnak érni.

4.4 Stratégiai célok

4.4.1 Specifikus célok

A/ FENNTARTHATÓ TÉRSÉGI VÍZ- ÉS TÁJGAZDÁLKODÁS KIALAKÍTÁSA

Fenntartható térségi víz- és tájgazdálkodás kialakítása	
Tartalma	A Duna-Tisza közti Homokhátság a klímaváltozásnak leginkább kitett térsége Magyarországnak. A negatív hatások elsősorban a vízzel kapcsolatos problémákban nyilvánulnak meg: talajvízszint süllyedése, szélsőséges csapadékhullás, az öntözés feltételeinek romlása, települési villámárvizek jelentkezése, aszályos időszakok számának és hosszának növekedése, a kiszáradása és az extrém szélviharok miatt a széleróziós folyamatok felerősödése. Ezen problémák miatt a Homokhátság területfejlesztésének egyik specifikus célja a fenntartható vízgazdálkodás, valamint a fenntartható tájgazdálkodás megvalósítása. Fenntartható abban az esetben lesz a térségi vízgazdálkodás, amennyiben a rendelkezésre álló vízkészletekkel körültekintően, takarékosan bántunk, valamint a jövőben kiemelt feladatként kezeljük a vízmegtartást. Ehhez kiemelten fontos az innovatív, célzott, felszín alatti vízutánpótlást (Managed Aquifer Recharge-MAR) biztosító módszerek használata. A Duna-Tisza Közi

	Homokhátságon, vízhiányos térség révén adaptálandók a MAR mind a beszivárogtatásra irányuló, mind a víz összegyűjtését célzó módszerei is, mindazonáltal a projektek megvalósításakor az adott mikrokörnyezet adottságait figyelembe véve alkalmazhatók az egyes megoldások, mint pl. beszivárogtató tavak és medencék; gátak és töltések árkok kialakítása; esővíz összegyűjtése a háztetőkről.
Beavatkozási területek	1. A vízfelhasználás növekedésének megakadályozása, lakossági, ipari és mezőgazdasági területen egyaránt Víztakarékos technológiák a lakossági vízellátásban és az iparban, a talajok vízmegtartó képességének növelése, a növénytermesztés vízigényének csökkentése a megfelelő mezőgazdasági technológiák és földhasználat kialakításával. Állattenyésztésben a külterjes állattartás volumenének bővítése, ami egy kg hús előállításához kevesebb vizet igényel, mint a nagyüzemi istállóban tartott állattartás. 2. A lehullott csapadék megtartása felszíni és felszín alatti tárolókban, valamint a talajban Különös figyelmet kell fordítani a rendszertelenül érkező csapadékvíz megtartására, a mezőgazdaságban és a településeken egyaránt. Települési környezetben egyrészt a felszíni és felszín alatti tárolók (ciszternák, víztározó terek, víztározó tavak), másrészt a nem burkolt talajfelszín vízgyűjtésének fokozása szükséges. A talaj víztároló-képességének bővítése érdekében a burkolt felületek csökkentésére, valamint a vízáteresztő burkolatok használatának elterjesztésére van szükség. 3. A víz talajban történő tárolásának elősegítése talajtakarással, beszivárgást elősegítő mezőgazdasági műveléssel, a növényfajták körülményeként megválasztásával A legnagyobb víztároló potenciállal a talaj rendelkezik. A mezőgazdaság sokat tehet annak érdekében, hogy a művelt területek vízmegtartó-képessége javuljon, illetve a talaj kiszáradása csökkenjen. A talajművelési technológiák (mélyszántás, forgatásos talajművelés, nehézgépek okozta eketalp-réteg kialakulása) átalakítására, a talajszerkezet leromlásának visszafordítására van szükség. Ehhez minimális talajművelésre (minimum tillage), illetve talajforgatás nélküli művelésre (no till) van szükség. Ezen felül elengedhetetlen a folyamatos talajtakarás (növényi maradványok helyben hagyásával, takarónövények vetésével) megvalósítása, alkalmazása is. Szintén fontos azoknak a növényfajtáknak az előtérbe helyezése, amelyek szárazságtűrők, valamint jól viselik a szélsőséges időjárási körülményeket. 4. A tisztított szennyvíz (szürkevíz) megtartása, felhasználása ipari és mezőgazdasági célokra (pl. öntözés) A keletkező tisztított szennyvíz mennyisége jelentős tétel, amit a legtöbb esetben a települések a legközelebbi vízfolyásba vezetnek, tehát elvezetik azt. Az elvezetés helyett a szürkevíz hasznosítását kell előtérbe helyezni, ami öntözési célokra, vagy ipari vízként hasznosítható. Ennek első lépése, a keletkezett

szennyvíz megfelelő tisztítása, tehát a szürke víz „előállítás”. Ezzel nagyban csökkenthető a települési, ipari vízigény.

5. A lakosság víztakarékosságának propagálása

A települések esetében a lakosság jelentős vízfogyasztó, ellátásuk ivóvíz minőségű vízzel történik. Ez a víz használható olyan célokra is, amikor nem feltétlenül lenne rá szükség (pl. wc-öblítés, kocsimosás, kert-öntözés, stb.). Azokban az esetekben, amikor az megoldható – elsősorban a családi házas övezetekben – támogatni kell a csapadékvíz/szürkevíz hasznosítást, valamint összegzésében a vízzel való takarékoskodást.

6. A városi csapadékvíz-menedzsment rendszerek megvalósítása

A települések jelenleg pazarló csapadékvíz-kezelési gyakorlatot folytatnak, aminek keretében a lehulló csapadékot elvezetik, annak megtartása helyett. A városi csapadékvíz-menedzsment rendszerek az elvezetés helyett a víz megtartására fókuszálnak, aminek részét képezi a felszíni és felszín alatti tárolók kialakítása, a burkolt felületek csökkentése, esőkertek kialakítása, illetve a települések területén a talajok vízbefogadó képességének növelése, a zöldfelületek előtérbe helyezésével, megfelelő kezelésével.

7. Vízpótló rendszerek kiépítése

A vízpótló rendszerek elsősorban a vegetációs időszakban a mezőgazdaság és a természeti rendszerek számára szállítanak vizet. Ezáltal dúsíthatják az alászórt talajvizet, illetve táplálhatják csapadékhiány idején a csatornák vizét és az azokra támaszkodó ökoszisztémákat. A vízpótló rendszerek vízforrása a Homokhátság körüli vízfolyások szabad vízkészlete, melyet elosztó hálózatokon keresztül jut el a célterületre. Az ilyen rendszerek üzemeltetése megkívánja a területi vízgazdálkodás szemléletének megváltoztatását, a vízmegtartás elvének horizontális érvényesítését, az egyes csatornák infrastruktúrájának átépítését.

8. Fenntartható tájgazdálkodás

A tájgazdálkodási célok közé tartozik a Homokhátság mezőgazdasági hasznosításának átalakítása, ami jelenti az intenzív, nagyüzemi mezőgazdaság háttérbe szorítását, a környezetkímélő mezőgazdasági gyakorlatok széles körű elterjesztését (pl. biogazdálkodás, talajmegújító mezőgazdaság), a táji adottságoknak megfelelő gazdálkodást. A Homokhátság mozaikos tájszerkezetéhez a gazdálkodásnak is illeszkednie kell. A természeti adottságoknak a kisparcellás művelés, a szántóföldi gazdálkodás helyett a kertkultúra, valamint az intenzív állattartás volumenének csökkentése, a háztáji gazdálkodás bővítése felel meg. A táj egykori természetes növénytakarója – a ligetes, facsoportokkal tarkított vegetáció – a legeltetési állattartásnak kedvez, ami tájgazdálkodási és környezetvédelmi oldalról is pozitív. A legelők növényzete igényli a közepes mértékű taposást, ami segít a biodiverzitás fenntartásában/visszaállításában, valamint a legeltetési állattartás üvegházgáz-kibocsátása is kedvezőbb, a változatos táplálék-összetételnek

	köszönhetően. Mind a növénytermelésben, mind az állattenyésztésben célszerű lehet a dél-európai jó gyakorlatok vizsgálata és adaptációja. Emellett szükséges olyan innovatív területhasználati módok elterjesztése, mint az agrovoltaiikus energiatermelés vagy az agrárerdészet. Fontos, hogy a táj menedzsmentjében az egyes szektorok, mint a természetvédelem, agrárium, vízügy vagy a turizmus egyenlő partnerként jelenjenek meg. A környezetkímélő tájgazdálkodásnak a fenntartható vízgazdálkodás is részét képezi. A tájgazdálkodás adottságokhoz illeszkedő megvalósítása maga után vonja a víztakarékos technológiák alkalmazását, a vízigény csökkenését, az öntözés előtérbe helyezése helyett az agrotechnika és a termelési módszerek átalakítását. A széleskörű oktatást, tájékoztatást erősíteni kell a vízgazdálkodás és a klímaváltozás kapcsán. 9. Alap és alkalmazott kutatások támogatása A táji folyamatok megértéséhez, nyomon követéséhez és a fejlesztési irányok pontos kijelöléséhez új adatokra és ismeretekre van szükség. Ezek hiánya a területfejlesztési tervezést is, hiszen a környezeti, gazdasági és társadalmi folyamatok mélyebb ismerete nélkül nem lehet megalapozott koncepciót és stratégiát alkotni. Emiatt a térséget érintő kihívások kezelésének elengedhetetlen eszköze a helyi multidiszciplináris tudományos kapacitás megtartása és erősítése. Ennek elősegítése számos formában történhet, mint például kutatási témapályázatok kiírása és támogatása, a Homokhátság kihívásokhoz kapcsolódó innovációk kidolgozásának és gyakorlati megvalósításának szponzorálása a térségi felsőoktatásban.
Kapcsolódó átfogó célok	• Fenntartható természeti környezet
Kapcsolódó horizontális célok	• Környezet- és klímatudatosság • Reziliencia • Térségi nivelláció

B/ TANYÁK MEGŐRZÉSE ÉS REVITALIZÁCIÓJA

Tanyák megőrzése és revitalizációja	
Tartalma	A tanya a Kárpát-medencei településhálózat egyik legsajátosabb, tipikusan magyar eleme, egyben a Homokhátság meghatározó hagyományos gazdálkodási, lét - és településformája. A tanya és a tanyás településrendszer 2017 óta a hungarikum. A cél fókuszában egy olyan külterületi megújulás előmozdítása van mely a természeti és kultúrtáji értékek megőrzése mellett lehetővé teszi a tanyák sokoldalú rehabilitációját, infrastruktúrájának fejlesztését, gazdaságának megújítását, társadalmának boldogulását, mindezt a fenntartható fejlődés igényeinek kielégítése mellett. Kiemelt jelentőségű, hogy közben megőrizzük

	az eredeti tanyás táj funkcióit, mint a termelés és a tájfenntartás, de az új funkciók, mint a természetvédelem és a tanya-turizmus is helyet kapjon. A megújuló külterületi-tanyai infrastruktúra és a szociális helyzet javulása, valamint a hagyományok megerősítése az itt élők felzárkózását segíti. A szuburbiák fejlődésében az alföldön nagy a tanyák – különösen az eleve sűrűbben beépült és mára zártkertesedő tanyasorok és tanyautcák – szerepe, ahol jelentősen bővül a lakófunkció, új házak, esetenként lakóparkok is épülnek, így a városok dinamizálásában is jelentőséggel bírnak.
Beavatkozási területek	1. Tájji-természeti rendszerbe illeszkedő tanyavilág. A Homokhátság fenntarthatóságának biztosításához elengedhetetlen, hogy a tanya az Alföld természeti-tájji rendszerének organikus része maradjon. A tanyák megszűnésével, vagy nem megfelelő hasznosításával a „pusztásodás” folyamata felgyorsul, a tájidegen „inváziós fajok” előretörésével az évszázadok alatt kialakult ökológiai rendszer jelentős sérülést szenved. Ezen célok elérése érdekében elő kell mozdítani, hogy: • Könnyen elérhető környezetvédelmi és az ökológiai szemléletű oktatás, képzés induljon a tanyasi lakók számára, mely közérthető módon biztosítja a környezeti kultúra fejlesztését, a társadalmi szemléletformálást. • Megálljon a tanyák felhagyása, mivel a megszűnő mozaikos föld-használat nem kívánt tájképi változásokkal és a tanyahelyről kiinduló nem őshonos vegetáció fokozatos térnyerésével jár. • Kiemelt a tanyás tájji jelleg megőrzése, mivel a hagyományos tanyás területeken a biodiverzitás magas, hiszen a többféle művelési ág együttes jelenléte számos élőlénynek nyújt élőhelyt. • A mezőgazdasági termeléshez kapcsolódó tanyák megújulása lehetőséget kell biztosítani az alternatív mezőgazdasági termelési rendszerek bevezetésével (pl. biogazdálkodás). • A városperemeken az urbánus térhasználat terjedése ellenére meg kell őrizni a hagyományos tájképet. A második otthonként funkcionáló tanyák és korábbi zárt kerti ingatlanok, illetve a vagy turisztikai célú szálláshelyek esetében fontos a komplex, vegyes térhasználat biztosítása. • A tanya-turizmus és a kifejezetten üdülési célú tanyák működtetése során számos konfliktus alakulhat ki a hagyományos művelési formákkal kapcsolatban. Ezért az eltérő funkciók működtetése során figyelmet kell fordítani a tradicionális tájkép és tájhasználat megőrzésére, mivel e turisztikai formának is ez az egyik fő vonzereje. 2. Megújuló külterületi lakosság A tanyák társadalmát az elmúlt évtizedekben egyre inkább két elletétes folyamat jellemezte. A hagyományos jellegű és általában a kevésbé jól elérhető tanyákon megmaradt a mezőgazdasági munkához kötődő tradicionális életmód. Ezen tanyákon élők esetében azonban jellemzően

	magasabb az idősebbek aránya, miközben jellemző a sürgősségi egészségügyi ellátás lassabb elérhetősége. Másrészt a városok környezetében a szuburbán életmódváltók és a városból a megélhetési költségek elől kiköltözők egyaránt előszeretettel költöznek külterületekre, így a korábbi zárt kertek mellett tanyákra is. Ezen esetekben egyformán fontos, hogy előmozdítsuk az alföldi tanya hagyományos építészeti, területhasználati értékeit és megőrizzük annak arculatát is. A tanyák lakosságának megtartásához és megújításához fontos, hogy azok társadalmát támogató szolidaritással segítsük a következő beavatkozásokkal: • A falu- és tanyagondnoki szolgálat támogatása. • A városok határán belüli szuburbanizációs folyamat során létrejövő új építésű szórványok esetében a lakossági kohézió és az együttélés javítása. • A lakóhelyi szegregációval érintett korábbi zártkerti ingatlanok és régi tanyaépületek, valamint a rossz elérhetőségű tanya területének esetében a szociális védőháló kiterjesztése a városokból megélhetési okból - tradíciók nélkül - tanyára költözött háztartásokra. • Szolgáltatások és intézmények elérhetőségének biztosítása a tanyagondnoki szolgálat közreműködésével. • A tanyai társadalom közösségeinek újjá szerveződésének segítése. Az itt élő családok gyermekvállalásának és gyermekes családok ide költözésének előmozdítása, összekapcsolva ezeket agroszociális mintaprogramokkal is. 3. A tanyák és külterületek infrastrukturális helyzetének javítása A külterületi lakosság életminőségével, gazdasági lehetőségeivel és a társadalmi igazságossággal egyaránt összefügg a közösségi és az egyéni közlekedési, valamint az energetikai infrastruktúra állapota és fejlesztése. A megfelelő ellátottság a külterületeken zajló gazdaság és életvitel környezeti lábnyomát is képes csökkenteni • A mezőgazdasági, illetve településközi úthálózat tudatos fejlesztése, az összekötöttség lényeges növelésére érdekében. A fiatalok tanyákra költözéséhez elengedhetetlen az oktatási helyek, a városi és falusi kulturális intézmények és rekreációs lehetőségek elérésének biztosítása. • A tömegközlekedés és kerékpárutak fejlesztése az elmúlt évtizedekben megváltozott munkaerőpiaci viszonyokhoz igazodva. Különösen a gyermekes családok napi életét megkönnyítő közlekedési fejlesztések előmozdítása. • Tanyaépületek gazdasági és energetikai célú felújítása a tájképi elemek megőrzésével. Lehetővé kell tenni a további részvételt a megújuló erőforrásokon alapuló energetikai fejlesztésekben, különösen a sziget üzemű rendszerek esetében.
--	--

	• A külterületeken legalább a besűrűsödő városperemi, szuburbanizációval is érintett területeken elő kell mozdítani a közvilágítás fejlesztését. • A külterületek rendszerszemléletű építésügyi és természetvédelmi kezelése, mely a hagyományos tanyás tájképet is megőrzi. 4. Tradíciók bázisán megújuló tanyasi gazdaság Ipari termelés vonatkozásában az autóipar és a hozzákapcsolódó beszállítói hálózat által végzett értéktermelés felülreprezentált, ezért további diverzifikációra van szükség. Mindemellett a helyi agrárhagyományokra építve az agrár-élelmiszeripari vertikum fejlesztésével a külső függőségek csökkenthetők, a rövid ellátási láncok által pedig az alapvető fogyasztási cikkekhez kapcsolódó kibocsátások szintén mérséklődnek. Összhangban a fentiekkel szükséges: • A tanyai gazdálkodás a hagyományos technológiák, a biotermékek, az organikus és környezetbarát eljárások alkalmazásának irányába tolódjon el, fontos a körkörös gazdaság meghonosítása. • Korszerű szemléletformálással ki kell fejleszteni kell a környezettudatosságot, melynek része a környezetvédelmi és az ökológiai szemléletű oktatás, és a környezetkímélő művelés. • A változó klímához proaktív módon igazodó gazdálkodási formák és módszerek terjesztése, melyben nagy hangsúly helyeződik a biodiverzitás megőrzésére és az ökoszisztéma szolgáltatások regenerációjára. • Minőségi tanyasi tradicionális helyi élelmiszer előállításának korszerű adaptációja. A magas multiplikátor hatással rendelkező vidékgazdaság kialakítása során a tanyasi termelőket segíteni kell a tradíciókon, adottságokon alapuló speciális termékek előállítása és piacra juttatásában, úgy, hogy ez igazodjon a termőföld és a vízkészlet védelméhez. • A tanyai árutermelés életképességének érdekében a kistermelői szövetkezetek, egyesületek, zöldségdoboz rendszerek létrehozásának népszerűsítése az érintett lakosság körében. • A lakófunkció nélküli agrártermeléshez kapcsolódó tanyák tovább élésnek elsősegítéséhez a családi mezőgazdasági üzemek további támogatása szükséges. • A gazdatársadalom kívánt megújításához agroszociális mintaprogramok végrehajtása, melyekben akár új, vagy felújított tanyák biztosítanak az új termelők lakó- és munkahelyét. • A tradicionális, „eredeti” tanyás kultúrtáji funkciókat és „okszzerű” tájfenntartás megőrzése és a tanya-turizmus összhangba hozása ezekkel.
Kapcsolódó átfogó célok	• Fenntartható természeti környezet • Megújuló és innovatív társadalom
Kapcsolódó horizontális célok	• Környezet- és klímatudatosság, térségi nivelláció, • Város-vidék kapcsolatok erősítése

	• Reziliencia

C/ HELYI ADOTTSÁGOKRA ÉPÍTŐ INNOVATÍV ÉS ZÖLD GAZDASÁGFEJLESZTÉS

Helyi adottságokra építő innovatív és zöld gazdaságfejlesztés	
Tartalma	A cél fókuszában a lokálisan meglévő erőforrások fenntartható kiaknázásán alapuló gazdaságfejlesztés áll. A rendelkezésre álló szűkös anyagi és természeti erőforrások és a térség eltérő gazdasági kapacitással rendelkező alrégióinak különbözőségei folytán a közös elem a fenntarthatóságra való törekvés például a körforgásos gazdaság fejlesztésével. Összhangban az EU-s alapelvekkel és szakpolitikai törekvésekkel a Homokhátságon belül is szükséges a területi kohézió erősítése, a gazdasági hagyományok megőrzése mellett az innovációk adaptálása, melyek révén új ágazatok telepedhetnek meg ezáltal javulhat a térség munkaerőpiaca.
Beavatkozási területek	1. Gazdaságfejlesztési beavatkozások megalapozottságának biztosítása. A térség hosszútávon hatékony és harmonikus gazdaságfejlesztése érdekében elengedhetetlen a potenciális beavatkozások és igények összehangolása. A szűk keresztmetszetek és a már meglévő erőforrások, termelőegységek, erőközpontok adottságainak azonosítása a lehetővé teszi a párhuzamosságok elkerülését. Ezen célok elérése érdekében segíteni kell: • Szektorokon átívelő együttműködést és információ átadást. • Egyes, lokális-térségi programokban, stratégiákban lévő kulcs fejlesztési prioritások összevetését. • A már rövid-középtávon kiaknázandó fejlesztési potenciálok azonosítását (mintaként szolgál a tervezés alatt álló, Lechner Tudásközpont által fejlesztett Nemzeti Fejlesztési Potenciál Térkép, vagy a Digitális Jólét Program keretében megvalósuló Településszonda kutatások). 2. Helyi vállalkozások támogatása A helyben működő, főként kis-és középvállalkozások nem csupán a jövedelemtermelés szempontjából rendelkeznek kiemelt szereppel, hanem ők a legfontosabb foglalkoztatók is, helyi beágyazottsággal, piacismerettel. A számosságát tekintve nagyobb volument kitevő KKV réteg a térség sérülékenységet és kitettségét is csökkenti a gazdasági folyamatokkal és a multinacionális vállalatok döntéseivel szemben. A nagy feldolgozóipari, vagy épp szolgáltatóközpontokat létesítő külföldi

	működőtőke-beruházások bár már rövidtávon erőteljes gazdasági kibocsátást produkálnak, mindazonáltal profitjukat javarészt külföldön realizálják és központjukban meghozott döntéseik nyomán telephelyváltás mellett dönthetnek. A gyorsan változó piaci körülményekhez való alkalmazkodás és a diverz gazdasági szerkezet elérése érdekében szükséges: • Az inkubációs tevékenység erősítése (ebben fontos szerepe lehet a helyi közösségfejlesztő, LEADER Helyi Akciócsoportoknak is, akik a vállalkozások közötti hálózatosodást külső források abszorpcióját végzik). Az önkormányzatok a helyi gazdaságfejlesztés céljából infrastrukturális fejlesztések keretében helyi piacokat, inkubátorházakat és szolgáltatóházakat korszerűsítsenek, illetve hoznak létre, ezzel megteremtve a mikro- és kisvállalkozások számára a kibontakozás lehetőségét. • A megtermelt javak minél magasabb feldolgozottsági szintjének elérése, a magasabb hozzáadott értékű tevékenységeket végző vállalkozások priorizálása (különösen igaz ez a mezőgazdaságra). • A helyi termelők és szolgáltatók fejlesztési tevékenységeinek akár települési szintű koordinációja. A megfelelő szakmai segítséget kapó a vállalkozók termékeiket, illetve szolgáltatásaikat helyi szinten is értékesthetik, ha pl. egy fogyasztást ösztönző program keretében tudatosítjuk a helyi társadalomban a lokális termékek és szolgáltatások vásárlásának előnyeit. Ennek potenciális eszköze a védjegy-program, a helyi pénz bevezetése vagy a marketing-kampány. • Nemzetközi hálózatokban, projektben való részvétel szavatolja a know-how beáramlását. A jó gyakorlatok adaptációjához azonban kísérleti mintaprojektek megvalósítására is szükség van. Összefüggésben a szakmai szervezetek és kamarák, foglalkoztatási paktumokban megfogalmazott céljaival, érdemes egyes technológiák, szervezeti megoldások első körben pilot projektekben való tesztelése és az adaptációs lehetőségek vizsgálata. Az agrár-élelmiszeripari vertikumban különböző termelési megoldások, szövetkezetekben végbemenő termelési folyamatok esetében lehetne alkalmazni ezt a megoldást elsősorban. 3. Funkcióváltást elősegítő gazdaságfejlesztési beavatkozások Nemcsak gazdasági-, hanem környezetvédelmi, terület-és településfejlesztési megfontolások végett is kiemelt fontosságú a korábbi honvédelmi, ipari, közlekedési stb. hasznosítású ingatlanok, létesítmények új funkciókra történő hasznosítása. Ez potenciálisan költségmegtakarítással is járhat (közművesítettség megléte folytán) a környezeti terhek csökkentése mellett. A beavatkozást tekintve az alábbi tevékenységek támogatandók: • Barnamezős területek feltárása, azonosítása (barnamező kataszter létrehozása potenciális projekttevékenységek megjelölésével budapesti mintára). • Felhagyott területek újrahasznosítással egybekötött rehabilitációja, kármentesítése (pl. nem használt honvédségi létesítmények). Ezen
--	--

	tevékenységek nélkülözhetetlenek az ipari szerkezetváltáshoz, amelynek lényeges eleme a folyamatoptimalizáció és digitalizáció alapuló ipar 4.0 támogatása. Utóbbiban fontos részt képez a mesterséges intelligencia, big data elemzések és robotika használata. • Beruházás ösztönző szabályozási környezet létrehozása, klaszteresedést elősegítő telephelyfejlesztések támogatása. • Alacsony ökológiai lábnyomot hagyó gazdasági tevékenységek előnyben részesítése (megújuló energia-termelés, biogazdaságok, hulladékfeldolgozással-hasznosítással foglalkozó üzemek stb.). 4. Kitétség csökkentése és meglévő erőforrások alkalmazása Ipari termelés vonatkozásában az autóipar és a hozzákapcsolódó beszállítói hálózat által végzett értéktermelés felülreprezentált, ezért további diverzifikációra van szükség. Mindemellett a helyi agrárhagyományokra építve az agrár-élelmiszeripari vertikum fejlesztésével a külső függőségek csökkenthetők, a rövid ellátási láncok által pedig az alapvető fogyasztási cikkekhez kapcsolódó kibocsátások szintén mérséklődnek. Összhangban a fentiekkel szükséges: • Az Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptió „Életképes vidék, egészséges élelmiszer termelés és ellátás” céljának megfelelően támogatandó a helyi élelmiszer termelés és feldolgozás. • Helyi termelői piacok online jelenlétének támogatása. • Termelési, tárolási technológiai fejlesztések megvalósítása. • Agrárinnovációk elterjedésének segítése tudásbővítő soft-programokkal. • A magyarországi agrárszakpolitika digitális agrárfejlesztési törekvéseinek (Digitális Agrár Stratégia, Mesterséges Intelligencia és Drón Koalíció céljai) homokhátsági körülményekhez történő adaptációja. E téren még jelentős fejlődési potenciál van, mivel a legutóbbi, 2020-as agrárcenzus alapján a gazdák csupán 12%-a használ valamilyen precíziós eszközt. A döntéstámogató szoftverek, környezeti szenzorok stb. használata hozzájárulhat az erőforrások optimalizációjához és a terméshozamok növekedéséhez. • Új termelési gyakorlatok, területhasználati módok alkalmazása (regeneratív mezőgazdaság, no-till, biodiverzitás-szigetek). Ehhez oktatási-képzési programokat, disszeminációs tevékenységeket kell társítani. • Kutatási tevékenységek és hálózatok erősítése a klímaváltozáshoz történő alkalmazkodás területén. • Körforgásos gazdaság jó gyakorlatainak megismertetése a gazdasági szereplőkkel, azok adaptációjának elősegítése • Környezeti adatok gyűjtésén és elemzésén alapuló beavatkozások. • Tájspecifikus termékek piacra juttatásának segítése.
Kapcsolódó átfogó célok	• Kiegyensúlyozott térszerkezet és gazdaság • Megújuló és innovatív társadalom

Kapcsolódó horizontális célok	• Környezet- és klímatudatosság, térségi nivelláció, • Város-vidék kapcsolatok erősítése
-------------------------------	---

4.4.2 Térségi célok

A helyzetértékelés eredményei, a tervezés során megfogalmazott elvek és megfontolások, valamint a három vármegye területfejlesztési dokumentumai alapján öt sajátos jellemzőkkel bíró területfejlesztési térséget határoztunk meg, amelyek az alábbiak:

- Pest vármegyei Homokhátság - a térszervező agglomerációs kapurégió
- Kecskeméti várostérség - a Homokhátság ipari, logisztikai és kulturális centruma
- Nyugati- és Közép-Homokhátság - a multifunkcionális agrárium és élelmiszergazdaság térsége
- Határ menti Homokhátság - a felzárkózó és megújuló vidék
- Csongrád-Csanád vármegyei Homokhátság - az aktív- és gyógyturizmus övezete

Fontos azonban leszögezni, hogy – szemben az adminisztratív, közigazgatási egységekkel – a környezeti, társadalmi, gazdasági jellemzők mentén történő lehatárolások nem kizárólagosak és merevek. Az egyes térségek keskenyebb-szélesebb átmeneti zónákkal kapcsolódnak egymáshoz, az átmeneti területek több térség jegyeivel is rendelkezhetnek. A társadalmi-gazdasági folyamatok, esetleg új infrastrukturális és FDI beruházások hatására a határok változhatnak, pl. Budapest és Kecskemét térséget szervező ereje a korábbinál nagyobb területre kiterjedhet. A térségek sajátos jellemzői alapján meghatározhatók a cél és a hozzájuk kapcsolódó beavatkozási területek, de épp ezért fontos hangsúlyozni, hogy ezeket az egyes települések szintjén hiba lenne kizárólagosként kezelni. A megfogalmazott térségi célok részben megfeleltethetőek a három vármegye dokumentumaiban szereplő térségi céloknak, azonban a Homokhátság egészére kiterjedő tervezési folyamat szempontjai is érvényesülnek bennük.

A/ PEST VÁRMEGYEI HOMOKHÁTSÁG - A TÉRSZERVEZŐ AGGLOMERÁCIÓS KAPURÉGIÓ

Pest vármegyei Homokhátság - a térszervező agglomerációs kapurégió	
Tartalma	A Homokhátság északi Pest vármegyei területén a Csepeli-sík, Kiskunsági és Pilis-Alpári Homokhát osztozik. A térség nyugat-keleti kiterjedése mentén erőteljes differenciálódást figyelhetünk meg mind a természeti környezet, mind a társadalmi-gazdasági adottságok tekintetében. A terület társadalmi-gazdasági fejlődését meghatározó legfontosabb tényező a főváros közelsége. A főváros közvetlen szomszédságában található települések (különösen Dunaharaszti, Alsónémedi) kiemelten profitálnak centrális pozíciójukból és kiváló közlekedési infrastruktúrájuknak is köszönhetően országos szinten kiemelkedő logisztikai potenciállal rendelkeznek. A főváros környezetében zajló intenzív szuburbanizációnak köszönhetően a települések népessége gyorsan nő, demográfiai jövőképük középtávon is kedvező. A gazdasági és társadalmi folyamatok azonban nyomást helyeznek a természeti környezetre és mezőgazdaságra, felszínborítási konfliktusokhoz vezetnek. A térség keleti és déli részén, a fővárostól távolodva a települések elővárosi jellege csökken, a Homokhátság átlagára jellemző gazdasági-társadalmi dinamikát mutatva, a tervezési térség egészére általánosságban jellemző problémákkal és kihívásokkal. Pest és Bács-

	Kiskun vármegye határa a belső perifériára utaló jegyeket mutat, országos átlagot jelentősen meghaladó munkanélküliségű településekkel (pl. Tatárszentgyörgy, Örkény, Nyársapát). A térség határai Budapest kisugárzásának függvényében tolódnak kifelé, illetve húzódnak össze. A térség nyugati részén Bács-Kiskun vármegye északi részei még erőteljesen kapcsolódnak a főváros munkaerőpiacához, ugyanakkor a térség keleti része sok szállal kapcsolódik a kecskeméti várostérséghez. E területi cél kapcsolódik a Pest megyei területfejlesztési programban megfogalmazott átfogó területi célhoz, amelynek fókuszában a fejlődésben lemaradt járások (köztük a Ceglédi és a Nagykőrösi) komplex felzárkóztatása áll.
Beavatkozási területek	1. Fenntartható fejlődés kiegyensúlyozott területhasználattal Az intenzív elővárosi fejlődés és a zöldmezős beruházásokon alapuló gazdasági növekedés egyik lehetséges mellékhatása, hogy a városi szétterjedés (urban sprawl) kezelhetetlen méreteket ölt, a mesterséges felszínek dominánssá válnak a mezőgazdasági és természetközeli felszínek ellenében - mindez környezeti problémákhoz és településüzemeltetési kihívásokhoz vezet. A településösszenövés (pl. Budapest délnyugati előteréhez képest) a Homokhátság északnyugati csücskében még kevésbé előrehaladott, azonban a hatályos településrendezési tervek (Pest vármegye, Budapesti Agglomeráció) további beépíthető területeket jelölnek ki. Az alábbi szempontok figyelembevételével, szabályozási környezetbe építésével elérhető, hogy a városszétterjedés kezelhető maradjon, különösen a térség fővárossal szomszédos nyugati részében: • Barnamezős, illetve meglévő ipari területre érkező beruházások preferálása a zöldmezős beruházásokkal szemben. Valamint ennek részeként a szennyezett területek helyreállításának, kármentesítésének elősegítése a környezet állapotának javítása érdekében. • Településszövetet kitöltő, hatékony térkihasználású elővárosi fejlődés ösztönzése (pl. új utcák nyitásának, lakóparki beruházásoknak a kerülése); • A települések népességbővülési ütemének és a közlekedési és szociális infrastruktúra kapacitásának a harmonizálása; • A vonatkozó tervek esedékes felülvizsgálatakor a települési térség területfelhasználási kategória további bővítésének kerülése. A térség keleti felében jelenlegi helyzetben ez a beavatkozás kevésbé aktuális, azonban a gazdasági növekedés sikeres szétterjedése, illetve az elővárosi növekedés kiterjedése esetén ezen szempontoknak a folyamat kezdetétől történő érvényesülése elősegíti a hatékony településüzemeltetést.

	A környezetileg fenntartható fejlődéshez és kiegyensúlyozott területhasználathoz természetesen a fenntartható víz- és tájgazdálkodás specifikus célban megfogalmazottak térségi érvényesülése is szükséges. 2. Magas hozzáadott értékű mezőgazdasági tevékenység ösztönzése A főváros déli-keleti előtere már a 19. századtól Budapest ellátóövezetéhez tartozott, ahol intenzív mezőgazdasági termeléssel elsősorban magas hozzáadott értékű, romlandó, szállítást kevésbé tűrő termékekkel látta el a robbanásszerűen növekvő városi népességet. Bár a szállítási és élelmiszerátviteli feltételek azóta jelentősen javultak, a térség kedvező földrajzi helyzete változatlan. A 21. századi fogyasztási szokások új lehetőségeket is teremtettek: Budapest az ország legnagyobb biotermék piaca, illetve a fogyasztók a termék mellé egyre inkább egyedi élményt is elvárnak (pl. szedd magad napok). A földhasználatra irányuló nyomás is a nagy földjáradékot hozó mezőgazdasági tevékenységek szükségességét húzza alá, illetve ez tudja biztosítani az elérhető alternatív munkalehetőségekkel szemben is versenyképes jövedelmet. A beavatkozási területen belül az alábbi tevékenységek járulhatnak hozzá a magas hozzáadott értékű mezőgazdasági tevékenység ösztönzéséhez: • Potenciális új gazdálkodók bevonása magas minőségű termékek előállítására, térségben új termékek meghonosítására (pl. levendula); • A hozzáadott értéket képviselő termelők és termékeik beemelése a helyi identitásba; • Az egyedi termékek térségi megjelenítése és marketingje; • A helyi termékekhez kapcsolódó helyi rendezvények ösztönzése, térségi összehangolása és keresztmarketingje; • Fővárosi termelői piacokra, és rendezvényekre bekerülés segítése, a már jelenlevő termelők ösztönzése arra, hogy információátadással és marketinggel támogassák a térség többi termelőjét. 3. Koncentrált gazdasági fejlődés szétterítése A Homokhátság Pest vármegyére eső része hordozza a legnagyobb társadalmi és gazdasági különbségeket az öt elkülönített térség közül. Ezért a térségi nivelláció horizontális célja különösen hangsúlyos ezen területi cél esetében. Az első beavatkozási terület szempontjainak differenciált érvényesítésén túl az alábbi intézkedések járulhatnak hozzá a térség kiegyensúlyozottabb gazdasági fejlődéséhez: • A Pest vármegyei Homokhátság déli és keleti részén a közlekedési kapcsolatok javítása a főváros, Kecskemét és Szolnok irányába; • A térségen belüli közlekedési kapcsolatok erősítése;
--	---

	• A foglalkoztatók ösztönzése, hogy munkaerőpiaci vonzáskörzetüket minél jobban (toborzás, szervezett munkabajárás, rugalmas munkaidő biztosítása) terjesszék ki Pest vármegye déli és keleti részére. 4. Területileg és társadalmilag inkluzív fejlesztés A harmadik beavatkozási pontban is tárgyalt területi különbségek a települések eltérő demográfiai struktúrája miatt társadalmi különbségekben is leképeződnek. Az ország külső periferiáin található leszakadó térségekkel szemben számottevő előnyt jelent a főváros közelsége. A 2. pontban említett változó fogyasztási szokások a szociális fogyasztás előretörését is magukban foglalják, aminek szintén Budapest a legnagyobb piaca. A harmadik beavatkozási terület esetében megfogalmazott tevékenységeken túl az alábbi intézkedések járulhatnak hozzá a térség kiegyensúlyozottabb gazdasági fejlődéséhez: • Munkaerőpiaci készségek javítása képzésekkel, potenciális foglalkoztatók bevonásával; • Szociális gazdasági tevékenység, szociális vállalkozások támogatása; • Hivatásforgalmi kerékpáros közlekedés fejlesztése. 5. Elővárosi települések sokoldalú infrastrukturális és funkciófejlesztése A Pest vármegyei Homokhátság nyugati részének egyes településein a kiterjedt beruházásokat és az intenzív szuburbanizációt az intézményi funkciók és infrastruktúra fejlődése csak részben tudta lekövetni. A térség keleti, stagnáló vagy csökkenő népességű területein pedig a meglévő funkciók megőrzésére érdemes helyezni a hangsúlyt. • A közlekedési infrastruktúra fejlesztése (különös tekintettel a járdákra és kerékpárutakra) a népességüket növelő elővárosi településeken; • Az oktatási, egészségügyi és szociális szolgáltatások kapacitásbővítő fejlesztése az elővárosi településeken, az esetleges további népességnövekedésre is tekintettel; • Települési funkciók megőrzésének elősegítése a stagnáló, vagy csökkenő népességű településeken; • Magasabb szintű szolgáltatásokhoz való hozzáférés javítása a Pest vármegyei Homokhátság déli és keleti részén.
Kapcsolódó átfogó célok	• Kiegyensúlyozott térszerkezet és gazdaság • Megújuló és innovatív társadalom
Kapcsolódó horizontális célok	• Térségi nivelláció • Inkluzív fejlesztés

B/ KECSKEMÉTI VÁROSTÉRSÉG - A HOMOKHÁTSÁG IPARI, LOGISZTIKAI ÉS KULTURÁLIS CENTRUMA

Kecskeméti várostérség - a Homokhátság ipari, logisztikai és kulturális centruma	
Tartalma	A kecskeméti várostérség a Homokhátság szívében található, nyugati részén a Kiskunsági- és Bugaci-Homokhát, keleti részén a Kiskunsági löszös hát található. Változatos táji viszonyai kedvező feltételeket teremtenek diverzifikált mezőgazdasági tevékenység számára, ugyanakkor a térség környezeti érzékenysége is rámutatnak. A térség gazdasági társadalmi viszonyait Kecskemét határozza meg. A Homokhátság legnagyobb népességű városa, a vármegye és az ország egyik gazdasági motorja, az OFTK alapján a Budapest körüli belső városgyűrű kulcsfontosságú eleme, országos jelentőségű központ. A rendszerváltást követő beruházásoknak, különösen a Mercedes-Benz Kecskeméten felépülő üzemének köszönhetően, a város széles munkaerőpiaci vonzáskörzettel rendelkezik. Emellett oktatási, egészségügyi és kereskedelmi funkciók tekintetében is jelentőségtöbblettel bír. Bár kisebb mértékben, mint a Budapestet övező településgyűrű esetében, de a vármegyeszékhelyről kiköltözőknek köszönhetően több Kecskeméttel szomszédos település népessége is növekedett, az elővárosi fejlődés jellegzetességeit mutatják. A távolabbi települések ingázótelepülésekként kapcsolódnak a várostérséghez. Vármegyén belüli periférikus fekvése miatt Kecskemét vonzáskörzete túlnyúlik a vármegyehatáron, Pest és Jász-Nagykun-Szolnok vármegyék egyes területeit is magába foglalja. Nyugati és déli irányban pedig széles átmeneti zónával kapcsolódik a Nyugati- és közép Homokhátság, illetve a Csongrád-Csanád vármegyei Homokhátság területfejlesztési térségekhez. E területi cél szorosan kapcsolódik a Bács-Kiskun megye területfejlesztési koncepció javaslattevő fázisában megfogalmazott „A Kecskeméti Fejlesztési Körzet gazdasági sokszínűségét támogató fejlesztések, fókuszban az infrastruktúra” és a „Várostérségi infrastrukturális és szolgáltatási kapcsolatok fejlesztése” stratégiai célokhoz.
Beavatkozási területek	1. Környezeti adottságokhoz igazodó, klímaadaptív táj- és vízgazdálkodás, településüzemeltetés A Homokhátság egészéhez hasonlóan a Kecskeméti várostérség is környezetileg érzékeny, a vízhiány és klímaváltozás hatásai által fokozottan fenyegetett terület. A vármegyeszékhely intenzív fejlődése és a környező települések népességyarapodása további kihívást jelent a környezeti adottságokhoz igazodó fenntartható fejlődés irányába történő elmozdulásban. Bács-Kiskun Megye Integrált Területi Programja Kecskemét megyei jogú városát fenntartható városként definiálja. Ennek köszönhetően a vármegyeszékhely jelentős fenntartható városfejlődést előmozdító TOP Plusz forrásokhoz juthat hozzá, Fenntartható Városfejlesztési Stratégiát készít, egyúttal kötelezettséget

	vállal a biológiai sokféleség és természetes ökoszisztémák védelmére és helyreállítására, a Natura 2000 területek fejlesztésére. Ugyanakkor nemcsak Kecskemét, hanem a többi település esetében is szükséges e területeken az előrelépés. E cél eléréséhez az alábbi intézkedések is hozzájárulnak: • Helyi viszonyokhoz igazodó, klímamitigációt és klímaadaptációt szolgáló, differenciált tájhasználat (pl. mozaikos tájhasználat ösztönzése, lokális vízállásos területek kialakítása mezőgazdasági táblák mélyfekvésű területein, mezővédő erdősávok megőrzése és bővítése, megújuló energiatermelés – elsősorban ipari, barnamezős területeken); • Az ipari szegmensben keletkező szürkevíz hasznosítása, kezelése, a szennyvíztisztítás során keletkező tiszta víz vizes élőhelyeken történő megtartása és öntözéses hasznosítására irányuló szemléletformálás a lakossági és gazdasági szereplők körében; • Zöldfelület- és vízgazdálkodásban innovatív megoldások (pl. zöld térfalak, zöldtetők, zöldítési és erdősítési programok, esőkertek, csapadékvíz gyűjtési technológiák) városi és térségi szintű terjesztése; • Az épületek energiahatékonyságának javítása a lakosság, vállalkozások, közintézmények, közszolgáltatások széles körénél. A specifikus célként megfogalmazott fenntartható térségi víz és tájgazdálkodás kialakítása beavatkozási területei és intézkedései szintén hozzájárulnak a térségi célok teljesüléséhez. 2. Mobilitás fenntartható fejlesztése, a várostérség vármegyehatáron túli településeinek integrálása, elővárosi közlekedés Kecskemét kiterjedt munkaerőpiaci vonzáskörzete miatt a város közlekedési infrastruktúráját a helyi lakosságon túl nagyszámú beengázó is igénybe veszi. További problémát jelent a városon belül a főbb lakó- és ipari területek észak-déli elkülönülése. A Kecskemét egyéb belterületeire, külterületeire és a környező településekre történő kiköltözés tovább növeli a lakóhely és munkahely távolságát és a mobilitási igényt. A folyamatos bővítések ellenére (52, 441) a közutak áteresztő kapacitása korlátozott, a mobilitás fenntarthatóvá tétele érdekében az alternatívák fejlesztése szintén kulcsfontosságú: • Térségi összeköttetéseket erősítő, vármegyehatárokon átnyúló közút, és közlekedésfejlesztés; • Külterületi közlekedési infrastruktúra fejlesztése; • Elektromobilitás feltételeinek javítása (elektromos töltőrendszer bővítése); • Közösségi közlekedés minőségének javítása (a közösségi közlekedés előnyben részesítése, az intermodalitás feltételeinek javítása, dinamikus buszsávok kialakítása);
--	--

- Elővárosi vasútközlekedés fejlesztése (142-es és 145-ös vasútvonal), a 152-es Fülöpszállás-Kecskemét vasútvonal esetében a személyforgalom megszüntetésének felülvizsgálata;
- Hivatásforgalmi kerékpárhasználat ösztönzése, belvárosi kerékpárhálózat fejlesztése, települések közötti kerékpárhálózat hiányzó szakaszainak megépítése (Talfája-Méntelek-Lajosmizse, Kunszállás-Kiskunfélegyháza, Nyárlőrinc).

3. Okos város, okos térség

A mobilitás javításán túl a fenntartható városfejlődést szolgálja valamennyi közszolgáltatás és a városüzemeltetés minőségi és innovatív fejlesztése, amihez a következő intézkedések járulnak hozzá:

- A munkaerő-piaci igényekhez illeszkedő, gyakorlatorientált oktatás-képzési rendszer kialakítása és a változó igényeket követő folyamatos fejlesztése, duális képzési rendszer előnyeinek kiaknázása;
- az egyetemi szintű oktatás további fejlesztése, a képzési paletta szélesítése;
- az aktív idősödést támogató szolgáltatások és infrastruktúrák fejlesztése, a közszolgáltatások erősítése, az innovatív kezdeményezések (pl. CédusNet Program) kiszélesítése;
- Kecskemét térségi szerepvállalásának, központi szerepköreinek és funkcióinak erősítése;
- Okos településfejlesztési alkalmazások a városüzemeltetésben és a városi szolgáltatásokban.

4. Magas hozzáadott értékű, helyi erőforrásokon alapuló gazdasági ágazatok fejlesztése

A rendszerváltás óta a városba érkező külföldi működőtőkeberuházások Kecskemét város fejlődését nagyban előmozdították. Azonban a több lábon álláshoz és a fenntartható gazdasági fejlődéshez szükséges a helyi erőforrásokon alapuló gazdasági ágazatok fejlesztése is, amihez az alábbi intézkedések járulnak hozzá:

- Magas minőségű helyi élelmiszer előállításának erősítése, rövid ellátási láncú élelemtermelés népszerűsítése;
- Erőteljesebb marketing és tájékoztató kampány a helyi élelmiszerfogyasztás pozitív (egészségügyi, környezeti, társadalmi) hatásairól, a helyi élelmiszerek beszerzési lehetőségeiről;
- A kecskeméti hagyományos kreatív- és dizájnipari tevékenységek támogatása (animáció, kerámia, zománc, népi iparművészet), beépítése a város imázsába (kiállítóhelyek, installációk, street art), piacra jutásának erősítése;
- Az elsődleges munkaerőpiacra beilleszkedni nehezen képes, megváltozott munkaképességű és tartósan munkanélküli lakosok

	munkaerőpiaci reintegrációja kreatív tevékenységen, kreatív iparon keresztül. 5. Igények és kapacitások összehangolása a lakhatás, oktatási, gyermekjóléti, egészségügyi és szociális ellátórendszereiben, továbbá a kultúra, a sport, a szabadidő és rekreáció területén. Kecskemét dinamikus fejlődése és vonzáskörzetének jelentős kiterjedése együtt járt a város felé támasztott lakhatási, szolgáltatási és szabadidős igények dinamikus növekedésével. Az igények és kapacitások összehangolásában az alábbi intézkedések segíthetnek: • Lakhatás feltételeinek javítása, a lakókörnyezet közösségi funkcióinak fejlesztése; • Barnamezős és a rozsdaovezeti akcióterületek hasznosításának előnyben részesítésével a fenti igények kiszolgálása; • Folyamatos kétirányú kommunikáció a térség lakosságával a kulturális, sport és szabadidős programok iránti igény felméréséről; • Rendezvények látogatottságának folyamatos monitorozása; • Szabadidős, rekreációs és sportolási lehetőségek bővítése a Neumann János Egyetem és a volt Rudolf-laktanya térségében.
Kapcsolódó átfogó célok	• Fenntartható természeti környezet • Megújuló és innovatív társadalom
Kapcsolódó horizontális célok	• Város-vidék kapcsolatok erősítése • Inkluzív fejlesztés

C/ NYUGATI- ÉS KÖZÉP-HOMOKHÁTSÁG - A MULTIFUNKCIONÁLIS AGRÁRIUM ÉS ÉLELMISZERGAZDASÁG TÉRSÉGE

Nyugati- és Közép-Homokhátság - a multifunkcionális agrárium és élelmiszergazdaság térsége	
Tartalma	A Kiskunsági- Bugaci- és Majsa-Dorozsmai homokhát kistájakra kiterjedő Nyugati- és Közép-Homokhátság területfejlesztési térség karakterisztikusan mutatja a Homokhátság tipikus jegyeit és problémáit. A homokhátak élővilága természet- és környezetvédelmi szempontból különösen értékes, ugyanakkor ezek a kistájak hazánk környezetileg legérzékenyebb, klímaváltozás által leginkább veszélyeztetett területei közé tartoznak, és ezek tekinthetők a vízhiány által leginkább sújtott területeknek is. A térségben az országos és homokhátsági viszonylatban is magas maradt az agrárnépesség aránya, amit az intenzív kultúrák jelenléte, zöldség, gyümölcs és szőlőtermelés tesz lehetővé. A térség hagyományosan erőteljes kisvárosi hálózattal rendelkezik (Kiskunhalas, Kiskőrös, illetve Soltvadkert és Kecel), azonban kérdéses, hogy e csökkenő népességű központok milyen mértékben és meddig tudják ellátni a lakosságot magas szintű oktatási, egészségügyi és kereskedelmi szolgáltatásokkal, illetve

	képesek-e a munkalehetőségek széles palettáját kínálni a községekben állást nem találóknak. A fentiek tükrében érthető, hogy a Nyugati- és Közép-Homokhátság térségére a távolabbi központok (Budapest, Kecskemét, illetve kisebb részben Szeged és Baja) egyre nagyobb vonzerőt gyakorolnak. A térség jelentős külterületi népességgel is rendelkezik. Azonban míg a korábban virágzó tanyarendszer 21. századi sikeres továbbélése a nagyvárosi központok (Kecskemét, Szeged) környezetében teljes vagy részleges funkcióváltással (lakó- és rekreációs funkciók) jobban biztosítottnak látszik, addig a Nyugati- és Közép-Homokhátság területén következetes intézkedésekkel van esély csak ennek biztosítására. E területi cél szorosan kapcsolódik a Bács-Kiskun megye területfejlesztési koncepció javaslattevő fázisában megfogalmazott „A Duna-Tisza Közi Síkvidék területileg kiegyensúlyozott, klímaváltozást is figyelembe vevő fejlesztése” stratégiai célhoz.
Beavatkozási területek	1. Vízügyi beruházások az intézményi, lakossági és vállalkozói szférában, vízmegtartást megvalósító vízgazdálkodás A Nyugati- és Közép-Homokhátság területén a vízgazdálkodás fenntartható fejlesztése a természeti értékek, mezőgazdasági, ipari és lakossági igények kielégítése szempontjából kulcsfontosságú. A klímaváltozás hatásainak erőteljesebb jelentkezésével várható, hogy a térség vízhiányos állapota fokozódik, illetve a probléma akuttá válásával más térségekkel is versenyezni kell a vízügyi beruházásokra szánható forrásokért. Érdemes tehát a nagyberuházások mellett olyan intézkedéseket is fontolóra venni, amelyek lokálisan, térségi erőforrásokra támaszkodva is végrehajthatóak: • Hatékony vízfogyasztást elősegítő intézkedések (vízmegtartó infrastruktúrafejlesztés, vízfelhasználást csökkentő fejlesztések, komplex vízvédelmi beruházások); • A víz talajban történő tárolásának elősegítése talajtakarással, beszivárgást elősegítő mezőgazdasági műveléssel, a növényfajták körütekintő megválasztásával; • Település szintű csapadékvíz gyűjtési, tárolási és hasznosítási rendszerek fejlesztése, szürkevíz-hasznosítás. 2. Fenntartható tájhasználat, alternatív, környezettudatos gazdálkodási formák fejlesztése A klímaváltozás erősödésével az öntözési igény növekedése várható, ezzel párhuzamosan azonban az öntözésre fordítható vízmennyiség csökken, az öntözés költsége nő. Éppen ezért fontos, hogy a megfelelő intézkedésekkel ösztönözzük a fenntartható, természeti értékek megőrzését segítő és a lakosság megélhetését is biztosító tájhasználatot: • Alacsony/csekélyebb vízigényű kultúrák és fajták elterjesztése;

	• Természetközeli állapotú, legeltetéssel hasznosított gyepterületek arányának növelése; • innovatív területhasználati módok elterjesztése, mint az agrárvoltaikus energiatermelés vagy az agrárerdészet; • A biológiai sokféleség óvása, növelése: az inváziósan terjedő növények féken tartása (pl. kaktuszfélék). 3. A klimatikus hatásoktól kevésbé függő szezonális és szezontól független zöldségtermesztés, gyümölcsstermesztés és az élelmiszeripar versenyképes fejlesztése Az intenzív mezőgazdasági kultúrák (gyümölcsösök, szőlőültetvények, zöldség) kulcsfontosságú szerepet játszottak a homokhátak mezőgazdasági művelésbe vonásában, és ma már a kultúrtáj, és kulturális örökség részét képezik, jövedelmet biztosítva az országosan kiemelkedő arányú mezőgazdasági népességnek. Az alábbi intézkedések hozzájárulnak az intenzív mezőgazdasági termelés versenyképességének fennmaradásához: • A zöldségtermesztés versenyképességét biztosító víztakarékos öntözési, energetikai és logisztikai fejlesztések; • Kapcsolódás a nagybani piacokhoz, különös tekintettel a Szegedi Zöldség és Gyümölcs Nagybani Piacra; • Bio- és ökológiai termelés ösztönzése; • A kistermelői szövetkezetek, egyesületek, zöldségdoboz rendszerek létrehozásának népszerűsítése az érintett lakosság körében; • Tavaszi fagy és jégkár elleni védelem fejlesztése (pl. paraffingyertyás ültetvényfűtés, jégpáló) • A Kunsági Borvidék imázsának javítása, gasztro- és kulturális események tartása, jelenlét a térségen kívüli borászati rendezvényeken (Szeged, Kecskemét, Budapest). 4. A tanyákon és falvakban élők megélhetésének javítása, az elvándorlás mérséklése A kultúrtáj és a kárpát-medencei építészeti örökség részét képező tanyarendszer 21. századi fennmaradását nem lehet pusztán a mezőgazdasági tevékenységben betöltött szerepére alapozni. Épp ezért érdemes az intézkedésekkel arra törekedni, hogy építészeti örökségük megőrzésével a tanyák a korábbiánál komplexebb funkciókat lássanak el. A Nyugati- és Közép-Homokhátság községei (a Budapest és Kecskemét környezetében levőkkel ellentétben) már nem váltak célpontjává nagyvárosokból kiköltözőknek, hanem erőteljes vándorlási veszteséget mutattak és rendszerváltás után népességük számottevő részét elvesztették.
--	---

	Épp ezért a tanya és faluhálózat népességmegtartó képességének javítását érdemes egy beavatkozási területtel megkísérelni: • Tanyák lokális, egyedi ivóvíz- és szennyvíztisztítása, energiahatékonysága, elektromos hálózatba nem kapcsolt tanyák szigetüzemű energetikai fejlesztése; • Minőségi tanyasi tradicionális helyi élelmiszer előállítás, szálláshely szolgáltatás és turisztikai szolgáltatások támogatása; • Hálózatos együttműködés, amelyben az összefogó tanyák szakosodnak, hogy egymást kiegészítve minőségi kínálatot tudjanak biztosítani hatékony munkamegosztással; • Megfelelő lefedettség biztosítása mobilinternetes szolgáltatások igénybevételéhez; • A falu- és tanyagondnoki szolgálat támogatása. 5. Erősebb makrotérsgégi integráció A helyi gazdaság és életminőség erősítése mellett a népességmegtartás fontos eleme, hogy aki nem talál képesítésének megfelelő állást, illetve térségben nem elérhető szolgáltatásokat venne igénybe, ne kelljen elköltöznie a Nyugati- és közép Homokhátság területéről. Ebben az alábbi intézkedések játszhatnak szerepet: • Közlekedési infrastruktúra és közösségi közlekedés fejlesztése, különösen Budapest, Kecskemét és Szeged irányában; • A Budapest-Kelebia 150-es vasútvonal felújításának befejezése (várhatóan 2025) után a magasabb elérhető sebesség maximális kihasználása, korai és késői fővárosba jutást is lehetővé tevő, ütemes menetrenddel; • Távmunkavállalás lehetőségeinek népszerűsítése, kedvezmények távmunkát lehetővé tevő cégeknek. • E-szolgáltatások (telemedicina, távoktatás) és E-kereskedelem (csomagpontok) terjesztése és népszerűsítése.
Kapcsolódó átfogó célok	• Fenntartható természeti környezet • Megújuló és innovatív társadalom
Kapcsolódó horizontális célok	• Környezet- és klímatudatosság • Reziliencia

D/ HATÁR MENTI HOMOKHÁTSÁG - A FELZÁRKÓZÓ ÉS MEGÚJULÓ VIDÉK

Határ menti Homokhátság - a felzárkózó és megújuló vidék	
Tartalma	A Határ menti Homokhátság a Bácskai löszös síkság területére esik, amit hagyományosan az ország egyik legtermékenyebb talajának tartanak. Az elterjedtebb nagytáblás gabonatermelés azonban kevesebb embernek biztosít

	munkalehetőséget, illetve a tanyavilág elsorvadása is előrehaladottabb itt. A homogénebb földhasználat következményeként a térség természeti értékekben is szegényebb. A határmentiség a térség meghatározó jellemzője. A térség 1920 után egyik pillanatról a másikra az ország egyik külső periferiájává vált elvesztette egyik hagyományos központját (Szabadka), korábbi kapcsolatrendszere meggyengült (Baja-Szabadka-Szeged vasútvonal felszámolódása). Bár az utóbbi két évtizedben történnek törekvések a határon átnyúló együttműködés erősítésére, a korábbi kapcsolatok visszaépítésére, középtávon azzal kell számolni, hogy Szerbia nem lesz a Schengeni-övezet része, és az illegális migráció kontrollálására tett erőfeszítések a határon átnyúló kapcsolatokat kialakítását is nehezítik. E területi cél szorosan kapcsolódik a Bács-Kiskun megye területfejlesztési koncepció javaslattevő fázisában megfogalmazott „A Határmenti Fejlesztési Körzet határon átnyúló együttműködésre alapuló fejlesztése” és „A komplex programmal fejlesztendő járáások társadalmi, gazdasági felzárkóztatása” stratégiai célokhoz.
Beavatkozási területek	1. A térség gazdasági alapjainak erősítése A térség népességmegtartó erejének javításához elengedhetetlen a gazdasági alapok erősítése. A térség gazdasága nem kellően differenciált, a szolgáltató szektor magas foglalkoztatásbeli szerepe az alacsony jövedelmű térségekben elsősorban inkább az alternatív munkalehetőségek hiányát jelzi. A közeli kis- és középvárosok (Baja, Kiskunhalas, Kiskunmajsa) se tudnak teljes értékű foglalkoztatási központ szerepet betölteni. A gazdasági alapok erősítésében az alábbi intézkedések segíthetnek: • Mezőgazdasági termelés differenciálása, piacra jutás segítése (Szegedi nagybani piac); • Új munkahelyek teremtését célzó KKV beruházások támogatása; • Befektetés ösztönzési eszközrendszer kidolgozása és működtetése; • Mélykút foglalkoztatási és mikrotérségi központ szerepének erősítése. 2. A határon átnyúló hálózatok és kapcsolatok erősítése A határon átnyúló kapcsolatok erősítésének alapfeltétele a határátlépés feltételeinek javítása. Sajnos a magyar-szerb határszakasz esetében középtávon se lehet számolni a határok légiesülésével, ezt minden tervezett intézkedés esetében figyelembe kell venni: • Határátkelőhelyeken való áthaladási idő rövidítése, kiszámíthatóbbá tétele, nyilvánosan elérhető valós idejű adatokkal, ha kell kapacitásbővítéssel;

	• Kapcsolatok erősítése Szabadkával, másodsorban Zomborral és Újvidékkel; • A felújított Budapest-Kelebia-Szabadka-Belgrád vasútvonal lehetőségeinek kihasználása; • A Baja-Szabadka-Szeged vasútvonal helyreállítása és újraépítése; • Közös kulturális rendezvények, programok, rendezvények kereszmarketingje; • Virtuális kapcsolattartás erősítése. 3. Erőteljesebb makroregionális integráció A határon átnyúló kapcsolatok erősítése mellett a magyarországi kapcsolatok erősítésére is szükség van. A kapcsolatok gyengeségének egyik oka pont a térség határmentiségében és a megszakadt korábbi kapcsolatokban keresendő (Baja-Szabadka-Szeged vasútvonal), azonban a hazai infrastruktúrafejlesztés is következetesen a fővárosközpontú sugaras kapcsolatok fejlesztését részesíti előnyben a keresztirányú kapcsolatok helyett. • Közlekedési infrastruktúra fejlesztése, közösségi közlekedési kapcsolatok bővítése Baja, Szeged és Kecskemét irányába; • M9-es autópálya megépítésének prioritásként kezelése; • A Budapest-Kelebia 150-es vasútvonal felújításának befejezése (várhatóan 2025) után a magasabb elérhető sebesség maximális kihasználása Kiskunfélegyháza és Budapest irányába is; • Távmunkavállalás lehetőségeinek népszerűsítése, kedvezmények távmunkavállalást lehetővé tevő cégeknek; • E-szolgáltatások (telemedicina, távoktatás) és E-kereskedelem (csomagpontok) terjesztése és népszerűsítése. 4. A lakosság szociális szempontokat figyelembe vevő visszaintegrálása a munkaerőpiacra A térség perifériakusságának és gazdasági mellőzöttségének egyik következménye a hosszú ideje tartó szelektív elvándorlás. A helyben maradó lakosság képzettségi szintje, egészségügyi adottságai sok esetben nehezíti az elsődleges munkaerőpiacra történő (vissza)integrációt, számukra a szociális szempontokat is figyelembe vevő munkaerőpiaci intézkedések jelenthetnek megoldást: • Munkaerőpiaci készségek javítása képzésekkel, potenciális foglalkoztatók bevonásával; • Szociális gazdasági tevékenység, szociális vállalkozások támogatása; • Településen belüli kiskertgazdálkodás erősítése, szociális kertprogramok;
--	---

	- Helyi intézmények élelmiszerigényének ellátása helyben megtermelt mezőgazdasági termékekkel. 5. Elnéptelenedés és elöregedés negatív hatásainak mérséklése Még a térségben bekövetkező pozitív gazdasági fordulat felzárkózó fejlődési pályára állás sem tudja eltörölni a több évtizede zajló negatív demográfiai folyamatokat. Az alábbi intézkedések mérsékelhetik az elnéptelenedés és elöregedés negatív hatásait: - Időskori és szociális szolgáltatások területileg kiegyenlített biztosítása; - Az elhagyott, még lakható házak szociális hasznosítása; - Az elhagyott, lakhatatlanná vált házak lebontása (köztisztasági és településképi okok miatt egyaránt).
Kapcsolódó átfogó célok	- Kiegyensúlyozott térszerkezet és gazdaság - Megújuló és innovatív társadalom
Kapcsolódó horizontális célok	- Reziliencia - Térségi nivelláció

E/ CSONGRÁD-CSANÁD VÁRMEGYEI HOMOKHÁTSÁG - AZ AKTÍV ÉS GYÓGYTURIZMUS ÖVEZETE

Csongrád-Csanád vármegyei Homokhátság - az aktív és gyógyturizmus övezete	
Tartalma	A szintén a Majsai-Dorozsmai homokháton található Csongrád-Csanád vármegyei Homokhátság adottságok szempontjából sok hasonlóságot mutat a Nyugati- és Közép-Homokhátsággal. Ilyen a természeti értékekben gazdag, de környezetileg érzékeny, a klímaváltozás és a szárazodás hatásainak fokozottan kitett táj; a nagy hagyományokkal rendelkező zöldség, gyümölcs- és szőlőkultúra; a kiterjedt tanyarendszer. Kulcsfontosságú különbséget jelent azonban a regionális központ Szeged szomszédossága, ami még a hasonló adottságok esetében is eltérő fejlesztési igényeket és lehetőségeket von magával. Szeged vonzáskörzete messze túlterjed Csongrád-Csanád vármegyén, tágabb vonzáskörzete Csongrád-Csanád megye területfejlesztési koncepciójában is rögzítetten Bács-Kiskun vármegye jelentős részére kiterjed. Különösen Kiskunmajsa és környezete kapcsolódik szorosan a Csongrád-Csanád vármegyei Homokhátsághoz a turizmusra fókuszáló beavatkozási terület tekintetében. A térséget határmentisége a Határ menti Homokhátság területfejlesztési térséggel is kapcsolatba hozza, és részben osztozik a problémákon, azonban az erős regionális központ szomszédossága jelentősen tompítja a peremi helyzetből eredő hátrányokat.

	E területi cél szorosan kapcsolódik a Csongrád-Csanád megye területfejlesztési koncepció javaslattevő fázisában megfogalmazott „T.4.1 Homokhátság” területi célhoz.
Beavatkozási területek	1. Fenntartható tájgazdálkodás Hasonlóképpen a többi homokháthoz, a Csongrád-Csanád vármegyei Homokhátság is környezetileg igen érzékeny, és kis földrajzi távolságon belül igen eltérő adottságokkal és eltérő optimális művelési móddal rendelkező terület, aminek fenntartható tájhasználatához az alábbi tevékenységek járulnak hozzá: • Mozaikos, kistáblás területhasználat előnyben részesítése; • Természetközeli állapotú, legeltetéssel hasznosított gyepterületek arányának növelése; • Nem őshonos erdők (különös tekintettel a tűlevelűekre) arányának csökkentése; • innovatív területhasználati módok elterjesztése, mint az agrárvoltaikus energiatermelés vagy az agrárerdészet; • Település szintű csapadékvíz gyűjtési, tárolási és hasznosítási rendszerek fejlesztése, szürkevíz-hasznosítás. 2. Termőhelyi adottságokhoz igazodó, precíziós mezőgazdaság Az intenzív mezőgazdasági kultúrák jelenléte lehetőséget teremt a nagyobb tőke- és munkaerőigényű, precíziós és innovatív megoldások használatára, többek között: • Talaj nedvességtartalmának megőrzése növényborítással, mulcsozással (együttal gaz elleni védekezés); • Csöpögtető öntözés, és egyéb víztakarékos öntözési módszerek; • Tavaszi fagy és jégkár elleni védelem fejlesztése (pl. paraffingyertyás ültetvényfűtés, jéggháló); • Szegedi Nagybani Zöldség- és Gyümölcspiac közelségének kihasználása. 3. Tanyás tájszerkezet megőrzése A jelentős kultúrtörténeti és építészeti értéket képviselő tanyarendszer 21. századi megőrzéséhez nem elegendő pusztán a mezőgazdasági termelésben betöltött szerepükre támaszkodni. Az infrastrukturális és életminőség javítását célzó fejlesztéseken túl ezért érdemes azon intézkedésekre is figyelmet fordítani, amelyek a tanyák multifunkcionális fejlődését (mezőgazdasági, lakó és rekreációs funkciók) segítik elő: • Külterületi közút- és kerékpárúthálózat fejlesztése;

- Tanyák lokális, egyedi ivóvíz- és szennyvíztisztítása, energiahatékonysága, elektromos hálózatba nem kapcsolt tanyák szigetüzemű energetikai fejlesztése;
- Megfelelő lefedettség biztosítása mobilinternetes szolgáltatások igénybevételéhez;
- Tanyagondnoki szolgálat támogatása;
- Tanyák második otthonként való használatának népszerűsítése;
- Tanyasi vendéglátás fejlesztése és népszerűsítése.

4. Gyógyturizmus, az egészségturizmus és az aktív turizmus fejlesztése

A térség számottevő turisztikai potenciállal bír. Jól kiépített gyógy- és egészségturisztikai infrastruktúrával rendelkezik (Kiskunmajsa, Mórahalom). Ez utóbbi fürdő vendégeinek jó része a határon túlról érkezik. A gyógyfürdők vendégeinek számottevő része több napot tölt itt, szállást is foglalva. Itt-tartózkodásukat növelni lehet komplex turisztikai programcsomagok kínálatával, a tanyasi, aktív- és ökoturisztikai lehetőségek hangsúlyozásával. A másik kevésbé kiaknázott potenciált a Szegedi Tudományegyetem hallgatói jelentik, akik jellemzően nyitottak az alternatív turizmus formáira, ám gyakran nincsenek tisztában a Szegeden kívüli lehetőségekkel.

- A kiskunmajsai és mórachalmi gyógyfürdő eltérő profiljának fenntartása és hangsúlyozása, keresztmarketing;
- Komplex turisztikai csomagok kínálata határon túli fürdővendégek számára;
- Térségi-települési hagyományokhoz illeszkedő gasztroturisztikai rendezvények fejlesztése, népszerűsítése;
- Kerékpárútlós lehetőségek fejlesztése Mórahalmon, Kiskunmajsán és Szegeden;
- Tanyasi kerékpárturizmus népszerűsítése és biztonságossá tétele (fokozott figyelmet fordítva a telkekről kiszabaduló kutyákra a kerékpárutak mentén);
- Ökoturisztikai lehetőségek kihasználása (Körös-éri Tájvédelmi Körzet, Királyhalmi rét, Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet);
- Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark turisztikai potenciáljának kihasználása;
- Intenzív ismeretterjesztő és marketingkampány a Szegedi Tudományegyetemen és a kollégiumokban a térség attrakcióinak népszerűsítésére az egyetemisták körében.

5. A többszintű város-vidék kapcsolatrendszer fejlesztése

A térség jelentős része hajdanán Szeged tanyavilágát képezte. A községesülés során először tanyaközpontok, majd önálló községek jöttek létre. Az önállósult községek közül Mórahalom végül a városfejlődés útjára is rálépett. A térségben

	így összetett, többretegű központ- és vidéke viszonyrendszer épült ki, ami külön figyelmet igényel (külterület-község-Mórahalom-Szeged). Kiemelendő, hogy több javasolt intézkedés a pozitív múltbeli trendeknek (Mórahalom dinamikus fejlődése) és a kedvező jelenlegi állapotnak köszönhetően (pl. Ásotthalomról Szegedre tanév tartalma alatti munkanapokon 27 Pusztamérgesről 22 busz közlekedik) elsődlegesen az elért eredmények megőrzése, fenntartását célozza. • Mórahalom és Kistelek városi funkcióinak, munkaerőpiaci központi szerepének megőrzése és fejlesztése; • Nagy sűrűségű közvetlen közösségi közlekedési kapcsolatok megőrzése, ahol szükséges bővítése; • Kerékpárhálózat hiányzó elemeinek pótlása (Domaszék-Zákányszék-Ruzsa-Pusztamérges útvonal).
Kapcsolódó átfogó célok	• Fenntartható természeti környezet • Kiegyensúlyozott térszerkezet és gazdaság
Kapcsolódó horizontális célok	• Környezet- és klímatudatosság • Város-vidék kapcsolatok erősítése

4.5 Horizontális célok

4.5.1 Környezet- és klímatudatosság

A klímaváltozás miatt a korábbi időszakoknál is nagyobb hangsúlyt kell helyezni a környezettudatosság, valamint a klímatudatosság erősítésére. Az éghajlatváltozás Magyarországon tapasztalható hatásai közül a csapadék szélsőségességének fokozódása, valamint a hóhullámos időszakok számának és hosszának növekedése emelkedik ki, amelyek legintenzívebben a Homokhátságon érzékelhetők.

A csapadék mennyiségi alakulásával kapcsolatban az előrejelzések sem egyértelműek, így nem lehet biztosan állítani sem a csapadék éves mennyiségének csökkenését, sem növekedését a jövőben. Ennél azonban nagyobb jelentőséggel bír az éves eloszlás alakulása, ami rendkívül szélsőséges a jelenben, és lesz a jövőben is. Ez a jellemvonás a korábbiakhoz hasonló nagyságrendű csapadékok mellett is pusztító aszályokat, vagy éppen árvizeket/belvizeket eredményezhet. Éppen ezért nagyon fontos az érintettek – lakosság, gazdasági szereplők, döntéshozók – szemléletformálása, ami a klímaváltozásból eredő veszélyek tudatosítása mellett a környezettudatosság erősítésére is kiterjed. A kettő egymással szorosan összefügg, hiszen a természeti környezetünk terhelése, erdőségeink pusztulása, illetve az ipari, mezőgazdasági és lakossági eredetű üvegházhatású gázok kibocsátása együttesen járulhat hozzá a Föld átlaghőmérsékletének növekedéséhez, ami a klímaváltozás drasztikus felgyorsulását is eredményezheti.

A környezet- és klímatudatosság erősítésével a megfogalmazott átfogó, térségi, valamint a specifikus célok is megvalósíthatók lesznek.

4.5.2 Reziliencia

A reziliencia, azaz adaptív ellenállási képesség a Homokhátság területfejlesztésének szempontjából az alkalmazkodóképesség erősítését, mint célkitűzést jelenti. Az alkalmazkodás szükséges egyrészt a klímaváltozás káros hatásaival szemben, másrészt a folyamatosan változó gazdasági-politikai-pénzügyi-társadalmi környezet miatt is.

Az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás (adaptáció) az élet minden területére hatással van. Területfejlesztési szempontból a gazdaság/mezőgazdaság, illetve a települések adaptációs képességének fokozása emelhető ki. A mezőgazdaságot erőteljesen sújtják a klimatikus szélsőségek, ennek részeként leginkább a vízhiányból eredő problémák. Az ehhez való alkalmazkodás középpontjában a vízmegtartás, a vízpótlás, valamint az öntözés ésszerű, gazdaságos és takarékos megvalósítása áll. A cél elérése érdekében szükséges a bevett, hagyományos (elsősorban nagyüzemi) gazdálkodási technológiák átalakítása – a növénytermesztés és az állattenyésztés esetében egyaránt – a vízmegtartás, -pótlás prioritásként történő kezelése.

A települések rezilienciájának fokozása az épületek és a kritikus infrastruktúra szélsőségekkel szembeni ellenálló-képességét jelenti. Az épületszigetelés, a fűtőkorszerűsítés, a csatornák/árkok megfelelő állapotának biztosítása egyaránt növeli a rezilienciát. Mindenekelőtt azonban a települési zöldfelületek és a felszíni víztestek minőségi kezelése, megtartása, növelése jelenti települési szinten a rugalmas ellenállási képesség zálogát. A zöldfelületek – lágyszárú és fás szárú változataik egyaránt – segítik a csapadék talajba szivárgását, a talaj szerkezetének javításával a vízmegtartást. Elsősorban a fás környezet jelentős szerepet játszik a mikroklima kiegyenlítőbbé tételében, a túlzott felmelegedés, a városi hősziget hatás enyhítésében, a szennyezőanyagok megkötésében, a levegőminőség javításában. Ezáltal a települések jövőbeli fejlesztési elképzelései között a zöldfelületeknek, illetve a csapadékvíz gazdálkodásnak a jelenleginél nagyobb szerepet kell játszaniuk, melyek mennyisége és minősége a homokhátsági települések életterének alapfeltételei közé tartozik.

A reziliencia gyakorlati megvalósítása érdekében a települések kék-zöld infrastruktúrájának a kialakítására, fejlesztésére van szükség. A kék-zöld infrastruktúra a természeti és a vízi területek összefüggő hálózatait jelenti, működő ökoszisztémákkal. A települések esetében ez a hidrológiai funkcióknak (kék infrastruktúra) és a növényzeti rendszereknek (zöld infrastruktúra) települési szintű egyesítését valósítja meg.

A zöld infrastruktúra elemei a parkok, fasorok, városi rétek, útmenti cserje- és gyepsávok, a zöldtetők és zöldhomlokzatok. Települési környezetben mind a lágyszárú, mind a fás-szárú vegetációnak igen nagy a jelentősége. Hozzájárulnak a felmelegedés elleni védelemhez (elsősorban a fás területek; árnyékolóképességükkel és párologtatásukkal), ezáltal hatékonyan alkalmazhatók a városi hősziget-jelenség mérséklésében, megkötik a levegőből a szennyezőanyagokat, segítik a csapadék talajba szivárgását, ezzel hozzájárulnak a villámárvizek mérsékléséhez, a települések talajainak javításához, az élhető környezet megteremtéséhez.

Fontos hangsúlyozni az épületek zöldítését, ami a zöldtetők és zöldhomlokzatok alkalmazását jelenti. Ezekkel a lehetőségekkel olyan esetekben is bővíthető a települések zöldfelülete, amikor „hagyományos” zöldítésre (pl. újabb parkok kialakítására) nincsen lehetőség.

A növényzet kiemelt szerepe mellett a települések vízkezelése is elsődleges fontosságú, ami szintén a rezilienciát erősíti. A vízkezelés kitüntetett eleme a csapadékvíz-menedzsment rendszerek kiépítése. Ezek a rendszerek nem csupán az esővíz összegyűjtésére és elvezetésére koncentrálnak – szürke infrastruktúra (csatornahálózat) elemekkel –, hanem a csapadékvíz helyben tartására, beszivárogtatására, tározására,

szikasztására is. Ennek megvalósításához a zöld infrastruktúra elemei – a települési zöldfelületek – jelentik a kulcsot. Elengedhetetlen a burkolt felületek mennyiségének csökkentése, illetve átalakítása vízáteresztő burkolatokká, a zöldfelületek megtartása, felszíni és felszín alatti tározók kialakítása, valamint – „hibrid” módszerként – esőkertek létesítése. Utóbbiak mesterségesen kialakított és növényzettel beültetett, mélyebben fekvő felületek a talajban, melyeknek célja az esővíz felfogása, ideiglenes tárolása és szűrése. Ilyen típusú létesítményekből már találunk jó példákat a Homokhátságon is, elsősorban Kecskemét városában.

A zöld-kék infrastruktúra elemeinek kialakítása és működtetése mellett hozzájárul a települési mikroklíma javításához a szélcsatornák kialakítása is. Ezek az utcák tervszerű kiépítésével/átalakításával biztosítják az átszellőzést, a légmozgást gátló beépítettség csökkentésével, így járulva hozzá az élhető települési környezet megteremtéséhez.

A reziliencia-növelő intézkedésekre, beavatkozásokra találunk jó példákat alföldi és dombvidéki települések esetében egyaránt. A fent említett kecskeméti esőkertek mellett kiemelendő a Pest vármegyei Püspökszilágy és Szigetszentmiklós vízvisszatartási projektje. Bár egyik település sem tartozik a Homokhátsághoz, példájuk – elsősorban a síkvidéki Szigetszentmiklós megoldása – követendő lehet más alföldi településeken is. Utóbbi esetben a mélyfekvű területeken ideiglenes csapadékvíz tározókat, illetve esőkerteket alakítottak ki, amelyek segítségével a villámárvizek előfordulása, kártétele jelentősen csökkent.

4.5.3 Térségi nivelláció

A Homokhátság, mint értékes alföldi kultúrtáj, változatos természeti, gazdasági és társadalmi környezetet jelent. A változatosságból adódóan a területfejlesztés szempontjából is szükséges a Homokhátságot kisebb téregységekre tagolni. Az egyes térségek között kisebb-nagyobb fejlettségi eltérések tapasztalhatók, ami szükségessé teszi a kevésbé fejlett területek, települések – adottságaikhoz és lehetőségeikhez leginkább illeszkedő – intenzívebb és specializált fejlesztését, ami a térségi nivelláció (egységes szintre hozás) folyamatának elengedhetetlen alapfeltételét képezheti.

A térségi nivelláció kiemelt területei a Nyugati- és Közép-Homokhátság, ami a multifunkcionális agrárium, az élelmiszergazdaság és az ezekhez is kapcsolódó szolgáltatások fejlesztése révén tud közelebb kerülni a Duna-Tisza közének fejlettebb területeihez, valamint a határmenti homokhátsági területek, melyek a határon átnyúló gazdasági kapcsolatok (tranzitfolyosó) erősítésében, a turizmus fejlesztésében, továbbá a munkaigényes zöldség-, szőlő- és gyümölcsstermelés, illetve ezek magas szintű feldolgozásában találhatja meg új lehetőségeit. A felzárkózásnak és a megújulásnak a középpontjában a klímaváltozáshoz való alkalmazkodásnak és a komplex vízgazdálkodásnak kell állnia, amely hozzásegíthet az élhetőségi körülmények javításához, ezen keresztül pedig a helyi népesség megtartásához, produktivitásának fenntartásához.

4.5.4 Város-vidék kapcsolatok erősítése

A Homokhátság települései közötti fejlettségbeli eltérések összefüggenek a falvak és városok között tapasztalható produktivitásban, jövedelemtermelő képességekben meglévő különbségekkel. A Kecskeméti várostérség, mint a Homokhátság ipari, logisztikai és kulturális centruma, jelentős elszívó erőt képvisel a térség más területeivel szemben. Ez a folyamat a város-vidék kapcsolatrendszer erősítésével, közös programok (pl. természet- és környezetvédelmi, vízgazdálkodási, megújuló energia-termelési, beszállítói és funkció-megosztási) megvalósításával részben kezelhető.

Amennyiben a gazdasági-társadalmi fejlesztések a kisebb települések, vidéki térségek esetében is megvalósulnak, fokozható a vidék népességmegtartó képessége. A munkahelyteremtés, a lakhatási körülmények javítása, az intézményi hálózat bővülése, az infrastruktúra fejlesztése pozitív hatást gyakorol a vidéki településekre, és egyben a közeli városokkal való kapcsolatokat is erősíti. Az elérhetőség javítása, valamint az életkörülmények, életszínvonal emelkedése maga után vonja a szabadidő eltöltésének kiterjesztését nagyobb távolságokra, ami a közeli városok, illetve centrum területek nyújtotta lehetőségek révén hozzájárul a kapcsolatok erősítéséhez.

Gazdasági téren az újonnan megvalósuló beruházások kihelyezése, a vidéki barnamezős beruházások megvalósítása hozzájárulhat a nagyobb városok tehermentesítéséhez, valamint a munkaerő biztosításával, adott esetben közelbe költözésével (kedvezőbb ingatlanpiaci árak), további szálakkal kapcsolódhatnak össze a települések. Ez a folyamat segítheti a belső migráció kiegyenlítettebbé tételét, az elmaradottabb térségek kiürülésének lassítását, esetleg megállítást.

További kapcsolaterősítést jelenthet a vonzó és egészségesebb vidéki környezet, ami a városokban lakók számára kikapcsolódási, rekreációs lehetőségeket, illetve a bővülő távmunka kapcsán akár kellemesebb lakókörnyezetet is jelenthet. A Homokhátság változatos természeti környezete megfelelő feltételeket biztosít a térségi lakosság számára, ezáltal – a vidékről szerzett ismeretek bővülésével – a társadalmi, kulturális és rekreációs kapcsolatok is erősödhetnek, ami szintén a város-vidék kapcsolatrendszer fejlődéséhez járulhat hozzá.

4.5.5 Inkluzív fejlesztés

Az inkluzív fejlesztés a befogadó és minőségi, valamint a helyi igényekhez alkalmazkodó fejlesztéseket foglalja magában. Szoros kapcsolatban áll a térségi nivelláció horizontális célkitűzéssel, hiszen a fejlettségbeli különbségek csökkentése elsősorban a megfelelő helyi fejlesztésekkel valósítható meg. Ebből kiindulva a helyi gazdaság élénkítése (illetve az ezt elősegítő szakembergárda biztosítása) tekinthető fontos feladatnak. Ennek megvalósításához olyan alapfeltételek szükségesek, mint az infrastruktúra elemek (utak, csatornázás, internet, villany-, víz-, gázvezetékek stb.) kívánt színvonalának biztosítása, illetve a helyi vállalkozásokat ösztönző, támogató környezet/ökoszisztéma erősítése.

A helyi vállalkozások között előnyben kell részesíteni azokat, melyek helyi munkaerőt alkalmaznak, hiszen ez is hozzájárul a települések népességmegtartó erejének megőrzéséhez, illetve fokozásához. Emellett azok a kisvállalkozások, egyéni vállalkozók is külön figyelmet érdemelnek, amelyek a helyi hagyományokra építenek, fenntartható módon folytatják tevékenységüket, valamint a település tágabb környezetében is követendő mintát mutatnak (vállalkozásösztönzési és mentori programok indítása).

Az inkluzív fejlesztések során nem csupán az egy településre koncentrált tevékenységeken van a hangsúly, hanem azokon az üzleti együttműködésekben és ügyleteken is, amelyek a településeken túlmutató szinten, pl. kistérségi keretek között valósulhatnak meg. Az ilyen típusú együttműködéseknek pedig erős vidékfejlesztési vonatkozásai vannak, amelyek a Homokhátság rurális térségeiben a felzárkózást, a térségi nivellációt és a város-vidék kapcsolatrendszer erősítését szolgálják.

Az inkluzív fejlesztések érdekében tudatos beavatkozásra/támogatásra van szükség, azzal a céllal, hogy a helyben élők kedvezőbb körülmények közé kerüljenek, illetve érdemben tudják befolyásolni saját lehetőségeiket. Ennek a folyamatnak fontos része, hogy a helyben élők eséllyel tudjanak bekapcsolódni az új kezdeményezésekbe, amely felveti a humán fejlesztési programok, képzések jelentőségét. Ezen feltételek

mellett tud megvalósulni a befogadó és a helyi adottságokat figyelembe vevő, igényekhez alkalmazkodó fejlesztés.

4.6 A célrendszer koherenciájának elemzése

4.6.1 A célrendszer belső koherenciája

Átfogó célok		Fenntartható természeti környezet	Kiegyensúlyozott térszerkezet és gazdaság	Megújuló és innovatív társadalom
Stratégiai célok				
Specifikus célok	Fenntartható térségi víz- és tájgazdálkodás kialakítása	++	+	+
	Tanyák megőrzése és revitalizációja	++	++	++
	Helyi adottságokra építő innovatív és zöld gazdaságfejlesztés	+	++	++
Térségi célok	Pest vármegyei Homokhátság - a térszervező agglomerációs kapuregión	+	++	++
	Kecskeméti várostérség - a Homokhátság ipari, logisztikai és kulturális centruma	+	++	++
	Nyugati- és Közép-Homokhátság - a multifunkcionális agrárium és élelmiszergazdaság térsége	++	++	+
	Határ menti Homokhátság - a felzárkózó és megújuló vidék	+	++	++
	Csongrád-Csanád vármegyei Homokhátság - az aktív és gyógyturizmus övezete	++	++	++

4.6.2 A célrendszer külső koherenciája

Európai Unió szintű tervdokumentumok	Külső koherencia leírása
Közös Agrárpolitika	A Közös Agrárpolitika 2023-27 közötti időszakának fontos célkitűzése a klímaváltozás elleni küzdelem, aminek része a biogazdálkodás részarányának 25%-ra emelése uniós szinten. Ehhez a célkitűzéshez illeszkedik a Konceptió azokkal a törekvésekkel, amelyek a tájba illeszkedő, fenntartható mezőgazdasági gyakorlatok elterjesztését szorgalmazzák. A „Fenntartható természeti környezet” átfogó cél kiemelten foglalkozik emellett a mezőgazdaság és a természet fenntartható kapcsolatának megteremtésével, a biodiverzitás és a természetes élőhelyek megőrzésével, a klímaváltozás hatásainak kivédésével.
Európai Unió Területi Agendája 2020	A Területi Agendában foglalt alapelvek harmonizálnak a Konceptióban lévő elképzelésekkel, mint például a területi szempontok érvényesítése, a hely alapú megközelítés. A Konceptió helyzetelemző munkarésze több léptéken átívelő trendeket vizsgált annak érdekében, hogy akár a mikroszintű beavatkozások is megalapozottak legyenek a jövőben.
Területi Agenda 2030	A dokumentum a felhívja a figyelmet a növekvő egyenlőtlenségekre Európában. Ez a Homokhátság vonatkozásában is fokozódó probléma a gazdasági-társadalmi folyamatok (tőke -és népességkoncentráció, vállalkozások sűrűsödése Kecskemét vonzáskörzetében, határmenti leszakadó területek stb.) nyomán. Mindemellett még súlyosabb a környezeti nyomás, amely mentén a Területi Agenda 2030 is minél gyorsabb cselekvésre szólít fel. A Területfejlesztési Konceptiónak és a városi terveknek (ld. 2.1.7 alfejezet) szinergiákat kell képezniük a célok eléréséhez. A „Kiegyensúlyozott térszerkezet és gazdaság” átfogó cél a területi különbségek csökkentését, a települések hálózati szemléletű, a szinergikus előnyök révén a térség kevésbé dinamikus településeinek felzárkózását

	célozza, egyben kiemelten kezelve a településközi együttműködések kialakulásának támogatását.
Partnerségi Megállapodás	A Partnerségi Megállapodás fókuszai több esetben osztoznak a Konceptióban foglalt javaslatokkal. Jelentős potenciálok és egyben szűk keresztmetszetek vannak a hulladékgazdálkodás, az energia-és nyersanyagfelhasználás területén. A térség szempontjából kritikus elemek a Partnerségi Megállapodás KEHOP Pluszhoz kapcsolódó külterületi fejlesztései, amelyek a Konceptió fejlesztési irányjaiban és a helyzetértékelésben is megjelennek.
Európai Zöld Megállapodás	Az Európai Zöld Megállapodás az Unió alapdokumentuma, amely összefoglalja az éghajlatváltozással szembeni küzdelem lépéseit, alapelveit, illetve összefüggésben áll a Közös Agrárpolitikával, illetve a Termőföldtől az Asztalig Stratégiával. A Konceptió is ehhez a Megállapodáshoz illeszkedik a fenntarthatóságot hangsúlyozó tájhasználati, fejlesztési irányok kapcsán. A „Fenntartható természeti környezet” átfogó cél a Megállapodás célkitűzéseinek megfelelően a helyi gazdaság fenntarthatóvá tételét, az ÜHG-kibocsátás csökkentését és a lakosság az élet minden területét érintő klímatudatosságának fokozását kiemelt prioritásként kezeli.
ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezmény	Az üvegházhatású gázok kibocsátásának korlátozását előíró dokumentumban a későbbi stratégiák és konceptiók elvi alapjait fektették le. Több, későbbi éghajlatpolitikai megállapodás sarkpontjaként szolgál a Keretegyezményben meghatározott 1990-es bázisév. Ezen esztendő kibocsátási értékeihez képest elérendőek a kibocsátáscsökkentési célok. Az 1992-es Keretegyezményre épülve kötött meg a Párizsi megállapodás, amely által az első egyetemes, jogilag kötelező erejű globális egyezmény jött létre. Ezt Magyarország az elsők között ratifikálta, részt vállalva az EU 55%-os kibocsátás csökkentési ambícióiban 2030-ig.
Talajvédelmi stratégia 2030	Az Európai Bizottság által 2021. november 17-én közzétett 2030-ig szóló új talajvédelmi stratégia keretét és konkrét intézkedéseket határoz meg a talajok

	védelme és helyreállítása, valamint fenntartható használatuk biztosítása érdekében. A dokumentum jövőképet és célkitűzéseket fogalmaz meg az egészséges talajok 2050-ig történő elérésére, konkrét intézkedésekkel 2030-ig. A stratégiához a Konceptió „Fenntartható természeti környezet” elnevezésű átfogó célja kapcsolódik a talajerózió csökkentésén és a talajok termőképességének megőrzésén keresztül.
Nemzeti szintű tervdokumentumok	Külső koherencia leírása
Nemzeti Fejlesztés 2030- Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptió	A térség potenciális fejlesztései kapcsán különösen relevánsak az OFTK specifikus céljai, amelyek harmonizálnak a Konceptióban foglaltakkal. A Homokhátság vonatkozásában még fontosabb a természeti erőforrások fenntartható használata és védelme, hiszen ez adja az élıhetőség bázisát és a térségben élők jövőjét. A tájgazdálkodás fenntartható alapokra helyezése, a biodiverzitás megőrzése Magyarország zöld átmenetének kulcselemei. A „Megújuló és innovatív társadalom” átfogó cél a Nemzeti Fejlesztés 2030 kívánalmainak megfelelően előmozdítja a teljes foglalkoztatottság és tudástársadalom, illetve a népesedési és közösségi fordulat felé történő haladást. A „Kiegyensúlyozott térszerkezet és gazdaság” átfogó cél, pedig ezek fenntartható gazdasági hátterét térben kiegyensúlyozott módon teremti meg összhangban a Konceptió célkitűzéseivel.
Országos Területrendezési Terv	A Magyarország és egyes kiemelt térségeinek területrendezési tervéről szóló 2018. évi CXXXIX törvény számos tekintetben magában hordozza a DTkH által is érintett településekre vonatkozó rendelkezéseket (területgazdálkodás, természetvédelem, infrastruktúra, településtervezés terén).
Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia NÉS2	A stratégia a DTkH-t több ízben nevesíti, mint „fokozottan sérülékeny” táj és a klímaváltozásra érzékeny térséget. A NÉS2 ajánlása szerint a térségre szabott komplex vidékfejlesztési programot kell készíteni, melynek egyes elemei a Konceptióban is megtalálhatók. A „Fenntartható természeti környezet”

	átfogó cél a stratégia célkitűzéseivel összhangban álló feladatokat fogalmaz meg.
5. Nemzeti Környezetvédelmi Program 2021-2026	Az NKP "a klímaváltozásból eredő hatások enyhítését és az alkalmazkodás megvalósítását" a fő kormányzati cselekvések és intézkedési irányok közé sorolja a DTkH térségében, melyek a Konceptió célrendszerében is megjelennek, például a „Fenntartható természeti környezet” átfogó célban.
Kvassay Jenő Terv- Nemzeti Vízstratégia	A stratégia, mint vízügyi szakpolitikai dokumentum, a DTkH-t vízhiányos térségként kezeli és "térégi vízgazdálkodási rendszerek összehangolt fejlesztését" irányozza elő, mely a Konceptióban, mint specifikus cél jelenik meg, de az átfogó és horizontális célkitűzések is kapcsolódnak hozzá.
Digitális Jólét Program 2.0	Több infokommunikációs ágazati stratégiát összevonva a Digitális Jólét Program keretében megvalósuló, valamint a jövőben megvalósítani kívánt fejlesztés alapvetően befolyásolja Magyarország alkalmazkodóképességét a jövőbeni kihívásokhoz. Hasonlóképp igaz ez a Duna-Tisza közti Homokhátság esetében is, főleg vidékies karaktere miatt. Az egyes szolgáltatások online elérhetősége, elektronikus ügyintézés, alrendszerekhez kapcsolódó (pl. közművek) applikációk a térségben élők életminőségének javítását célozzák.
Magyarország Digitális Agrárstratégiája	A stratégiában megfogalmazott digitalizációs célkitűzések a homokhátsági szántóföldi, kertészeti termeléssel és állattenyésztéssel foglalkozó gazdálkodók és cégek számára relevánsak. A megcélzott technológiák bevezetése segíti az erőforrások hatékonyabb felhasználását és a környezetterhelés mérséklését, amely megegyezik a Konceptió agrárfejlesztési irányjaival. Ugyanakkor ezek alkalmazása az inkluzív fejlesztés miatt nem lehet kizárólagos.
Darányi Ignác Terv	A terv a DTkH-t, mint „speciális táji, környezeti problémák, adottságok alapján kijelölt vidéki térségként” nevezi meg, ahol a vízkészletgazdálkodás központi kérdés. A terv nevesíti a „Homokhátság programot”, amelyben központi elemként megjelenik a

	vízháztartás- és a tanyakérdés problematikája is. A Konceptióban mindkét terület specifikus célként jelenik meg.
Nemzeti Erdőstratégia	A Nemzeti Erdőstratégia két fő célja a meglévő erdők védelme, természetességük, szerkezetük javítása, valamint az új erdők telepítésével az ország erdőborítottságának növelése. A Homokhátság az ország kisebb mértékben erdősült területe, ahol az utóbbi években az erdőtelepítések nagyobb lendületet kaptak. A Konceptió hangsúlyozza az erdősítés tájhoz illeszkedő megvalósításának fontosságát, amely a gyepek és ligetes térségek figyelembevételével történő erdészeti tevékenységeket, illetve az agrárerdészet elterjedését támogatja.
Nemzeti Biodiverzitás Stratégia	A Stratégia a biológiai sokszínűség védelmét helyezi előtérbe, amely a táj mozaikos szerkezetéből adódóan nagy jelentőségű a Homokhátságon. A Konceptió kiemeli azokat a jogszabályokat, Miniszteri Rendeleteket, amelyek a jelenleg védett területek megóvását szolgálják, valamint alapelveként megjelenik a táj-és természetvédelem.
Nemzeti Tájstratégia	A Nemzeti Tájstratégia célja, hogy a táj védelme, kezelése, tervezése társadalmilag elfogadott legyen. Ez a Homokhátság esetében külön jelentőséggel bír, hiszen mint természetileg lehatárolt és erősen sérülékeny térség, illetve kultúrtáj, védendő tájként kezelendő. Ez alapelveként végigvonul a Konceptión, amelyben a természeti környezet védelmének fontossága mellett megjelenik a hagyományos gazdálkodási formák és gyakorlatok - ld. tanyák, kisparcellás művelési szerkezet - fenntartására való törekvés is.
Magyarország Vízyűjtő-gazdálkodási Terve-2021 (VGT3)	A harmadik Vízyűjtő-gazdálkodási Terv a 2022-2027 időszakra vonatkozóan összefoglalja a Víz Keretirányelv (VKI) céljainak eléréséhez szükséges intézkedéseket. A kitűzött cél a vízfolyások, állóvizek jó ökológiai, valamint a felszín alatti vizek jó kémiai és mennyiségi állapotának vagy potenciáljának elérése. Ehhez kapcsolódik a Konceptió „Fenntartható térségi víz- és tájgazdálkodás kialakítása ” elnevezésű specifikus célkitűzése

Országos Környezeti Kármentesítési Program	Az Országos Környezeti Kármentesítési Programot (a továbbiakban: OKKP) a Kormány 1996-ban fogadta el „ az állami felelősségi körbe tartozó, hátrahagyott környezetkárosodások kármentesítéséről ” szóló 2205/1996. (VII. 24.) Korm. határozattal. A hátrahagyott környezeti károk felmérése érdekében elindított OKKP rámutatott a szennyezett ivóvíz készletek és területek emberi egészséget károsító kockázataira, a környezet pusztulását okozó hatásaira, továbbá a gazdasági fejlődést akadályozó területhasználat korlátaira. Az intézkedés a Konceptió „Fenntartható természeti környezet” elnevezésű átfogó céljához kapcsolódik, mivel elősegíti a szennyezőanyagok mennyiségének és toxicitásának csökkentését, valamint a szennyezőanyagok okozta károk helyreállítását.
Térségi szintű tervdokumentumok	Külső koherencia leírása
Bács-Kiskun megye Területfejlesztési Konceptió	A megyei dokumentumhoz hasonlóan a Konceptió is meghatároz egy társadalmi-gazdasági- környezeti ismérveken alapuló térstruktúrát. E mentén fogalmazza meg a fejlesztési javaslatokat. A célrendszerbe foglalt elemek szintén illeszkednek a megyeiekhez, mindemellett a tanyák megőrzésére és a klímarezilienciára még nagyobb hangsúlyt helyez. A Konceptió szintén figyelembe veszi a megyei dokumentumhoz hasonlóan a nagyobb városok prioritásait és a megyében meglévő fejlettségi törésvonalakat.
Csongrád-Csanád megye Területfejlesztési Konceptió	A megyei célokkal összhangra törekedve került kijelölésre az “Aktív és gyógyturizmus övezete” térségi cél. A Covid-válság a turizmus szektort érintette a legmarkánsabban. Emiatt az eddig kevésbé ismert területeknek az idegenforgalom vérkeringésébe történő bekapcsolása előnyökkel járhat annak multiplikátor hatásai miatt. További potenciálok kihasználандók a határmentiségből is, ami szintén egy fontos megyei cél is egyben.
Pest megye Területfejlesztési Konceptió	A Duna-Tisza közti Homokhátság területének viszonylag kis részét teszik ki a Pest megyei települések, azonban ezek a térség gazdasági motorjai. A legfontosabb

	koherencia a megyei és a Homokhátság koncepciója között a térségi nivelláció és város-vidék kapcsolatok erősítésének szándékában rejlik, illetve a komplex és integrált fejlesztés érdekében történt meg a horizontális célok harmonizációja.
Duna-Tisza közti Homokhátság Fenntartható Fejlesztése	A korábban készült beavatkozási javaslat megállapításaira a Koncepció több fejezetében is épít. A korábbi tapasztalatok és a helyzetfeltárásból származó információk biztosítják a tervezési-fejlesztési folyamat kontinuitását, egymásra épülését. A fokozódó kihívások miatt a korábban elmaradt fejlesztési beavatkozások továbbra is fontos célként jelölhetők meg, mint pl. a Kiskunsági Nemzeti Parkkal történő együttműködés a turizmusfejlesztésben, vagy a tanyás térségek komplex infrastrukturális, gazdasági és társadalmi fejlesztése.

5. A TERÜLETFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ ESZKÖZ- ÉS INTÉZMÉNYRENDSZERE

5.1 Prioritások

A Konceptciónak nem feladata a későbbi programtervezési fázis prioritásainak részletező bemutatása, de a Konceptció helyzetfeltáró munkarészában szereplő megállapítások, valamint a kialakított célrendszer révén a prioritások már ebben a munkafázisban is beazonosíthatók. A stratégia által érintett cselekvési csapásirányok megfogalmazásához figyelembe vettük a térségi szereplők ambícióit és a 2020. december 1-én elfogadott Területi Agenda 2030 (<https://territorialagenda.eu/hu/>) támpontjait is. Valamennyi prioritás kialakításának alapelve, hogy jól definiálható és reális fejlesztési irányokat szabjunk meg, a térség egészére és a sajátosságokat mutató területi egységekre vonatkozóan is. Ezért a célrendszerben megjelölt fejlesztési irányok logikáját követve, mind az átfogó, mind a specifikus és a térségi céloknak megfelelő konkrét prioritásokat jelöltünk meg:

A DTkH egészét érintő cselekvési területek, az átfogó célok prioritásai:

- a fenntartható környezetgazdálkodás biztosítása, természetvédelmi és településökológiai programokkal
- a gazdasági prosperitás növelése, humán infrastruktúra és innovációs feltételek megerősítésével
- a területi funkcionális kapcsolatok kibővítése, digitalizációs infrastruktúrák kialakításával

A DTkH specifikus stratégiai céljainak prioritásai:

- a vízgazdálkodási módok összehangolása, térségi víz- és tájgazdálkodási platformok létrehozásával
- a tanyarendszer revitalizációja, komplex külterületi programok megvalósításával
- a zöldgazdaság modelljének széleskörű alkalmazása, energiahatékony beruházások támogatásával

A DTkH térségi stratégiai céljainak prioritásai:

- a vármegyéken átnyúló településkapcsolatok kialakítása, partnerséget ösztönző intézkedésekkel
- a Kecskemét központú innovációs környezet, a kreatív tudástér és kultúra megerősítésével
- magas minőségű élelmiszergazdaság, klímabarát agrárberuházások támogatásával
- széles körű társadalmi felzárkóztatás, professzionális közösségfejlesztéssel és jó gyakorlatok importjával
- önálló és egyedi idegenforgalmi progresszió, új turisztikai struktúrák és termékek bevezetésével

5.2 A tervezési keretek

A magyarországi területfejlesztést alapjaiban befolyásoló szakpolitikai, ágazati stratégiák egyben az Európai Unió fejlesztési célok elérését is szolgálják. Egyes ágazati dokumentumok bár hatályát veszítették (pl. Wekerle-terv) azonban a középtávú fejlesztési célokat 2030-ig továbbra is az OFTK rögzíti, míg az előbbieken említett integrációs célokhoz történő tagállami hozzájárulásokat pedig Partnerségi Megállapodás. Ebben foglaltatik a kiválasztott hazai célkitűzések eléréséhez szükséges programok, felhasználandó pénzügyi alapok és szakpolitikai célkitűzések indokolása.

A 2021-2027-es Európai Unió programozási ciklus még inkább a klímavédelmi, a gazdaság „zöld” átmenetét elősegítő fejlesztésekre helyezi a hangsúlyt. A Strukturális és Befektetési Alapokban lévő keretösszegek elosztása körül heves viták zajlottak, különösen a Homokhátságot érintő Közös Agrárpolitika (KAP) támogatásait illetően. A KAP forráselosztását, különösen vidékfejlesztési szakpolitikai ambícióit

reformkísérletek övezték. Összességében elmondható, hogy a KAP teljes EU-s költségvetésből származó részesedése csökkenő, még a vidékfejlesztést célzó II. pillér kifizetései növekvő tendenciát mutatnak. Utóbbi kapcsán tendenciózan jelen lévő elem a generációs megújulás, a vidéki közösségek fejlesztése, valamint a vidékgazdaság diverzifikációja. Ezen célok a legfontosabbak közé tartoznak a Homokhátságon is, a hozzájuk fűződő társadalmi témakörök (pl. társadalmi befogadás, szegénységcsökkentés, egészségvédelem) más alrendszerek által (is) kezelt problématerületek, amelyek miatt ajánlatos a KAP II. pillére keretében megvalósuló vidékfejlesztés és a KAP-on kívüli (ESZA-, ERFA- alapokból) történő programok összehangolása.

A 2021-2027-es Európai Unió programozási időszak többéves pénzügyi kerete az Egyesült Királyság, mint nettó befizető ország kilépésével abszolút értékben csökkent, így a tagállamok túlnyomó többségének, így Magyarországnak is a költségvetési előirányzata több mint 5%-kal alacsonyabb a 2014-2020-as kerethez képest. Így a felelős gazdálkodás és a stratégiai jellegű, beavatkozási irányok meghatározása még fontosabbá vált.

A területrendezésért, területfejlesztésért és/vagy területi kohézióért felelős miniszterek 2020. december 1-én fogadták el a Területi Agenda 2030 dokumentumot a német uniós elnökség alatt. Ennek célja egy olyan keret megalkotása, amely az integrációs szintű területi kohézió elérését segíti, felmérve és azonosítva az Európai Unió területén lévő különbségek dimenzióit. A Területi Agenda hangsúlyozza a stratégiai típusú területi tervezés fontosságát és irányokat jelöl ki erre nézve, valamint valamennyi kormányzási szinten szorgalmazza az ágazati politikák területi dimenziójának megerősítését. A szöveg két kulcsfogalma az „igazságos Európa” és „zöld Európa”. A dokumentum mondanivalója több szinten is szorosan kapcsolódik a Homokhátságot érintő kihívásokhoz: hangsúlyozza a funkcionális térségek kialakítását és működtetését (amely a térség közigazgatási határokon átnyúló egységét húzza alá), a jobb ökológiai megélhetési módok, klímasemleges és ellenállóképes városok és régiók létrehozását. Utóbbinak szerves része a klímaváltozás által érintett térségek ellenállóképességének növelése. A Területi Agenda megalkotása és disszeminációja során egy további – magyar területfejlesztésben kevésbé alkalmazott elem – a kísérleti (pilot) projektek gyakorlatba ültetése is megjelenik. Ezek egyik közelmúltbeli előzménye a Régiók Bizottsága által kapacitált „Partnerségek a regionális innovációért” kísérleti projekt is. Ebben az EU-s Közös Kutatóközponttal történt együttműködésben résztvevők tesztelnek olyan eszközöket, amelyek több finanszírozási és szakpolitikai forrást képesek mozgósítani, és kapcsolatot teremtenek a regionális és nemzeti programok, valamint a zöld és digitális átállást szolgáló uniós kezdeményezések között. Hasonló felhívások a DTkH számára is relevánsak lehetnek, hiszen ebben a partnerségben más, volt szocialista ország térsége is részt vett pl. Lengyel-Kárpátalja.

A DTkH, mint alapvető karakterét tekintve rurális térség szempontjából lényeges elem, hogy az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap (EMVA) költségvetésének vidékfejlesztési része 15 milliárd euróval növekedik annak érdekében, hogy a mezőgazdasági termelők, valamint a vidéki területek az Európai Zöld Megállapodásnak (European Green Deal) megfelelően képesek legyenek a strukturális változások elvégzésére. Mindemellett az Európai Bizottság által 2021 végén elindított Vidéki Paktum létrehozásával elköteleződését fejezte ki az erősebb, összekapcsolt, ellenálló és virágzó vidéki területek és közösségek felé vezető jövőkép mellett. E célok elérését a Cselekvési Terv szolgálja, a Paktumhoz történő csatlakozás továbbra is nyitott a potenciális új partnerek számára.

Az Uniós források mellett említést érdemlő változás a nemzeti társfinanszírozás mértékének megemelése vidékfejlesztési beavatkozások finanszírozását illetően. A 2021-ben bejelentett „Megújuló Vidék, Megújuló Agrárium” program keretében a nemzeti társfinanszírozás mértéke a 80%-ot is elérheti.

Ami az uniós források pályázati úton történő felhasználását szavatoló operatív programokat illeti, a 2021-2027-es ciklusban a korábbi területi operatív programok (Területfejlesztési Operatív Program, Versenyképes

Magyarországért Operatív Program, Vidékfejlesztési Program) egy operatív programba koncentrálnak (TOP Plusz). A TOP Plusz hozzájárul az EU Kohéziós politikájának szakpolitikai célkitűzéseéhez, nevezetesen:

- polgárokhoz közelebb álló Európa, integrált térségi/települési fejlesztések (ERFA forrásból),
- szociálisabb és befogadóbb Európa, humán programok és humán infrastruktúra (ERFA és ESZA+ forrásból),
- zöldebb Európa: energiahatékonysági és megújuló energiára alapozott önkormányzati fejlesztések (ERFA forrásból).

A TOP PLUSZ megyei szintű területi forrásallokációja a négy legkevesbé fejlett régióra, azon belül is a vármegyékre jutó keret 10%-a a komplex programmal fejlesztendő járásokra irányítja a források felhasználását.

TOP Plusz pályázatokból megvalósult projektek értékelésére vármegyei szintű prioritások elérésnek tükrében kerülhet sor, mint:

- TOP Plusz-1: élhető vármegye (kerékpáros infrastruktúra, forgalomcsillapítás, belvízvédelem, szemléletformálás stb.),
- TOP Plusz-2: klímabarát vármegye (megújuló termelőkapacitás, középületek energiahatékonyság-fejlesztése, fürdőfejlesztés stb.),
- TOP Plusz-3: gondoskodó vármegye (munkaerőpiaci alkalmazkodás támogatása, hátrányos helyzetűek felzárkóztatása, akcióterületi szociális fejlesztések stb.),
- TOP Plusz-6: versenyképes vármegye (vállalkozások támogatása, közút korszerűsítés, nemzeti-és geoparkok fejlesztése stb.).

A városok szintjén is nagyobb hangsúly terelődik a fenntarthatóságra: az Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA) 8%-a Fenntartható Városfejlesztési Stratégiára (FVS) alapozott projektek megvalósítására fordítandó. Az érintett városok körét az ERFA rendelet 11.cikkelye határozza meg, a térségből Kecskemét, Nagykőrös, Mórahalom részesülhet a dedikált forrásokból. Az FVS-ben érvényesülnek az EU által kidolgozott kézikönyvben meghatározott elvek és tervezési dimenziók, amelyek összefüggenek a jelen koncepcióban és a területfejlesztésben általában alkalmazottakkal. Mindezek 5 tervezési dimenzió keresztül futnak végig:

- prosperáló város – helyi gazdaságfejlesztési célok, befektetésösztönzés, innováció,
- zöldülő város – zöld átállásra való felkészülés a klímasemlegesség irányába történő elmozdulás érdekében,
- digitális város – digitális átállás megvalósítása a városi társadalom bevonásával,
- megtartó város – társadalmi befogadás és közösségfejlesztés, népességmegtartás,
- kiszolgáló város – épített és művi környezet, fenntartható területhasználat.

Az említett fejlesztési dimenziókhoz, alapelvekhez és célkitűzésekhez humánfejlesztési programok, szociális városrehabilitáció, zöld és kék infrastruktúra-fejlesztés, környezeti szemléletet erősítő helyi akciók tartoznak, mint potenciális (mindemellett már futó) beavatkozások. Ezekhez kapcsolódó, EU-s városfejlesztési alapelveket az Új Lipcsei Karta rögzíti, amelyet a városfejlesztésért és területfejlesztésért felelős miniszterek 2020. november 30-i informális találkozáján fogadtak el. A dokumentumban felszínre került a Covid-járvány utáni helyreállítás igénye, a város-vidék zónák közötti együttműködés és a szabályozás hozta hatékonyság növekedés. Az Karta új elemének tekinthető a „digitális transzformáció aktív alakításának” igénye. Ebben foglaltatik a digitalizációs, smart fejlesztések „öncélúvá” válásának megelőzése. A Homokhátság vonatkozásában kiemelendő, hogy az ilyen jellegű fejlesztések megtervezésekor a hosszú távú működtetés vonatkozásai előtérbe helyezendő, olyan – lehetőleg kis belépési küszöbű – fejlesztésekre van szükség,

amelyek – eleget téve a Lechner Tudásközpont Útmutatójában is foglaltaknak – már rövid távon haszonnal kecsegtetnek és hosszú távon nem okoznak komoly finanszírozási nehézségeket (ezek az ún. „quick win”-ek). Ilyenek lehetnek például a minőségi zöldfelületek kialakítása vagy a meglévő zöldfelületek fejlesztése, elérhetőségük javítása kereshetőség révén (adatbázisok, applikációk létrehozásával).

5.3 A tervezési folyamat résztvevői

A Duna-Tisza közti Homokhátsági Térségi Fejlesztési Tanács 2013. februárjában alakult meg a Homokhátság régió fejlesztésének koordinációját elősegítendő. Feladatai közé tartozik, hogy az OFTK-val összhangban kidolgozza a térség területfejlesztési koncepcióját és programját. A Tanács Szervezeti és Működési Szabályzata szerint ezek mellett két évente értékeli a térség környezeti állapotát, gazdasági és társadalmi folyamatait, melynek eredményét nyilvánossá teszi.

A Tanács tagjai a Pest, Bács-Kiskun és Csongrád-Csanád Vármegyei Közgyűlések elnökei és képviselői, az operatív programok végrehajtásáért felelős miniszterek egy-egy képviselője, illetve a felkért egyéb személyek és szervezetek. A Tanács a döntéseinek megalapozása céljából szakértőket és szakértői szervezeteket kérhet fel, míg munkaszervezeti feladatait a Bács-Kiskun Vármegyei Önkormányzat Hivatala, illetve a Bács-Kiskun Megyei Fejlesztési Ügynökség Nonprofit Kft. látja el.

A DTkH Térségi Fejlesztési Tanácsnak 117 önkormányzat a tagja melyek három vármegye területén helyezkednek el. Területfejlesztési szerepüket az 1996. évi XXI. Tv., a 2011. évi CLXXXIX. Tv., valamint a megyei jogú városok vonatkozásában a 274/2014 (XI. 5.) szabályozza.

A Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Regionális Kutatások Intézetének Alföldi Tudományos Osztálya 1982 óta foglalkozik szisztematikusan az Alföld környezeti, gazdasági és társadalmi folyamatainak kutatásával. A Kecskeméti Csoport Csátori Bálint vezetése alatt kezdetekben településkutatással, ezen belül a tanyák helyzetével foglalkozott. Az 1990-es években a területfejlesztésben a PHARE programok hazai tervezésben is részt vett a Csoport. Az 1990-es évek végén elinduló SAPARD programban a vidékfejlesztési tervezésbe is bekapcsolódtunk, majd 2005-ben Tanyakutatással újra a tanyák kerültek a kutatások fókuszába. 2008-ban Kecskemét IVS-t készítettük el, melynek megújításába a későbbi tervezési ciklusokban is részt vettünk. 2010-ben a „Duna-Tisza csatorna víziók vagy valóság” című kutatásban foglalkoztunk meg ajánlásokat a Homokhátság vízpótlásával kapcsolatosan. 2012-ben Bács-Kiskun megye területfejlesztési koncepciójának helyzértékelését készítettük el. A 2010-es években több szerb-magyar IPA program vettünk részt, melyek mindegyike a Dél-Alföld, azon belül a Homokhátság fejlesztéséhez is szorosan kapcsolódott. A 2010-es évek második felében a NATÉR (Nemzeti Alkalmazkodási Térinformatikai Rendszer számára készítettünk demográfiai és felszínborítási prognózisokat, melyekbe a klímaváltozás várható hatásait is beépítettük. Mindezen előzmények úgy gondoljuk, hogy jó alapot biztosítanak arra, hogy a Csoport elkészítse a DTkH Térségi Fejlesztési Tanács megbízásából a Homokhátság területfejlesztési koncepcióját és programját.

5.4 A tervezési folyamat

A Duna-Tisza közti Homokhátság Térségi Fejlesztési Tanács 2022. decemberében szerződést kötött a tervezési térség területfejlesztési koncepciójának és programjának elkészítésére a Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Regionális Kutatások Intézetének Alföldi Tudományos Osztályával (KRTK). A szerződés alapján az első két teljesítés 2023. április 3-án és 18-án esedékes. Az első az előkészítési fázisban a helyzetfeltáró és helyzetértékelő munkarészek elkészítésének határideje, míg a második a javaslattevői szakaszra vonatkozik, melyben a célrendszert az ahhoz kapcsolódó stratégiai (térségi és specifikus), átfogó és horizontális célokat kell felvázolni és azok belső és külső koherenciáját vizsgálni. A 2023 májusában a Tanács meghallgatja a tervezők helyzetértékelését és javaslatait a fejlesztési célokra vonatkozóan.

2023 április-június folyamán a Tanács munkaszervezete útján végzi a társadalmasítási folyamatot, amely során a beérkezett javaslatokat a KRTK részére továbbítja, amit a tervezők 2023. 08. 31-ig vezetnek át a már elkészített területfejlesztési koncepcióba.

A területfejlesztési program stratégiai programrésze előkészítő fázisának összeállítása 2023.10. 03-ig készül el. Ezt követi a területfejlesztési program operatív programrészének (javaslattevő fázis) kidolgozása, valamint a területi hatásvizsgálat és a környezeti vizsgálat első változatának elkészítése 2023.12. 01-ig.

A területfejlesztési program és a környezeti vizsgálat társadalmi egyeztetése 2023 decembere és 2024 februárja között zajlik, mely során beérkezett releváns javaslatok alapján a KRTK 2024. 03. 01-ig dolgozza át a területfejlesztési programot.

A Tanács ezt követően megtárgyalja az elkészített dokumentumokat (területfejlesztési koncepció és program) és a tervezőkkel együttműködésben véglegesíti azokat.

5.5 A társadalmasítási folyamat

A társadalmasítási folyamat végrehajtását a Tanács folytatja le a partnerségi tervben meghatározott módon. Az előkészítési fázisban az önkormányzatok véleményének megismerése közvélemény-kutatási módszerek alkalmazásával történt 2023 február és március hónapok folyamán. Ennek keretében a területileg érintett 117 önkormányzatnak a tervezők online kérdőívet állítottak össze, melyet a Tanács elnöke elektronikus levélben jutott el a címzeteknek. Emellett a tervezők egyéni és fókuszcsoportos beszélgetéseket bonyolítottak le térségi polgármesterekkel, településfejlesztőkkel, vármegyei önkormányzati vezetőkkel.

A DTkH Térségi Fejlesztési Tanács a területfejlesztési koncepció előkészítési és javaslattevő fázisának dokumentumait elérhetővé teszi a Bács-Kiskun Váregyei Önkormányzat honlapján keresztül, melyhez kapcsolódóan egy véleményezési felületen tudják a partnerek kifejezni elképzeléseiket és javasolt módosításait. Az online formában zajló véleményezés során a DTkH Térségi Fejlesztési Tanács a partnerségi terv 2.2.1-es pontjában szereplő bevonandó partnereket értesíti a véleményezési fázis kezdetéről, melyre 45 nap áll majd rendelkezésre.

2023. május hónap folyamán a Térségi Fejlesztési Tanács ülésén a koncepciót a tervezők bemutatják, ennek keretében szintén lehet véleményezni és javaslatokkal élni annak tartalmát, illetve a fejlesztési irányokat illetően. Az online felületen, valamint a Tanács ülésén megfogalmazott módosítási igényeket a vármegyei önkormányzat munkaszervezete gyűjti és adja át a tervezést végző KRTK RKI ATO, Kecskeméti Csoport munkatársainak, akik 2023. 08. 31-ig végzik el azok beépítését a területfejlesztési koncepcióba.

5.6 A koncepció üzenetei

A DTkH-ra vonatkozó stratégiai célok megvalósításában elsődleges szerepe van az érintett önkormányzatoknak, települési, járási és vármegyei testületeknek. A koncepció ezen hivatalok számára összegezhető legfőbb üzenete maga a partnerség. A DTkH-ra szabott fejlesztési elképzelések realizálásában nélkülözhetetlen az önkormányzatok és irányítási szervek együttműködése, illetve a helyi és térségi döntési rendszerek, mechanizmusok összehangolása. Ebben a folyamatban mindenkinek partnerként kell eljárnia, segítséget adva az önkormányzatok munkájához. Azonban a területre szabott célok véghezvitelében és a kiegyenlített területi fejlődésben, az említett hivatalok mellett, más aktorok is komoly szerepet töltenek be.

Fő üzenetek a közszférán kívüli szereplők számára

A koncepció a közszférán kívüli társadalmi szereplők számára fontos üzeneteket fogalmaz meg. A felvázolt pozitív jövőkép akkor valósítható csak meg, ha nemcsak az önkormányzatok és közigazgatás intézményei, hanem a lakosság, az üzleti élet szereplői is részt vesznek a kitűzött célok megvalósításában.

- Nagyvállalatok, klaszterek és gazdasági szereplők (egyéni vállalkozások és kkv-k)

A vállalatok és gazdasági szereplők számára legfontosabb üzenet a kooperáció megerősítése. A közös érdekérvényesítéssel sikeresebb, hatékonyabb térségi együttműködések generálhatók. A területi egységet szem előtt tartó hálózatosodás, klaszterekbe tömörülés javítja a piaci pozíciókat.

A 2021-2027-es időszakban az együttműködésen alapuló fejlesztésekre kiemelt figyelmet kell fordítani, amelyek által környezettudatosabban hasznosíthatók a helyi erőforrások, fenntarthatóbb a termelés, valamint jobban szervezhető a munkaerőpiaci keretek. A térségi, vármegyei, illetve országos határokon átnyúló üzleti kapcsolatok új lehetőségeket nyitnak meg, melyek külön-külön nem elérhetők egyetlen üzleti szereplő számára sem.

További lényeges szempont a lokális gazdasági erőforrások kiaknázása, a tradíciókra és a modernizálódó szövetkezesekre alapuló gazdálkodási módok optimalizálása. A térségben lévő gazdasági szereplőknek, méretüktől függetlenül, törekedniük kell a minél nagyobb hozzáadott érték előállítására, a nyereség helyben történő felhasználására, elsősorban a térségi és hazai igényeket kielégítve. A koncepció tehát a térséget „fémjelző” brand-, vagy helyi márkaépítés erősítését is ösztönzi.

A dokumentum felhívja a figyelmet az új tervezési időszakban megnyíló K+F+I lehetőségekre és a felsőoktatással való kapcsolatok megerősítésére, a kvalifikált munkaerőt igénylő beruházások támogatására. Az innovatív, energiahatékony gazdaság növeli a DTkH versenyképességét, amely tovább generálja az új, nagy hozzáadott értéket előállító tevékenységek megjelenését.

Mindemellett fontos a város- vidék kapcsolatok megerősítése, a tanyák gazdasági funkciójának megőrzése is.

- Civil és érdekképviselői szervezetek, egyházak

A civil- és érdekképviselői szervezetek, valamint egyházak számára megfogalmazott legfőbb üzenet a pozitív és hatékony társadalmi szerepvállalás. A részvétel, mint fő vezérelv két területi szinten jelenik meg; egyrészt a lokális, másrészt a térségi-regionális dimenzióban. A szakágak tekintetében pedig mindenütt meg lehet találni a kapcsolódási pontokat: így a környezet- és klímavédelemben, a terület- vidék- és gazdaságfejlesztésben és a társadalmi, szociális ügyekben egyaránt.

A civil szervezetek kapcsolatai segíthetik a belső kohéziós és külső integrációs erőfeszítéseket, mivel a szervezeti szinteken túl az egyéneket is képesek elérni. A kamarák (NAK és az Iparkamara) kapcsolati és bizalmi tőkéjük

által, míg az egyházak a térségi kulturális identitás megerősítésével és közösségépítő tevékenységükkel tudják segíteni a koncepció céljainak elérését.

- **Lakosság**

A térség vitalitásának, kohéziójának és társadalmi jólétének záloga a környezetünk tisztelete és rendben tartása, az értékek megóvása, ezen túl pedig az alföldi, homokhátsági identitás, „életérzés” megtartása, „a helyben való boldogulás akarása”. Ahhoz, hogy mindenkiben kellő mértékben tudatosuljanak a problémák és a megoldási lehetőségek, a fejlesztési irányokról kellő ismerettel kell rendelkezni. Épp ezért fontos a lakosság teljes körű bevonása és szemléletformálása, hogy a kihívásokra adható cselekvések ne maradjanak el.

A területfejlesztésben érdekelt ágazatoknak szánt üzenetek

- **Vízügy**

Mint a térség egyik kulcsszereplőjének törekedni kell a korszerű és stabil vízügyi intézményrendszer megteremtésére és a szakembergárda megtartására. A fenntartható vízgazdálkodás lényegében a DTkH térségi fejlesztésének és fejlődésének alapvető feltétele, és egyben a koncepció egyik kiemelt stratégiai célja. A szektornak átfogóan kell kezelni valamennyi vízügyi kérdést, kiemelten a térség vízháztartási egyensúlyának elérését és az öntözéses gazdálkodás feltételeit megteremtő komplex vízgyűjtő-gazdálkodást. Mindezek érdekében sürgető feladat a kiterjedt csatornahálózaton a vízmegtartást lehetővé tevő infrastruktúra és üzemrend kialakítása, illetve további bővítése. Az EU VKI szellemiségét követő vízügyi ágazatnak képessé kell válnia a feladataiból következő célok koordinálására, de a sikerek eléréséhez széleskörű társadalmi konszenzusra van szükség.

- **Környezet- és természetvédelem**

Az érintett szakágaknak minden szakmai támogatást meg kell adni az összehangolt környezetvédelem, természet- és tájvédelem érdekében. A térségben lévő intézményeknek, azok szakembereinek képviselniük kell a természeti értékek és erőforrások megóvását, a környezeti változással járó kockázatok csökkentését, valamint segíteniük kell a környezetbiztonság javítását célzó programokat és beruházásokat.

- **Energetika - klímavédelem**

A koncepció a helyi szinten elérhető energiaforrások tudatos használatára alapoz, a közösségi szintű energiatermelő- és ellátórendszerek elterjedését irányozza elő, ezzel ösztönzi a klímaváltozás várható káros következményeinek helyi és térségi szinten történő megelőzését, mérséklését. Az érintett szakágaknak minden szakmai támogatást meg kell adni az összehangolt klímaadaptáció érdekében. A térségben lévő intézményeknek, szakembereknek együttesen kell törekedniük a klímaváltozással járó kockázatok csökkentésére.

- **Mezőgazdaság és élelmiszeripar**

A koncepcióban kifejtett megfontolások utalnak arra, hogy az agráriumnak a térségben a jövőben is meghatározó szerepe lesz. Ennek érdekében ösztönözni kell a mezőgazdasághoz kapcsolódó helyi vállalkozások indítását és betelepülését. A foglalkoztatottság növelése érdekében beruházásokat és munkahelyeket kell létrehozni, a meglévő adottságokra és tapasztalatokra épülő ágazatokban. Különösen a helyi/térségi termelésre alapozott élelmiszer- és feldolgozóipari kapacitások kiépítése és a piacra jutás lehetőségeinek bővítése kulcsfontosságú. Továbbá a víztakarékos öntözési technológiák átvétele, valamint a vízmegőrző agrotechnikák (forgatás nélküli művelés, talajtakarás) és növénykultúra választás széleskörű elterjesztése is szükséges az érintettek között.

- **Kutatás - képzés - digitalizáció**

Alapvető kitörési pontot jelent az „okos térség szemlélet”, amely magában foglalja a térségre szabott kutatási és oktatási innovációt, a „smart” típusú fejlesztési tevékenységek indítását, a digitális színterek létrehozását, a specifikus szolgáltatás-kínálat bővítését, a legújabb képzési módokat, a lakosság felkészítését és kompetencia fejlesztését. A digitalizáció megteremtheti az Ipar 4.0 térségi szintű elterjedését és hálózatosodását. Mindez elősegítheti a térség társadalmi, gazdasági felzárkózását, illetve a belső nivellációt.

- **Közlekedés - térkapcsolatok**

A koncepció rámutat, hogy a települési/térségi/megyei szintek elérhetőségét biztosító közlekedési infrastruktúra fejlesztései ösztönzik a beruházásokat, az új vállalkozások létrehozását és a munkahelyteremtést. Továbbá javítják a mobilitást, a munkába járás feltételeit; hozzájárulnak a társadalmi kapcsolatok bővüléséhez, ezáltal a belföldi és nemzetközi gazdasági integráció elmélyüléséhez.

- **Turizmus**

A turizmusban a DTKH területén számos kiaknázatlan lehetőség van. A fejlesztés terén törekedni kell az integrált, hálózatos turisztikai fejlesztések megvalósítására és a komplex élménycsomagot nyújtó összetett turisztikai kínálat létrehozására. Az idegenforgalmi fejlesztések megvalósításakor a természeti környezet védelme, a fenntarthatóság kiemelt szempont.

- **Egészségügy és szociális ügyek**

A koncepció üzenete szerint, mindenki (különösen a perifériákon elhelyezkedő, jellemzően hátrányos helyzetű csoportok által lakott térségekben élők) számára biztosítani kell az egyenlő esélyű hozzáférést a magas színvonalú egészségügyi ellátáshoz és szociális alapellátáshoz. A szabályozási környezet módosításával segíteni kell a kedvezőtlen demográfiai folyamatok megállítását, visszafordítását, mérsékelve a térséget sújtó negatív folyamatokat.

- **Oktatás**

A térségi felzárkózás alapfeltétele a minőségi oktatás, képzés. Ezért mindenki számára biztosítani kell az egyenlő esélyű hozzáférést a magas színvonalú alap- és középfokú oktatáshoz, felsőoktatáshoz. Az oktatásnak elsődleges szerepe van a munkaerőpiac kiegyensúlyozottságában, a foglalkoztatottsági szint emelésében. Ennek érdekében a koncepció támogatja a munkaerő-piaci irányultságú, keresletvezérelt szak- és felnőttképzési rendszerek kialakítását, az élethosszig tartó tanulás széleskörű elterjedését.

TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1. tábla A KNP Homokhátságot érintő területi egységei.....	12
2. tábla A Homokhátságot érintő víztestek jellemzői.....	23
3. tábla A művelési ágak változása Magyarországon 1950 és 2019 között (ezer hektár).....	32
4. tábla A Homokhátság felszínborítása és annak változása 1990-2018 között	32
5. tábla A mesterséges felszínek változása 1990 és 2018 között.....	36
6. tábla A mezőgazdasági felszínek kiterjedésének változása 1990-2018 között.....	37
7. tábla Az erdőterületek változása 1990 és 2018 között	39
8. tábla A vizek és vizenyős területek kiterjedésének változása 1990 és 2018 között.....	40
9. tábla Kiemelkedő cégek a mezőgazdaság, erdőgazdaság és halászat nemzetgazdasági ágban, foglalkoztatottak száma alapján.....	51
10. tábla Kiemelkedő cégek az élelmiszer, ital és dohánytermék gyártása nemzetgazdasági ágazatokban, foglalkoztatottak száma alapján.....	57
11. tábla Kiemelkedő cégek a ffeldolgozás, papíripari és nyomdaipar nemzetgazdasági ágazatokban, foglalkoztatottak száma alapján.....	58
12. tábla Kiemelkedő cégek a gumi- és műanyagtermék gyártása nemzetgazdasági ágazatban, foglalkoztatottak száma alapján.....	59
13. tábla Kiemelkedő cégek a fémalapanyagok és fémfeldolgozási termékek gyártása nemzetgazdasági ágazatokban, foglalkoztatottak száma alapján.....	59
14. tábla Kiemelkedő cégek a számítógép, elektronikai termék, villamos berendezés, gép és járműgyártás nemzetgazdasági ágazatokban, foglalkoztatottak száma alapján.....	60
15. tábla Kiemelkedő cégek az építőipari nemzetgazdasági ágban, foglalkoztatottak száma alapján.....	61
16. tábla Kiemelkedő cégek a kereskedelem, gépjárműjavítás nemzetgazdasági ágban, foglalkoztatottak száma alapján	63
17. tábla Kiemelkedő cégek a fémalapanyagok és fémfeldolgozási termékek gyártása nemzetgazdasági ágazatokban, foglalkoztatottak száma alapján.....	63
18. tábla A 2014-2020 tervezési időszak GINOP forrásainak megoszlása a támogatás célja szerint.	67
19. tábla Egy állandó lakosra jutó SZJA-alapot képező jövedelem, ezer forintban (2021).....	81
20. tábla Szociális alapszolgáltatások nappali ellátásban.....	85
21. tábla Szociális ellátás elhelyezéssel	85
22. tábla A területfejlesztés számára releváns környezetvédelmi jogszabályok	106
23. tábla Természetvédelmi, tájvédelmi jogszabályok, melyek relevánsak a területfejlesztés számára	108
24. tábla A Homokhátság fejlesztése szempontjából legfontosabb települési fejlesztési dokumentumok.....	112
25. tábla A Homokhátság térségére vonatkozó egyéb tervdokumentumok	115
26. tábla A 2014-2020-as programozási időszak operatív programjai, a Partnerségi Megállapodásban rögzített ESB Alapokból származó indikatív támogatási összeggel, és a támogatott projektek számával....	129
27. tábla A területfejlesztéshez kapcsolódó feladatok és felelőseik központi kormányzati szinten	134
28. tábla A 2014-2020-as programozási időszak operatív programjai, a támogatott projektek országos és Homokhátságra eső számával.....	136
29. tábla A Homokhátság településeinek pályázati eredményei a Magyar falu program 2022-es célkitűzései szerint.....	138
30. tábla A javasolt fejlesztési irányok.....	147

ÁBRÁK JEGYZÉKE

1. ábra A Duna-Tisza közti Homokhátság térbeli elhelyezkedése és települései.....	6
2. ábra A Homokhátság jövőjét befolyásoló problémátényezők a környezet-gazdaság-társadalom hármas egységének összefüggésrendszerében	9
3. ábra A DTkH-t átszelő és érintő nemzetközileg fontos közlekedési folyosók.....	10
4. ábra Átlagos talajvízszint változás a DTkH térségében (1387. sz. talajvízkút, 1931-2013).....	21
5. ábra Hőhullámos napok száma Magyarországon (napi középhőmérséklet > 25°C) az 1980-2009-es időszakban, rácsponti trendbecslés alapján.....	29
6. ábra Éves hőmérséklet és csapadék változása 1991 és 2019 között.....	30
7. ábra A: a külterületi lakosság aránya a településeken (2011), B: a mezőgazdasághoz köthető külterületi lakosság aránya a településeken (2011)	34
8. ábra Tanyahelyek száma a településeken a 2016-os felmérés alapján.....	35
9. ábra A földhasználat változása hektárban 3x3km-es cellákra 1990-2018 között.....	38
10. ábra A földhasználati felszínborítási index értékei 2018-as adatokon.....	41
11. ábra A térséget érintő közlekedési hálózatok.....	44
12. ábra A hazai gázhálózat.....	47
13. ábra Az ezer főre jutó társas vállalkozások száma, és 250 vagy több főt foglalkoztató nagyvállalatok száma a Homokhátságon.....	49
14. ábra: A mezőgazdasági vállalkozások aránya az összes vállalkozásból (bal), a mezőgazdasági foglalkoztatottak aránya az összes foglalkoztatottból (jobb)	52
15. ábra A kukorica (bal) és a búza (jobb) termőterületének aránya az egyes cellák területéből, 2020	53
16. ábra Az ipari és építőipari vállalkozások aránya az összes vállalkozásból (bal), az ipari és építőipari foglalkoztatottak aránya az összes foglalkoztatottból (jobb).....	56
17. ábra A szolgáltatás szektor vállalkozásainak aránya az összes vállalkozásból (bal), és a szolgáltatás szektor foglalkoztatottjainak aránya az összes foglalkoztatottból (jobb).	62
18. ábra Ipari parkkal rendelkező városok, és az egy főre jutó GINOP támogatások	68
19. ábra Az aktív korúak aránya az össznépségből a Homokhátság településein	71
20. ábra Időskorú eltartottsági ráta, 2021	74
21. ábra A 2021-es lakónépség az 1990 százalékában (bal), a legmagasabb népszámláláskori népesség időpontja (jobb).....	75
22. ábra A 2012-2021 közötti vándorlási egyenleg a 2011-es lakónépség százalékában (bal), a 2051-re előreszámított népességváltozás (jobb)	76
23. ábra A nyilvántartott álláskereső aránya a munkavállalási korú népességhez képest 2022.12.....	78
24. ábra Helyben elérhető alapszolgáltatások száma	83
25. ábra Komplex szolgáltatáselérhetőségi helyzetkép	84
26. ábra: A lakásállomány megoszlása építési időszak szerint a DTkH területén	88
27. ábra Lakásállomány-változás a Duna-Tisza közti Homokhátság településein 2011 és 2021 között	89
28. ábra Lakásállomány megoszlása a DTkH településein alapterület méretkategóriák szerint	91
29. ábra A 10 legnagyobb népességnövekménnyel és veszteséggel rendelkező település a DTkH területén 1990-2021 között	92
30. ábra A DTkH-t is érintő térségi övezetek és azok legfőbb szerepe.....	104
31. ábra A Széchenyi 2020 operatív programjainak egy főre jutó támogatása (bal), a Terület- és Településfejlesztési Operatív Program egy főre jutó támogatása (jobb).....	137
32. ábra Az egy főre jutó támogatások mértéke a Magyar Falu Program 2022-es vizsgált 13 célkitűzése alapján.....	139

33. ábra A javasolt fejlesztés célrendszere	158
34. ábra A térségi fejlesztési célok célterületei.....	162

FELHASZNÁLT IRODALOM

Asztalos I., Sárfalvi B. 1960: *A Duna-Tisza köze mezőgazdasági földrajza. Földrajzi monográfiák 4.* Budapest: Akadémiai Kiadó

Beluszky P. 2001: *A Nagyalföld történeti földrajza.* Budapest – Pécs: Dialóg Campus Kiadó

Berkecz-Kovács L. 2019: *A klaszteresedési folyamatok sikerességének és problematikájának vizsgálata a Dél-alföldi Régió példáján. Disszertáció, kézirat.* Szeged: SZTE TTIK Földtudományok Doktori Iskola

Biró M., Révész A., Molnár Zs., Horváth F. 2007: Regional habitat pattern of the Danube-Tisza interfluvium in Hungary I. The landscape structure and habitat pattern; the fen and alkali vegetation. *Acta Botanica Hungarica*, 49: (3-4), 267–303.

Csatári B., Farkas J. Zs. 2018: Az alföldi tanyák változó szerepe a településszerkezetben. *A Falu*, 33: (3) pp. 33-48.

Dövényi Z. szerk. 2010: *Magyarország kistájainak katasztere.* Budapest: MTA Földrajztudományi Kutatóintézet

Duna-Ipoly Nemzeti Park védett értékei: <https://www.dunaipoly.hu/hu/helyek/vedett-teruletak/duna-ipay-nemzeti-park#>

Farkas J. Zs., Kovács A. D. 2021: Nature conservation versus agriculture in the light of socio-economic changes over the last half-century—Case study from a Hungarian National Park. *Land use Policy*, 101. Paper: 105131, 10 p.

Glatz F., Csatári B., Kovács A. D. 2004. *Homokhátság Szembesítés, lehetőségek, teendők.* Kecskemét: MTA RKK ATI

Harmati I. 1994: A Duna-Tisza köze vízháztartása és a mezőgazdasági tevékenységek közötti kölcsönhatások. In: Pálfi I. (szerk.): *A Duna-Tisza közti hátság vízgazdálkodási problémái.* Békéscsaba: Nagyalföld Alapítvány, pp. 37-51.

Hoyk E., Farkas J. Zs., Hardi T. 2022a: Kísérlet a magyarországi földhasználat fenntarthatósági szempontú értékelésére. *A Falu*, 37: (1) pp. 5-16.

Hoyk E., Szalai Á., Palkovics A., Farkas J. Zs. 2022b: Policy Gaps Related to Sustainability in Hungarian Agribusiness Development. *Agronomy (Basel)* 12: (9) Paper: 2084

IPCC 2019: *Climate Change and Land. An IPCC Special Report on climate change, desertification, land degradation, sustainable land management, food security, and greenhouse gas fluxes in terrestrial ecosystems.* Intergovernmental Panel on Climate Change. <https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2019/11/SRCCL-Full-Report-Compiled-191128.pdf>

Irás K. 2007: Hungary on Two Portolan Charts by Angelino Dulcert (1325/30, 1339). *Imago Mundi*, 59: (2) pp. 223–231.

Iványosi-Szabó A. 1994: A Duna-Tisza közti hátságon bekövetkezett talajvízszint-süllyedés hatása természetvédelmi területeinkre. In: Pálfi I. (szerk.): *A Duna-Tisza közti hátság vízgazdálkodási problémái*. Békéscsaba: Nagyalföld Alapítvány, pp. 77-87.

Iványosi-Szabó A. Szerk. 2015: *A Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság negyven éve*. Kecskemét: Kiskunsági Nemzeti Park

Kerényi A., Túri Z., Fazekas I., Bihari Z., Pásztor L., Tahy Á., Várallyay Gy., Zagyva T. A. 2018: Környezetvédelem In: Horváth, G; Keresztesi, Z; Nemerkenyi, Zs (szerk.): *Magyarország nemzeti atlasza 2. kötet. Természeti környezet* Budapest: MTA CSFK Földrajztudományi Intézet, pp. 130-143.

Kiskunsági Nemzeti Park védett értékei: <https://www.knp.hu/hu/kiskunsagi-nemzeti-park>

Kovács-Hostyánszki A., Kőrösi Á., Orci K. M., Batáry P., Báldi A. 2011: Set-aside promotes insect and plant diversity in a Central European country. *Agriculture, Ecosystems & Environment*, 141: (3-4), pp. 296-301.

Köller L., Vörös J. A. 2017: Budapest–Kelebia–országhatár vasútvonal története. *Sínek Világa*, 2017: (1) pp. 24-29.

Krajčík Gy., Mészáros R. 1984: *Bács-Kiskun megye gazdaságföldrajza*. Kecskemét: Petőfi Nyomda

Lennert J., Farkas J. Zs. 2018: Az éghajlatváltozás várható hatása a magyarországi belső migrációs folyamatokra. Kecskemét: MTA KRKT RKI, Kézirat

Magyarország geotermikus felmérése 2016.

http://www.mekh.hu/download/f/0f/30000/magyarorszag_geotermikus_felmerese_2016.pdf

Mezei C. Farkas J. Zs. 2021: Meglepő, mennyire sok magyar településen nehezíti meg az életet az alapvető szolgáltatások hiánya. *Portfolio.hu, KRTK blog*, 03.26. Paper: 31960944, <https://www.portfolio.hu/krtk/20210326/meglepo-mennyire-sok-magyar-telepulesen-neheziti-meg-az-életet-az-alapvető-szolgáltatások-hiánya-475772>

Molnár Zs.(szerk.) 2003: *A Kiskunság száraz homoki növényzete*. Budapest: Természetbúvár Alapítvány Kiadó

Nyikos Gy. 2017: *Kohéziós politika 2014–2020*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó

OpenNESS projekt - <https://www.essrg.hu/hu/openness-hu>

Országos Környezetegészségügyi Intézet: Az egyes légszennyezők legfontosabb egészségkárosító hatásai <https://pm10.kormany.hu/download/3/21/70000/OKI%20L%C3%A9gszennyez%C5%91%20anyagok%20hat%C3%A1sai.pdf>

Országos Területrendezési Terv- 2018. évi CXXXIX. törvény Magyarország és egyes kiemelt térségeinek területrendezési tervéről <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1800139.tv>

Szabó J., Schweitzer F., Horváth G., Bihari Z., Czigány Sz., Fábrián Sz., Gábris Gy., Iványi K., Kerényi A., Lóki J., Magyar D., Mányoki G., Molnár Zs., Négyesi G., Pásztor L., Pátzay Gy., Pirkhoffer E., Szabó M., Szentiványi Á., Szövényi G., Tóth L., Udvardy O., Varga G., Varga Gy. 2018: Természeti veszélyek In: Horváth G., Keresztesi Z., Nemerkenyi Zs., Szerk.: *Magyarország nemzeti atlasza, 2. kötet. Természeti környezet*. Budapest: MTA CSFK Földrajztudományi Intézet, pp. 156-167.

Szatmári J. 2006: *Geoinformatikai módszerek és folyamatmodellek alkalmazása a széleróziós vizsgálatokban*, PhD értekezés, Szeged

Szilassi P., Vizsra G.V., Soóky A., Bátor Z., Hábenczyus A. A., Frei K., Tölgyesi Cs., Balogh B. M. 2022: Towards an Understanding of the Geographical Background of Plants Invasion as a Natural Hazard: a Case Study in Hungary. *Geographica Pannonica*, 26: (3) pp. 176-183.

Tanyakutatás 2005. Kecskemét: MTA RKK ATI <http://www.alfoldinfo.hu/tanyakutatasi/>

Terra Studio - ÁBK SZ konzorcium 2007: *A Duna-Tisza közti Homokhátság fenntartható fejlesztése. Előzetes megvalósíthatósági tanulmány. Kutatási jelentés*

Vasáros G., Bajmócy, P., Lennert, J. 2018: *In the shadow of the city: Demographic processes and emerging conflicts in the rural-urban fringe of the Hungarian agglomerations*. *Geographica Pannonica* 22: (1) pp. 14-29.

Terv és egyéb dokumentumok

5. Nemzeti Környezetvédelmi Program <http://www.hermanottointezet.hu/nkp5skv>

Bács-Kiskun Megye Integrált Területi Programja 2.0 <https://www.bacskiskun.hu/storage/attached-files/March2023/U8zuZ2jKdhpX6r6rD4U6cU7samIvAJ-metaYmFjc19raXNrdW5faXRwXzEtbcOzZF8yMDIyMDUxMI9LR1kgZWxmb2dhZG90dC5wZGY=-.pdf>

Bács-Kiskun Megye Területfejlesztési Konceptiója I. <https://www.bacskiskun.hu/storage/attached-files/February2023/SXJ4QCNS3FKSOgncBZY7iLYm0NyFUG-metaNDRfMjAyMF9oYXRhcm96YXRfbWVsbGVrbGV0ZS5wZGY=-.pdf>

Bács-Kiskun Megye Területfejlesztési Konceptiója II. <https://www.bacskiskun.hu/storage/attached-files/March2023/oEzbMAM3DycmnDFO0KJSYa88Y1apf5-metaS29uY2VwY2N0cmF0w6lnaWEucGRm-.pdf>

Bács-Kiskun Megye Területfejlesztési Programja Stratégiai Programrész <https://www.bacskiskun.hu/storage/attached-files/March2023/JSf2j0ZgtNKuKtfKrdmm3ALEJgnWlq-metaQmFjc2tpc2t1biAyMDMwX3N0cmF0w6lnaWEucGRm-.pdf>

Baranya Megyei Területfejlesztési Konceptió 2030 <http://www.baranya.hu/dokumentum/1284>

Békés Megye Integrált Területi Programja 2021-2027 <https://www.bekesmegye.hu/onkormanyzat/bekes-megyei-onkormanyzati-hivatal/osztalyok/teruletfejlesztesi-es-teruletrendezesi-osztaly/teruletfejlesztas/dokumentumok/>

Békés Megye Területfejlesztési Konceptió 2021-2027 <https://www.bekesmegye.hu/onkormanyzat/bekes-megyei-onkormanyzati-hivatal/osztalyok/teruletfejlesztesi-es-teruletrendezesi-osztaly/teruletfejlesztas/dokumentumok/>

Békés Megye Területfejlesztési Program 2021-2027 <https://www.bekesmegye.hu/onkormanyzat/bekes-megyei-onkormanyzati-hivatal/osztalyok/teruletfejlesztesi-es-teruletrendezesi-osztaly/teruletfejlesztas/dokumentumok/>

Cegléd Integrált Településfejlesztési Stratégiája https://cegled.asp.lgov.hu/sites/cegled/files/imce/2021-09/its_megalapozo_vizsgalat.pdf

Cegléd Város Településfejlesztési Koncepciója https://cegled.asp.lgov.hu/sites/cegled/files/imce/2022-06/Cegl%C3%A9d_v%C3%A1rosfejleszt%C3%A9si_koncepci%C3%B3_JOVH.pdf

Cegléd Város Önkormányzata Helyi Esélyegyenlőségi Program Felülvizsgálata 2020
https://cegled.asp.lgov.hu/sites/cegled/files/imce/2021-10/hep_felulvizsgalt_2020.pdf

Ceglédi Ifjúsági Stratégia és Cselekvési Terv 2022-2027
<https://cegled.asp.lgov.hu/sites/cegled/files/imce/2022-05/Ifi%C3%BAs%C3%A1gi%20strat%C3%A9gia%20%C3%A9s%20cselekv%C3%A9si%20terv%20-%20Cegl%C3%A9d%202022-2027.pdf>

Célzott felszínalatti vízutánpótlás tájékoztató <http://enerag.elte.hu/wp-content/uploads/2019/03/MAR-t%C3%A1j%C3%A9koztat%C3%B3.pdf>

Csongrád-Csanád Megye Előzetes Integrált Területi Programja 2021-27 <https://www.csongrad-megye.hu/site/index.php/onkormanyzat/teruletfejlesztes/teruletfejlesztési-dokumentumok-2021-2027>

Csongrád-Csanád Megye Területfejlesztési Koncepciója <https://www.csongrad-megye.hu/site/index.php/onkormanyzat/teruletfejlesztes/teruletfejlesztési-dokumentumok-2021-2027>

Csongrád-Csanád Megye Területfejlesztési Programja <https://www.csongrad-megye.hu/site/index.php/onkormanyzat/teruletfejlesztes/teruletfejlesztési-dokumentumok-2021-2027>

Darányi Ignác Terv – Nemzeti Vidékstratégia https://2010-2014.kormany.hu/download/3/70/70000/DIT_kiadvany_210x148mm_LEAD_kifut_nelkul.pdf

Duna-Tisza Közi Homokhátsági Térségi Fejlesztési Tanács Alapító Okirata, <https://www.bacskiskun.hu/storage/attached-files/February2023/gjNcGRejsUZsfZZnhdAYfOR5aBzCOL-metaQWxhcMOtdMOzIG9raXJhdF9lbGZvZ2Fkb3R0LnBkZg==-.pdf>

Duna-Tisza Közi Homokhátsági Térségi Fejlesztési Tanács Szervezeti és Működési Szabályzata, <https://www.bacskiskun.hu/storage/attached-files/February2023/E1KriRCIgcfnYLPs3lQUzzOGFzYR7R-metaU3pNU3pfZWd5c2VnZXNfc3plcmthfMjAyMTA1MjUucGRm-.pdf>

Fejér Megyei Területfejlesztési Koncepció 2030 <https://www.fejer.hu/media/65/fe/56/da96f522cd.pdf>

ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezmény 1992 <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf>

Európai Unió Talajvédelmi Stratégiája 2030 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0699>

Heves Megye Területfejlesztési Koncepciója 2021-2027 <https://hevesmegye.hu/hu/teruletfejlesztes/heves-megye-teruletfejlesztési-koncepcioja-2021-2027>

Heves Megye Területfejlesztési Programja 2021-2027 <https://hevesmegye.hu/hu/teruletfejlesztes/heves-megye-teruletfejlesztési-programja-2021-2027>

Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Területfejlesztési Konceptió 2021-2027 <http://tfi.inszm.hu/megyei-teruletfejlesztési-konceptio-2021-2027/>

Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Területfejlesztési Program 2021-2027 <http://tfi.inszm.hu/megyei-teruletfejlesztési-konceptio-2021-2027/>

Jogszabályban kihirdetett természetvédelmi kezelési tervek <https://termeszetvedelem.hu/jogszabalyban-kihirdetett-termeszetvedelmi-kezesi-tervek/>

Kecskemét Megyei Jogú Város Önkormányzatának Ifjúsági Konceptiója
https://kecskemethu/uploaded_files/prod/files/2019-02/kecskemet-megyei-jog-vros-nkormnyzatnak-ifjsgi-konceptija0_0.doc

Kecskemét Megyei Jogú Város Önkormányzata Idősödési és Idősügyi Konceptió
https://kecskemethu/uploaded_files/prod/files/2019-07/Id%C5%91s%C3%B6d%C3%A9si%20%C3%A9s%20Id%C5%91s%C3%BCgyi%20Koncepti%C3%B3%202019-2024.pdf

Kecskemét Megyei Jogú Város Önkormányzata Helyi Esélyegyenlőségi Program 2018
https://kecskemethu/uploaded_files/files/hirek/75461/Helyi_Es%C3%A9lyegyenl%C5%91s%C3%A9gi_Program_PDF_2020.pdf

Kecskemét Megyei Jogú Város Településfejlesztési Konceptiója 2021
https://kecskemethu/uploaded_files/files/Telep%C3%BCl%C3%A9sfejleszt%C3%A9si_Koncepti%C3%B3.pdf

Kecskemét Megyei Jogú Város Kerékpárforgalmi Hálózati Terve 2014
https://kecskemethu/uploaded_files/prod/files/2019-06/kerkprforgalmi-hlzeti-terv0_0_0.pdf

Kecskemét Megyei Jogú Város Környezetvédelmi Programja (2020-2025)
https://kecskemetivarosfejleszto.hu/wp-content/uploads/2020/10/KMJV_Kornyezetvedelmi_Program_2020_2025_KGY.pdf

Kecskemét Megyei Jogú Város Klímastratégiaja
https://kecskemethu/uploaded_files/files/hirek/75882/Kecskeme%C3%A9s%20Megyei_Jogu%C3%A9s%20V%C3%A1ros_Kli%C3%BCmastrate%C3%A9gia_Egyeztet%C3%A9si_va%C3%BCltozat_2.ko%C3%88tet.pdf

Kecskemét Megyei Jogú Város Fenntartható Energia és Klíma Akcióterve
https://kecskemethu/uploaded_files/files/document/2020-09/76-2020_mell%C3%A9klet.pdf

Kecskemét Megyei Jogú Város Fenntartható Városi Mobilitási Terve
[https://kecskemethu/uploaded_files/files/document/2022-02/Kecskem%C3%A9s_Fenntarthat%C3%B3_V%C3%A1rosi_Mobilit%C3%A1si_Terve_\(SUMP\).pdf](https://kecskemethu/uploaded_files/files/document/2022-02/Kecskem%C3%A9s_Fenntarthat%C3%B3_V%C3%A1rosi_Mobilit%C3%A1si_Terve_(SUMP).pdf)

Kecskemét Megyei Jogú Város Zajcsökkentési Intézkedési Terve
https://kecskemethu/uploaded_files/prod/files/migrated_files/2013/04/kozgynorm43_0.pdf

Kecskemét Integrált Településfejlesztési Stratégiaja https://kecskemethu/uploaded_files/prod/files/2019-06/1_integralt-teleplsfejlesztsti-stratgia0_0.pdf

Kiskunfélegyháza Város Településfejlesztési Koncepciója 2018-2030 <https://kiskunfelegyhaza.hu/wp-content/uploads/2019/02/1.-mell%C3%A9klet.pdf>

Kiskunfélegyháza Város Önkormányzat Helyi Esélyegyenlőségi Programja <http://kiskunfelegyhaza.hu/wp-content/uploads/2017/08/HEP-2017.pdf>

Kiskunfélegyháza Város Önkormányzatának Környezeti Fenntarthatósági Terve és Programja <https://kiskunfelegyhaza.hu/wp-content/uploads/2017/11/Fenntarthat%C3%B3s%C3%A1gi-Terv-Fel%C3%BClvizsg%C3%A1lata-2017.doc>

Kiskunfélegyháza Város Integrált Településfejlesztési Stratégia https://kiskunfelegyhaza.hu/wp-content/uploads/2017/03/its_kiskunfelegyhaza_2016_felulvizsgalt.pdf

Kiskunfélegyháza fenntartható energia- és klíma akcióterve https://kiskunfelegyhaza.hu/wp-content/uploads/2023/02/SECAP_Kiskunfelegyhaza_Final_v2.pdf

Kiskunhalas Város Önkormányzata Gazdasági Program https://www.kiskunhalas.hu/article_files/3257/17_2020.pdf

Kiskunhalas Város Önkormányzata Helyi Esélyegyenlőségi Programja https://www.kiskunhalas.hu/article_files/4804/KiskunhalasHEP191_2013.pdf

Kiskunhalas Város Önkormányzat Gyermek és Ifjúsági Koncepciója és Intézkedési Terv https://www.kiskunhalas.hu/article_files/844/KT-213-17.pdf

Kiskunhalas Város Településfejlesztési Koncepciója http://ujleptekbt.hu/tervanyag/kiskunhalas/hatalyos/telepulesfejlesztesi_koncepcio_2015.pdf

Kiskunhalas Város Integrált Településfejlesztési Stratégiája https://www.kiskunhalas.hu/article_files/659/kiskunhalas_varos_integralt_telepulesfejlesztesi_strategiaja.pdf

Komárom-Esztergom Megye Területfejlesztési Koncepciója 2014-2030 <http://www.kemoh.hu/index.php?fm=4&masoldal=1&oldal=statikusoldal/soldal210.inc>

Kvassay Jenő Terv – Nemzeti Vízstratégia https://www.vizugy.hu/vizstrategia/documents/CE3BFF09-6D1B-4C8F-88B3-CDF70D2AF133/KJT_151120.pdf

Magyarország Partnerségi Megállapodása a 2014–2020-as fejlesztési időszakra. <https://www.palyazat.gov.hu/download.php?objectId=52032>

Magyarország KAP stratégiai terve, 2023-2027 <https://kormany.hu/dokumentumtar/magyarorszag-kap-strategiai-terve-2023-2027>

Magyarország Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Stratégiája (2021–2030) <https://nkfih.gov.hu/hivatalrol/strategia-alkotas/kutatasi-fejlesztesi-innovacios-strategia>

Magyarország Vízgyűjtő-gazdálkodási Terve-2021 (VGT3) https://vizeink.hu/wp-content/uploads/2022/05/VGT3_osszefoglalo_2021_elfogadott.pdf

Magyarország Digitális Agrár Stratégiája 2019-2022 <https://2015-2019.kormany.hu/download/3/fb/a1000/Magyarorsz%C3%A1g%20Digit%C3%A1lis%20Agr%C3%A1r%20Strat%C3%A9gi%C3%A1ja.pdf>

Magyarország körforgásos gazdasági stratégiája és cselekvési terve (elfogadás alatt)

Második Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia (NÉS-2) <https://nakfo.mbfisz.gov.hu/hu/node/517>

Nagykőrös Város Önkormányzata Gazdasági Programja <https://www.nagykoros.hu/download/nagykoros-varos-onkormanyzatanak-gazdasagi-programja-2014-2019/#>

Nagykőrös Város Önkormányzata Helyi Esélyegyenlőségi Programja https://www.nagykoros.hu/wp-content/uploads/2022/11/HEP_aktualizalt.pdf

Nagykőrös Város Önkormányzata Ifjúságsegítő Koncepciója <https://www.nagykoros.hu/wp-content/uploads/2021/06/Nagykoros-Varos-Onkormanyzat-Ifjusagsegito-Koncepcioja.pdf>

Nagykőrös Integrált Településfejlesztési Stratégiája <https://www.nagykoros.hu/download/integralt-telepulesfejlesztési-strategia/>

Natura 2000 területek kezelési tervei. <https://termeszetvedelem.hu/elfogadott-fenntartasi-tervek/>

Nemzeti Biodiverzitás Stratégia (2015-2020) <https://termeszetvedelem.hu/nemzeti-biodiverzitas-strategia/>

Nemzeti Fejlesztés – 2030 Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepció - 1/2014. (I. 3.) OGY határozat a Nemzeti Fejlesztés 2030 - Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepcióról <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a14h0001.OGY>

Nemzeti Tiszta Fejlődési Stratégia, 2020-2050 <https://kormany.hu/dokumentumtar/nemzeti-tiszta-fejlodesi-strategia>

Nemzeti Tájstratégia (2017-2026) <https://kormany.hu/dokumentumtar/nemzeti-tajstrategia-2017-2026>

Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030 – Turizmus 2.0 <https://mtu.gov.hu/cikkek/strategia/>

Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia 2030 <https://szocialisportal.hu/wp-content/uploads/2023/03/MNTFS2030.pdf>

Nógrád Megye Területfejlesztési Programja 2021-2027 <https://www.nograd.hu/onkormanyzat/teruletfejlesztés/teruletfejlesztési-program>

Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepció 2013 https://njt.hu/document/24/243920144130000001_1.PDF

Országos Hulladékgazdálkodási Terv (2021-2027) <https://kormany.hu/dokumentumtar/orszagos-hulladeggazdalkodasi-terv-2021-2027>

Országos Környezeti Kármentesítési Program https://xn--krnyezetvdelem-ikb3r.hu/sites/default/files/media/docs/20_eves_a_okkp.pdf

Országos Területfejlesztési Koncepció 2005 - 97/2005. (XII. 25.) OGY határozat az Országos Területfejlesztési Koncepcióról <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a05h0097.OGY>

Pest Megyei Területfejlesztési Koncepció 2030 felülvizsgált változat

<http://www.pestmegye.hu/dokumentumok-teruletfejlesztas/4399-pest-megyei-teruletfejlesztési-koncepcio-2030-felulvizsgalt-valtozat>

Pest Megyei Területfejlesztési Program 2021-2027 <http://www.pestmegye.hu/dokumentumok-teruletfejlesztas/4432-pest-megyei-teruletfejlesztési-program-2021-2028>

Tolna Megyei Önkormányzat területfejlesztési feladatai 2021-2027

<http://www.tolnamegye.hu/fooldal/fejleszto-megye/teruletfejlesztas/tolna-megyei-onkormanyzat-teruletfejlesztési-feladatai-2021-2027>

Vajdaság Autonóm Tartomány 2021-től 2035-ig tartó időszakra vonatkozó új regionális területrendezési terve (előzetes anyag) http://www.zenta-senta.co.rs/hu/6/a/1/1930/2020_12_01_Vajdasag-Autonom-Tartomany-2021-tol-2035-ig-tarto-idoszakra-vonatkozó-regionalis-teruletrendezési.html/2

Területi adatok, térképek és pályázati információk

Alsó-Duna-völgyi Vízügyi Igazgatóság, <http://www.aduvizig.hu/>

Cégadatok, <https://www.ceginformacio.hu/>

Copernicus Land Monitoring Service, <https://land.copernicus.eu/>

Coordinated Regional Climate Downscaling Experiment (CORDEX), <https://cordex.org/>

GISCO – Eurostat, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/gisco/geodata/reference-data>

Ingatlan ár adatok, <https://www.ingatlanet.hu/>

Ipari parkok, <https://2015-2019.kormany.hu/download/7/5c/d0000/lpari%20parkok%20list%C3%A1ja.pdf>

KSH Területi Atlasz – Térképes Interaktív Megjelenítő Alkalmazás, https://www.ksh.hu/teruletiatlasz_timea

Magyar Falu Program, <https://magyarfaluprogram.hu/>

Országos Környezetvédelmi Információs Rendszer, <http://web.okir.hu/hu/>

Országos Meteorológia Szolgálat, <https://www.met.hu/eghajlat/>

Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TEIR) alkalmazásai, <https://www.oeny.hu/oeny/teir/#/>

Pályázat adatok, <https://www.palyazat.gov.hu>

Tanyafejlesztési Program pályázati rendszer, <https://tanya.hoi.hu/>

Territorial Agenda 2030, <https://territorialagenda.eu/hu/>